

การศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง
กรณีศึกษา : ชุมชนเพชรคลองจั่น

THE PATTERN OF SETTLEMENT
DEVELOPMENT ALONG THE BANGKOK CANAL :
A CASE STUDY ON PETCHKLONGCHAN COMMUNITY

ชัญญา สัตถิรกุล
CHANANYA SATHIRAKUL

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
บัณฑิตวิทยาลัย
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ. 2545

ISBN 974-324-158-2

การศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง

กรณีศึกษา : ชุมชนเพชรคลองจั่น

THE PATTERN OF SETTLEMENT

DEVELOPMENT ALONG THE BANGKOK CANAL :

A CASE STUDY ON PETCHKLONGCHAN COMMUNITY

ชัญญา สธิรุกต

CHANANYA SATHIRAKUL

เลขหม.....
เลขทะเบียน..... 45636
วัน, เดือน, ปี 1 2 ก.พ. 2546

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาการวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต

สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม

บัณฑิตวิทยาลัย

สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง

พ.ศ.2545

ISBN 974 - 324 - 158 - 2

**THE PATTERN OF SETTLEMENT
DEVELOPMENT ALONG THE BANGKOK CANAL :
A CASE STUDY ON PETCHKLONGCHAN COMMUNITY**

CHANANYA SATHIRAKUL

**A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT
OF THE REQUIREMENT FOR THE DEGREE
MASTER OF URBAN AND REGIONAL PLANNING IN URBAN AND
ENVIRONMENT PLANNING
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG**

2002

ISBN 974 - 324 - 158 - 2

COPYRIGHT 2002

SCHOOL OF GRADUATE STUDIES

KING MONGKUT'S INSTITUTE OF TECHNOLOGY LADKRABANG

หัวข้อวิทยานิพนธ์	การศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุก พื้นที่สาธารณะริมคลอง กรณีศึกษา: ชุมชนเพชรคลองจั่น
นักศึกษา	นางสาวชนัญญา สติรกุล
รหัสประจำตัว	39063010
ปริญญา	การวางแผนภาคและเมืองมหาบัณฑิต
สาขาวิชา	การวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม
พ.ศ.	2545
อาจารย์ผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์	ผศ.ดร.นพดล สหชัยเสรี

บทคัดย่อ

กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงที่เป็นศูนย์กลางความเจริญของประเทศ ทำให้ประชากรจากชนบทอพยพมาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมาก ประชากรส่วนใหญ่ได้มาอยู่อาศัยในลักษณะบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ซึ่งทางราชการมองว่าผู้บุกรุกมีลักษณะการอยู่อาศัยที่ทำให้บ้านเมืองสกปรกขาดความเป็นระเบียบ มองดูไม่สวยงาม ทางราชการจึงต้องการขับไล่ แต่ในทางปฏิบัติผู้บุกรุกมีความจำเป็นต้องอยู่อาศัยในพื้นที่ดังกล่าว ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ผู้วิจัยได้เลือกชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นกรณีศึกษา โดยการศึกษามีวัตถุประสงค์ คือ ศึกษาลักษณะการครอบครองที่ดิน สภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ที่มีผลต่อการอยู่อาศัยของกลุ่มผู้บุกรุกที่ดินในกรุงเทพมหานคร ศึกษาความคิดเห็นและความต้องการ รูปแบบการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง ในด้านการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของชุมชน และเสนอแนะรูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ให้สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้นำแนวความคิดการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย แนวความคิดการเป็นชุมชนบุกรุก การไล่ออกจากชุมชนแออัดและแนวทางแก้ไขปัญหา หลักการพัฒนาชุมชน ทฤษฎีการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย วิธีการที่ใช้กับโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง โดยให้องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม จากนั้นนำมาทำเครื่องมือในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์ การสำรวจภาคสนาม และสัมภาษณ์แบบเจาะลึกเป็นรายบุคคล เพื่อให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับชุมชนในด้านต่างๆอย่างละเอียด นอกจากนี้ได้นำแบบสอบถามมาวิเคราะห์โดยใช้โปรแกรม SPSS for Window ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูล ซึ่งงานวิจัยจะเน้นการวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลจากการศึกษา พบว่า ลักษณะทางกายภาพมีผลต่อการอยู่อาศัยในด้านต่างๆ คือ การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน มีผลต่อการอยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกในด้านความรู้สึกไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย การไม่กล้าปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพราะเกรงว่าจะโดนไล่ออกจากที่อยู่อาศัย ทำให้รู้สึกไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม การที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นเจ้าของบ้าน(ในชุมชนบุกรุกที่ไม่มีบ้านเช่า) ทำให้มีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมวางแผนชุมชนที่ตนอยู่อาศัย มีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่างๆ นอกจากนี้เส้นทางสัญจรภายในชุมชนที่มีเส้นทางที่เชื่อมติดต่อกันได้สะดวก มีผลต่อการทำให้ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น

ความต้องการรูปแบบในการอยู่อาศัย พบว่า ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ต้องการอยู่อาศัยในพื้นที่เดิมไม่ต้องการรื้อย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น โดยขอเช่าพื้นที่ทางราชการในการอยู่อาศัยให้มีความถูกต้องในระดับหนึ่ง

สำหรับแนวทางการพัฒนาชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะ สามารถสรุปได้ว่า ชุมชนบุกรุกนอกจากจะต้องมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่ชัดเจนแล้ว จะต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญ คือ ประการแรก การที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้ความสำคัญกับแนวนโยบายในการพัฒนาชุมชน และพร้อมที่จะปฏิบัติ(การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน) ตามแนวทางที่คณะกรรมการชุมชนและผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้นมา ประการที่สอง องค์กรอิสระที่ได้เข้ามาช่วยเหลือชุมชนมีบทบาทที่สำคัญในการสนับสนุนส่งเสริมให้ชุมชนมีการพัฒนาในด้านต่างๆ เช่น การให้ความรู้ในการบริหารจัดการชุมชน สนับสนุนด้านงบประมาณฯลฯ ประการที่สาม การที่ชุมชนบุกรุกต่างๆ ได้รวมตัวกันเป็นพันธมิตร เพื่อเสนอแนวความคิดและความต้องการของชุมชนบุกรุก จึงทำให้มีพลังในการเรียกร้องต่อรองข้อเสนอดังกล่าวต่อหน่วยงานของรัฐมากกว่าชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะกระทำเพียงลำพัง

การวิจัยนี้จึงเสนอแนะว่า ในกรณีที่ดินของรัฐถูกบุกรุกและรัฐยังไม่มีเจตจำนงจำเป็นต้องใช้ประโยชน์ในที่ดิน และผู้บุกรุกต้องการเช่าพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย รัฐควรเปิดโอกาสให้ผู้บุกรุกเช่าพื้นที่ตามความเหมาะสม ในส่วนของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ลักษณะการอยู่อาศัยควรช่วยกันดูแลไม่ให้ส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อม เช่น ความสะอาดบริเวณที่อยู่อาศัย การรักษาความสะอาดคลอง และการพยายามไม่รื้อกำแพงไปสร้างที่อยู่อาศัยในคลองซึ่งจะขวางกั้นการระบายน้ำ

Thesis	The Pattern of settlement development along The Bangkok canal: A case study on Petchklongchan Community
Student	Miss.Chananya Sathirakul
Student ID	39063010
Degree	Master of Urban and Regional Planning
Programme	Urban and environmental planning
Year	2002
Thesis Advisor	Assist. Prof. Dr Nopadon Sahachaisaeree.

ABSTRACT

Bangkok, a metropolitan of Thailand and a center of the country's civilization, attracts people from upcountry to migrate into the town. A large number of immigrants living in Bangkok are squatters. The government sees this group of people as a cause of unclean lives and wants to expel them. But in practice, the squatters have their own necessities in life and need to stay where they usually live. Using Petchklongchan community as a case study, the researcher intends to study patterns of shelter development of the squatters. The study aims to investigate the way to control land holdings, and to study the metropolitan physical, economic, and social aspects, which affect the living conditions of the squatters in communities. This thesis also strives to investigate the community's needs for housing and the mean to improve the living conditions and to solve the physical, environmental, economic, and social problems.

The study bases its framework on thought such as housing preference squatter settlement, slums demolition and its possible resolutions by means of development, self-help housing. Although the study focuses on qualitative method, it uses questionnaires survey, in-depth interview, and field observation to obtain relevant data. Questionnaires are analyzed using SPSS for Window program.

The study bases its frame work on though such as homing preference squatter settlement, slums demolition and its possible resolution

The study reveals that the major condition that affects resident's wellbeing has been the lack of tenure, which prevents them from improving their housing conditions, and makes their living condition unsatisfactory. A secured tenure ensures their participation in the community

affairs and their enthusiasm in accomplishing the neighborhoods activities. Besides, the community walkways facilitates its member's interaction.

The study finds that the majority of dwellers want to live in the present sites, with out any intention to move out. They are willing to pay rent to legalize their settlements.

The study concludes that the squatter community should have a systematic approach for their community development together with a clear objective. Other factors includes:First, the community members must be motivated to act in accordance with the committee's direction. Second, non-governmental organizations must play an important role in assisting and supporting the communities on its management and administration, together with financial support. Third, an alliance of squatter communities could appeal their collective demand to their respective local government agencies to strengthen their negotiating power.

This research suggests that when the unused public land is invaded, the owner agency should give the squatter an opportunity to rent the land as appropriate. Squatters on the other hand, must take pre-caution not to temper with the environmental conditions by keeping the dwelling sites and canals clean, and not to build their housing into the canals, which will block the drainage along the canals.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จลุล่วงขึ้นมาได้ ด้วยความกรุณาจาก ดร.นพดล สหชัยเสรี ผู้เป็นอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ได้ให้ความรู้และคำปรึกษาแนะนำต่างๆ รวมทั้ง ดร.ยงธนินทร์ พิมลเสถียร และดร. นิติชาญ ปลื้มอารมย์ ที่ได้สละเวลามาเป็นกรรมการวิทยานิพนธ์ แก้ไขข้อบกพร่องชี้แนะประเด็นต่างๆทำให้งานวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งผู้วิจัยมีความซาบซึ้งเป็นอย่างยิ่ง และขอขอบพระคุณในความกรุณาของคณาจารย์ทั้งสามท่านไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ ดร.สุวรรณี ยะหะกร คุณ ตะวันฉาย ที่ได้ให้คำแนะนำปรึกษาและให้กำลังใจในการทำวิทยานิพนธ์มาโดยตลอด ขอขอบคุณชาวชุมชนเพชรคลองจั่นทุกท่านที่ได้ให้ความร่วมมือในการตอบแบบสอบถามและให้ข้อมูลในด้านต่างๆเกี่ยวกับชุมชนเป็นอย่างดี โดยเฉพาะคุณ สมชาย มินสาคร คุณลุงทองคุณ ตลอดจนเจ้าหน้าที่สมาคมร่วมกันสร้าง ขอขอบคุณเพื่อนๆ นักศึกษาภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองรุ่นสิบเอ็ดทุกคน

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณคุณพ่อประเจือ สติรกุล คุณแม่อุไรวรรณ สติรกุล น้ำอู๋ น้ำอ้อย น้ำแดง และอาน้อยที่เป็นกำลังใจและสนับสนุนผู้วิจัยมาโดยตลอด ขอขอบคุณ คุณภักฎิณี คกงมนต์ คุณณัฐภรณ์ สติรกุล น้องสาวทั้งสองคนที่ให้ความช่วยเหลือในด้านต่างๆอย่างดียิ่ง รวมถึงตลอดถึงหมูดุ่ยและลำปาง สุดท้ายนี้ขอกราบขอบพระคุณบรรดาคณาจารย์ภาควิชาการวางแผนภาคและเมืองทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้แก่ผู้วิจัย รวมทั้งบุคคลอื่นๆ ที่ได้เอื้อนามมา ณ ที่นี้

ชัญญญา สติรกุล

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	I
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	III
กิตติกรรมประกาศ.....	V
สารบัญ.....	VI
สารบัญตาราง.....	X
สารบัญภาพ.....	XIII
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 ประเด็นปัญหาของการวิจัย.....	3
1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.4 สมมติฐานของการวิจัย.....	4
1.5 ข้อยกเว้นของการวิจัย.....	4
1.6 นิยามศัพท์.....	4
1.7 กรอบของการวิจัย.....	5
1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	8
บทที่ 2 การทบทวนวรรณกรรม.....	9
กรอบการทบทวนวรรณกรรม.....	10
2.1 แนวความคิดการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย.....	11
2.2 แนวความคิดการเป็นชุมชนนุกรุก.....	12
2.2.1 ความหมายของชุมชนนุกรุก.....	15
2.2.2 ลักษณะของความเป็นชุมชนนุกรุก.....	16
2.2.3 สาเหตุของการเกิดชุมชนนุกรุก.....	16
2.2.4 ประเภทของชุมชนนุกรุก.....	19
2.2.5 กระบวนการก่อรูปของชุมชนนุกรุก.....	21
2.2.6 ประเภทของการพัฒนาชุมชนนุกรุก.....	22
2.2.7 การเข้ามาแทรกแซงที่ดินของรัฐ.....	24

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
2.3 แนวความคิดการไล้รื้อชุมชนแออัด และแนวทางแก้ไขปัญหา.....	27
2.3.1 สาเหตุของการไล้รื้อชุมชนแออัด.....	27
2.3.2 ผลของการไล้รื้อ.....	28
2.4 แนวความคิดการพัฒนาชุมชน.....	32
2.4.1 หลักการพัฒนาชุมชน.....	33
2.4.2 รูปแบบการพัฒนาชุมชนแออัด.....	34
2.5 ทฤษฎีการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย.....	35
2.5.1 วิธีการที่ใช้กับ โปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง.....	38
1) วิธีการที่มุ่งในทิศทางด้านตลาด.....	38
2) วิธีการให้ความเกื้อหนุน.....	41
3) วิธีการด้านโครงสร้าง.....	42
4) วิธีการให้องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วม.....	44
2.5.2 รูปแบบการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย.....	47
บทที่ 3 ระเบียบวิธีวิจัย.....	51
3.1 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย.....	51
3.2 การกำหนดพื้นที่ศึกษา.....	52
3.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	52
3.3 ตัวแปรและเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย.....	54
3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	64
3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	64
บทที่ 4 การวิเคราะห์ข้อมูล.....	65
4.1 สภาพทางกายภาพของชุมชน.....	65
4.1.1 ทำเลที่ตั้งและสภาพที่อยู่อาศัย.....	65
4.1.2 ลักษณะการครอบครองที่ดิน.....	69
4.1.3 ลักษณะที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชน.....	70
4.1.4 ระบบสาธารณูปโภค การระบายน้ำทิ้ง การกำจัดขยะ.....	73

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
4.2 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม.....	77
4.2.1 ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน.....	77
4.2.2 ลักษณะทางสังคมของชุมชน.....	82
4.3 ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย.....	84
4.3.1 ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน.....	86
4.3.2 ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น.....	92
4.4 ความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัย.....	98
4.4.1 ความต้องการรูปแบบบ้าน.....	98
4.4.2 ความต้องการระบบสาธารณูปโภค.....	100
4.4.3 ความต้องการสวนหย่อม ศูนย์เด็ก ศูนย์ประชุม.....	103
4.5 การพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง.....	105
4.5.1 การบริหารงานของชุมชน.....	105
4.5.2 กฎระเบียบของชุมชน.....	108
4.5.3 งบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน.....	110
4.5.4 หน่วยงานรัฐบาลและเอกชนที่ให้การสนับสนุนชุมชน.....	111
4.5.5 องค์กรที่ชุมชนเพชรคลองจั่นเข้าร่วมเป็นสมาชิก.....	115
4.5.6 กองทุนกู้ยืมเงินในชุมชน.....	116
4.5.7 การรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่.....	117
4.5.8 การปรับปรุงที่อยู่อาศัย.....	125
4.6 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน.....	127
4.6.1 การมีส่วนร่วมในการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชน.....	127
4.6.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกฎระเบียบชุมชน.....	128
4.6.3 การมีส่วนร่วมในการวางผังชุมชนใหม่.....	128
4.6.4 การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน.....	129
4.6.5 การมีส่วนร่วมในการระดมทุนในการพัฒนาชุมชน.....	131

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ.....	133
5.1 ผลการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมที่มีผลต่อการอยู่อาศัย.....	134
5.2 สรุปความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น.....	140
5.3 สรุปแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยการช่วยเหลือตนเอง.....	143
5.4 ข้อค้นพบของการศึกษา.....	151
5.5 ข้อเสนอแนะ.....	152
ข้อเสนอแนะต่อชุมชนกรณีศึกษา.....	152
ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง.....	154
ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป.....	156
 บรรณานุกรม.....	 157
 ภาคผนวก ก.....	 160
ก.1ความเป็นมาของการปรับผังชุมชนและสภาพแวดล้อม.....	161
ก.2 กระบวนการในการปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบผังชุมชน.....	162
 ภาคผนวก ข.....	 167
แผนผังรูปแบบบ้าน ศูนย์เด็กเล็ก.....	168
 ภาคผนวก ค.....	 185
แบบสัมภาษณ์.....	186

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
3.1 แสดงตัวแปรข้อมูลส่วนบุคคล.....	54
3.2 แสดงตัวแปรข้อมูลระดับครอบครัว.....	54
3.3 แสดงตัวแปรสภาพทางกายภาพ.....	55
3.4 แสดงตัวแปรสภาพทางเศรษฐกิจ.....	56
3.5 แสดงตัวแปรความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม.....	57
3.6 แสดงตัวแปรการปรับปรุงที่อยู่อาศัย.....	57
3.7 แสดงตัวแปรความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น.....	58
3.8 แสดงตัวแปรความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย.....	59
3.9 แสดงตัวแปรการพัฒนาชุมชน.....	59
3.10 แสดงตัวแปรการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม.....	61
3.11 แสดงตัวแปรความต้องการรูปแบบบ้านและสภาพแวดล้อม.....	62
4.1 ข้อมูลผู้อยู่อาศัยในชุมชน.....	68
4.2 ลักษณะที่อยู่อาศัย.....	72
4.3 แสดงความสัมพันธ์การใช้ประโยชน์ที่ดินกับระยะเวลาอยู่ในชุมชน.....	73
4.4 ระบบสาธารณูปโภค.....	75
4.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน.....	78
4.6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ของครอบครัว กับรายจ่ายของครอบครัวต่อเดือน.....	79
4.7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ของครอบครัวต่อเดือน กับเงินออมของครอบครัวต่อเดือน.....	80
4.8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ของครอบครัวต่อเดือน กับขนาดของที่อยู่อาศัย.....	81
4.9 ถิ่นที่อยู่อาศัยเดิมของครอบครัว.....	84
4.10 ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย.....	85
4.11 ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน.....	86
4.12 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของที่อยู่อาศัย กับความพอใจในขนาดของที่อยู่อาศัย.....	88

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.13 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของที่อยู่อาศัย กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน.....	89
4.14 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในรูปแบบบ้าน กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน.....	90
4.15 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน.....	90
4.16 ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น.....	92
4.17 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม กับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นในปัจจุบัน.....	94
4.18 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม กับการคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ.....	94
4.19 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในปัจจุบัน กับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ.....	97
4.20 ความต้องการรูปแบบบ้าน.....	99
4.21 แหล่งสาธารณูปโภคที่ต้องการ.....	101
4.22 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งน้ำประปาที่ใช้ปัจจุบัน กับแหล่งน้ำประปาที่ต้องการ.....	102
4.23 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งไฟฟ้าที่ใช้ปัจจุบัน กับแหล่งไฟฟ้าที่ต้องการ.....	102
4.24 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีระบายน้ำทิ้งในปัจจุบัน กับความต้องการทางระบายน้ำทิ้ง.....	103
4.25 ความต้องการสวนหย่อม ศูนย์เด็ก ศูนย์ประชุม.....	104
4.26 การบริหารงานของคณะกรรมการชุมชน	107
4.27 กฎระเบียบของชุมชน	109
4.28 การระดมทุนในการพัฒนาชุมชน	110
4.29 การรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่.....	120
4.30 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่ กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่.....	122

สารบัญตาราง(ต่อ)

ตารางที่	หน้า
4.31 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในขนาดรูปแบบบ้านใหม่ กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่.....	123
4.32 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้น กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่.....	124
4.33 การปรับปรุงที่อยู่อาศัย.....	125
4.34 การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุมชน.....	128
4.35 การปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน.....	128
4.36 การแสดงความคิดเห็นในการออกแบบผังชุมชน.....	129
4.37 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน.....	130
4.38 การมีส่วนร่วมในการระดมทุนของชุมชน.....	131

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1.1 แสดงกรอบแนวความคิดในการวิจัย	7
2.1 แสดงกรอบการทบทวนวรรณกรรม	10
2.2 แสดงแหล่งกำเนิดที่อยู่อาศัยของคนจนในเมือง	13
2.3 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุก.....	18
2.4 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพ	21
2.5 แสดงแผนผังหลักการพัฒนาชุมชน.....	33
4.1 ทำเลที่ตั้งของชุมชนเพชรคลองจั่น	65
4.2 บ้านในโซนที่2	67
4.3 บ้านในโซนที่3	67
4.4 เส้นทางเข้าออกชุมชน โซนที่1	71
4.5 เส้นทางเข้าออกชุมชน โซนที่2	71
4.6 เส้นทางเข้าออกชุมชน โซนที่3	71
4.7 ชาวบ้านช่วยกันรื้อบ้านเพื่อสร้างใหม่เป็นแบบสองชั้น	119
4.8 บ้านที่รื้อและสร้างใหม่เป็นแบบสองชั้นตามรูปแบบผังชุมชน	119
4.9 เส้นทางสัญจรก่อนทำการปรับปรุง	121
4.10 เส้นทางสัญจรภายในชุมชนหลังทำการปรับปรุง	121
4.11 บรรยากาศในการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน	127
5.1 แสดงรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะ.....	150
ก.1 รื้อบ้านที่รुकล้าลงไปนคลอง	163
ก.2 เว้นพื้นที่บริเวณริมคลองเพื่อสร้างสวนหย่อม	164
ก.3 สวนหย่อมภายในชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างจนสำเร็จ	164

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในประเทศที่พัฒนาแล้ว รัฐบาลเป็นแหล่งกำเนิดที่สำคัญของที่อยู่อาศัยของคนจนเมือง แต่สิ่งนี้เป็นจริงน้อยมากในประเทศต่างๆของโลกที่สาม มีเพียงแต่ในเมืองต่างๆที่ร่ำรวยซึ่งมีการควบคุมความเติบโตของประชากร เช่น ฮองกง หรือ สิงคโปร์เท่านั้นที่ภาครัฐบาล(public sector) หรือภาคสาธารณะ ทำการจัดหาบ้านเรือนในสัดส่วนมากพอสมควรให้แก่ประชากร สำหรับในที่อื่นนั้น การลงทุนของรัฐบาลในเรื่องที่อยู่อาศัยมีอยู่อย่างจำกัด และใช้จ่ายกันอย่างฟุ่มเฟือย ในโครงการที่มีราคาแพง ที่คิดกันขึ้นมาเพื่อหาเสียมมากกว่าที่จะสนองความต้องการที่แท้จริง เพราะเหตุผลนี้ ทำให้โครงการที่อยู่อาศัยของรัฐบาลซึ่งมีจำนวนน้อย เน้นไปตรงความเด่นที่เห็นได้ชัดในการวางผังเมืองให้สวยงาม(townscapes)ของประเทศที่กำลังพัฒนา(developing countries) คืออพาร์ทเมนต์ที่สูง เป็นสิ่งที่ทำให้บทบาททางจิตวิทยาการเมืองโดดเด่นนั้นบับัดความต้องการของคนจนเมืองได้น้อยมาก(Drakakis-Smith.1981)

กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหลวงของประเทศที่มีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจ การศึกษา การเมือง ฯลฯ ทำให้มีคนอพยพจากต่างจังหวัดเพื่อเข้ามาหางาน ทำเป็นจำนวนมากเกินกว่าขนาดเมืองที่จะรองรับได้ นอกจากจะก่อให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม เช่น อากาศเป็นพิษ ความแออัดของที่อยู่อาศัย และยังก่อให้เกิดปัญหาที่อยู่อาศัยไม่เพียงพอกับความ ต้องการกับจำนวนประชากรที่อพยพเข้ามาหางานทำ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย

กรุงเทพมหานครเป็นเมืองหนึ่งที่มีปัญหาด้านการขาดแคลนที่ดิน และที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยเช่นเดียวกับประเทศต่างๆในโลกที่สาม ซึ่งยังคงพบเห็นชุมชนแออัดและชุมชนบุกรุก กระจายอยู่ทั่วไปในเมือง ทั้งนี้เนื่องจากประเทศไทยได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับแรกๆ ที่เป็นการพัฒนาประเทศด้านโครงสร้างพื้นฐานและการสาธารณสุขไปไกล ทำให้กรุงเทพมหานครและเมืองใหญ่ๆได้รับการพัฒนาด้านต่างๆอย่างรวดเร็ว และกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้า การส่งออก และมีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นมากมาย ทำให้เกิดความร่ำรวยทางเศรษฐกิจ ซึ่งนำไปสู่การอพยพแรงงานจากภาคชนบทเข้าสู่เมืองเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดปัญหาด้าน การอยู่อาศัย

ความเจริญเติบโตของกรุงเทพมหานคร ทำให้มีการเก็งกำไรที่ดินเกิดขึ้น และมีปริมาณ สูงมากขึ้นเรื่อยๆ ส่งผลให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้นตามไปด้วยตามความต้องการของผู้เก็งกำไรในที่ดิน

และการกว้านซื้อที่ดินเพื่อสร้างบ้านหรือจัดสรรที่ดิน สภาพการณ์ดังกล่าวทำให้ราคาที่ดินในเมืองและชานเมืองมีอัตราสูงเพิ่มขึ้นอย่างมาก ผลที่ตามมา คือ การพัฒนาที่ดินที่เป็นไปอย่างไร้รูปแบบระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการมีการกระจายไม่ทั่วถึง ส่งผลให้ที่ดินส่วนใหญ่มีคนอยู่อาศัยไม่เต็มที่ดิน ทำให้ที่ดินบางส่วนถูกทิ้งร้างว่างเปล่า และยังส่งผลกระทบต่อภาระการล่มสลายของชุมชนชานเมืองและชุมชนชนบท นอกจากนี้ การเก็งกำไรที่ดินยังส่งผลให้ผู้มีรายได้น้อยถูกกีดกันออกจากตลาดที่ดิน ไม่มีกำลังพอที่จะสามารถหาซื้อที่ดินเพื่ออยู่อาศัยเป็นของตนเอง จึงต้องไปเช่าที่ดินจากนักเก็งกำไรที่ทิ้งที่ดินว่างเปล่าไว้ แต่เมื่อราคาที่ดินสูงขึ้น ผู้อยู่อาศัยเหล่านี้ก็จะถูกขับไล่ออกไป ซึ่งเป็นเหตุผลที่สำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดชุมชนบุกรุก ที่เกิดจากการบอกเลิกการเช่าที่ดินและการไล่รื้อที่อยู่อาศัยจากเจ้าของที่ดิน ซึ่งสถานการณ์นี้ไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในกรณีของเอกชนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงหน่วยงานของรัฐที่มีที่ดินขนาดใหญ่ในเมืองด้วย

หนทางหนึ่งที่มีรายได้น้อยจะสามารถมีที่อยู่อาศัยได้ก็คือ " การบุกรุกพื้นที่สาธารณะ " เช่น ใต้สะพาน ริมทางรถไฟ และริมคลอง ซึ่งจากการสำรวจของกรุงเทพมหานคร พบว่ามีผู้บุกรุกอาศัยอยู่บริเวณริมคูคลองในกรุงเทพมหานคร ซึ่งทำการปลูกสร้างบ้านเรือนรูกล้าอยู่บริเวณริมคูคลองซึ่งมีจำนวนโดยประมาณ 8,750 ครัวเรือน(การเคหะแห่งชาติ) เนื่องจากพื้นที่สาธารณะริมคลองเป็นพื้นที่ที่มีการบุกรุกได้ง่าย ทำให้มีจำนวนผู้บุกรุกอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างสูง ตลอดจนจนการขาดการควบคุมดูแลอย่างเข้มงวดจากภาครัฐ จึงทำให้การบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลองกลายเป็นปัญหาสำคัญของเมืองประการหนึ่ง เนื่องจากการกระทำดังกล่าว ส่งผลให้เกิดปัญหาตามมามากมาย เช่น ปัญหาเรื่องความสะอาดซึ่งส่งผลกระทบต่อมลภาวะทางน้ำ การระบายน้ำ การสัญจรทางน้ำ ตลอดจนสุขภาพอนามัย และสภาพการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคูคลอง

การแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกมีหลายแนวทางด้วยกัน แนวทางใดจะเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหา นั้น ต้องดูปัจจัยต่างๆประกอบหลายประการ แต่มีแนวทางหนึ่งที่น่าสนใจที่จะศึกษา คือ การช่วยเหลือตนเองในการพัฒนาที่อยู่อาศัย

ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง กรณีศึกษา: ชุมชนเพชรคลองจั่น ซึ่งเป็นชุมชนตัวอย่างของชุมชนบุกรุกชุมชนหนึ่งที่ได้มีความพยายามในการพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง จึงน่าจะได้มีการศึกษาถึงชุมชนนี้ในด้านต่างๆ เช่น ความพยายามของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่จะทำการปรับปรุงที่อยู่อาศัย การรักษาความสะอาดคลองและสภาพแวดล้อม การสร้างกฎระเบียบภายในชุมชน ซึ่งมีกระบวนการแก้ไขปัญหาโดยการพึ่งพาตนเองของคนในชุมชนอย่างไรบ้าง ตลอดจนความคิดเห็นต่างๆของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อที่จะทำให้ทราบว่าชุมชนบุกรุกมีความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยอย่างไร และจะได้แนะนำเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนารูปแบบการอยู่อาศัย ให้สอดคล้องกับนโยบายของกรุงเทพมหานครต่อไป

1.2 ประเด็นปัญหาของการวิจัย

จากแนวนโยบายของกรุงเทพมหานครที่ต้องการพัฒนาเมือง ในด้านพัฒนาคลองและปรับปรุงสภาพแวดล้อมริมคูคลองเพื่อป้องกันน้ำท่วม โดยการสร้างเขื่อนกันตลิ่ง ตลอดจนหาวิธีการที่นำมาใช้กับผู้นุกรุกบริเวณริมคูคลอง จึงก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยที่ได้บุกรุกพื้นที่สาธารณะบริเวณริมคูคลอง กลุ่มผู้นุกรุกริมคูคลองจึงได้เสนอแนวทางที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมบริเวณริมคูคลองต่างๆ ผู้วิจัยจึงได้เห็นประเด็นปัญหาของการวิจัยในด้านแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของชุมชนบุกรุก ซึ่งสามารถสรุปประเด็นปัญหาของการวิจัยได้ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนาที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคูคลอง มีทิศทางและขบวนการในการพัฒนาอย่างไร ตลอดจนการดำเนินการที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้ความร่วมมือในการพัฒนา ตามแนวทางที่ชุมชนได้กำหนดไว้มีวิธีการอย่างไร

2. กระบวนการพัฒนาชุมชน โดยการช่วยเหลือตนเองของชุมชน ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานใด และมีอุปสรรคในการพัฒนาด้านใดบ้าง

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาลักษณะการครอบครองที่ดิน สภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ที่มีผลต่อการอยู่อาศัยของกลุ่มผู้นุกรุกที่ดิน ในกรุงเทพมหานคร โดยมีชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นกรณีศึกษา
2. ศึกษาความพึงพอใจในที่อยู่อาศัย ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย ความคิดเห็นในการอยู่อาศัย และความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัย ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น
3. ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยการช่วยเหลือตนเอง ในด้านการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม
4. เสนอแนะรูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ให้สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ตลอดจนความต้องการของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน

1.4 สมมติฐานของการวิจัย

ผู้วิจัยได้ตั้งสมมติฐานของการวิจัยไว้ 2 ประการ ดังนี้

1. ผู้อยู่อาศัยในชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง ไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น เพราะจะก่อให้เกิดผลกระทบต่อ การดำรงชีวิตในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม
2. ผู้อยู่อาศัยในชุมชนพร้อมที่จะร่วมมือกันปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมให้มีลักษณะทางกายภาพที่ดีขึ้น และไม่ก่อปัญหาให้กับชุมชนรอบข้าง เพื่อจะได้ไม่ถูกไล่รื้อที่อยู่อาศัยจากหน่วยงานของรัฐ

1.5 ข้อจำกัดของการวิจัย

ข้อจำกัดในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ คือ

1. จำนวนผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ จำนวนผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนจะไม่ตรงกับผู้อยู่อาศัยตามทะเบียนบ้าน ดังนั้น จำนวนผู้อยู่อาศัยที่ได้จากการสำรวจอาจมีความคลาดเคลื่อนได้
2. ผลการวิจัยด้านลักษณะทางกายภาพ ฐานะทางเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม ลักษณะการอยู่อาศัย แนวทางการพัฒนารูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชน แนวความคิดของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน ตลอดจนข้อมูลอื่นๆ ใช้อ้างอิงได้เฉพาะในชุมชนเพชรคลองจั่นเท่านั้น เพราะแต่ละชุมชนอาจจะมีรูปแบบและแนวทางในการพัฒนาที่แตกต่างกัน

1.6 นิยามศัพท์

รูปแบบการอยู่อาศัย หมายถึง ลักษณะการอยู่อาศัย เช่น ลักษณะบ้านเรือน ความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อม เช่น คลองและพื้นที่บริเวณข้างเคียง รวมตลอดถึงเป้าหมายในการอยู่อาศัย

การอยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง หมายถึง การที่ผู้อยู่อาศัยสร้างที่อยู่อาศัยโดยใช้วัสดุที่หามาได้ ซึ่งได้สร้างที่อยู่อาศัยขึ้นมาด้วยตนเองและความร่วมมือของเพื่อนบ้าน

ชุมชนนุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง หมายถึง ชุมชนที่คนในชุมชนรับรู้สถานะการอยู่อาศัยของตนว่าเป็นการนุกรุกพื้นที่สาธารณะบริเวณที่ดินว่างเปล่าริมฝั่งคลองต่างๆ และรูก้าลงไปในแนวคลอง

ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย หมายถึง ความคิดเห็นที่ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนเพชรคลองจั่นมีต่อการอยู่อาศัย

1.7 กรอบของการวิจัย

สำหรับงานวิจัยเรื่องการศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนนุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง กรณีศึกษา: ชุมชนเพชรคลองจั่น ได้วางแนวทางในการวิจัยที่ได้จากการทบทวนวรรณกรรม โดยมีแนวความคิดว่า การตั้งถิ่นฐานด้วยการนุกรุกถึงแม้จะมีลักษณะการอยู่อาศัยอย่างผิดกฎหมาย และถือว่าเป็นที่อยู่อาศัยแบบไม่ธรรมดา (Non-conventional) ในสังคม แต่ในสภาพความเป็นจริงผู้อยู่อาศัยก็ยังคงมีความปรารถนาที่จะปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมโดยการช่วยเหลือตนเอง ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดจนความต้องการการยอมรับจากสังคมรอบข้างว่าพวกเขาถึงแม้จะอยู่อาศัยอย่างผิดกฎหมาย แต่ก็มิได้ก่อความเดือดร้อนให้กับสังคมรอบข้าง และพยายามที่จะปรับปรุงพัฒนาชุมชนของตน โดยไม่ต้องการรื้อย้ายไปอยู่อาศัยในพื้นที่อื่น งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนนุกรุกเพชรคลองจั่น โดยการพัฒนาที่อยู่อาศัยด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง สาเหตุที่เลือกชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นกรณีศึกษา เพราะเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาชุมชน เป็นชุมชนนำร่องในการปรับปรุงชุมชนนุกรุกริมคลอง จึงเห็นว่าเป็นชุมชนที่น่าจะจะได้มีการศึกษาถึงแนวทางในการพัฒนาชุมชน วิธีการในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม การร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ตลอดจนความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยในชุมชน โดยได้วางแนวทางในการพิจารณาดังนี้

1. แนวคิดการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย ในการพิจารณาการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยจะมีความสัมพันธ์กับการอยู่ใกล้แหล่งงาน ระยะทางและความสะดวกระหว่างที่พักอาศัยไปยังแหล่งงาน การพักอาศัยในพื้นที่ที่มีการคมนาคมสะดวก ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอถึงปัจจัยในการเลือกพื้นที่อยู่อาศัยที่หน่วยงานของรัฐได้จัดพื้นที่ให้ผู้บุกรุกย้ายไปอยู่อาศัย

2. แนวความคิดการเป็นชุมชนนุกรุก เป็นการศึกษาลักษณะเชิงคุณภาพ เช่น ความเป็นมาของชุมชนนุกรุก สาเหตุของการเกิดชุมชนนุกรุก ซึ่งมีปัจจัยหลายประการที่มีความสัมพันธ์กับการขาดแคลนที่อยู่อาศัย ปัญหาที่ดิน การอพยพของประชากรเข้ามาอาศัยอยู่ในเมือง การศึกษาประเภทของชุมชนนุกรุก ทำให้ทราบถึงลักษณะของชุมชนนุกรุกแต่ละประเภทซึ่งมีความแตกต่างกัน กระบวนการก่อรูปของชุมชนนุกรุก สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระบบ คือระบบที่

ผู้บุกรุกจัดตั้งโดยกลุ่มใหญ่หลายกลุ่ม ส่วนระบบการแทรกซึม จะมีลักษณะเหมือนชุมชนศึกษา ประเภทการพัฒนาชุมชนบุกรุก เป็นการวัดการพัฒนาของชุมชน โดยชี้ให้เห็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จกับชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวัดการพัฒนาของชุมชน โดยมีปัจจัยที่ต้องศึกษา คือ การพัฒนาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมของชุมชน การศึกษาในด้านนี้จะทำให้เข้าใจถึงลักษณะของชุมชนบุกรุกแต่ละชุมชนว่ามีลักษณะอย่างไร และมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนไปในทิศทางใด

3. แนวคิดการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด พบว่า มีทางเลือก 4 ประการ คือ การย้ายชุมชนไปที่ใหม่ (Slum Relocation) การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม (Slum Reblocking) การจัดให้เข้าอยู่ในแฟลต และการประสานประโยชน์ทางที่ดิน จากการศึกษา พบว่า การย้ายชุมชนไปที่ใหม่ และการจัดให้เข้าอยู่ในแฟลต ก่อให้เกิดปัญหาต่อการอยู่อาศัยมากมาย การประสานประโยชน์ทางที่ดิน จะทำได้ก็ต้องเป็นที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเหลือแนวทางของการแบ่งแปลงที่ดินเดิม ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางที่เป็นตัวแปรใกล้เคียงและเหมาะสมกับกรณีศึกษา

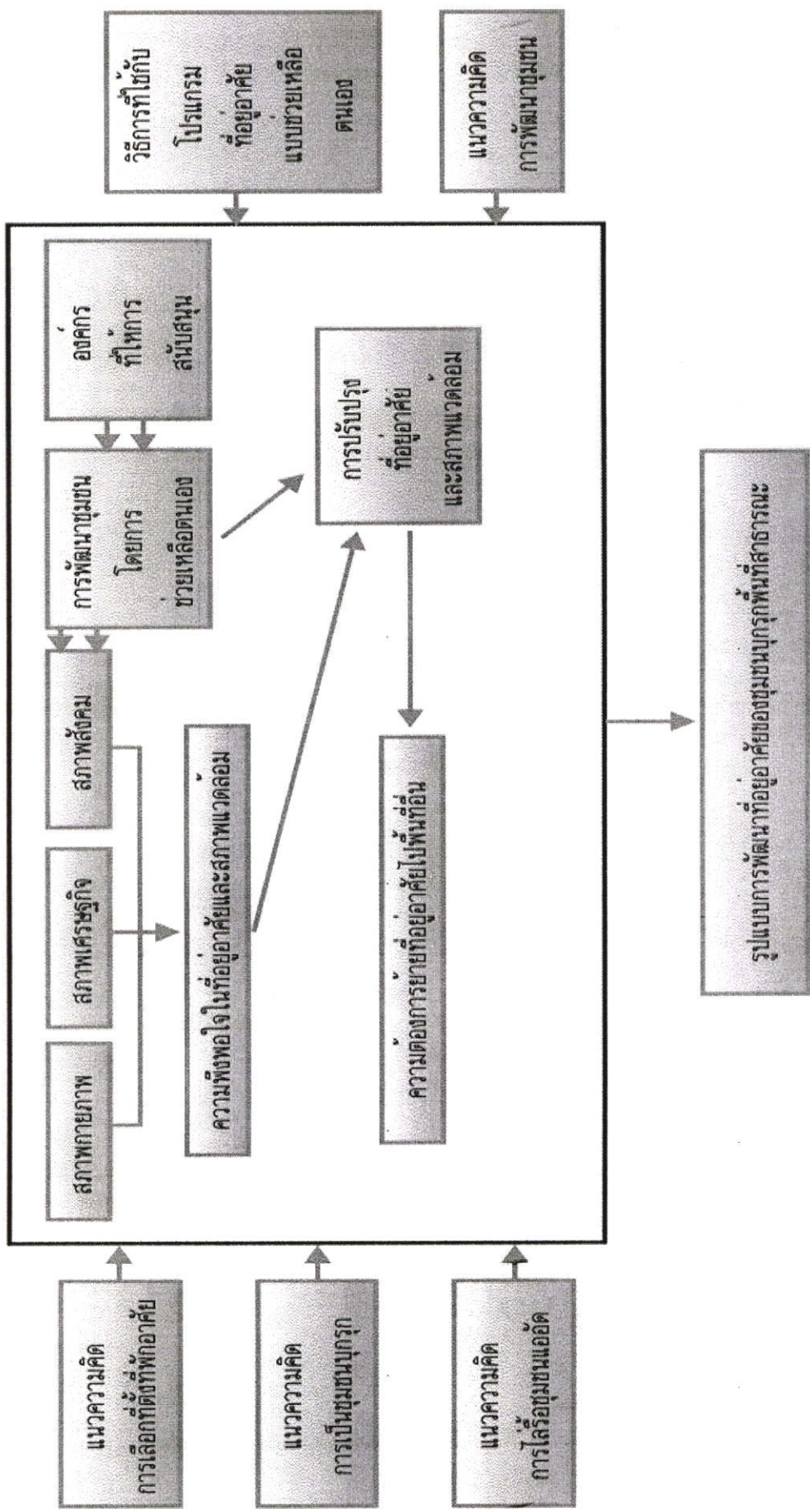
4. แนวคิดการพัฒนาชุมชน จำเป็นต้องมีหลักการในการพัฒนาชุมชน ได้แก่ ขบวนการ (Process) วิธีการ (Method) กรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง (Movement) และมีแผนงาน (Program) ซึ่งจะต้องเป็นการพัฒนาแบบบูรณาการ

5. แนวความคิดการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย โดยวิธีการให้องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วม (The Organization-Participation) โดยมีตัวแปรที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐและภาคเอกชน การมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เช่น การทำความสะอาดคลอง การทำความสะอาดชุมชน การระดมทุนในการพัฒนาชุมชน

6. ทฤษฎีการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย เป็นการสร้างที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง โดยใช้แรงงานของตนและเพื่อนบ้าน ผู้ช่วยเหลือตนเองจะเห็นว่าวิธีการนี้จะทำให้ตนเองมีที่อยู่อาศัยตามความต้องการของตนเอง ผู้วิจัยเห็นว่าการที่ผู้บุกรุกได้พยายามปรับปรุงที่อยู่อาศัยโดยการช่วยเหลือตนเอง โดยใช้แรงงานของคนในชุมชนเป็นหลัก และได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากองค์กรภาครัฐและเอกชนบางส่วน จึงปัจจัยที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง

สำหรับความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยของครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงแนวคิดในด้านต่างๆ เช่น ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ลักษณะกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ลักษณะของที่อยู่อาศัยที่ต้องการ ตลอดจนความต้องการสภาพแวดล้อมภายในชุมชน ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้ทำการศึกษามาสรุปเป็นรูปแบบการอยู่อาศัยที่เป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

ภาพที่ 1.1 แสดงกรอบแนวความคิดในการวิจัย

1.8 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ทราบสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อม และความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น
2. ทำให้ทราบถึงแนวทางการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของชุมชน ตลอดจนอุปสรรคในการพัฒนาชุมชน
3. ทำให้ทราบถึงรูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่นในปัจจุบันว่ามีความเหมาะสมหรือไม่ต่อการอยู่อาศัย
4. ได้ข้อเสนอแนะถึงแนวทางรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุก ตลอดจนแนวทางในการพัฒนาให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่อไป

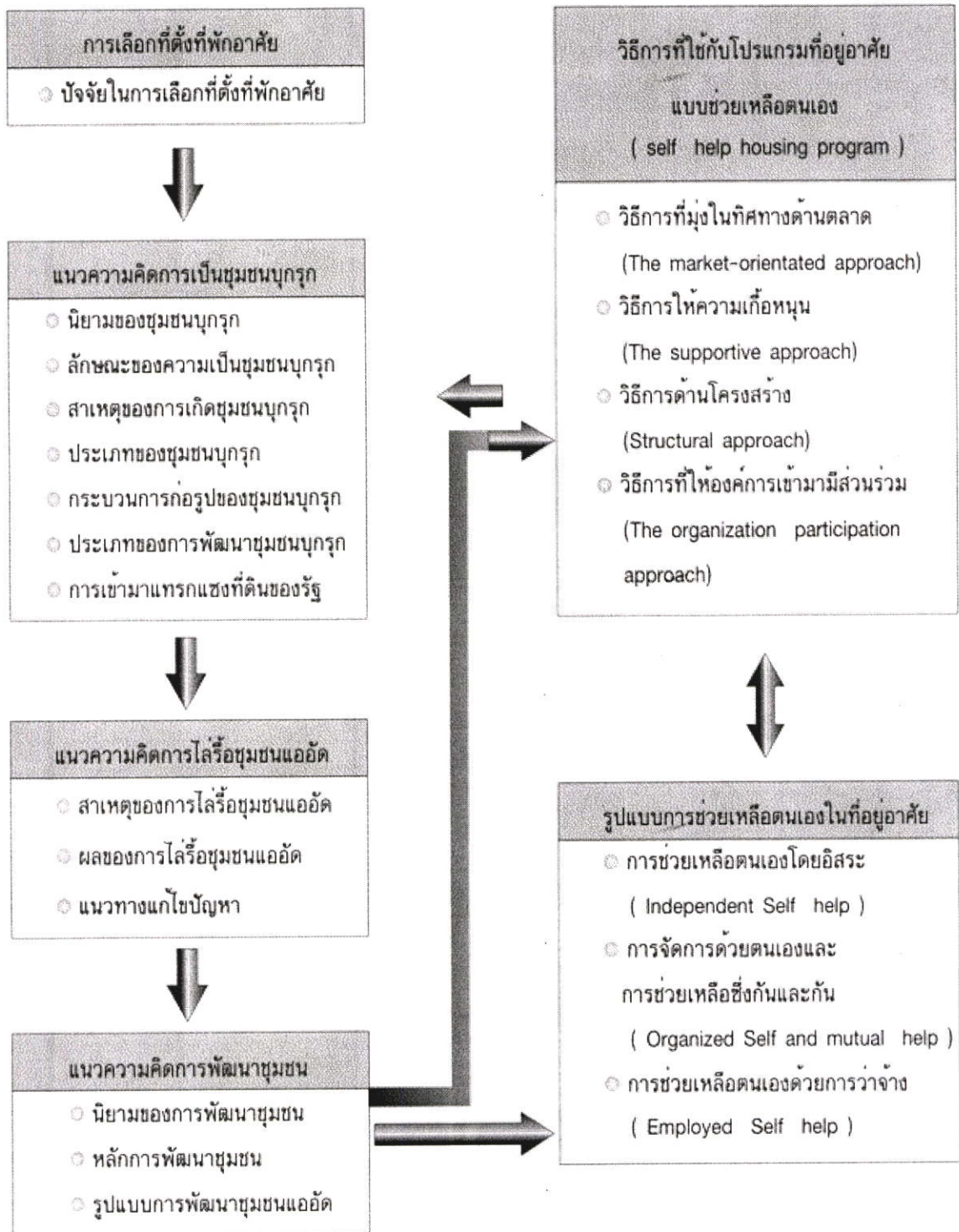
บทที่ 2

ทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาเรื่องการพัฒนารูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชนนุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง
กรณีศึกษา: ชุมชนเพชรคลองจั่น ได้ศึกษาถึงทฤษฎี แนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้
นำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยเรื่องนี้ เพื่อศึกษาตัวแปรที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัย
ของชุมชนนุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง

โดยผู้วิจัยได้ศึกษาแนวความคิด ดังนี้ ส่วนที่หนึ่ง ศึกษาเรื่องการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย
เพื่อต้องการศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลทำให้ผู้อยู่อาศัยได้ตัดสินใจมาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่นี้ ส่วนที่สอง
เป็นการศึกษาถึงแนวความคิดการเป็นชุมชนนุกรุก เพื่อต้องการศึกษาถึงความหมายของชุมชน
นุกรุก ปัจจัยของการเกิดชุมชนนุกรุกริมคลองและการเกิดชุมชนนุกรุกทั่วไป ชุมชนนุกรุกมี
กี่ประเภท กระบวนการก่อรูปของชุมชนนุกรุก ประเภทของการพัฒนาชุมชนนุกรุก และวิธีการ
เข้ามาแทรกแซงที่ดินของรัฐมีรูปแบบใดบ้าง ส่วนที่สาม ศึกษาเกี่ยวกับแนวความคิดการไล่รื้อ
ชุมชนแออัด เพื่อต้องการศึกษาว่าทำไมถึงต้องมีการไล่รื้อชุมชนแออัด ผลกระทบที่เกิดจากการ
ไล่รื้อชุมชนแออัด ส่วนที่สี่ ศึกษาแนวความคิดการพัฒนาชุมชนและหลักการพัฒนาชุมชน เพื่อที่
จะได้ทราบว่า การพัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่ถูกต้องควรจะมีแนวทางในการปฏิบัติอย่างไร
ตลอดจนศึกษาถึงรูปแบบในการพัฒนาชุมชนแออัด ส่วนที่ห้า ศึกษาแนวความคิดนโยบายที่อยู่
อาศัยทางบวก ซึ่งแนวความคิดนี้จะทำให้ทราบว่านโยบายของรัฐแต่ละรูปแบบ มีผลต่อการ
พัฒนาชุมชนนุกรุกอย่างไร และในส่วนที่หก ผู้วิจัยได้ศึกษาทฤษฎีการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่
อาศัย เพื่อต้องการทราบถึงแนวทางในการจัดหาที่อยู่อาศัยต้นทุนต่ำให้แก่ผู้มีรายได้น้อย ซึ่งวิธี
การที่แตกต่างกันที่ใช้กับโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเองมี 4 รูปแบบ คือ วิธีการที่มุ่งใน
ทิศทางด้านตลาด (The market-orientated approach) วิธีการให้ความเกื้อหนุน (The Supportive
Approach) วิธีการด้านโครงสร้าง (Structural Approach) และวิธีการที่ให้องค์กรเข้ามามีส่วนร่วม
(The Organization-participation Approach) จากการศึกษาวิธีการทั้ง 4 รูปแบบนี้ ผู้วิจัยมีความ
เห็นว่าวิธีการที่น่าจะนำมาประยุกต์ใช้กับงานวิจัยได้อย่างมีความเหมาะสม คือ วิธีการที่ให้องค์กร
เข้ามามีส่วนร่วม โดยจะทำการศึกษามององค์กรใดบ้างที่ได้เข้ามามีบทบาท และเข้ามามีส่วน
ร่วมในแง่ของการปฏิบัติและการตัดสินใจเกี่ยวกับชุมชนอย่างไร ซึ่งผู้วิจัยเล็งเห็นว่าแนวทางการ
ศึกษาโดยใช้แนวความคิดต่างๆดังกล่าวมาแล้วจะสามารถนำไปสู่การตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย
ที่ได้กำหนดไว้

กรอบการทบทวนวรรณกรรม

ภาพที่ 2.1 แสดงกรอบการทบทวนวรรณกรรม

2.1 แนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย

การเลือกทำเลที่ตั้งที่พักอาศัย ย่อมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายประการที่ใช้ในการพิจารณาตัดสินใจของแต่ละบุคคล นักวิชาการหลายท่านจึงได้กล่าวถึงแนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย โดยคำนึงถึงความเหมาะสมในด้านต่างๆ เช่น ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ และลักษณะทางสังคม

จากการศึกษาแนวความคิดการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย พบว่า การเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยมีความสัมพันธ์กับระดับรายได้(Income)ของผู้อยู่อาศัย เพราะเป็นปัจจัยพื้นฐานอันดับแรกในการเลือกที่พักอาศัย และรายได้ยังมีความสัมพันธ์กับราคาของที่อยู่อาศัย เมื่อรายได้ของผู้อยู่อาศัยมากขึ้นเท่าใด โอกาสของการเลือกรูปแบบของบ้าน ลักษณะของบ้าน ได้แก่ ความเก่า-ใหม่ของบ้าน ขนาดของบ้านที่เหมาะสมกับจำนวนสมาชิกในครอบครัวก็จะได้รับการตอบสนองมากขึ้น นอกจากนี้ ราคาที่ดินก็เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งด้วย กล่าวคือ ผู้มีรายได้ต่ำจะอยู่ใกล้กับใจกลางเมือง ส่วนผู้มีรายได้สูงจะอยู่ห่างไกลออกไปบริเวณชานเมือง เนื่องจากที่ดินจะมีราคาถูกทำให้สามารถหาบ้านที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ เป็นบ้านใหม่และไม่ห่างไกลจากบริเวณใจกลางเมืองมากเกินไป ส่วนบริเวณใจกลางเมืองซึ่งมีที่ดินราคาแพงนั้น จะมีที่อยู่อาศัยราคาถูกและสภาพแวดล้อมไม่ดี เพราะบริเวณดังกล่าวที่ดินมีราคาสูง เหมาะจะทำกิจกรรมอื่นที่มีใช้เพื่ออยู่อาศัย เจ้าของที่ดินจึงไม่เอาใจใส่บำรุงรักษา ทำให้กลายเป็นที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย (Burgess and kenzil . Hirsch: 1975), (Raymond E. Murphy: 1966), (B.M. Moiarty. Carter1975), (Goodail .1972)

การเลือกที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในพื้นที่ที่ง่ายต่อการหางานหรือ ที่สามารถหารายได้ได้ง่าย เช่น ตามย่านธุรกิจที่สามารถขายสินค้าได้ ซึ่งทำเลของที่อยู่อาศัยจะมีความสำคัญมากกว่าขนาดและคุณภาพของที่อยู่อาศัย เช่น ในเมืองBombayมีประชากร 150,000 คนอาศัยอยู่บนถนน เพราะเป็นพื้นที่ที่ง่ายต่อการหารายได้ (Hardor and Satterthwaite. 1989)

การเลือกบริเวณที่พักอาศัยจะมีความเกี่ยวข้องกับค่าใช้จ่ายในการเดินทาง คือ ผู้ที่อาศัยในเขตบริเวณชานเมืองซึ่งที่ดินราคาถูก จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงกว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในเมืองบางคนสามารถที่จะจ่ายเงินให้กับที่อยู่อาศัยราคาถูกในเขตรอบนอกเมืองได้ แต่ไม่สามารถจ่ายเงินค่าเดินทางไป-กลับจากศูนย์กลางเมืองไปยังที่พักอาศัยรอบนอกเมือง (RaymondE. Murphy : 1966), (Goodail.1972)

ที่ตั้งของที่พักอาศัยจะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม เช่น ลักษณะของชุมชน โดยผู้อยู่อาศัยจะพิจารณาบริเวณโดยรอบของที่อยู่อาศัย ระยะทางระหว่างที่พักอาศัยกับที่ทำงาน และการติดต่อ

สัมพันธ์กับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง (Raymond E. Murphy: 1966), (Hardor and Satterthwaite.1989: 66), (Goodail .1972), (Carter.1975: 260)

การเข้าถึงแหล่งงาน (Job Access) เป็นปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่งในการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย ครอบครัวจะต้องพิจารณาถึงความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งงานของหัวหน้าครอบครัว ความต้องการด้านอื่นๆในการติดต่อกับเมืองและสิ่งพอใจต่างๆ (Goodail .1972)

ปัจจัยทางสังคม เช่น การแบ่งแยกผิว เชื้อชาติและชนชั้น ความต้องการและลักษณะนิสัยที่เหมือนกัน ก็มีผลต่อการเลือกที่ตั้งของที่พักอาศัย (Goodail.1972),(B.M. Moiarty. Carter.1975)

จากการสำรวจชุมชนต่างๆในสลัมบุงรุท พบว่า เรื่องความมั่นคงในที่อยู่อาศัยและความสะดวกสบายต่างๆ ผู้อยู่อาศัยจะไม่คำนึงถึงมากนัก ขอเพียงมีพื้นที่ว่างเปล่าสำหรับปลูกบ้าน ครัวส่วนใหญ่จะหาทางบุงรุทในพื้นที่ที่อยู่ใกล้แหล่งงาน หรืออาจจะเป็นพื้นที่ที่มีการคมนาคมค่อนข้างสะดวก (โสภณ พรโชคชัย. 2528)

ดังนั้น จากแนวความคิดเกี่ยวกับการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยดังกล่าวมาแล้ว จึงพอจะสรุปได้ว่า การพิจารณาการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งประกอบด้วยปัจจัยหลายประการ เช่น รายได้ ราคาที่ดิน พื้นที่ที่ง่ายต่อการหางาน ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง ความสะดวกในการเดินทาง ระยะทางระหว่างที่พักอาศัยไปยังแหล่งงาน ความพอใจ สถานะทางสังคม ความมั่นคงในที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมบริเวณที่พักอาศัย แต่ในกรณีของชุมชนบุงรุทนั้น ปัจจัยในการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยนั้น จะคำนึงถึงพื้นที่ว่างเปล่าเป็นอันดับแรก ซึ่งแนวความคิดนี้สามารถนำมาใช้ประกอบการวิจัยได้ในแง่ที่ทำให้ทราบว่า มีปัจจัยอะไรบ้างที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ได้มาบุงรุทพื้นที่นั้นเพื่อการอยู่อาศัย

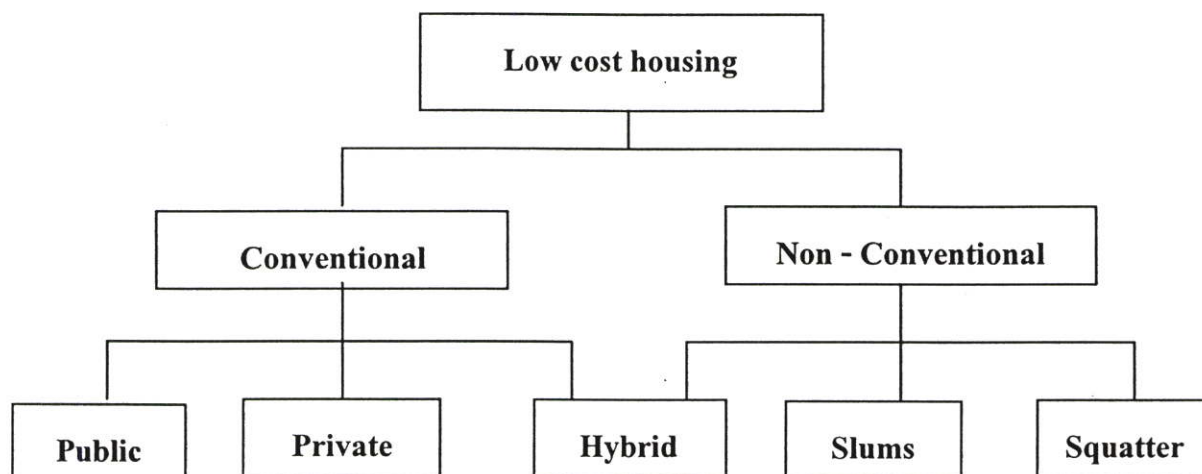
2.2 แนวความคิดการเป็นชุมชนบุงรุท

ชุมชนบุงรุทเกิดจากกระบวนการของระบบทุนนิยม ที่อาศัยความได้เปรียบเรื่องฐานะคนรวยมีโอกาสในการเลือกที่อยู่อาศัยได้มาก ส่วนคนจนไม่สามารถหาที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยได้ เพราะความไม่เท่าเทียมกันในรายได้ จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการแยกตัวในที่อยู่อาศัยมีมาก ผู้ที่สามารถจ่ายเงินได้มากกว่าย่อมได้ที่ดินที่ดีกว่า และก่อให้เกิดการแยกจากกันในที่อยู่อาศัย คือคนรวยมักจะอาศัยอยู่ในส่วนหนึ่งของเมือง ในขณะที่คนจนอยู่ในอีกส่วนหนึ่ง ความแตกต่างกันในราคาที่ดินย่อมสะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างกันในทำเลของที่ดิน บริการ ความมีหน้ามีตา ความถูกต้องตามกฎหมาย และความสามารถในการโอนที่ดินได้ (Gilbert and M.Ward .1985)

การตั้งถิ่นฐานด้วยการบุงรุทนั้น เป็นรูปแบบหนึ่งของที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นที่อยู่อาศัยแบบไม่ธรรมดา(Non-conventional) ที่สร้างขึ้นมาโดยการช่วยเหลือ

ตนเองของคนยากจน ซึ่งจะพบเห็นได้ทั่วไป โดยเฉพาะในประเทศที่กำลังพัฒนา การบุกรุกได้เริ่มมีขึ้นในระหว่างช่วงเวลาของสงครามภายในประเทศ แต่ขบวนการเคลื่อนย้ายประชากรยังไม่ได้เริ่มขึ้น จนกระทั่งถึงครึ่งหลังของค.ศ.1940 ผู้อพยพเหล่านั้นจำนวนมากที่ได้เดินทางเข้าเมือง ในขณะที่ยังคงเป็นผู้อาศัยอยู่ในนิคมที่บุกรุกที่แห่งเดียวกัน แม้ว่าตลอดระยะเวลาหลายปีมีผู้อพยพน้อยมากที่ได้รับการยอมรับบางส่วนจากเจ้าหน้าที่ บางรูปแบบของการอดทนอดกลั้นมีอยู่ในหลายเมือง จึงทำให้มีการควบคุมโดยทางตรงและทางอ้อมอย่างมากต่อผู้อยู่อาศัย โดยเจ้าหน้าที่ทั้งหลาย เพราะว่ามีการทำผิดกฎหมาย และมีความไม่มั่นคงในนิคมที่บุกรุก ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงไม่เป็นที่ปัญหาแต่อย่างใด ไม่ว่าชุมชนที่บุกรุกนี้จะสร้างขึ้นมาเป็นการชั่วคราวหรือถาวรก็ตาม เกือบทั้งหมดถูกรื้อถอนและกวาดล้าง โดยการเตือนล่วงหน้าเพียงเล็กน้อย และมีค่าชดเชยให้เล็กน้อยตามกฎหมาย (Drakakis-Smith.1981)

Major Sources of Housing for The Poor

ที่มา : David Drakakis - Smith. 1981.

ภาพที่ 2.2 แสดงแหล่งกำเนิดที่อยู่อาศัยของคนยากจนที่อาศัยในเมือง

แบบจำลองโครงสร้าง ซึ่งแสดงให้เห็นแหล่งกำเนิดที่สำคัญของอุปทานของที่อยู่อาศัยของเมืองในประเทศโลกที่สาม คำว่า “ธรรมดา”(conventional) ที่ใช้ในที่นี่ มีความหมายว่าเป็นไปตามการยอมรับมาตรฐานเท่าเทียม(Garmondsway.1965) ซึ่งเป็นนิยามที่ล้าลึกเกี่ยวกับการจัดหาที่อยู่อาศัย ในประเทศที่กำลังพัฒนา และเป็นหลักเกณฑ์ที่ทำให้เรื่องที่อยู่อาศัยกลายเป็นสิ่งที่ยอมรับได้ อาจไม่สัมพันธ์กับสถานะความเป็นจริงของสถานะการณ์ทางสังคม และเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ เพราะฉะนั้น ที่อยู่อาศัยก็เป็นสิ่งธรรมดาถ้าถูกสร้างขึ้นมาโดยผ่านทางสื่อกลางทางสถาบันที่ได้รับการยอมรับ เช่น เจ้าหน้าที่ทางการวางแผน ระบบการธนาคาร และระบบอสังหาริมทรัพย์ และเป็นไปตามข้อปฏิบัติทางกฎหมายและมาตรฐานต่างๆ กล่าวโดยสรุป

นิยามที่อาศัยพื้นฐานทางผู้บริโภคสอดคล้องกับวิธีการทางอุตสาหกรรมของการผลิตที่ใช้แรงงานที่มีค่าจ้าง ใช้ทุนอย่างเข้ม และใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยซับซ้อน อย่างไรก็ตามมีที่อยู่อาศัยแบบธรรมดาที่สร้างขึ้นมากในภาคเอกชน โดยกลุ่มเล็กๆตามวิธีการที่ประเพณีนิยมๆ สำหรับที่อยู่อาศัยแบบ“ไม่ธรรมดา”(Non-conventional housing) หมายถึง ที่อยู่อาศัยที่ไม่ปฏิบัติตามวิธีการที่ตั้งขึ้นมา ซึ่งโดยปกติจะถูกสร้างขึ้นมานอกขอบข่ายของสถาบันทางอุตสาหกรรมที่สร้างที่อยู่อาศัยและมักจะละเมิดกฎหมายที่ใช้อยู่ และเกือบจะไม่ได้รับการยอมรับจากธรรมเนียมปฏิบัติของชนชั้นกลาง แม้ว่าวิธีการผลิตมักจะใช้แรงงานของบุคคลหรือของครัวเรือน ที่ต้องการจะครอบครองที่อยู่อาศัยนั้น (Drakakis-Smith, D.W. 1981: 41)

ความสนใจของนักวิชาการทั้งหลาย ในการศึกษาถึงการตั้งหลักแหล่งด้วยความสมัครใจ (Spontaneous settlement) ซึ่งเป็นชื่อที่กำหนดให้แก่การพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ผิดกฎหมาย ไม่ได้รับการควบคุม และที่สร้างขึ้นโดยผิดกฎหมาย ซึ่งครอบคลุมถึงชุมชนบุกรุก (squatter settlement) ซึ่งเกิดมาจากการบุกรุกที่ดิน การตั้งหลักแหล่งด้วยความสมัครใจนี้ ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในช่วง ค.ศ. 1950-1980 นักวิชาการหลายท่านได้มีมุมมองที่น่าสนใจ ดังนี้

แต่เดิมชุมชนบุกรุกจะถูกมองไปในแง่ของความเชื่อว่าเป็นชุมชนที่มีความยุ่งเหยิงและไม่มีระเบียบ มีความเป็นชนบท และเป็นตัวทากทางเศรษฐกิจของชาติ เป็นชุมชนที่ถูกตีตราไว้ว่าเป็นพยาธิทางสังคม เช่น อาชญากรรม โสเภณี คนเกเรและติดยาเสพติด ผู้บุกรุกไม่ได้มีส่วนร่วมในชีวิตของเมืองและมีการศึกษาดำ หน่วยทางสังคมเคลื่อนย้ายตามหมู่บ้านชานาในชนบทที่นำมาสร้างใหม่ในเมือง และเป็นแหล่งเพาะพันธ์ของกิจกรรมทางการเมืองที่มีหัวรุนแรง และผลลัพธ์ที่อาจเป็นไปได้มี 2 ประการ คือ ประการแรก ต้องห้ามการอพยพเข้ามาโดยการออกกฎหมาย ประการที่สอง ต้องใช้การกวาดล้างและจัดสร้างที่อยู่อาศัยให้ในพื้นที่อื่น ซึ่งจากประสบการณ์ในการทำงานของนักวิชาการในประเทศเปรู พบว่า ผู้บุกรุกส่วนใหญ่ได้เคยอาศัยอยู่ในพื้นที่อื่นของเมืองมาก่อนที่จะมาบุกรุกที่ดิน ด้วยการรวมตัวกันอย่างชัดเจน และมีเล่ห์เหลี่ยมที่แหลมคมทางการเมือง โครงสร้างภายในของนิคมได้วางไว้อย่างชัดเจน โดยปกติแล้วครัวเรือนทั้งหลายมองในแง่ดีเกี่ยวกับอนาคตของพวกเขา โครงสร้างทางกายภาพของนิคมทั้งหลายมีการปรับปรุงให้ดีขึ้นตลอดเวลา อันเป็นผลของการเข้ามาแทรกแซงของรัฐบาล ในการติดตั้งบริการต่างๆ และการผสมผสานของการช่วยเหลือตนเองกับความช่วยเหลือร่วมกันในระดับครัวเรือน ซึ่งนิคมผู้บุกรุกเป็นเสมือนกำแพงของการขาดแคลนที่อยู่อาศัยราคาถูกที่จัดหาให้แก่คนจนเมือง (Mangin. 1967:66,85)

2.2.1. ความหมายของชุมชนบุกรุก

ในเกือบทุกประเทศได้มีคำอธิบายความหมายทางกฎหมายของการบุกรุก โดยกล่าวถึงการเข้าครอบครองที่ดิน โดยมีได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ดิน หรือการสร้าง การครอบครองที่อยู่อาศัยซึ่งละเมิดต่อกฎหมาย การตีความตามกฎหมายได้ให้คำจำกัดความไว้ชัดเจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้บุกรุกกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความไม่มั่นคงต่อการอยู่อาศัยย่อมมีผลกระทบอย่างมากต่อรูปแบบชีวิต ในอีกด้านหนึ่งยังเป็นการยับยั้งการมีส่วนร่วมในชีวิตปกติ รวมถึงลดถึงกิจกรรมต่างๆ และการที่จะได้รับบริการต่างๆ ที่เขามีสิทธิตามกฎหมาย และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือลักษณะที่อยู่อาศัยที่ผิดกฎหมายในชุมชนบุกรุกยังกระตุ้นให้มีการเข้าถือครองที่ดินอย่างปิดบังซ่อนเร้น ซึ่งจะยิ่งสะสมลักษณะของความขัดแย้งระหว่างผู้บุกรุกกับเจ้าหน้าที่ทางการบริหารมากขึ้น ในส่วนของเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจของเมืองจะพิจารณาว่าที่อยู่อาศัยของผู้บุกรุก(squatter house) ก็คือบ้านเรือนที่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงในนโยบายที่อยู่อาศัยต่อคนจนเมือง ซึ่งมีหลายแนวทางด้วยกันที่เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจมีความพอใจที่จะอนุญาตให้การตั้งถิ่นฐาน หรือให้นิคมดังกล่าวคงอยู่ต่อไป ในเมื่อต้นทุนที่ต่ำของที่อยู่อาศัยของผู้บุกรุก และเงินที่ได้มาจากการครอบครองแบบซ่อนเร้นจะรับประกันได้ว่า กลุ่มผู้บุกรุกจำนวนมากจะดำรงชีวิตต่อไปได้ด้วยการมีอุปสงค์ขั้นต่ำในเงินทุนของรัฐ ในอีกด้านหนึ่งลักษณะที่ผิดกฎหมายในหลายด้านของชีวิตผู้บุกรุก ทำให้เจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจยังคงคุมเข้มต่อผู้อยู่อาศัย ความจริงเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลมีเจตนาที่จะละเลยการให้ใช้กฎหมายและกฎเกณฑ์ต่างๆ ถ้าเขาได้รับรางวัลค่าตอบแทนบ้าง เพราะฉะนั้น จึงมีความสำคัญที่ควรจะหมายเหตุไว้ว่า การบุกรุกเมืองไม่ใช่เป็นไปในลักษณะของการควบคุมทางการเมืองและการบริหารเสมอไป トラบเท่าที่กฎหมายบางอย่างยังคงขัดแย้งกันอยู่ ผู้บุกรุกก็ยังคงอยู่ในฐานะไม่แน่นอนที่ต้องเผชิญหน้ากับเจ้าหน้าที่ของเมือง

การใช้เกณฑ์ทางกฎหมายเพื่อจำกัดความของการบุกรุก ไม่อาจรับประกันได้ว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และข้อเสนอดังกล่าวที่เกี่ยวกับที่ดินได้ ในหลายประเทศและหลายเมืองที่กฎหมายเกี่ยวกับการสร้างที่อยู่อาศัยสับสนและขัดแย้งกัน ในประเทศมาเลเซียนั้น(Johnstone.1978) ได้แสดงให้เห็นว่า ในขณะที่นิยามอย่างเป็นทางการของคำว่า การบุกรุก(squatting) หมายถึง การครอบครองที่ดินโดยผิดกฎหมายเท่านั้น ส่วนมากของที่อยู่อาศัยชั่วคราว(makeshift housing) และที่อยู่อาศัยคุณภาพต่ำก็ละเมิดกฎหมาย ในส่วนที่เกี่ยวกับวัสดุที่ใช้และรูปแบบของการก่อสร้างสำหรับที่อื่นนั้น เป็นธรรมดาสำหรับนิคมผู้บุกรุกถูกทำให้ถูกต้องตามกฎหมายเพียงบางส่วนเพื่อประโยชน์ในการหาเสียงเลือกตั้ง เป็นการสร้างสถานะการณ์ว่า ผู้อยู่อาศัยได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ครอบครองที่อยู่อาศัยที่ถูกกฎหมาย เพียงแต่ยอมให้อยู่บนที่ดินนั้น ในAnkara ผู้บุกรุกที่อยู่ในพื้นที่ตอนกลาง มีประสบการณ์ในกระบวนการนี้มาตั้งแต่ค.ศ. 1953 ในขณะที่เขาได้รับสิทธิครอบครองอย่างจำกัด แต่ถูกห้ามมิให้ปรับปรุงที่อยู่อาศัย เพื่อไม่กระตุ้นให้แสวงหากำไร

ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ต้องการที่จะแก้ไขสภาพที่ทรุดโทรมของโครงสร้างให้นานกว่า 25 ปี (Drakakis-Smith, D.W.1981: 53-55)

นอกจากนี้ ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด การเคหะแห่งชาติ ได้ให้ความหมายของชุมชนบุกรุกว่า เป็นชุมชนที่อยู่อาศัยเข้าไปครอบครองปลูกสร้างอาคารโดยไม่ได้รับคำยินยอม หรือการรับรู้ใดๆจากเจ้าของที่ดิน หรืออยู่ระหว่างการไล่ที่จากเจ้าของที่ดิน หรือชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณที่เป็นบริเวณสาธารณะประโยชน์ เช่น ชุมชนที่เข้าไปตั้งอยู่ในบริเวณไฟไหม้ ชุมชนที่เรียวยาวริมทางรถไฟ ชุมชนริมคลอง เป็นต้น

2.2.2 ลักษณะของความเป็นชุมชนบุกรุก

จากการสำรวจที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยเกือบทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นสลัมหรือชุมชนบุกรุก มักจะเป็นที่อยู่อาศัยที่ผิดกฎหมายในบางด้าน กรณีของที่อยู่อาศัยในชุมชนบุกรุกมักจะผิดกฎหมายใน 2 ด้านด้วยกัน คือ

2.2.2.1 มีการครอบครองที่ดินโดยผิดกฎหมาย

2.2.2.2 ทำเลที่ตั้งและการก่อสร้างได้พัฒนาและสร้างขึ้นมาโดยผิดกฎหมาย ซึ่งขัดกับระเบียบข้อบังคับในการแบ่งเขต(Zoning)ของทางราชการ ซึ่งได้ระบุการใช้ที่ดินและจำนวนหน่วยที่อนุญาตให้ใช้ต่อแสดก์ (1 แสดก์ = 2.47 เอเคอร์) หรือ ขัดกับข้อบังคับในการแบ่งย่อยที่ดิน ซึ่งได้กำหนดมาตรการเพื่อให้ถนนเข้าถึงให้มีน้ำใช้ ระบบการระบายน้ำ ฯลฯ หรือขัดกับระเบียบการก่อสร้างอาคาร (Hardor and Satterthwaite. 1989), (โสภณ พรโชคชัย. 2528)

2.2.3 สาเหตุของการเกิดชุมชนบุกรุก

ชุมชนบุกรุกริมคลอง

จากการศึกษาปัจจัยการเกิดสลัมริมคลอง ของศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานมนุษย์(2527) พบว่า สาเหตุที่อยู่อาศัยรายได้น้อยจำนวนมากบุกรุกเข้าไปอยู่อาศัยบริเวณริมคลองหรือ รุกล้ำคูคลองนั้น อาจเนื่องมาจากปัจจัยที่สำคัญ 5 ประการ คือ

2.2.3.1 การขาดแคลนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย การที่รัฐไม่สามารถที่จะจัดหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยได้อย่างเพียงพอ ในขณะที่ธุรกิจที่อยู่อาศัยในภาคเอกชนก็ตอบสนองความต้องการของผู้มีรายได้น้อยปานกลางและสูงเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ผู้มีรายได้น้อยเหล่านั้นต้องหาที่ว่างเปล่า เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของตนเอง และที่ว่างเปล่าในเมืองที่มีผู้มีรายได้น้อยเหล่านั้นสามารถเข้าไปอยู่อาศัยได้ คือ บริเวณริมคลองซึ่งเป็นที่ดินของรัฐ เมื่อมีความหนาแน่นขึ้นก็จะมีการรุกล้ำคูคลองมากขึ้น บางแห่งก็มีการปลูกสร้างบ้านเรือนคร่อมคูคลอง

2.2.3.2 การปล่อยปลະละเลยโดยไม่มีการควบคุมดูแลอย่างจริงจัง หน่วยงานของรัฐที่มีหน้าที่มิได้ควบคุมดูแลโดยตลอดมา ทำให้ผู้ขาดแคลนที่อยู่อาศัยเข้ายึดครอง และปลูกสร้างที่อยู่อาศัยได้โดยง่าย ทำให้ผู้รูด้าเพิ่มจำนวนมากขึ้นจนมีลักษณะเป็นชุมชนบุกรุกริมคลอง

2.2.3.3 ปัญหาด้านที่ดินตั้งแต่ปี 2503 เป็นต้นมา ได้เริ่มมีการกว้านซื้ออึดดินที่ ดินเพื่อแก้งำไรจนถึงปี 2524 ที่ดินเขตชานเมืองกรุงเทพฯ คิดเป็นเนื้อที่ 150 - 170 ตารางกิโลเมตร (ประมาณ 100,000 ไร่) ถูกโอนไปที่อยู่ในมือของนายทุนนักจัดสรรที่ดิน เมื่อที่ดินบริเวณชานเมือง ถูกนักจัดสรรที่ดินจองหมดแล้ว ในขณะที่ความเจริญของเมืองขยายตัวสูงขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง สถานการณ์เช่นนี้ เป็นผลกระทบโดยตรงที่ก่อให้เกิดการผลักดันผู้อยู่อาศัยรายได้น้อยออกไปจาก เขตความเจริญ กล่าวคือ เจ้าของที่ดินในเมืองต้องการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์กรรมหรืออุตสาหกรรม ซึ่งให้ผลตอบแทนสูงกว่า จึงหันมาใช้วิธีขับไล่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดด้วยวิธีการต่างๆ สภาพเช่นนี้เป็นแรงบีบให้ผู้อยู่อาศัยได้น้อยเหล่านั้นบุกรุกเข้าไปในที่ว่างเปล่าในเมือง ที่ไม่ใช่ของ เอกชนซึ่งยังคงมีอยู่เฉพาะบริเวณที่ริมคลองนั่นเอง

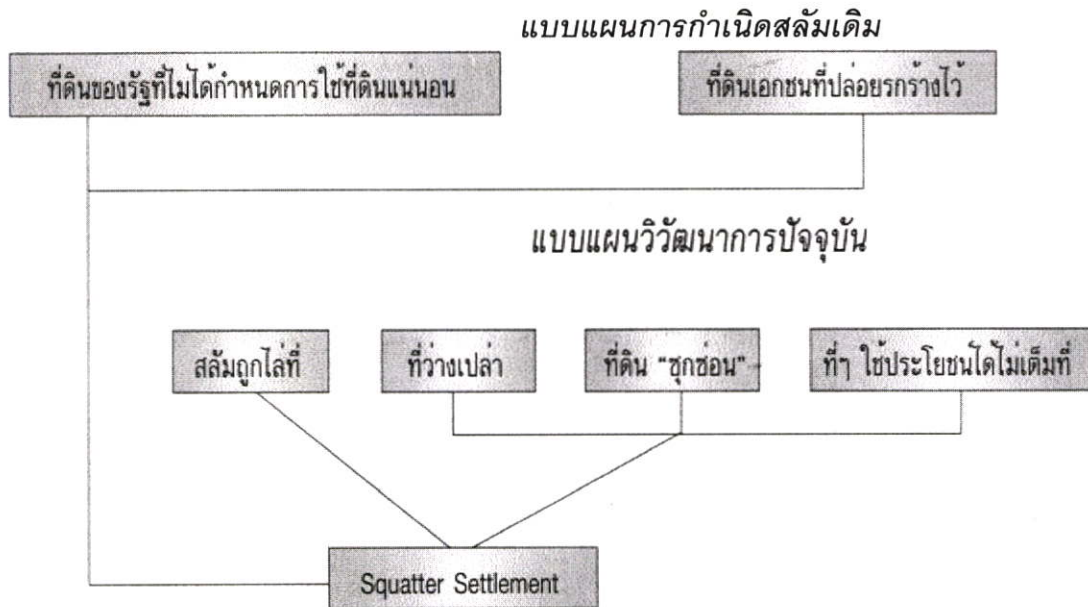
2.2.3.4 อยู่ใกล้แหล่งงาน และการคมนาคมสะดวก เนื่องจากในกรุงเทพฯ มีคู คลองอยู่มากมาย และสลัมริมคลองส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณใกล้ย่านความเจริญ ซึ่งเป็นแหล่ง ธุรกิจการค้าและอุตสาหกรรม ซึ่งการอยู่อาศัยบริเวณใกล้ความเจริญดังกล่าวจึงมีความสะดวกใน ด้านการคมนาคมและการประกอบอาชีพ

2.2.3.5 อยู่ใกล้แหล่งสาธารณูปโภค เนื่องจากสลัมริมคลองส่วนใหญ่จะตั้ง อยู่บริเวณใกล้ความเจริญดังกล่าวแล้ว ซึ่งเป็นแหล่งที่อยู่ในอาณาบริเวณที่สาธารณูปโภค ได้แก่ ไฟฟ้าและประปาเข้าถึง แม้ว่าจะไม่สามารถติดตั้งมิเตอร์ของตนเองได้ แต่สามารถจัดหาได้ด้วย วิธีการนอกระบบต่างๆ ซึ่งยั้งดีกว่าการอยู่นอกเมืองที่ห่างไกล ส่วนในเรื่องของน้ำใช้นั้น สลัม ริมคลองบางแห่งก็ใช้น้ำคลองที่อยู่อาศัยนั้นเพื่อการอุปโภคและบริโภค

ชุมชนบุกรุกทั่วไป

2.2.4.1 ปัจจัยด้านที่ดิน

โสภณ พรโชคชัย (2528: 20) ได้กล่าวว่า การปล่อยที่ดินให้รกร้างว่างเปล่าโดยขาดการ ควบคุมก่อกำให้เกิดสภาพการบุกรุกจนเป็นสลัมขึ้นมาได้ แต่ปัจจุบันเจ้าของที่ดินทั้งภาครัฐและ เอกชน ได้ดูแลที่ดินของตนเข้มงวดขึ้น ทำให้การบุกรุกเป็นไปได้ยากกว่าแต่ก่อน แต่ก็ยังมี โอกาสเกิดเป็นชุมชนบุกรุกได้ เช่น พื้นที่ว่างเปล่าที่ขาดการดูแล ที่ดินที่ซุกซ่อนอยู่บริเวณต่างๆ ได้แก่ พื้นที่ใต้สะพาน หลังตึกแถวริมคลอง ที่ดินเหล่านี้ขาดความสนใจเท่าที่ควร ซึ่งสามารถถูก บุกรุกได้ นอกจากนี้ยังมีที่ดินที่ไร้ประโยชน์ได้ไม่เต็มที่ เช่น ที่ดินตามแนวชายที่เหลือจากการใช้ ประโยชน์แล้วในบางพื้นที่ก็อาจถูกบุกรุกได้เช่นกัน อีกกรณีหนึ่งคือ การที่สลัมที่ถูกไล่รื้อแต่ยัง คงไม่ยอมย้ายออกจากพื้นที่ ก็จะกลายเป็นชุมชนบุกรุกได้เช่นกัน (โสภณ พรโชคชัย. 2528 :20)

ที่มา : โสภณ พรโชคชัย. 2528

ภาพที่ 2.3 แสดงการตั้งถิ่นฐานของชุมชนบุกรุก

เอกสารสัมมนาาระหว่างประเทศเรื่อง ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย แนวทางสร้างสรรค์สำหรับเมืองทั้งหลายในทวีปเอเชีย ได้กล่าวถึงปัญหาด้านที่ดินตั้งแต่ปี 2503 เป็นต้นมาได้เริ่มมีการกว้านซื้ออสังหาริมทรัพย์ที่ดินเพื่อเก็งกำไร จนถึงปี 2524 ที่ดินเขตชานเมืองกรุงเทพมหานครประมาณ 100,000 ไร่ ถูกโอนไปอยู่ในมือของนายทุนนักจัดสรรที่ดิน (ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัดการเคหะแห่งชาติ. 2527) เมื่อกิจการบริเวณชานเมืองถูกนักจัดสรรที่ดินจับจองหมดแล้ว ในขณะที่ความเจริญของเมืองขยายตัวสูงขึ้น ซึ่งเป็นผลให้เกิดการผลักดันผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้น้อยออกไปจากเขตความเจริญ กล่าวคือ เจ้าของที่ดินในเมืองต้องการใช้ที่ดินเพื่อการพาณิชย์หรืออุตสาหกรรม ซึ่งให้ผลตอบแทนสูงกว่า จึงหันมาใช้วิธีขับไล่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัดด้วยวิธีการต่างๆ สภาพเช่นนี้เป็นแรงบีบให้ผู้มีรายได้น้อยเหล่านั้น บุกรุกเข้าไปในที่ว่างเปล่าในเมืองที่ไม่ใช่ของเอกชน ซึ่งก็ยังคงมีอยู่ที่บริเวณริมคลอง

2.2.4.2 ปัจจัยด้านประชากร

การอพยพย้ายถิ่นโดยสมัครใจที่เป็นไปโดยความต้องการของผู้ย้ายถิ่นเองต่างไปจากการย้ายถิ่นที่ถูกบังคับหรือไม่สมัครใจ เช่น การย้ายถิ่นเพื่อเข้าประจำการทางทหาร การลี้ภัยเพราะถูกคุกคามต่อชีวิตทรัพย์สินหรือเสรีภาพ การย้ายถิ่นโดยสมัครใจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรในเมือง คือ

(1) ปัจจัยผลักดัน (push factors) ที่เกิดขึ้นหรือเกี่ยวข้องกับการย้ายถิ่นออก เช่น ความล้มเหลวในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากขาดแคลนน้ำหรืออุปสรรคอื่นๆ ทำให้เกษตรกรมีรายได้น้อยลง ซึ่งจะสัมพันธ์กับการว่างงานในชนบท ทำให้ต้องมีการย้ายถิ่นเข้าสู่เมือง

(2) ปัจจัยดึงดูด(pull factors) จะมีความสัมพันธ์กับพื้นที่ที่ผู้ย้ายถิ่นจะย้ายเข้าไปอยู่ในพื้นที่ใหม่ เช่น การมีแหล่งงานที่ดีกว่าเดิมเป็นสิ่งดึงดูดใจ (Lee.1966:45-47)

ปัจจัยผลักดัน (push factors) และปัจจัยดึงดูด (pull factors)นี้เป็นสาเหตุหนึ่งของการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากรเมือง ความแตกต่างในด้านการพัฒนาระหว่างเขตเมืองและเขตชนบทส่งผลให้มีการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมืองในอัตราค่อนข้างสูง ปรากฏการณ์ดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนที่พักอาศัย การบริการด้านสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ การกระจายรายได้ เป็นต้น

2.2.4 ประเภทของชุมชนบุกรุก

การแบ่งประเภทของชุมชนบุกรุกสามารถจำแนกได้ ดังนี้

2.2.4.1 การแบ่งที่อยู่อาศัยของผู้บุกรุก (The Squatter Housing Subsystem) ตามลักษณะของที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นบ้านที่ปลูกสร้างด้วยไม้และเป็นที่พักชั่วคราว โดยปกติจะปลูกบนพื้นที่ถูกทอดทิ้งว่างเปล่า โดยแบ่งออกเป็นชนิดต่างๆได้ ดังนี้(Shalomo Angel .1977), (โสภณพร โชคชัย.2528)

1) ผู้บุกรุกแท้จริง(Pure Squatter) เป็นพวกที่อาศัยในบ้านที่สร้างบนที่ดินของหน่วยงานของรัฐบาล และไม่ได้จ่ายค่าเช่า สามารถจำแนกได้ ดังนี้

- ชุมชนบุกรุกขนาดใหญ่
- ชุมชนบุกรุกขนาดเล็ก
- ผู้บุกรุกรายย่อย

2) ผู้บุกรุกที่เช่า (Renting Squatter)พวกนี้สร้างบ้านบนเนื้อที่เล็กๆ ที่มีเจ้าของที่ดินและมีการตกลงทำสัญญาเช่าต่อกัน ราคาที่ดินโดยเฉลี่ย 40 ตารางเมตร ราคาเช่าประมาณ 40-60บาท/เดือน ปัจจุบันราคาอาจเปลี่ยนแปลง) ประชากรที่อยู่อาศัยในระบบนี้ประมาณ 850,000 คน ซึ่งจัดอยู่ในพวกที่มีรายได้น้อย

3) ใช้เรือแทนบ้าน(Boat House) ในที่นี้หมายถึงเฉพาะถึงกลุ่มเรือที่อาศัยอยู่ตามแม่น้ำลำคลองสาธารณะ ในลักษณะที่ "ยึดหัวหาด" อยู่อย่างยาวนาน การบุกรุกนี้อาจจะไม่ใช้การบุกรุกที่ดินก็ได้ แต่เป็นการบุกรุกแม่น้ำลำคลองอันเป็นที่สาธารณะ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของกรมชลประทานหรือกรุงเทพมหานคร ดังนั้น การครอบครองเช่นนี้จึงมีลักษณะผิดกฎหมาย ดังตัวอย่างเช่นชาวเรือริมคลองมหานาค (ไล่ไปแล้วในราวปี 2518)

จากการสำรวจเมื่อปีค.ศ.1920 ได้คาดประมาณว่ามีประชากรอาศัยอยู่ในเรือประมาณ 4,000 คน ซึ่งเรือที่เป็นบ้านนี้ใช้สำหรับส่งสินค้าในระยะทางสั้นๆ แต่มักจะหยุดพักในคลองที่ใดที่หนึ่งนานๆ(ปัจจุบันถูกหน่วยงานของรัฐขับไล่ออกไปเป็นส่วนใหญ่)

4) สลัมที่อยู่ในระหว่างการไล่รื้อ (Under-eviction slum) ชุมชนเช่นนี้แต่เดิมมีสภาพเป็นสลัม เช่น สลัมเช่าที่ปลูกบ้าน แต่สลัมเหล่านี้ได้เสียสิทธิในการอยู่อาศัยตามกฎหมายเสียแล้ว เพราะถูกไล่รื้อจากเจ้าของที่ดินที่ชอบด้วยกฎหมาย ซึ่งหากผู้อยู่อาศัยไม่ยินยอมรื้อถอนออกไปก็จะแปรสภาพจาก "ถูกกฎหมาย" เป็น "บุกรุก" หรือ "ผิดกฎหมาย" สภาพเช่นนี้จึงกลายเป็น Squatter settlement ไปโดยปริยาย ตัวอย่างเช่น สลัมพระรามสี่ (ใกล้ตลาดคลองเตย) ที่ถูกไล่ที่โดยเจ้าของที่ดิน (โสภณ พรโชคชัย.2528)

2.2.4.2 การแบ่งประเภทของสลัมบุกรุกที่ดิน(Squatters) ยังสามารถแยกได้ตามประเภทของความเป็นเจ้าของในสลัมบุกรุกที่ดิน (Charles Abrams.1964) ดังนี้

1) ผู้บุกรุกที่เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย(The Owner Squatter) แต่ไม่เป็นเจ้าของของที่ดิน ซึ่งสร้างบ้านบนที่ว่างที่สามารถหาได้

2) ผู้เช่าที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นที่บุกรุก(The Squatter Tenant) เป็นกลุ่มที่ยากจนที่สุดไม่ได้เป็นเจ้าของบ้าน แต่เช่าที่อยู่อาศัยจากผู้บุกรุกคนอื่น พวกที่ย้ายถิ่นเข้ามาใหม่จะเป็น Squatter Tenants และหวังที่จะยกระดับความเป็นอยู่ให้เป็น Squatter Ownership

3) ผู้อยู่อาศัยที่เช่าบ้านแต่ต่อมาไม่ยอมจ่ายค่าเช่า(The Squatter Holdover) และเจ้าของที่ดินไม่กล้าขับไล่

4) ผู้อยู่อาศัยที่อยู่มานานจนมีห้องแบ่งให้ผู้อื่นเช่า (The Squatter Landlord) โดยหากำไรอีกต่อหนึ่ง

5) ผู้บุกรุกที่ดินซึ่งเห็นว่าการบุกรุกที่ดินเป็นธุรกิจอย่างหนึ่ง (The Speculator Squatter) คือ จะบุกรุกเข้าไปในบริเวณที่คิดว่าจะได้รับความดูแลช่วยเหลือจากรัฐ พวกนี้จะต่อต้านมากเมื่อถูกขับไล่

6) ผู้บุกรุกที่ดินเพื่อสร้างเป็นร้านค้าเล็กๆ ไม่ต้องจ่ายค่าเช่าและเสียภาษี (The Store Squatter หรือ Occupational Squatter) บางทีก็พักอาศัยที่ร้านค้าด้วย พบในต่างประเทศ เช่น Davao ฟิลิปปินส์ สามารถเปิดร้านทำฟัน โดยผู้บุกรุกที่เป็นหมอฟัน เป็นต้น

7) ผู้บุกรุกที่สร้างบ้านในที่เอกชนและต่อมาก็ทำสัญญาเช่ากับเจ้าของกลายเป็นผู้เช่าที่อยู่อาศัย (The Semi-Squatter)

8) ผู้อยู่อาศัยในแพหรือเรือเก่าๆตามท่าเรือของเมือง(The Floating Squatter) อยู่อาศัยเป็นบ้านในเรือนั้น อาจเป็นเจ้าของหรือเช่าก็ได้ และอาจพักแบบถาวรหรือชั่วคราวก็ได้ เช่น ในฮ่องกง มีเรือสำปั้นจอดเป็นจำนวนมากในบริเวณพื้นที่ที่ไม่มีคนเอาใจใส่

9) สลัมบุกรุกที่ดินที่ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มนี้มีลักษณะบางอย่างเหมือนกัน (The Squatter 'Co-operator') เช่น มาจากหมู่บ้านเดียวกัน เผ่าพันธุ์เดียวกัน หรืออาชีพแบบเดียวกัน เช่น ใน Evacuee Land ในประเทศปากีสถาน ผู้อยู่อาศัยเป็นกลุ่มอาชีพทอผ้า

ระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพ

ที่มา: โสภณ พรโชคชัย.2528.

ภาพที่ 2.4 แสดงระบบที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยในกรุงเทพ

2.2.5 กระบวนการก่อรูปของชุมชนบุกรุก

จากการศึกษากระบวนการก่อรูปของผู้อยู่อาศัยในชุมชนบุกรุก(David,Drakakis-Smith. 1981) พบว่า มีระบบของกระบวนการที่ก่อให้เกิดชุมชนบุกรุกที่สำคัญอยู่ 2 ระบบ คือ

ระบบที่ 1 เป็นระบบที่ผู้บุกรุกจัดตั้งโดยกลุ่มใหญ่หลายๆกลุ่ม(Organized Squatter Invasion) ซึ่งพบมากในลาตินอเมริกา

จากแนวความคิดของนักวิชาการ ได้แสดงความคิดเห็นว่า การบุกรุกในระบบนี้จะเป็นปฏิบัติการที่รวมตัวกันอย่างเหนียวแน่นและมีระบบ ก่อนที่ผู้บุกรุกจะเริ่มทำการบุกรุกพื้นที่ใดจะมีการวางแผนกันล่วงหน้าเป็นเวลานานก่อนที่จะมีการเคลื่อนไหว ซึ่งส่วนใหญ่ของผู้บุกรุกจะมีประสบการณ์ในการอยู่อาศัยในเมืองมานานพอสมควร ครอบครัวต่างๆที่เข้ามารวมกลุ่มโดยทั่วไปจะมีความมั่นคงทางรายได้ แม้จะเป็นรายได้ที่ยังต่ำอยู่ก็ตาม และเป็นครอบครัวที่มีความต้องการที่อยู่ใกล้กับแหล่งการทำงาน การวางแผนที่เกี่ยวกับการบุกรุก จะมีการคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมา ส่วนใหญ่ของการบุกรุกจะมีการจัดระเบียบประสานกันไม่ดี โดยมีวัตถุประสงค์เพียงแค่ต้องการตั้งรกรากโดยรวดเร็วในพื้นที่ที่เลือกไว้ การเลือกวันที่ทำการบุกรุกจะทำอย่างระมัดระวัง โดยเลือกเอาคืนก่อนวันหยุดราชการถือเป็นวันที่เหมาะสม การบุกรุกที่ประสบความสำเร็จ โดยปกติจะได้รับกำลังสนับสนุนโดยผู้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ก่อน ในการก่อสร้างบ้าน

ช่วงแรกจะใช้วัสดุที่เรียบง่าย ต่อมาก็จะทำกำแพงในพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน และมีการปลูกสร้างบ้านอย่างถาวรต่อไป (Mangin .1963), (Turner.1967), (Ray.1969)

ระบบที่ 2 ระบบการแทรกซึม(Infiltration) ซึ่งเป็นระบบที่มีกระบวนการบุกรุกเป็นไปอย่างเชื่องช้า จะพบมากในแถบเอเชียและแอฟริกา

ส่วนใหญ่ของการตั้งถิ่นฐานด้วยการบุกรุกโดยระบบการแทรกซึม จะถูกสร้างขึ้นมาอย่างช้าๆ โดยกระบวนการที่ค่อยๆ แทรกซึมเข้าไปในพื้นที่บุกรุก แล้วค่อยๆ เพิ่มจำนวนครัวเรือนมากขึ้น บนพื้นฐานของความเป็นเครือญาติหรือความสัมพันธ์ของหมู่บ้าน (Turner.1968) Kampong Masewell ซึ่งเป็นนิคมผู้บุกรุกขนาดเล็กในกรุงกัวลาลัมเปอร์ ประเทศมาเลเซีย เป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของการบุกรุกโดยระบบการแทรกซึม ซึ่งทุกคนเป็นผู้บุกรุกที่ดินของรัฐบาลโดยผิดกฎหมาย และ 80 เปอร์เซ็นต์ของผู้บุกรุกอาศัยอยู่ในบ้านที่พวกเขาสร้างขึ้นมาเอง แต่เดิมในปี ค.ศ. 1930 Kampong Masewell เป็นนิคมที่เล็กมาก และได้ถูกพัฒนาขึ้นมาโดยครอบครัวชาวจีน จนกระทั่ง ค.ศ.1950 ผู้มีรายได้น้อยชาวมาเลย์ จำนวนมาก ได้เคลื่อนย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในนิคมนี้ จึงทำให้นิคมแห่งนี้มีขนาดใหญ่มากขึ้น วิธีการบุกรุกโดยทั่วไปจะกระทำโดยผ่านครอบครัวคนกลาง ซึ่งเป็นเครือญาติหรือเพื่อนที่รู้จักกัน (Drakakis-Smith and Johnstone .1977)

2.2.6 ประเภทของการพัฒนาชุมชนบุกรุก

ความแตกต่างกันในกระบวนการก่อรูปของชุมชนบุกรุก ได้นำไปสู่แนวความคิดในการแบ่งแยกประเภทต่างๆของการพัฒนา เพื่อเป็นแนวทางในการเข้าใจกระบวนการพัฒนาของชุมชนบุกรุก ซึ่งได้มีนักวิชาการได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้

การวัดการพัฒนาของชุมชน โดยชี้ให้เห็นถึงชุมชนที่ประสบความสำเร็จ (Successful community) กับชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ (Unsuccessful community) สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวัดการพัฒนาของชุมชนได้ ซึ่งในการที่จะเข้าใจกระบวนการพัฒนาของผู้บุกรุก จะต้องศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางกายภาพ ข้อเสนอเทศทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านการเมือง โดยตรวจสอบขั้นตอนต่างๆในการพัฒนา เช่น ความต้องการในที่อยู่อาศัย ความปรารถนาในอนาคตของผู้บุกรุก ฯลฯ ซึ่งในเรื่องความต้องการนี้มักจะนำไปสู่ความขัดแย้ง โดยผู้บุกรุกมักจะถูกบังคับให้เลือกระหว่างสิ่งที่จะต้องพิจารณา เช่น ความอยู่ใกล้กับการจ้างแหล่งงาน ค่าเช่าราคาถูก หรือการเข้าถึงความสะดวกต่างๆ ในที่สุดคุณภาพที่เลือกไว้ก็จะครอบงำพื้นที่และประเภทของที่อยู่อาศัยที่ได้เลือกไว้ (Stokes.1962)

การตั้งสมมติฐานว่า มูลค่าตลาด (market value) ที่อยู่อาศัยของผู้บุกรุก มีความสำคัญน้อยกว่ามูลค่าการใช้ของผู้บริโภค จากสมมติฐานดังกล่าว จึงได้จำแนกประเภทที่อยู่อาศัยของผู้บุกรุก

ตามมูลค่าการใช้(use value) ที่แสดงออกเบื้องต้นในแง่ของความเป็นเจ้าของ ทำเลที่ตั้ง และความสงบเรียบร้อย เหตุผลของTurnerมีอยู่ว่า ที่อยู่อาศัยของแต่ละครัวเรือนจะกำหนดฐานะทางเศรษฐกิจสังคม และจะย้ายเข้าสู่ชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ซึ่งเป็นชุมชนที่สนองลำดับความสำคัญให้แก่ความต้องการของผู้อยู่อาศัย โดยได้พัฒนาการจัดชั้นของแต่ละบุคคลออกเป็น 3 ประเภท (Turner, 1969a, 1972) ดังนี้

2.2.6.1 กลุ่มของผู้อพยพใหม่ที่มาจากรชนบท (BRIDGE HEADERS) ซึ่งเป็นผู้ที่กำลังแสวงหาการก่อสร้างตัว สิ่งแรกที่เขาต้องการทำ คือ การหางานทำ จึงต้องการพักอาศัยอยู่ใกล้กับใจกลางเมือง ซึ่งความต้องการที่จะอยู่อย่างถาวรและเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยแทบจะไม่มี

2.2.6.2 กลุ่มของผู้ที่ตั้งตัวได้อย่างมั่นคงแล้วในเขตพื้นที่ของเมือง (CONSOLIDATORS) และมีรายได้ที่กำลังเพิ่มสูงขึ้น มีความพึงพอใจและมีความต้องการเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยสูงมาก

2.2.6.3 กลุ่มของผู้แสวงหาสถานภาพชั้นกลาง (STATUS SEEKERS) สำหรับคนกลุ่มนี้ มาตรฐานของความสบายใจเป็นเป้าหมายสุดท้าย ซึ่งมักจะไม่ค่อยสนใจกับพื้นที่รอบวงแหวนภายในของเมืองและความเป็นเจ้าของที่อยู่ถาวร

การจัดแบ่งประเภทนี้ มีสมมุติฐานว่า ในขณะที่บรรลุถึงขั้นความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (economic security) ก็จะมีการคิดราคาใหม่ในความต้องการที่สำคัญ(vital need) ซึ่งจะนำไปสู่การชอบที่อยู่อาศัยที่ดีกว่าเดิม

ดังนั้น การจำแนกประเภทของการพัฒนาชุมชนบุกรุก จึงสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลในการวัดระดับของชุมชนบุกรุกแต่ละชุมชนว่าจะประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนมากน้อยแค่ไหน ซึ่งผู้วิจัยมีความเห็นว่าข้อมูลที่นำมาใช้ในการวัดระดับของการพัฒนาชุมชนบุกรุกสามารถจำแนกออกเป็นรายละเอียดได้ ดังนี้

วิวัฒนาการทางกายภาพ เช่น ลักษณะการอยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกในระยะเริ่มแรกที่มีการก่อสร้างชุมชนจนกระทั่งในปัจจุบัน ชุมชนได้มีการพัฒนาให้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้นอย่างไรบ้าง การปรับปรุงสภาพแวดล้อมภายในชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ทางเดินในชุมชน ความสะอาดภายในชุมชน ระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชน ฯลฯ

ด้านเศรษฐกิจ เช่น รายได้ รายจ่าย เงินออม หนี้สิน งานพิเศษที่ก่อให้เกิดรายได้ ข้อมูลทางด้านเศรษฐกิจในแต่ละครัวเรือนจะทำให้ทราบว่าชุมชนนั้นมีฐานะทางเศรษฐกิจอย่างไร

วิวัฒนาการทางด้านสังคม เช่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเมื่อมีการทำกิจกรรมต่างๆ

นอกจากนี้ ข้อมูลที่เกี่ยวกับระบบการบริหารภายในชุมชน ความต้องการในการอยู่อาศัย ความปรารถนาในอนาคตของผู้บุกรุก ยังเป็นสิ่งที่บ่งบองถึงลักษณะของชุมชนบุกรุกนั้นๆ ด้วยว่ามีลักษณะเป็นชุมชนอย่างไร

ข้อมูลดังกล่าวมาแล้วข้างต้นจึงสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องวัดระดับของชุมชนบุกรุกต่างๆ ว่าเป็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จ(Successful community) หรือเป็นชุมชนที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ(Unsuccessful community) ในการพัฒนาชุมชนได้เป็นอย่างดี

2.2.7 การเข้ามาแทรกแซงที่ดินของรัฐ

รัฐเป็นส่วนสำคัญในการจัดหน้าที่ของตลาดที่ดิน โดยผ่านทางกรกระทำที่เปิดเผยหรือปกปิดก็ตาม ซึ่งรัฐอาจเข้ามาแทรกแซงได้หลายรูปแบบด้วยกัน คือ

รูปแบบที่หนึ่ง รัฐมักจะเป็นเจ้าของที่ดินในพื้นที่แปลงใหญ่ๆของเมือง เช่น พื้นที่ใหญ่ๆ ถูกควบคุมโดยทบวงการพิเศษ และกระทรวงการต่างประเทศ เป็นเจ้าของศูนย์สถาบันต่างๆ

รูปแบบที่สอง รัฐบาลก่อให้เกิดผลในตลาดที่ดิน ประเด็นที่ว่ารัฐบาลกระตุ้นและกดราคาโดยทั่วไปของที่ดินในเมือง กระตุ้นให้มีการสร้างที่อยู่อาศัยซึ่งจะมีผลทันทีทันใดต่อราคาที่ดิน การเปลี่ยนแปลงในสิ่งจูงใจที่ให้แก่ผู้ก่อสร้างเอกชนทั้งหลายทำให้ธุรกิจมีกิจกรรมมากขึ้น และทำให้มีการเพิ่มการผลิตที่อยู่อาศัยในรูปแบบต่างๆ ซึ่งมีผลโดยตรงต่อราคาที่ดิน ตลอดจนการเข้าแทรกแซงและการไม่เข้าแทรกแซงของรัฐบาล เรื่องภาษีที่ดินของเมืองก็มีผลกระทบต่อราคาที่ดิน

รูปแบบที่สาม รัฐมีอิทธิพลในฐานะนักลงทุนการสร้างที่อยู่อาศัย ในการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและการให้บริการ ดังนั้น การตัดสินใจสร้างถนนหรือการสร้างทางรถไฟผ่านที่ใดที่หนึ่งย่อมมีผลกระทบต่อราคาที่ดิน ในขณะที่เดียวกันถ้ารัฐปฏิเสธที่จะให้บริการที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะของเมืองก็จะทำให้ราคาที่ดิน ณ.ที่นั้นลดต่ำลง

รูปแบบที่สี่ รัฐใช้วิธีการควบคุมโดยตรงและทางอ้อม ในฐานะนักวางแผนการใช้ที่ดิน การตัดสินใจวางแผนของรัฐนั้นมีผลกระทบต่อราคาที่ดินโดยตรง กรณีที่กฎหมายแบ่งเขต(zoning law) ได้มีการกำหนดพื้นที่ เพื่อทำการพัฒนากิจการบางประเภท เช่น เขตอุตสาหกรรม เขตการค้า เขตที่อยู่อาศัยหนาแน่น เขตพื้นที่เกษตรกรรม เป็นต้น ซึ่งการมีกฎหมายกำหนดไว้แบบนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อราคาที่ดินโดยทางอ้อม

รูปแบบที่ห้า รัฐทำการควบคุมการพัฒนาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อยโดยทางอ้อม โดยการตัดสินใจว่าจะอนุญาตให้มีการบุกรุกที่ดินหรือไม่ จะป้องกันมิให้มีการพัฒนาเมืองอย่างอ่อนแอหรือไม่ จะให้บริการแก่พื้นที่ของเมืองซึ่งผิดกฎหมายหรือไม่ และจะตัดสินใจเกี่ยวกับการขยายพื้นที่ให้ไปถึงชานเมืองหรือไม่ อิทธิพลทางอ้อมเหล่านี้มีความสำคัญมากกว่าการมี

กฎหมายกำหนดเขตเมือง ยิ่งกว่านั้นรัฐเป็นผู้มีส่วนช่วยเหลือที่สำคัญยิ่งต่อรูปแบบและระดับของราคาที่ดิน โดยความตั้งใจที่จะอนุญาตให้มีการพัฒนาที่ดินที่ผิดกฎหมาย เช่น การอนุญาตให้คนจนบุกรุกที่ดิน หรือห้ามมิให้มีการบุกรุกนั้น มีผลกระทบต่ออุปทานของที่ดิน และช่วยให้มีการกำหนดราคาที่ดินอย่างน้อยที่สุดในระดับปานกลาง

รัฐจึงเป็นส่วนสำคัญในการจัดหน้าที่ของตลาดที่ดิน โดยผ่านทางกรกระทำที่เปิดเผยหรือปกปิด และมักประสบความสำเร็จในการจัดการกับเรื่องเฉพาะบางเรื่อง และรัฐมีอิทธิพลที่สำคัญในการจัดสรรที่ดินในเมือง ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมก็ตาม (Gilbert and M.Ward 1985)

ดังนั้น จากแนวความคิดการเป็นชุมชนบุกรุก จึงพอสรุปได้ว่า เมื่อก้าวถึงชุมชนบุกรุกจึงหมายถึงชุมชนที่ผู้อยู่อาศัยเข้าไปครอบครองปลูกสร้างอาคาร โดยไม่ได้รับความยินยอมจากเจ้าของที่ดิน ไม่ว่าจะเป็นที่ดินของรัฐหรือที่ดินของเอกชน ซึ่งถ้ามองในแง่ของกฎหมายแล้วชุมชนบุกรุกจะมีลักษณะการกระทำที่ละเมิดต่อกฎหมาย 2 ประการ คือ มีการครอบครองที่ดินโดยผิดกฎหมาย และทำเลที่ตั้ง/การก่อสร้างพัฒนาและสร้างขึ้นมาโดยขัดกับระเบียบข้อบังคับของพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร เมื่อได้ศึกษาถึงสาเหตุของการเกิดชุมชนบุกรุกริมคลอง พบว่า มีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 5 ประการ คือ การขาดแคลนที่อยู่อาศัย การขาดการควบคุมดูแลพื้นที่จากเจ้าของที่ดิน ปัญหาด้านที่ดิน ความต้องการอยู่ใกล้แหล่งงาน ความต้องการอยู่ใกล้แหล่งสาธารณูปโภค นอกจากนี้ยังสามารถพิจารณาการอยู่อาศัยของผู้นุกรุกตามลักษณะของที่อยู่อาศัย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นชนิดต่างๆ ได้ 4 ประเภท คือ ผู้นุกรุกแท้จริง ผู้นุกรุกที่เช่า ผู้นุกรุกที่ใช้เรือแทนบ้าน และสลัมที่อยู่ระหว่าง การไล่อ้อ แต่ถ้าแบ่งประเภทของสลัมบุกรุกตามลักษณะของความเป็นเจ้าของในสลัมบุกรุกที่ดิน สามารถแบ่งได้เป็น 9 ประเภท คือ 1) The Owner Squatter 2) The Squatter Tenant 3) The Squatter Holdover 4) The Squatter Landlord 5) The Speculator Squatter 6) The Store Squatter หรือ Occupational Squatter 7) The Semi-Squatter 8) The Floating Squatter 9) The Squatter 'Co-operator' เมื่อศึกษาถึงกระบวนการก่อรูปของชุมชนบุกรุกแล้ว ทำให้สามารถแบ่งได้เป็น 2 ระบบคือ ระบบที่หนึ่งเป็นระบบที่ผู้นุกรุกจัดตั้งโดยกลุ่มใหญ่หลายๆกลุ่ม(Organised squatter invasion) ซึ่งพบมากในลาตินอเมริกา ระบบที่สองเป็นระบบการแทรกซึม (infiltration) เป็นระบบที่มีกระบวนการบุกรุกที่เป็นไปอย่างเชื่องช้าจะพบมากในเอเชียและแอฟริกา จากความแตกต่างกันในกระบวนการก่อรูปของชุมชนบุกรุกได้นำไปสู่แนวคิดในการแบ่งแยกประเภทต่างๆของการพัฒนาชุมชนบุกรุก การวัดการพัฒนาของชุมชนบุกรุก ได้ชี้ให้เห็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จ (Successful community) กับชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ (Unsuccessful community) สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวัดการพัฒนาของชุมชนได้ ซึ่งในเรื่องความต้องการนี้มักจะนำไปสู่ความขัดแย้ง โดยผู้นุกรุกมักจะถูกบังคับให้เลือกระหว่าง

สิ่งที่ต้องพิจารณา เช่น ความอยู่ใกล้กับการจ้างแหล่งงาน ค่าเช่าราคาถูก หรือการเข้าถึงความสะดวกต่างๆ ในที่สุดคุณภาพที่เลือกไว้ก็จะครอบงำพื้นที่และประเภทของที่อยู่อาศัยที่ได้เลือกไว้ ดังนั้น จึงสามารถแบ่งประเภทการพัฒนาชุมชนได้เป็น 3 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่ง เป็นกลุ่มของผู้อพยพใหม่ที่มาจากชนบทซึ่งเป็นผู้ที่กำลังแสวงหาการก่อร่างสร้างตัว สิ่งแรกที่พวกเขาต้องการทำ คือ การหางานทำ จึงต้องการพักอาศัยอยู่ใกล้กับใจกลางเมือง ซึ่งความต้องการที่จะอยู่อย่างถาวร และเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยแทบจะไม่มี ประเภทที่สอง เป็นกลุ่มของผู้ที่ตั้งตัวได้ อย่างมั่นคงแล้วในเขตพื้นที่ของเมือง และมีรายได้ที่กำลังเพิ่มสูงขึ้น มีความพึงพอใจและมีความเป็นเจ้าของที่อยู่อาศัยสูงมาก ประเภทที่สาม เป็นกลุ่มของผู้แสวงหาสถานภาพขั้นกลางสำหรับคนกลุ่มนี้มาตรฐานของความสบายใจเป็นเป้าหมายสุดท้าย ซึ่งมักจะไม่ค่อยสนใจกับพื้นที่รอบวงแหวนภายในของเมืองและความเป็นเจ้าของที่อยู่ถาวร

การวิจัยเรื่องการพัฒนา รูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลองกรณีศึกษา: ชุมชนเพชรคลองจั่น จึงได้นำแนวความคิดการเป็นชุมชนบุกรุก ได้แก่ ความหมายของชุมชนบุกรุก ลักษณะของที่อยู่อาศัยในชุมชนบุกรุกที่มักจะผิดกฎหมายในด้านการครอบครองที่ดิน สาเหตุของการเกิดชุมชนบุกรุก ประเภทของชุมชนบุกรุก กระบวนการก่อรูปของชุมชนบุกรุก ประเภทของการพัฒนาชุมชนบุกรุก การเข้ามาแทรกแซงของรัฐ จึงต้องนำมาพิจารณาประกอบการวิจัย เพื่อให้การวิจัยมีความสมบูรณ์มากขึ้น ซึ่งแนวความคิดนี้จะทำให้สามารถตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ในกรณีของการศึกษาสภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม ที่มีผลกระทบต่อการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ซึ่งเป็นชุมชนกรณีศึกษา เช่น ลักษณะการครอบครองที่ดิน ปัจจัยที่ทำให้เกิดชุมชนเพชรคลองจั่น ชุมชนนี้จะจัดอยู่ในชุมชนประเภทใด ตลอดจนทำให้ทราบถึงกระบวนการก่อรูปของชุมชนว่ามีกระบวนการอย่างไร จากความแตกต่างกันในกระบวนการก่อรูปของชุมชนน่าจะได้นำไปสู่แนวคิดในการแบ่งแยกประเภทต่างๆของการพัฒนาชุมชนบุกรุก การวัดการพัฒนาของชุมชนบุกรุกจะชี้ให้เห็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จ (Successful community) กับชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ (Unsuccessful community) สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวัดการพัฒนาของชุมชนได้ ซึ่งในการที่จะเข้าใจกระบวนการพัฒนาของผู้บุกรุก จะต้องศึกษาเกี่ยวกับวิวัฒนาการทางกายภาพ ข้อเสนอเทศทางด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านวัฒนธรรม และด้านการเมือง โดยตรวจสอบขั้นตอนต่างๆในการพัฒนา เช่น ความต้องการในที่อยู่อาศัย ความปรารถนาในอนาคตของผู้บุกรุก ความคิดเห็นในการพัฒนาชุมชน ฯลฯ

2.3 แนวความคิดการไล่หรือชุมชนแออัด และแนวทางแก้ไขปัญหา

จากการศึกษาข้อมูลการสำรวจ พบว่า องค์ประกอบที่สำคัญของการไล่ที่ในกรุงเทพมหานคร ก็คือ คว้าที่ดินผืนนั้นๆอยู่ในที่ของรัฐหรือเอกชน ซึ่งพบว่ามีลักษณะที่ต่างไปจากเมืองอื่นๆในเอเชีย คือผู้อาศัยบนที่ดินของรัฐมีมากกว่าที่อื่น ชุมชนแออัดที่มีปัญหาการไล่ที่นั้นมักตั้งอยู่ในที่ดินของรัฐ ประมาณได้ว่าในจำนวน 3 ครอบครัวที่ถูกขับไล่มี 2 ครอบครัวที่มาจากชุมชนแออัดในที่ดินของรัฐ ในขณะที่จำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ในที่ดินของรัฐมีเพียง 1 ใน 3 ของประชากรชาวชุมชนแออัด

2.3.1 สาเหตุของการไล่หรือชุมชนแออัด

สาเหตุของการขับไล่ชุมชนแออัดที่อยู่ในพื้นที่ของรัฐอาจพิจารณาได้ว่า ชุมชนเหล่านี้ส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในย่านใจกลางเมือง จึงทำให้ต้องรื้อถอนเพื่อพัฒนาที่ดินกลางเมือง อีกประการหนึ่งคือ ผู้อาศัยเหล่านี้อยู่อาศัยอย่างไม่เป็นผู้นุกรุก ไม่มีสัญญาเช่าที่ดินเช่นเดียวกับผู้อาศัยในที่เอกชน แม้จะมีหลายกรณีที่ผู้อาศัยได้รับอนุญาตให้เช่าที่ของรัฐ แต่ก็มีหลายกรณีที่เลิกสัญญาเพื่อเตรียมไล่ที่ เนื่องจากหน่วยงานของรัฐจำเป็นจะต้องมีระเบียบกฎเกณฑ์ในการนำที่ดินมาใช้ ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีนโยบายต่อชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่ในที่ดินของตนไม่เหมือนกัน ซึ่งแบ่งออกได้เป็น 3 ทักษะ คือ ทิ้งที่ดินไว้โดยไม่ทำอะไร เก็งกำไร และการสำรองที่ดินสำหรับใช้ประโยชน์ในราชการ เจ้าของที่ดินประเภทแรกมักจะไม่มีการใช้ที่ดินที่ชัดเจน หรือพอใจเพียงเก็บค่าเช่าราคาถูกจากผู้อาศัยเท่านั้น เจ้าของที่ดินประเภทที่สอง มีความปรารถนาจะหาผลประโยชน์ให้แก่หน่วยงานด้วยการพัฒนาที่ดิน ส่วนประเภทที่สาม ต้องการใช้ที่ดินให้เป็นประโยชน์แก่หน่วยงานตนเอง

เหตุผลของการขับไล่การอยู่อาศัยในพื้นที่เอกชนที่สำคัญ คือ การที่เจ้าของที่เปลี่ยนมือไปเมื่อเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นผู้ให้เช่าที่เดิมถึงแก่กรรม ผู้รับช่วงมรดกซึ่งมักจะมีจำนวนมากกว่าหนึ่งมักจะต้องการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินหรือขายที่ดินเพื่อแบ่งเงินกัน อีกประการหนึ่ง เจ้าของที่ดินคนใหม่ก็ไม่มีความสัมพันธ์กับผู้อาศัยดังเช่นเจ้าของเดิม จึงมีแต่เพียงความปรารถนาจะขายที่ดินแต่ประการเดียว(สมสุข บุญญาบัญชา.2528:8-9)

2.3.2 ผลของการไล่อ้อ

จากการศึกษาของศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัย และการตั้งถิ่นฐานมนุษย์(การเคหะแห่งชาติ .2527) พบว่า จากสาเหตุของการรื้อย้ายผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลองเพื่อแก้ไขปัญหาน้ำท่วม ถึงแม้จะกำหนดแผนการดำเนินงานอพยพรื้อย้าย ในรูปลักษณะแผนรวมและแผนเฉพาะขั้นก็ตาม แต่เป็นการกำหนดแผนเพื่อรองรับในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเพียงอย่างเดียว มิได้มีการศึกษาปัญหาอย่างแท้จริง และการร่วมมือประสานงานของหน่วยงานรัฐที่เกี่ยวข้อง เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหายังมีประสิทธิภาพ ทำให้ผลงานที่ได้รับจากการอพยพรื้อย้ายผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลอง เป็นเพียงการได้พื้นที่ส่วนหนึ่ง ในการแก้ไขปัญหาน้ำท่วมเท่านั้น แต่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการอพยพรื้อย้ายในการดำเนินงานของหน่วยงานรัฐอย่างเร่งด่วน และไม่มีแผนงานรองรับต่อการแก้ไขปัญหาค่าครองชีพสูงที่จะเกิดขึ้นจากการอพยพรื้อย้าย ก่อให้เกิดผลกระทบและความสูญเสียอย่างมากมายที่รัฐไม่ควรจะละเลยปัญหาเหล่านี้ไปได้ ซึ่งมีประเด็นใหญ่ๆ 6 ประเด็น ดังนี้

1. โครงสร้างสังคมถูกทำลาย ผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลองต่างๆ ส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อพยพมาจากต่างจังหวัดในภาคต่างๆเพราะความยากจน เมื่ออพยพเข้ามาอยู่อาศัยได้สร้างชุมชนของตนเองขึ้นมา มีการสร้างความสัมพันธ์ ความผูกพัน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปกครองดูแลกันเองมาโดยตลอด ซึ่งระบบสังคมเช่นนี้จะเกิดขึ้นได้ต้องใช้ระยะเวลา และความสัมพันธ์ที่มีมาแต่ช้านาน เมื่อต้องอพยพรื้อย้ายจึงเป็นการทำลายโครงสร้างทางสังคมของบุคคลเหล่านั้น

2. ผลกระทบทางเศรษฐกิจ สิ่งสำคัญและความผิดพลาดอย่างมากของการดำเนินงานอพยพรื้อย้ายโดยมิได้แก้ไขปัญหาย่างจริงจัง ได้ก่อให้เกิดผลกระทบกับผู้ที่ต้องอพยพรื้อย้ายอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญในการดำรงชีวิต ดังนี้

- เกิดการว่างงาน เพราะสภาพการอยู่อาศัยในชุมชนแออัด ส่วนใหญ่เข้ามาอยู่อาศัยเพราะใกล้แหล่งงาน และเป็นแหล่งงานศูนย์กลางติดต่อไปประกอบอาชีพต่างๆ เมื่อต้องอพยพไปอยู่อาศัยที่ใหม่ย่อมเกิดปัญหาการว่างงาน รวมทั้งการใช้เวลาในการก่อสร้างที่อยู่ใหม่ การหาแหล่งงาน ช่วงระยะเวลาการว่างงานของผู้อยู่อาศัยในชุมชนแออัด ยี่งนานวันย่อมก่อให้เกิดผลกระทบรุนแรงขึ้นเรื่อยๆต่อการดำรงชีวิต

- ค่าครองชีพสูงขึ้น เมื่อผู้อยู่อาศัยจะต้องรื้อย้ายไปอยู่อาศัยที่ใหม่ ย่อมมีผลกระทบทำให้ค่าครองชีพสูงขึ้น เช่น ค่าเช่าที่ ค่าก่อสร้างบ้าน ค่าพาหนะในการเดินทาง ฯลฯ ถ้าหากภาระที่ชาวชุมชนรับไว้เกินกำลังความสามารถ ก็จะก่อให้เกิดหนี้สินและปัญหาอื่นๆตามมามากมาย

3. ผลต่อการศึกษาของเยาวชน การรื้อย้ายโดยไม่มีแผนงานและเร่งด่วนที่ผ่านมา ทำให้เกิดปัญหากับบุตรหลานของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่อยู่ในระหว่างปีการศึกษา การสอบไล่ นับตั้งแต่

การสูญเสียเวลาในช่วงของการอพยพหรือย้ายของครอบครัว และปัญหาการหาสถานศึกษาใหม่รองรับเมื่อสิ้นปีการศึกษา

4. Housing Stock ถูกทำลาย จากการศึกษานักวิชาการ พบว่า ผู้อยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร ส่วนหนึ่งได้อาศัยในชุมชนแออัด โดยส่วนใหญ่จะอยู่ในลักษณะเป็นการเช่าที่ดินปลูกบ้าน เช่าบ้าน หรือบุกรุกที่ดิน ซึ่งไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัย จึงทำให้ลักษณะที่อยู่อาศัยชำรุดทรุดโทรม และไม่ได้มาตรฐานตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ฉะนั้น การอพยพหรือย้ายผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลอง โดยไม่มีแผนรองรับในเรื่องที่อยู่อาศัยใหม่ ย่อมทำให้Housing Stock ที่มีอยู่ถูกทำลายเสียหาย และนำมาซึ่งปัญหาการขาดแคลนที่อยู่อาศัย

5. เกิดการสร้างสลัมใหม่ เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่อพยพเข้ามาในเมือง เนื่องจากความล้มเหลวในการพัฒนาชนบทภาคเกษตรกรรม ต้องเข้ามาทำงานในเมืองโดยมาบุกรุกที่ดินของรัฐและเอกชนอยู่อาศัย รวมทั้งकुคลองสาธารณะ เมื่อเกิดปัญหาและถูกไล่ออกก็จะไปหาที่อยู่ใหม่ที่รัฐและเอกชนปล่อยทิ้งว่างไว้ โดยส่วนหนึ่งก็กลับชนบท แต่ก็ต้องไปพบกับความล้มเหลวในการพัฒนาชนบท จนต้องกลับเข้าเมืองใหม่มาบุกรุกที่ดินรัฐและเอกชน รวมทั้งकुคลองสาธารณะใหม่เป็นวัฏจักรของการเคลื่อนย้ายถิ่นฐานของคนจน トラบโคการดำรงชีพและการแก้ไขปัญหาขึ้นอยู่กับศักยภาพที่มีอยู่ในแต่ละบุคคล โดยมีได้รับการเหลียวแลและร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐที่จะเข้ามาแก้ไขปัญหาอย่างจริงจังแล้ว การบุกรุกและรื้อที่ดินของรัฐและเอกชนที่ปล่อยทิ้งไว้ย่อมเกิดขึ้น และกลายเป็นสลัมแห่งใหม่ต่อไปเรื่อยๆไม่จบสิ้น

6. คุณภาพชีวิตถูกทำลาย จากการที่ได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในกรุงเทพมหานคร โดยการบุกรุกเข้าไปปลูกสร้างที่อยู่อาศัยตามकुคลองต่าง ๆ นั้น ต้องประสบกับปัญหาและความยากลำบากต่างๆในการดำรงชีวิต บางแห่งก็ได้รับรองจากรัฐให้เป็นผู้ที่อยู่ที่ต้องตามกฎหมาย เช่น มีทะเบียนบ้าน แต่เมื่อต้องการไล่ออกก็ออกไปก็ให้ความช่วยเหลือเพียงเล็กน้อย เช่น ช่วยขนย้ายให้ที่พักพิงชั่วคราว ฯลฯ การแก้ไขปัญหาเช่นนี้โดยมิได้ตอบสนองปัญหาที่แท้จริงของชาวชุมชนจึงเป็นการทำลายคุณภาพชีวิต ดังนั้น การไล่ออกชุมชนแออัดได้ก่อให้เกิดผลกระทบที่ตามมาหลายประการ ผู้อยู่อาศัยที่ถูกขับไล่มักจะอยู่ในชุมชนมานานแล้ว ซึ่งได้สร้างความรู้สึกรักผูกพันกับสถานที่และชุมชนที่ได้อาศัยอยู่ สำหรับผู้สูงวัยการปรับตัวก็ทำได้ลำบาก สร้างภาวะความไร้อำนาจและอับจนต่อความทุกข์ยาก ต้องละทิ้งเพื่อนบ้าน ทุกคนจะรู้สึกมีคมนต์ต่ออนาคต ความสูญเสียทางการเงินก็มากขึ้น เพราะเมื่อย้ายไปที่ใหม่ค่าใช้จ่ายก็สูงขึ้น ทั้งค่าบ้านและค่าเดินทางมาทำงาน เงินชดเชยที่ได้รับจากเจ้าของที่ดินก็ไม่คุ้มกับภาวะการสูญเสียเหล่านี้

สำหรับผู้ถูกขับไล่นั้นจะมีทางเลือกอยู่ 3 ประการ คือ ย้ายไปอยู่ชุมชนแออัดใกล้เคียงบุกรุกที่ใหม่ หรือสร้างบ้านในที่ใหม่รอบนอกของเมือง ครอบครัวที่ถูกขับไล่ซึ่งไม่อาจหาที่อยู่ ในชุมชนแออัดใกล้เคียงอาจบุกรุกในที่ดินที่ว่างอยู่ ในอดีตการบุกรุกนี้มีอยู่จำกัด แต่ผู้บุกรุกที่

ไปตั้งที่อยู่ใหม่มีมากขึ้นในระยะ 2-3 ปีที่ผ่านมาในเขตเมือง และมักเป็นครอบครัวที่ยากจนไม่มีกำลังทรัพย์พอที่จะอาศัยในชุมชนเก่าหรือเช่าที่ดินได้ (สมสุข บุญญาบัญชา.2528:20-22)

การเคหะแห่งชาติ ได้กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา การไร้ที่อยู่อาศัยของชาวชุมชนแออัด ปัญหาการรื้อย้ายชุมชนบุกรุกและ/หรือผู้ถูกเวนคืน จากการดำเนินโครงการสาธารณะประโยชน์ของหน่วยงานภาครัฐ ดังนี้

1. การย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ใหม่ (Slum Relocation) เป็นการย้ายชุมชนแออัดออกจากพื้นที่เดิมไปอยู่ในที่ดินผืนใหม่ โดยการเคหะแห่งชาติเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาที่อยู่ใหม่ให้ผู้อยู่อาศัยได้ซื้อที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์หรือโดยเช่าระยะยาว ทั้งนี้เจ้าของที่ดินที่ได้ประโยชน์จากที่ดินเดิมนั้นจำเป็นต้องมีส่วนร่วมรับภาระด้วย ลักษณะโครงการแบ่งที่ดินเป็นแปลงย่อยประมาณ 20 ตารางวา พัฒนาสาธารณูปโภคด้วยเงินอุดหนุนจากรัฐบาลรายละไม่เกิน 57,000 บาท และให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินให้แก่การเคหะแห่งชาติ หรือสถาบันการเงินต่อไปในระยะยาว เช่น ผ่อนส่งเดือนละ 1,000 บาท เป็นระยะเวลา 15 ปี ตัวอย่างเช่น โครงการร่มเกล้า 1-10 โครงการสุวรรณประสิทธิ์ 3 โครงการแก้วนิมิตร และโครงการดวงพิทักษ์ เป็นต้น

2. การจัดให้เช่าอยู่ในแฟลต เป็นการบรรจุผู้เดือดร้อนเช่าอยู่ในแฟลตของการเคหะแห่งชาติ โดยผู้เดือดร้อนเป็นผู้เช่าจ่ายค่าเช่าเป็นรายเดือน

3. การประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing) เป็นการแบ่งปันที่ดินกันระหว่างเจ้าของที่ดินกับผู้อยู่อาศัย โดยการเคหะแห่งชาติจะเข้าไปเป็นตัวกลางเจรจาต่อรองกับเจ้าของที่ดิน ให้แบ่งที่ดินบางส่วนของชุมชนขายให้กับผู้อยู่อาศัยในราคาถูก หรือให้เช่าระยะยาว เพื่อเจ้าของที่ดินจะได้ใช้ที่ดินส่วนที่ต้องการไปทำประโยชน์ได้ จากนั้นจะนำที่ดินมาจัดผังแบ่งแปลงให้ผู้อยู่อาศัยได้กรรมสิทธิ์หรือเช่าในระยะยาว และปรับปรุงระบบสาธารณูปโภค สาธารณูปการ จากนั้นให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินกับการเคหะแห่งชาติ หรือสถาบันการเงินที่สนับสนุนโครงการต่อไป เช่น โครงการคลองเตย 70 ไร่ และโครงการวัดลาดบัวขาว เป็นต้น

4. การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม (Slum Reblocking) ในชุมชนที่มีปัญหาการครอบครองที่ดิน หรือต้องการปรับสภาพการใช้ที่ดินของชุมชนใหม่ การเคหะแห่งชาติจะเข้าไปเป็นตัวกลาง เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยมีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน โดยการซื้อจากเจ้าของที่ดินหรือเช่าระยะยาว จากนั้นก็จะเข้าไปทำการแบ่งแปลงที่ดินและให้กรรมสิทธิ์ผู้อยู่อาศัยเดิมได้ครอบครองที่ดิน โดยถือหลักใครอยู่ตรงไหนก็อยู่ตรงนั้น หรือขยับขยายเพียงบางส่วนเมื่อจำเป็นจริงๆ เพื่อให้เกิดความเดือดร้อนน้อยที่สุด และทำการปรับปรุงระบบสาธารณูปการให้ดีขึ้น ตลอดจนช่วยเหลือแนะนำเกี่ยวกับการออกแบบปรับปรุงที่อยู่อาศัย และให้ผู้อยู่อาศัยผ่อนชำระค่าที่ดินกับการเคหะแห่งชาติ หรือสถาบันการเงินที่สนับสนุนโครงการต่อไป เช่น โครงการชอยสินน้ำเงิน หรือโครงการวัดไผ่ตัน เป็นต้นผู้เดือดร้อนที่จะได้รับความช่วยเหลือข้างต้นจะต้องมีคุณสมบัติโดยทั่วไป ดังนี้

4.1 รายได้และรายจ่ายของครอบครัวจะพิจารณาในเบื้องต้น รายได้ไม่เกินครอบครัวละ 10,000 บาทต่อเดือน แต่ทั้งนี้ให้พิจารณาถึงรายจ่าย และจำนวนสมาชิกในครอบครัวด้วย หรือในกรณีเงินคืนต้องได้รับค่าทดแทนหรือชดเชยไม่เกิน 500,000 บาท

4.2 ลักษณะชุมชน เช่น ชุมชนแออัด ผู้ถูกไล่รื้อที่บุกรุกสาธารณะ เป็นต้น การแก้ไขปัญหาชุมชนแออัดดังกล่าวข้างต้น อาจแบ่งกลุ่มตามลำดับความทรุดโทรมของสภาพแวดล้อมชุมชนและความยากจนได้เป็น 5 ระดับ ดังนี้

ระดับที่ 1 ชุมชนแออัดที่มีสภาพแย่ อาทิ ชุมชน ได้สะพานโรงหมู การบรรเทาปัญหาเฉพาะหน้า จัดประปา ไฟฟ้า และจัดทำบัญชีควบคุมการแก้ปัญหาถาวร โดยการจัดที่อยู่ใหม่ในอาคารเช่ามาตรฐานรองรับ เช่าที่ดินพร้อมสาธารณูปโภค โดยกรุงเทพมหานครจะควบคุมพื้นที่ไม่ให้บุกรุกมากขึ้น การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ระดับที่ 2 ชุมชนแออัดที่เสี่ยงอันตราย อาทิ ชุมชนติดทางรถไฟ ชอกคึก

- 1) จัดที่อยู่ใหม่ โดยจัดให้เช่าที่ดิน หรือเช่าซื้อที่ดินพร้อมสาธารณูปโภค
- 2) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ระดับที่ 3 ชุมชนบุกรุกที่ราชการและที่เอกชน อาทิ กรุงเทพมหานครบริเวณริมคลอง กรมศิลปากรบริเวณที่เป็น โบราณสถาน การทำเรือแห่งประเทศไทยบริเวณท่าเรือคลองเตย การรถไฟแห่งประเทศไทยบริเวณซอยโรงปูน กรมชลประทานบริเวณริมคลอง ที่ดินเอกชน ต่างๆ เป็นต้น

- 1) จัดหาที่อยู่ใหม่ โดยจัดให้เช่า หรือเช่าซื้อที่ดินพร้อมสาธารณูปโภค
- 2) การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ระดับที่ 4 ชุมชนถูกบอกเลิกสัญญาและเวนคืนที่ดิน อาทิ ชุมชนกึ่งเพชร ชุมชนวัดไผ่ตัน ชุมชนพรรณี 1-2 จัดให้เช่าหรือเช่าซื้อที่ดินพร้อมสาธารณูปโภค การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ระดับที่ 5 ชุมชนแออัดทั่วไป เช่น ชุมชนเช่าหรือชุมชนที่มีสภาพการอยู่อาศัยไม่เหมาะสม ปรับปรุงในที่ดินเดิม ได้แก่ การปรับปรุงทางเท้า ทางระบายน้ำ

2) การจัดที่อยู่ใหม่ ได้แก่ การประสานประโยชน์ทางที่ดิน การปรับผังและแบ่งแปลงใหม่ การย้ายชุมชนไปอยู่ที่ใหม่ การรื้อและสร้างใหม่

ดังนั้น จากแนวความคิดการไล่รื้อชุมชนแออัด พบว่า สาเหตุของการขับไล่ชุมชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งเป็นของรัฐนั้น เนื่องมาจากการที่หน่วยงานรัฐต้องการพื้นที่เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาที่ดิน เช่น ก่อสร้างอาคาร สร้างเขื่อนริมตลิ่ง ซึ่งแต่ละหน่วยงานมีนโยบายต่อชุมชนแออัดที่อาศัยอยู่ในที่ดินของตนต่างกัน ส่วนสาเหตุของการขับไล่ชุมชนแออัดที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของเอกชน ส่วนใหญ่เนื่องมาจากการเปลี่ยนเจ้าของที่ดิน และความต้องการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ในที่ดิน นอกจากนี้ผลของการไล่รื้อชุมชนแออัดที่อยู่บริเวณริมคลอง ได้ก่อให้เกิดผล

กระทบ 6 ประการ คือ (1)โครงสร้างสังคมถูกทำลาย (2)ผลกระทบทางเศรษฐกิจ (3)ผลกระทบต่อการศึกษาของเยาวชน (4)Housing stockถูกทำลาย (5)เกิดการสร้างสลัมใหม่ (6)คุณภาพชีวิตถูกทำลาย ในส่วนของแนวทางแก้ไขปัญหาการไล่ที่อยู่อาศัยของชุมชนแออัด ปัญหาการรื้อย้ายชุมชนนุกรุกและ/หรือผู้ถูกเวนคืน จากการดำเนินโครงการสาธารณะประโยชน์ของหน่วยงานภาครัฐ การเคหะแห่งชาติจึงได้วางแนวทางแก้ไขปัญหาไว้ดังนี้ ประการแรก การย้ายชุมชนไปอยู่ในที่ใหม่ (Slum Relocation) ประการที่สอง การจัดให้เข้าอยู่ในแฟลต ประการที่สาม การประสานประโยชน์ทางที่ดิน (Land Sharing) ประการที่สี่ การปรับผังและแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม (Slum Reblocking)

จากแนวความคิดการไล่รื้อชุมชนแออัด และแนวทางแก้ไขปัญหา สามารถนำมาใช้ประกอบการวิจัยได้ โดยจะนำมาพิจารณาใช้เป็นการเสนอแนะว่า การอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นนั้นมีความเหมาะสมหรือไม่ ซึ่งแนวทางใดจะเหมาะกับชุมชนเพชรคลองจั่นนั้นจะต้องพิจารณาตามสภาพการอยู่อาศัยของชุมชน ซึ่งจะได้วิเคราะห์ในช่วงสรุปและข้อเสนอแนะ

2.4 แนวความคิดการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเป็นปึกแผ่น มีวิวัฒนาการที่ดีขึ้น มีความเจริญทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม มีการพัฒนาทั้งด้านวัตถุและพัฒนาด้านจิตใจ และดำเนินการไปในแนวทางที่ตนต้องการ โดยอาศัยการรวมกำลังของประชาชนในชุมชนนั้นในการช่วยเหลือตัวเอง และร่วมมือกันดำเนินงาน แต่มักจะได้รับความช่วยเหลือทางด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการ หรือองค์การอาสาสมัครอื่นๆ นอกจากนี้ ยังเป็นขบวนการที่คนในชุมชนเล็กๆ ได้ร่วมปรึกษาหารือกัน ถึงความต้องการของพวกเขาพร้อมกันในตอนต้น และจากนั้นก็ร่วมกันวางแผน และลงมือปฏิบัติร่วมกันจนเป็นที่พอใจ และสนองความต้องการของคนในชุมชน (สุวิทย์ ชัยวรพันธุ์ .2509:57)

นอกจากนี้อุดมการณ์ในการพัฒนาชุมชน คือ การสร้างพลังชุมชน และใช้พลังชุมชนในการพัฒนาชุมชน ซึ่งสาระสำคัญของการพัฒนาชุมชนจะประกอบด้วย

ประการที่หนึ่ง ทุกชุมชนจะมีพลังทั้งทางธรรมชาติ และพลังของคนในชุมชนวัยต่างๆกัน พลังเหล่านี้ยังไม่ได้นำมาใช้อย่างเต็มที่ งานพัฒนาชุมชนก็คือ การเพิ่มขีดความสามารถให้แก่พลังชุมชนและนำมาใช้ประโยชน์

ประการที่สอง การจะสร้างพลังให้เป็นประโยชน์อย่างแท้จริง และมีพลังมากก็จะต้องเป็นพลังรวมของกลุ่มคนที่ถูกสร้างขึ้นมาอย่างกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และจะต้องเป็นพลังที่เกิดขึ้นจากผลารรวมตัวกันของกลุ่มคนวัยต่างๆ กัน

ประการที่สาม พลังที่สร้างขึ้นมาจะต้องนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชุมชนนั้นๆ เพื่อผลักดันให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้น (พัฒน์ บุญรัตพันธ์.2515)

2.4.1 หลักการพัฒนาชุมชน

จากแนวความคิดหลักการพัฒนาชุมชน จึงพอจะกล่าวได้ว่า หลักในการพัฒนาชุมชนจะต้องมีทั้งขบวนการ (Process) วิธีการ (Method) กรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง (Movement) และเป็นแผนงาน (Program) ดังนี้

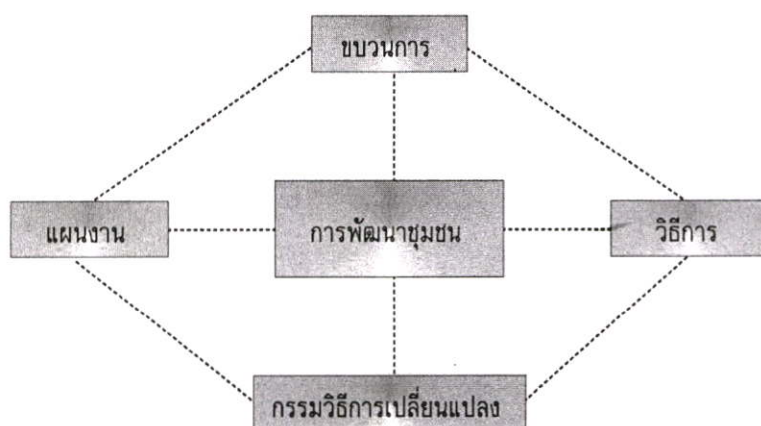
การพัฒนาชุมชนเป็น**ขบวนการ**(Process) ที่จะต้องทำต่อเนื่องกันอย่างมีระบบ (System) เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากระดับหนึ่งไปสู่อีกระดับหนึ่ง การเปลี่ยนแปลงนี้จำเป็นต้องใช้เวลาและจำเป็นต้องอาศัยกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลงที่ถูกต้องวิธี

การพัฒนาชุมชนเป็น**กรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง**(Movement) จากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง โดยเฉพาะการเน้นการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของคน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุ

การพัฒนาชุมชนเป็น**วิธีการ**(Method) ที่ใช้ความสามารถของประชาชน และความร่วมมือระหว่างประชาชนกับรัฐบาลในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น วิธีการนี้ต้องเป็นที่ยอมรับ และสามารถนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชนอย่างถาวรและมีประโยชน์ต่อชุมชน

การพัฒนาชุมชนเป็น**แผนงานหรือโครงการ**(Program) ที่ได้จัดทำขึ้นตามหลักการพัฒนาชุมชน เพื่อนำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยคนในชุมชน

แผนผังหลักการพัฒนาชุมชน

ที่มา : ไพรัตน์ เดชะรินทร์.2516

ภาพที่ 2.5 แสดงแผนผังหลักการพัฒนาชุมชน

2.4.2 รูปแบบการพัฒนาชุมชนแออัด

รูปแบบการพัฒนาชุมชนแออัด หมายถึง กระบวนการจัดกิจกรรมที่เป็นระบบครบวงจร ในการปรับปรุงตัวคนและภาวะแวดล้อม เพื่อความเป็นอยู่ที่ดีสุขภาพกายสบายใจตามควรแก่อัตภาพ ของครอบครัว(เฉลิมศักดิ์ สุมาผลและคณะ.2531: 7) ซึ่งรูปแบบของการพัฒนาชุมชนแออัดที่จะ ช่วยให้แต่ละชุมชนฟื้นสภาพเสื่อมโทรม (การเคหะแห่งชาติ.2529) พอจะแยกรูปแบบได้ ดังนี้

1. การพัฒนาในที่ดินเดิม
2. การพัฒนาในที่ดินใหม่เท่าที่จำเป็นที่สุด
3. การพัฒนาด้วยมาตรการอื่นๆที่เหมาะสม

นอกจากนี้ รูปแบบการสร้างชุมชนเดิมขึ้นใหม่ในที่ดินเดิม(Slum Reconstruction) มีขั้นตอนการดำเนินงาน ดังนี้

1. การแบ่งใช้ที่ดินร่วมกัน (Land Sharing) โดยการแบ่งที่ดินในชุมชนออกเป็นส่วนที่ผู้อยู่อาศัยมีรายได้ต่ำ และอีกส่วนหนึ่งสร้างอาคารขาย เพื่อนำเงินมาชดเชยค่าที่ดิน ซึ่งเป็นการช่วยเหลือผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้ต่ำได้ส่วนหนึ่ง

2. เพิ่มความหนาแน่นในชุมชน เป็นการปรับปรุงภายในชุมชนโดยแบ่งเป็นพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชนเดิม อีกส่วนหนึ่งปลูกอาคารเพื่อขาย ซึ่งจำเป็นต้องย้ายผู้อยู่อาศัยในเขตนี้ให้ไปรวมกันในพื้นที่อยู่อาศัยของประชาชน (เดิม) เท่ากับเป็นการลดจำนวนคนจากที่แห่งหนึ่งไปยังพื้นที่อีกส่วนหนึ่ง ซึ่งจะมีความหนาแน่นเพิ่มมากขึ้นแต่เป็นที่พอใจของผู้อยู่อาศัย

3. ความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชน (Community Participation) เป็นความเห็นพ้องต้องกันของคนในชุมชนทุกครอบครัว ที่จะช่วยกันพัฒนาความเป็นอยู่ตามรายการที่ตกลงกันได้ ช่วยกันคิดช่วยกันทำ เพื่อประโยชน์ร่วมกันของทุกคน

4. สร้างที่อยู่อาศัยใหม่ (Rebuilding) เป็นการก่อสร้างที่อยู่อาศัยใหม่เฉพาะส่วนที่จำเป็น เพื่อให้ส่วนที่อยู่อาศัยและส่วนที่ทำเพื่อจำหน่าย (เฉลิมศักดิ์ สุมาผลและคณะ .2531:8)

5. การคืนทุน (Cost Recovery) เป็นการคืนเงินทุนทั้งหมดในระยะยาวเท่าจำนวนที่ลงทุนไปนั้น (เฉลิมศักดิ์ สุมาผลและคณะ. 2531: 8)

ดังนั้น จากแนวความคิดหลักการพัฒนาชุมชน จึงสรุปได้ว่า การพัฒนาชุมชน คือ การรวมกำลังดำเนินการปรับปรุงสภาพความเป็นอยู่ของชุมชนให้มีความเข้มแข็ง มีความเจริญทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งอาศัยการรวมกำลังของคนในชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง มักจะได้รับการช่วยเหลือจากหน่วยงานราชการหรือองค์กรอาสาสมัครอื่นๆ นอกจากนี้หลักการพัฒนาชุมชนจะต้องประกอบด้วย ขบวนการ(Process) วิธีการ (Method) กรรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง (Movement) และแผนงาน(Program) จากแนวความคิดดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นว่าสามารถ

นำมาศึกษาเป็นแนวทางในการวิจัย เพื่อให้ทราบว่าชุมชนกรณีศึกษาได้มีแนวความคิดและมีหลักการพัฒนาชุมชนในรูปแบบใด นอกเหนือจากนี้ยังต้องศึกษาถึงองค์ประกอบต่างๆที่ก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชน ซึ่งจะต้องประกอบด้วย ประการแรก ขบวนการ(Process) การศึกษาถึงขบวนการในการพัฒนาชุมชนว่า ชุมชนกรณีศึกษามีแผนงานในการพัฒนาที่ทำอย่างต่อเนื่องและมีระบบ เพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในรูปแบบการอยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมอย่างไร ประการที่สอง วิธีการ(Method)ในการพัฒนาชุมชน จะทำให้ทราบถึงความสามารถของผู้อยู่อาศัยในชุมชนว่ามีความร่วมมือในการก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่มีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไร ตลอดจนทิศทางของการร่วมมือระหว่างผู้อยู่อาศัยในชุมชน กับหน่วยงานต่างๆที่ได้รับการยอมรับ ซึ่งนำการเปลี่ยนแปลงมาสู่ชุมชน และมีประโยชน์ต่อชุมชนอย่างไร การศึกษาถึงกรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง(Movement) จะทำให้ทราบว่าชุมชนได้มีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางใด โดยเน้นการเปลี่ยนแปลงทางแนวความคิดของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางวัตถุและการศึกษาถึงแผนงาน(Program) หรือโครงการที่ได้จัดทำขึ้นตามหลักการพัฒนาชุมชน เพื่อศึกษาว่า ชุมชนที่เป็นกรณีศึกษา ได้นำแผนงานหรือโครงการไปปฏิบัติให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยคนในชุมชนอย่างไร

2.5 ทฤษฎีการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย

แนวความคิดการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในประเทศต่างๆทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นประเทศโลกที่สาม(Third World) หรือประเทศที่พัฒนาแล้วอย่างสูง (highly developed countries) เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ เยอรมันตะวันตก และประเทศในทวีปยุโรป ในความพยายามที่จะแก้ปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยและปัญหาอื่นๆ มีเหตุผลหลายประการที่ทำให้รัฐบาลหลายรัฐบาลได้เล็งเห็นว่า การช่วยเหลือตนเองเป็นวิธีการที่เหมาะสม (Peter M. Ward .1982: 8-9) ดังเช่น

ประการแรก การช่วยเหลือตนเองได้ให้ทางเลือกในนโยบายที่อยู่อาศัย ที่เปิดโอกาสให้แก่ประเทศทุนนิยมต่างๆของโลกที่สามส่วนมากที่ด้อยความสามารถ ได้รับความสำเร็จในการพัฒนา อุตสาหกรรม และพัฒนาเศรษฐกิจตลอดช่วงทศวรรษ 1960

ประการที่สอง การยอมรับและการอุปถัมภ์ในเรื่องการช่วยเหลือตนเองที่มีให้แก่เรื่องที่อยู่อาศัย อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการกระจายเพียงบางส่วน ที่น่าจะก่อให้เกิดผลประโยชน์แก่ประชากรเมืองในสัดส่วนที่กว้างขึ้น ทั้งนี้ โดยปราศจากการเพิ่มขึ้นอย่างมากในอัตราส่วนของการลงทุนที่จัดสรรให้แก่ที่อยู่อาศัย

ประการที่สาม การพิจารณาต่อแนวคิดร่วม เช่น เทคโนโลยีขั้นกลาง และการเน้นหนักที่คุณค่าของการผลิตขนาดท้องถิ่น และการจัดการข้อมก่อกำให้เกิดสิ่งแวดลอมที่ดี ซึ่งนโยบายการช่วยเหลือตนเองควรจะเริ่มเกิดขึ้น

ประการที่สี่ แนวความคิดการช่วยเหลือตนเองได้รับการสนับสนุนจากประธานธนาคารโลกนับตั้งแต่ ค.ศ.1974 เป็นต้นมา โดยได้เน้นถึงปัญหาต่างๆของเมือง ผนวกกับปัญหาของภาคชนบท โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้ให้ความสนใจกับความสำเร็จของการสร้างที่อยู่อาศัยด้วยตนเอง ในนิคมที่ไม่มีการควบคุมจำนวนมาก และรัฐบาลต่างๆก็ถูกเร่งให้พิจารณาอย่างหนักต่อแนวทางหรือเครื่องมือที่จะนำศักยภาพนี้มาใช้ ในการประชุมเรื่องที่อยู่อาศัยเมื่อค.ศ.1976 ที่จัดให้มีขึ้นโดยองค์การสหประชาชาติเป็นช่วงที่สำคัญ การยอมรับเกี่ยวกับการช่วยเหลือตนเอง โอกาสที่จะให้ได้มาซึ่งเงินทุน และเงินกู้ยืมเพื่อนำมาใช้จ่ายในแผนงาน การสร้างหลักสูตรพิเศษเพื่อให้ความรู้ด้านการบริหารและการฝึกอบรมทางเทคนิคในสถาบันทางการศึกษา ก่อให้เกิดความประทับใจต่อคณะผู้แทนที่เข้าร่วมประชุม การให้ความสำคัญด้านเศรษฐกิจของการช่วยเหลือตนเองของประชาชน (economic significance of self-help for people) ในความต้องการที่อยู่อาศัยนั้น ที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง จึงน่าจะมีค่านิยมซึ่งหมายความว่า เป็นที่อยู่อาศัยที่ถูกวางแผนถูกสร้าง หรือถูกบำรุงรักษาโดยแต่ละบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีเป้าหมายเบื้องต้น เพื่อลดค่าต้นทุนหรือค่าใช้จ่ายในการมีที่อยู่อาศัยให้ต่ำที่สุด ซึ่งประชาชนผู้มีรายได้จากค่าจ้างแรงงาน หรือต้องการจะมีรายได้จากค่าจ้างแรงงาน ต้องการที่จะลดต้นทุนค่าที่อยู่อาศัยของตนเองให้ต่ำที่สุด อาจเป็นเพราะว่าที่อยู่อาศัยที่ให้เช่าในตลาด ตลอดจนค่าใช้จ่ายในการเป็นเจ้าของบ้านสูงมาก นอกจากนี้รายได้ที่มีอยู่ต่ำเกินไปเมื่อเทียบกับที่อยู่อาศัยในตลาด หรือที่อยู่อาศัยที่รัฐสนับสนุน

การก่อสร้างบ้านต้องอาศัยปัจจัยการผลิตประเภทแรงงาน ซึ่งมี 3 รูปแบบด้วยกัน คือ รูปแบบที่หนึ่ง การสร้างบ้านอาจเป็นการลงทุนของใช้เวลาของแรงงานเพิ่มขึ้น (คือ ใช้เวลาทำงานในแต่ละวันให้ยาวขึ้น) รูปแบบที่สอง อาจเป็นแรงงานที่ถูกนำมาใช้ในการก่อสร้างในระยะเวลาที่มีการว่างงาน (unemployment) รูปแบบที่สาม อาจจะเป็นแรงงานที่มีมีค่าจ้าง (paid labour) หรืออาจเป็นแรงงานที่ไม่มีค่าจ้าง (unpaid labour) ของผู้อื่น แรงงานทั้ง 3 รูปแบบนี้จะให้มูลค่าใหม่ต่อวัสดุที่ใช้ รวมของที่นำมารีไซเคิลใหม่และวัสดุที่จัดไว้ให้เพื่อการค้า ดังนั้นเมื่อบ้านเป็นผลผลิตของแรงงานมนุษย์ที่กำหนดเป็นเวลาที่ใช้แรงงาน บ้านจึงมีราคาในตลาดซึ่งสามารถขายได้ถ้าผู้ผลิตเปลี่ยนมูลค่าการใช้สอยของเขา (use value) ให้เป็นมูลค่าการแลกเปลี่ยน (exchange value) โดยการเสนอขายหรือให้เช่า (Burgess.1977)

การผลิตที่อยู่อาศัยนั้นมีกิจกรรมซึ่งสามารถจำแนกออกได้เป็น 3 ขั้นตอน คือ การวางแผน (planning) การก่อสร้าง (construction) และการบริหารจัดการ (management) เป็นการปฏิบัติ

การที่มีตัวกระทำ 3 ชุดนี้เข้ามาเกี่ยวข้อง คือ ผู้ใช้(ภาคราษฎร) ผู้จัดหามาให้(ภาคเอกชนและการค้า) และผู้กำหนดระเบียบกฎหมาย(ภาครัฐ)

จากการพิจารณาที่อยู่อาศัยของทางราชการ(official housing) ซึ่งถือว่าเป็นที่อยู่อาศัยที่ผิดธรรมชาติ เนื่องจากผลผลิตในที่อยู่อาศัยทางราชการมีค่าต้นทุนสูง ไม่สามารถอุดหนุนได้ทางเศรษฐกิจ ต้องให้เงินอุดหนุนเป็นจำนวนมาก และมักจะไปด้วยกันไม่ได้กับความต้องการในที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย ในขณะที่นโยบายที่อยู่อาศัยของทางราชการซ้ำเติมที่อยู่อาศัยให้หนักขึ้นโดยผ่านทางท่าทีของการกวาดล้างสลัม และที่อยู่อาศัยที่มีมาตรฐานต่ำสุด อย่างไรก็ตามการก่อสร้างของราษฎร (popular construction) ให้การครอบครองในทันทีทันใด และลำดับการต่อเนื่องของการดำเนินการที่อยู่อาศัยก็ได้รับการปรับปรุง ให้ตรงกับความต้องการของประชาชนได้ดีกว่ามีพื้นที่มากกว่า ทำให้ความผูกพันของครอบครัวเข้มแข็งขึ้น และอนุญาตให้ก่อรูปแบบของความ เป็นเพื่อนบ้านของคนหลายชนชั้น(multi-class neighbourhoods) ที่จะช่วยจัดหา' การผสมผสานที่จำเป็นให้แก่การเปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคม ' (Turner.1967:178)

Harms ได้ให้แง่คิดเกี่ยวกับที่อยู่อาศัยโดยการช่วยเหลือตนเอง โดยมีประเด็นที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

ประการแรก ที่อยู่อาศัยโดยการช่วยเหลือตนเอง ได้เริ่มมีขึ้นพร้อมกับวิกฤตการณ์ในลัทธิทุนนิยม ซึ่งชนิดของการช่วยเหลือตนเองมีมิติทางการเมือง ทางเศรษฐศาสตร์ และทางมโนคติ และคล้ายคลึงกับกระบวนการบางอย่างของการก่อสร้าง ซึ่งมีมิติทางเทคโนโลยี

ประการที่สอง ในแง่ของการเมืองนั้นการช่วยเหลือตนเองมีลักษณะที่เป็นสองคม ซึ่งมีความแตกต่างระหว่างการช่วยเหลือตนเอง ที่เริ่มต้นและควบคุมโดยคนงาน รวมถึงผู้ว่างงานและคนงานที่มีศักยภาพต่ำ กับแผนงานช่วยเหลือตนเองที่ริเริ่มมาจากคนงานภายใต้เหตุการณ์ทางการเมืองที่แน่นอน และเป็นการช่วยเหลือตนเองเป็นหมู่คณะ(collective self-help)นั้น สามารถเป็นเครื่องมือต่อสู้ทางชนชั้นจากเบื้องล่างที่มีศักยภาพอย่างมาก ในการเพิ่มการตัดสินใจด้วยตนเองของคนงาน แต่การช่วยเหลือตนเองที่เริ่มมาจากรัฐซึ่งเป็นการช่วยเหลือตนเอง(individualized self-help) โดยทั่วไปจะเป็นการต่อสู้ทางชนชั้น จากเบื้องบนที่พยายามเพิ่มการร่วมมือให้เป็นระเบียบทางสังคม เพื่อสะสมนายทุนและความมีอำนาจเหนือให้มืออยู่ตลอดไป เพื่อที่จะธำรงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิตที่จะรักษาระบบทุนนิยม(capitalism) ให้คงอยู่บริบูรณ์ภายใต้การผลิตงานที่เพิ่มขึ้น

ประการที่สาม การช่วยเหลือตนเองมีมิติทางเศรษฐกิจ(economic dimension) กล่าวคือ การช่วยเหลือตนเองนี้ได้เริ่มขึ้น โดยประชาชนผู้ที่เห็นว่าที่อยู่อาศัยที่ถูกจัดหาให้ในตลาดนั้นราคาแพงเกินไปเมื่อเทียบกับรายได้ของเขา ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้กับต้นทุนในที่อยู่อาศัยที่ปรากฏอยู่ทั่วไปเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง โดยใช้แรงงานของตนเอง

ในการก่อสร้าง รัฐสามารถนำการช่วยเหลือตนเองเข้ามาให้รู้จักว่าเป็นเครื่องมือทางเศรษฐกิจของการจัดการยามวิกฤต ด้วยความตั้งใจที่จะลดค่าใช้จ่ายสาธารณะในเรื่องที่อยู่อาศัย และย้ายค่าต้นทุนในการผลิตของกำลังแรงงานจากส่วนเกินที่เกิดขึ้นทางสังคม ไปสู่ค่าต้นทุนในการผลิตของแรงงานแต่ละคน(คือแปลงประเด็นปัญหาที่อยู่อาศัยให้เป็นเรื่องของคน)

ประการที่สี่ การช่วยเหลือตนเองมีมิติทางมโนคติที่สำคัญ การสนับสนุนเรื่องการช่วยเหลือตนเองพยายามที่จะเน้นเรื่องการแปรรูปให้เป็นของคน ในปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัย และการอุดหนุนผู้ใช้ด้วยความสมัครใจ

ดังนั้น จากแนวความคิดดังกล่าวมาแล้วจึงสรุปได้ว่า การสร้างที่อยู่อาศัยโดยการช่วยเหลือตนเอง เป็นหนทางหนึ่งที่มีรายได้น้อยจะสามารถมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองได้ โดยการลดค่าต้นทุนให้แก่ตนเองได้ โดยการทดแทนด้วยแรงงานที่ไม่ได้รับเงิน ซึ่งเป็นแรงงานสำหรับผู้สร้างบ้านด้วยตนเอง น่าจะเป็นการสมเหตุสมผลที่จะลดเวลาที่ใช้แรงงาน โดยไม่ได้รับเงินหรือแรงงานที่ไม่มีค่าตอบแทนของตนเองลงให้มากเท่าที่จะเป็นไปได้ ผู้ช่วยเหลือตนเองทั้งหลายจะเห็นว่า วิธีการนี้จะทำให้ตนเองมีที่อยู่อาศัยตามความต้องการของตนเอง และมีค่าใช้จ่ายที่ไม่มากเกินไป ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า แนวทางการสร้างที่อยู่อาศัยโดยการช่วยเหลือตนเองนั้นน่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการนำมาใช้กับงานวิจัย เนื่องจากชุมชนกรณีศึกษา ได้มีแนวความคิดในการที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยโดยการช่วยเหลือตนเองเช่นกัน

2.5.1 วิธีการที่ใช้กับโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง (Self - helphousing programs)

โปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง ได้เป็นแนวทางที่สำคัญในการแก้ปัญหาการจัดการที่อยู่อาศัยต้นทุนต่ำให้แก่คนยากจน ซึ่งวิธีการที่ได้นำมาใช้กับโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเองมี 4 แนวทาง คือ วิธีการที่มุ่งในทิศทางการตลาด (The market – orientated approach) วิธีการให้ความเกื้อหนุน(The Supportive Approach) วิธีการด้านโครงสร้าง (Structural Approach) และวิธีการที่ให้องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วม (The Organization – participation Approach) ซึ่งแต่ละวิธีการมีแนวทางในการปฏิบัติที่แตกต่างกันดังต่อไปนี้

1) วิธีการที่มุ่งในทิศทางการตลาด (The market – orientated approach)

ในปีค.ศ.1970-1980 ธนาคารโลกได้ให้ความสำคัญกับโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง โดยร่วมมือกับกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) สนับสนุนให้การช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย โดยวิธีการที่มุ่งในทิศทางการตลาด

เป็นโปรแกรมพัฒนาเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเสมอภาค เพื่อบรรเทาความยากจนซึ่งสอดคล้องกับหลักเศรษฐศาสตร์สำนักนีโอคลาสสิกในเรื่องอุปทาน(supply) และอุปสงค์(demand) คือมีอุปสงค์อย่างพอเพียงอยู่แล้วในที่อยู่อาศัย แต่สภาพบังคับต่างๆที่ก่อให้เกิดความอ่อนแอทางด้านอุปทาน ซึ่งธนาคารโลกได้เสนอแนะว่า ควรจะทำให้ค่าต้นทุนด้านอุปทานลดต่ำลง โดยลดมาตรฐานการก่อสร้างและจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกด้านสุขภาพให้ชุมชน และทำให้ค่าต้นทุนที่ดินหรือราคาที่ดินที่คนยากจนพอที่จะซื้อได้ โดยผ่านทางความช่วยเหลือตนเอง การเข้ามามีส่วนร่วมของผู้ได้รับผลประโยชน์อาจทำให้ค่าต้นทุนทางการเงินลดต่ำลงได้ และในบางกรณีควรจะผสมผสานกับการก่อสร้างแบบประเพณีนิยมด้วย ผลจากการประเมินค่าของโครงการต่างๆของธนาคารโลกแสดงให้เห็นว่า แม้ในโครงการยกระดับมาตรฐานต่างๆการฟื้นตัวได้กลับคืนมาของค่าต้นทุนก็ยังต่ำกว่าระดับที่พอจะยอมรับได้

นโยบายการให้กู้ยืมเงินของธนาคารโลกแบ่งออกเป็น 3 ระยะ คือ

ระยะที่ 1 ช่วงเวลา ค.ศ.1972-ค.ศ.1975 โครงการเน้นได้ที่ทำเลที่ตั้งในการเข้าถึงที่ดินและโครงการบริการต่างๆ ผลที่ได้ปรากฏว่า ครอบครัวที่ยากจนไม่สามารถจ่ายเงินให้ได้ตามโครงการ นอกจากนี้ ยังมีปัญหาทางด้านการจัดการที่ตัวแทนผู้บริหารโครงการทำเลที่ตั้ง และโครงการบริการต่างๆได้ประสบอยู่

ระยะที่ 2 ช่วงเวลา ค.ศ.1976-ค.ศ.1979 เป็นช่วงที่ธนาคารโลกได้เปลี่ยนแปลงนโยบายด้วยการจ่ายเงินให้ตามโครงการต่างๆ ซึ่งคิดว่าการจ่ายเงินให้ตามโครงการต่างๆจะทำให้อุปสรรคหมดไป จากการประเมินค่าของโครงการต่างๆของธนาคารโลกแสดงให้เห็นว่า แม้ในโครงการยกระดับมาตรฐานต่างๆ การฟื้นตัวได้กลับคืนมาของค่าต้นทุนก็ยังต่ำกว่าระดับมาตรฐานที่พอจะยอมรับได้

ระยะที่ 3 ช่วงเวลา ค.ศ.1980-ค.ศ.1983 ได้เน้นการกระตุ้นให้มีกิจกรรมการจ้างแรงงานอย่างเข้ม(ใช้แรงงานมากใช้เครื่องจักรน้อย) ภายในโครงการที่อยู่อาศัยต่างๆ การเปลี่ยนแปลงในวิธีการช่วยเหลือตนเองของธนาคารโลกได้เริ่มขึ้นในค.ศ.1983 โดยกองทุนการเงินระหว่างประเทศ (International Monetary Fund: IMF) และธนาคารโลก(World Bank)ได้มีความต้องการปรับปรุงโครงสร้างและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้าง ซึ่งธนาคารโลกมีการเปลี่ยนแปลงจากวิธีการระดับโครงการอย่างเด่นชัด ที่ได้เน้นเรื่องการโจมตีโดยตรงต่อความยากจน ไปเป็นกลยุทธ์ที่เน้นประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมและกลยุทธ์ความเติบโต โดยเน้นเฉพาะเจาะจงที่ระดับประเทศและความเติบโตระดับเมือง(Morris.1991) กลยุทธ์นี้ต้องการการปฏิรูปทางเศรษฐกิจอย่างถอนรากถอนโคน และตั้งอยู่บนพื้นฐานของสิ่งต่างๆต่อไปนี้ คือ การลดขนาดในค่าใช้จ่ายภาครัฐและจำกัดการกระทำของรัฐ ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตและในฐานะที่เป็นตัวแทนของการพัฒนา การทดแทนการให้เงินอุดหนุนทางสังคม โดยการให้เงินอุดหนุนแก่ระบบการเงิน เปิดเศรษฐกิจไปเป็น

การค้าเสรีกับต่างประเทศ วางนโยบายเศรษฐกิจที่มุ่งให้มีการเพิ่มการส่งออกไปต่างประเทศ กระตุ้นการเข้ามามีส่วนร่วมของทุนต่างชาติ ในกิจกรรมต่างๆทางเศรษฐกิจ แปรรูปรัฐวิสาหกิจ บางส่วนหรือทั้งหมดไปเป็นของเอกชน (Glade.1986)

นอกจากนี้ ยังมีการโต้เถียงกันว่าวิธีการที่มุ่งในทิศทางตลาด (Market Oriented Approach) ที่มีธนาคารโลกเป็นตัวแทนนั้น ได้เน้นในเรื่องการไม่ปิดกั้นตลาด เป็นการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยที่อาจเป็นไปได้เพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ก็ล้มเหลว เนื่องจากการกระทำหน้าที่ของตลาดเป็นเพียงส่วนหนึ่งของปัญหา ซึ่งส่วนประกอบของปัญหาที่อยู่อาศัยในด้านอื่นๆกลับถูกมองข้ามไป เช่น ที่ดิน โครงสร้างพื้นฐาน (infrastructure) การเงิน และการเข้ามามีส่วนร่วม วิธีการนี้จึงล้มเหลว ในการเสนอ นโยบายที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเองที่เหมาะสม เพื่อคนยากจนในเมือง (Stein.1991:32)

ตัวอย่างประเด็นปัญหาของตลาดที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย รัฐบาลทั้งหลายไม่เต็มใจที่จะเข้าไปแทรกแซงในตลาดที่ดิน เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยด้วยเหตุผลทางการเมือง การขาดแคลนที่ดินเห็นได้ชัด ซึ่งมีสาเหตุมาจากการเก็งกำไรและการกักตุนที่ดินของเอกชนเพียงไม่กี่ราย เป็นผลของโครงการทางสถาบันและทางการเมือง ที่มีอิทธิพลที่ได้โอนุมัติให้เจ้าของที่ดินมีความเป็นเจ้าของ และมีสิทธิในที่ดินโดยสมบูรณ์ (Gilbert and Ward.1985) และความพยายามที่จะยกเลิกหรือควบคุมความเป็นเจ้าของที่ดินของเอกชน หรือการปฏิรูปเมืองซึ่งอาจทำให้ตลาดที่อยู่อาศัยมีประสิทธิภาพมากขึ้น ได้ถูกประณามว่าเป็นการล้มล้าง และถูกโจมตีจากภาคเอกชนในหลายประเทศของโลกที่สาม (Mc Auslan. 1986) นอกจากนี้ยังมีปัญหาทางด้านเงินอุดหนุน แม้ว่าธนาคารโลกยอมรับความจริงเรื่องความต้องการเงินอุดหนุนโดยตรงที่จ่ายให้แก่ผู้ที่ยากจน และได้ย้ำว่าไม่ควรทำให้อัตรากอเบี้ยต่ำลง ซึ่งจะทำให้การสนองเงินทุนเพื่อการให้กู้ยืมของสถาบันการเงินลดน้อยลง แต่น่าจะลดค่าต้นทุนของที่ดิน หรือลดวัสดุการก่อสร้างลง (Mayo et al .1986) ซึ่งการควบคุมค่าต้นทุนหรือราคาที่ดิน และวัสดุการก่อสร้างจะเป็นมาตรการที่เหมาะสมต่อรัฐ แต่ไม่เหมาะสมกับทรัพย์สินของเอกชน และกับวัสดุที่ผลิตโดยภาคเอกชน

วิธีการนี้มีแนวความคิดที่ว่าปัญหาที่อยู่อาศัยจะถูกแก้ไขได้สมบูรณ์ขึ้น ถ้าประเด็นปัญหาต่างๆทางการเงินก็ดี ทางที่ดิน ทางโครงสร้างพื้นฐาน และทางสถาบันก็ดีได้กระทำในระดับเมืองและระดับชาติ อย่างไรก็ตามยังมีความไม่สอดคล้องกับความเชื่อมั่นที่ว่า ตลาดที่มีประสิทธิภาพเป็นหนทางที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนจน ในทางตรงกันข้ามมีการตระหนักถึงความไม่อาจเป็นไปได้ของการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ภายในระบบตลาดที่เป็นอยู่ในส่วนใหญ่ของประเทศต่างๆของโลกที่สาม ถ้าปราศจากเสียซึ่งการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างที่สำคัญ ที่ให้คำจำกัดความเสียใหม่ และการกระจายของพลังอำนาจแล้ว ความเป็นไปได้ของการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยก็จะยังคงมีอยู่ต่อไป (Sevilla.1987)

2) วิธีการให้ความเกื้อหนุน (The Supportive Approach)

วิธีการให้ความเกื้อหนุน ตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเท็จจริงที่ว่า ส่วนใหญ่ของเมืองที่สำคัญของโลกที่สาม ประชาชนเป็นผู้ก่อสร้างที่อยู่อาศัยด้วยตัวเอง โดยปราศจากการเข้ามาแทรกแซงของรัฐ (Abioudun et al.1987),(Rodell and Skinner.1983) ซึ่งในทัศนะของ Turner ได้ยอมรับในข้อเท็จจริงนี้ และได้ให้คำนิยามของการช่วยเหลือตนเองเสียใหม่ ในแง่ของกระบวนการตัดสินใจทางสังคม ที่เกี่ยวกับการสร้างบ้าน และความสัมพันธ์ระหว่างครัวเรือนกับสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดในกระบวนการนี้ แทนที่จะให้ความสำคัญทางเทคโนโลยีในการสร้างบ้านอยู่อาศัย มูลค่าในการใช้ที่แท้จริง(real use-value)ของที่อยู่อาศัย จะต้องถูกประเมินในแง่ที่ว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของแต่ละคนในการจัดเตรียมที่อยู่อาศัยของเขาเอง ไม่เพียงแต่การใช้บ้านเรือนอย่างมีประโยชน์มากกว่าเท่านั้น แต่จะนำไปสู่การสร้างสภาวะแวดล้อมที่ดีกว่า ถ้าประชาชนเป็นผู้ควบคุมกระบวนการตัดสินใจที่สำคัญๆ และมีอิสระที่จะช่วยเหลือสนับสนุนในการออกแบบด้วยตัวเอง รวมทั้งการก่อสร้างหรือการจัดการที่อยู่อาศัยด้วยตัวเอง แต่ถ้าประชาชนไม่ได้ควบคุม หรือไม่ได้มีส่วนรับผิดชอบต่อการตัดสินใจที่สำคัญในกระบวนการที่อยู่อาศัย สิ่งนี้ก็จะกลายเป็นอุปสรรคขัดขวางการที่จะทำให้ประสบความสำเร็จและขาดประสิทธิภาพ(Turner.1976)

Turner ได้เสนอว่า นโยบายที่อยู่อาศัยที่อยู่รอดต่อไปได้จะตั้งอยู่บนพื้นฐานดังนี้ คือ ประการแรก ตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความจำเป็นของการปกครองตนเองในกิจกรรมของท้องถิ่น โดยการมีเสรีภาพของท้องถิ่นและของบุคคล ประการที่สอง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความจำเป็นในการใช้เครื่องมือต่างๆ ให้น้อยที่สุด ประการที่สาม การวางแผนเป็นหน้าที่ที่มีการตั้งขีดจำกัดทางกฎหมายที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง และไม่ควรจะไปสับสนกับการออกแบบที่เกี่ยวกับการวางแผนทางของการปฏิบัติ ปัญหาที่สำคัญที่จะต้องเอาชนะให้ได้ คือ การขาดความเป็นเจ้าของที่มั่นคงในที่อยู่อาศัย และขาดพื้นที่เพื่อการก่อสร้างที่อยู่อาศัย ข้อเท็จจริงที่ว่า การก่อสร้างที่แท้จริงและข้อบังคับในการใช้ที่ดิน เป็นตัวการที่ทำให้การให้เสรีในการเลือกช่วยเหลือตนเองผิดกฎหมายไป การขาดบริการสาธารณะต่างๆ และการขาดเงินให้กู้ยืม เพื่อการก่อสร้างขนาดเล็ก การแก้ปัญหาสำคัญต่างๆที่ต้องการ คือ มีการวางแผนย่านใกล้เคียงเสียใหม่ ที่จะทำให้ครอบครัวต่างๆที่อยู่ในย่านนั้นๆมีความมั่นคงปลอดภัย อยู่ในพื้นที่ที่มีทำเลที่มีโครงสร้างพื้นฐาน และมีการเข้าถึงความช่วยเหลือทางเทคนิค ทำให้ครอบครัวต่างๆสามารถลงทุนได้มากหรือน้อยตามความต้องการของพวกเขา และมีกรยกระดับมาตรฐานละแวกที่อยู่อาศัยแก่ด้วย

วิธีการแบบให้การเกื้อหนุนในระดับทฤษฎีได้พิจารณาเห็นว่า ประชาชนเป็นจุดศูนย์กลางของข้อเสนอ โดยเน้นว่า การทำให้ชุมชนและประชาชนที่อยู่อาศัยอยู่ในนิคมของประชาชนได้มีความสามารถเป็นจุดมุ่งหมายที่สำคัญของวิธีการนี้ ไม่ใช่ทำให้ตลาดมีความสามารถ Turner ได้ยอมรับความจำเป็นของการควบคุมและวางข้อบังคับตลาด แต่ไม่ใช่ว่าตลาดจะเป็นค่าเฉลี่ย

ของการแก้ปัญหา (Turner.1987:20) ซึ่งบางสิ่งบางอย่าง วิธีการที่มุ่งในทิศทางตลาดเพียงอย่างเดียวไม่อาจที่จะทำได้ ซึ่งวิธีการที่มุ่งด้านตลาดมีปัญหาที่สำคัญอยู่ประการหนึ่งในหลายปัญหา คือ การไม่มีความสามารถที่จะบอกได้ว่า จะบริหาร หรือควบคุมประเด็นปัญหาทางการเมืองที่อ่อนไหวกว่าได้อย่างไร ซึ่งเป็นประเด็นปัญหาที่เกี่ยวกับการปฏิรูปที่ต้องการ เพื่อการแบ่งปันที่ดินใหม่ การเงินและโครงสร้างพื้นฐานทางสังคม ประเด็นปัญหาทางสังคม และระบบทางมโนคติ ด้านเศรษฐกิจและการเมือง

Burgess(1982:75) ได้ชี้ให้เห็นอย่างถูกต้องว่า การที่ทำให้ไม่มีการเมืองเข้ามาเกี่ยวข้องในประเด็นปัญหาต่างๆนี้เอง ที่ก่อให้เกิดข้อบกพร่องพื้นฐาน ซึ่งเป็นคำวิพากษ์วิจารณ์ที่สำคัญประการหนึ่งต่อต้านวิธีการให้ความเกื้อหนุนที่ว่า นโยบายทั้งหลายของวิธีการให้ความเกื้อหนุนนี้เป็นการแสดงให้เห็นว่าเหมาะสมทางมโนคติ เพื่อเพิ่มพลังสนับสนุนทางตรรกวิทยาของตลาดในภาคกิจกรรมที่อยู่อาศัย และนโยบายเหล่านี้ ทำให้ไม่มีความชัดเจนในการขัดแย้งที่มีอยู่ภายในรัฐนายทุน

วิธีการให้ความเกื้อหนุนเป็นรูปแบบที่ได้เรียกร้องให้รัฐถอยกลับจากการจัดหาที่อยู่อาศัยให้ลบลบบาทหลงเหลือเพียงผู้จัดหาที่ดิน จัดหาโครงสร้างพื้นฐาน การเงิน และเป็นผู้ให้ความสะดวกสนับสนุนส่งเสริมการเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งนำไปสู่ข้อยุติในการเป็นอิสระเสรีของตลาดมากยิ่งขึ้น ซึ่งไม่ใช่การแก้ปัญหาที่พึงปรารถนา ในทางตรงกันข้ามมีการให้เหตุผลว่าการทำให้ประชาชนและชุมชนต่างๆของพวกเขามีความสามารถ จะเป็นก้าวที่สำคัญต่อการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย จุดอ่อนหรือข้อบกพร่องที่สำคัญของทัศนะนี้ก็คือ ความไม่สามารถที่จะถอดรหัสกลไกทางการเมืองที่จำเป็น ในการควบคุมพลังของรัฐบาล และของภาคกิจกรรมเอกชนต่างๆเหล่านั้น ที่ขวางกั้นกระบวนการก่อสร้างของชุมชน ยิ่งกว่านั้น วิธีการนี้ไม่สามารถชี้ชัดผลทางการเมืองของการทำให้ชุมชนมีความสามารถ ภายใต้ระบอบการปกครองที่กดขี่ (Stine.1991: 32)

วิธีการแบบเกื้อหนุน ได้ถูกกำหนดจากการสันนิษฐานเอาไว้ว่า รัฐสามารถปฏิบัติและแยกออกจากผลประโยชน์ของพลังอำนาจสำคัญ ที่กำหนดความสมเหตุสมผลทางเศรษฐกิจและทางการเมืองในประเทศด้อยพัฒนาทั้งหลาย และประพฤตปฏิบัติอย่างอนุญาโตตุลาการที่สามารถทำให้ภาคกิจกรรมต่างๆของสังคมที่เป็นปรปักษ์ต่อกันสามารถคืนดีกันได้ และยังคงถูกดำเนินว่าไม่สามารถที่จะจำกัดขอบเขตของกลไกทางการเมืองที่จำเป็น ในการควบคุมตลาด หรือในการเปลี่ยนแปลงนโยบายที่อยู่อาศัยของรัฐ(Stein.1991)

3) วิธีการด้านโครงสร้าง (Structural Approach)

วิธีการนี้ได้ชี้ให้เห็นอย่างถูกต้องว่า ลักษณะของการช่วยเหลือตนเองโดยผ่านทางประเด็นปัญหาที่ว่า ผู้ที่อยู่อาศัยสามารถควบคุมการตัดสินใจที่สำคัญ ของกระบวนการที่อยู่อาศัย

ได้อย่างไร มีการให้เหตุผลว่าโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง จะถูกต้องตามข้อสนเทศที่เกิดขึ้นอย่างกว้างของกระบวนการถอดแบบของกำลังแรงงาน และสถานะทั่วไปของระบบนายทุน (capitalist system) การแทรกแซงของรัฐ โดยผ่านทาง การช่วยเหลือตนเอง เป็นกลยุทธ์ที่เปล่าประโยชน์ในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ในประเทศด้อยพัฒนาเหล่านั้น ที่ถูกรอบงำโดยวิธีการผลิตแบบนายทุน ข้อบกพร่องที่สำคัญของการคิดแบบนี้คือ ความไม่มีเสถียรภาพที่จะยอมรับศักยภาพของโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง ที่ได้รับการสนับสนุนแล้วว่าเป็นแนวทางของการจัดระเบียบทางสังคม สำหรับผู้ยากจนเมือง และเป็นเครื่องมือสำหรับการกระจายทรัพยากรต่างๆเสียใหม่ในประเทศด้อยพัฒนา ทั้งๆที่มีข้อจำกัดต่างๆอยู่ โปรแกรมบ้านล้านหลังของประเทศศรีลังกา ก็สามารที่จะถูกใช้เป็นพยานหลักฐานหักล้างข้อทู่มเถียงที่ว่า รัฐไม่สามารถลอกเลียนแบบโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเองขนาดใหญ่ได้ วิธีการนี้ก็ยังได้ยอมรับลักษณะของการจัดแย้งของรัฐในประเทศด้อยพัฒนา สภาพเศรษฐกิจทางสังคมและการเมือง ที่ช่วยให้โปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง พัฒนาไปในแง่ของกระบวนการในการขยายการสะสมทุน และการแสวงหาความถูกต้องแห่งกฎ หมายทางสังคม น่าจะปรากฏชัดเจนยิ่งขึ้น โดยการจำกัดตัวของมันเอง ที่จะแสดงให้เห็นความไม่อาจเป็นไปได้ของโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง วิธีการด้านโครงสร้างล้มเหลวที่จะตรวจค้นศักยภาพที่แท้จริงของโปรแกรมต่างๆว่าเป็นเครื่องมือของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะฉะนั้นไม่สามารถสร้างแนวทางที่จะทำให้อารมณ์แบบที่อาจเป็นไปได้ ของการเข้ามาแทรกแซงภายนอกขบข่ายของการกระทำของรัฐสามารถเป็นไปได้แต่ประการใด วิธีการนี้ถูกตำหนิว่า ไม่มองดูศักยภาพเพื่อการเปลี่ยนแปลงที่รวมอยู่ในโปรแกรมต่างๆนั้น และคิดแต่เพียงว่านโยบายแบบเกื้อหนุนใดๆเหมือนกับทำให้ถูกต้องตามกฎหมายของการรักษาสถานะที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน หรือการยืงกรานของระบบการแสวงหาผลประโยชน์ใส่ตน หรือเห็นความสำคัญขงโปรแกรมต่างๆ น้อยกว่าการต่อสู้เพื่อการควบคุมทางการเมืองของเครื่องมือของรัฐ(Stein.1991)

วิธีการนี้ ได้ตีความหมายขงกระบวนการขงการถอดแบบขงกำลังแรงงาน และสถานะทั่วไปขงระบบนายทุน การแทรกแซงขงรัฐโดยผ่านทาง การช่วยเหลือตนเอง เป็นกลยุทธ์ที่เปล่าประโยชน์ในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ในประเทศด้อยพัฒนา ที่ถูกรอบงำโดยวิธีการผลิตแบบนายทุน ข้อบกพร่องที่สำคัญขงการคิดแบบนี้ คือ ความไม่มีเสถียรภาพที่จะยอมรับศักยภาพโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง ที่ได้รับการสนับสนุนแล้วว่าเป็นแนวทางขงการจัดระเบียบทางสังคมสำหรับผู้ที่ยากจนในเมือง วิธีการแห่งโครงสร้าง(Structural Approach) จึงล้มเหลวที่จะมีศักยภาพที่แท้จริงขงโปรแกรมต่างๆว่า เป็นเครื่องมือขงการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เพราะฉะนั้นไม่สามารถสร้างแนวทาง ที่จะทำให้อารมณ์แบบที่อาจมีการเข้ามาแทรกแซงภายนอกขบข่าย ขงการกระทำขงรัฐสามารถเป็นไปได้แต่ประการใด(Stine.1991:32)

4) วิธีการที่ให้องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วม (The Organization – participation Approach)

โปรแกรมที่อยู่อาศัยของมูลนิธิแห่งชาวเมืองเอลซาลวาดอร์ เพื่อทำการพัฒนาและจัดหาที่อยู่อาศัยต้นทุนต่ำ(FUNDASAL) ได้เสนอแนะแนวทางในการจัดหาที่อยู่อาศัยต้นทุนต่ำแบบช่วยเหลือตนเอง โดยวิธีการให้องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วม วิธีการนี้ได้ยอมรับว่ากระบวนการที่ดำเนินไปของการทำให้ประชากรเข้ามาอาศัยอยู่ในเมืองมากขึ้น (urbanization) รวมทั้งการเติบโตของประชากร และการอพยพในประเทศคือพัฒนาทั้งหลายนั้น ไม่อาจที่จะทำให้กลับไปสู่สภาพเดิมได้ (Safire. 1983) และจะก่อให้เกิดการเพิ่มขึ้นในอุปสงค์ของที่อยู่อาศัยและในบริการต่างๆ ซึ่งมีการยอมรับข้อเท็จจริงว่า รัฐบาลของโลกที่สามไม่มีความสามารถ และไม่เต็มใจที่จะนำพาต่อที่อยู่อาศัยตามแบบประเพณีนิยมดั้งเดิม หรือที่อยู่อาศัยแบบใหม่ก็ตาม ทั้งนี้ไม่เพียงแต่ขาดแคลนทรัพยากรต่างๆเท่านั้น แต่ส่วนใหญ่เนื่องมาจากขาดการจัดการที่ดีทางเศรษฐกิจทางสถาบัน และทางสังคม ซึ่งประเด็นปัญหาที่เป็นตัวกำหนดปัญหาของการขาดแคลนที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย จะต้องพิจารณาที่การกระจายรายได้อำนาจทางสังคม และการเมืองมาประกอบ (Sevilla.1987)

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเป็นกระบวนการที่มีความต่อเนื่องซึ่งต้องอาศัยปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ผู้ยากจนที่ประสบปัญหาด้านที่อยู่อาศัย จะต้องเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในการวางแผน การดำเนินการแก้ปัญหาต่างๆ ในการจัดหาที่อยู่อาศัย ตลอดจนการปรับปรุงที่อยู่อาศัย
2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม จะต้องคำนึงถึงโครงการด้านการเมืองและด้านสังคม
3. คนยากจนจะจัดระเบียบ และเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนี้ได้อย่างไร รวมทั้งองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล(NGO) จะแสดงบทบาทที่สำคัญได้อย่างไร

FUNDASALเป็นองค์กรที่ไม่ใช่ของรัฐบาล (NGO) ซึ่งได้ตั้งขึ้นใน ค.ศ.1968 มีวัตถุประสงค์ เพื่อสนับสนุนความพยายามของคนจน ในการปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยและสถานะการครองชีพ โดยการพยายามส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างในสังคมชาวซาลวาดอร์ และก่อให้เกิดแบบจำลองที่ให้ทางเลือกของการพัฒนาชุมชน ที่เป็นแรงบันดาลใจให้คนยากจนแสวงหาแบบจำลองที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งอาจกระทำซ้ำในแนวทางเดียวกัน โดยสถาบันต่างๆที่มีความรับผิดชอบในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของประชาชนในเมือง ช่วงแรกของกิจกรรมก็คือกระบวนการคัดเลือกผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม และการจัดตั้งกลุ่มเพื่อการช่วยเหลือร่วมกัน (mutual - help stage) ครอบครัวต่างๆที่เข้ามามีส่วนร่วมจะได้รับการอบรมในเรื่องการก่อสร้างต่างๆ การจัดองค์การและงานต่างๆด้านสังคม โดยการทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม โดยที่ไม่รู้ว่บ้านหลังไหนจะถูกจัดให้ทำงานร่วมกับครอบครัวไหน เพื่อนบ้านในอนาคตก็จะได้รู้จักกันมากขึ้น เมื่อที่อยู่อาศัยหน่วย

ต่างๆถูกสร้างขึ้นมาแล้ว ทีมคนงานทางสังคมก็ยังคงทำงานกับชุมชน เพื่อพัฒนาโครงสร้างองค์การให้คงอยู่ต่อไปได้ เพื่อที่จะได้ทำการช่วยเหลือชุมชนและผู้นำในการตอบสนองต่อความต้องการได้(Hart and Silva.1982) กลุ่มพื้นฐานแต่ละกลุ่มจะทำการคัดเลือกผู้ควบคุมแนะนำของเขาเองเป็นการภายใน รวมทั้งคัดเลือกตัวแทนต่างๆ เพื่อให้เป็นสภาโดยทั่วไปของชุมชน (general assemble of the ccommunity) สภาโดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็นคณะกรรมการต่างๆ(working commissions)และการเลือกผู้ประสานงานขั้นสูง(upper coordinating body) คณะกรรมการด้านปฏิบัติงานนั้นมีหน้าที่เกี่ยวกับประเด็นปัญหาต่างๆ เช่น ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการศึกษา ด้านการกีฬา ด้านการวัฒนธรรมประเพณี ด้านการเงิน ด้านการปรับปรุงสภาพทางกายภาพ และกิจกรรมต่างๆที่ก่อกำเนิดผล (FUNDASAL.1986) โครงสร้างดังกล่าวFUNDASALได้หวังว่าผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมนำที่จะสามารถริเริ่มในแง่ของการปฏิบัติและการตัดสินใจที่เกี่ยวกับชุมชน และพลังแห่งความสัมพันธ์กับรัฐบาล (relations power) ได้มีการเน้นที่การร้องขอต่อตัวแทนต่างๆของรัฐบาล ในเรื่องบริการต่างๆที่มีความจำเป็นอย่างรีบด่วน เช่น น้ำ ไฟฟ้า การเก็บขยะ และการศึกษาตามสิทธิของพลเมือง การคัดสรรให้ได้มาซึ่งทรัพยากรที่อาจเป็นไปได้ นั่นก็คือ เงินกู้ และเครดิตเพื่อกิจกรรมด้านการผลิตและการร่วมชุมชน เพื่อการสนับสนุนและเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ระหว่างชุมชนต่างๆที่คล้ายคลึงกัน โดยผู้ได้รับประโยชน์ทั้งหลายน่าจะปรับปรุงสภาวะการครองชีพให้ดีขึ้น เป็นผู้ที่มีความสำนึกทางสังคม และเพิ่มอำนาจการต่อรองที่มีต่อรัฐให้กว้างขวางขึ้น เมื่อการรวมกลุ่มมีความเข้มแข็งถึงจุดนี้แล้ว FUNDASALก็จะถอนตัวออกจากชุมชน โดยการมีบทบาทด้านการให้คำแนะนำเป็นบางครั้งบางคราว เมื่อได้รับการร้องขอจากชุมชนเท่านั้น(Hart and Silva.1982)

การดำเนินการตามวิธีการนี้อาจพบกับทางเลือกที่ยุ่งยาก 3 ประการ คือ

ประการแรก วัตถุประสงค์ระยะสั้นของการปรับปรุงสภาวะการครองชีพของคนยากจนที่ประจักษ์กับวัตถุประสงค์ระยะยาวของการให้อำนาจคนยากจน

ประการที่สอง แบบจำลองของการพัฒนาที่มีประสิทธิภาพ และความตรงกับกรณีของแบบจำลองที่กล่าวถึงปัญหาที่อยู่อาศัยของที่อยู่อาศัยของประชาชน ประจักษ์กับความรับผิดชอบที่ยิ่งลำบากในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนยากจน

ประการที่สาม การค้นหาแนวทางที่เหมาะสม ในการสร้างความสามารถของผู้ได้รับประโยชน์ที่ประจักษ์กับการสร้างความสัมพันธ์ฉันท์พ้องกับลูก และความเกี่ยวโยงที่ต้องอาศัยกันระหว่างชุมชนต่างๆกับสถาบันนั้น

ในระหว่างปีค.ศ.1968-1974 FUNDASAL ได้พัฒนาโครงการที่อยู่อาศัยขึ้นมา เพื่อที่จะผลิตที่อยู่อาศัยสำหรับผู้ที่มีรายได้น้อย ซึ่งจะช่วยลดการขาดแคลนที่อยู่อาศัยลงได้ ต่อมารัฐบาลของประเทศเอลซาลวาดอร์ได้สนับสนุนโปรแกรมของFUNDASAL โดยการให้เข้าสู่ข้อตกลงใน

การให้กู้ยืมกับธนาคารโลก นับว่าเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ของธนาคารโลก ที่ตัวแทนซึ่งรับผิดชอบต่อโปรแกรมที่อยู่อาศัยของเมืองเป็นองค์กรเอกชน (Banberger et al, 1982) วัตถุประสงค์ที่สำคัญของโครงการต่างๆ คือ การสาธิตความสำเร็จของพื้นที่และบริการต่างๆ เพื่อให้เป็นทางเลือกต่อที่อยู่อาศัยที่สร้างตามประเพณีนิยม และบทบาทตามศักยภาพของภาคเอกชนในการจัดหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย ตามแนวทางนี้จะช่วยลดภาระต่อทรัพยากรของรัฐบาล ธนาคารโลกได้พิจารณาเห็นว่า การเข้ามามีส่วนร่วมของชุมชนจะถูกใช้ให้เป็นแนวทางของความสำเร็จในการเพิ่มผลผลิตของที่อยู่อาศัย และเพื่อปรับปรุงโอกาสของคนยากจนให้ได้พบกับการทำงานที่มั่นคงโดยการฝึกอบรมแบบช่วยเหลือร่วมกันและแบบช่วยเหลือตนเอง (self-help and mutual help training)

วิธีการที่ให้องค์กรต่างๆ ได้เข้ามามีส่วนร่วม จึงน่าจะเป็นทางเลือกของโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเองแนวทางหนึ่ง โดยได้ยอมรับว่าภายใต้สภาวะที่เป็นอยู่ในประเทศคือพัฒนา ปัญหาที่อยู่อาศัยของคนยากจนไม่อาจที่จะแก้ไขได้โดยรัฐบาลเพียงด้านเดียว ภาคกิจกรรมและองค์กรเอกชน (NGO) หรือโดยการร่วมมือกันของส่วนต่างๆ เหล่านี้ก็สามารถที่จะกระทำได้ และผู้มีรายได้น้อยจะต้องถูกทำให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยในการออกแบบ (design) การดำเนินการ (implementation) การประเมินค่า (evaluations) ในการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัย ซึ่งความต้องการที่จะให้มีช่องว่างทางการเมืองให้น้อยที่สุด โดยปล่อยให้มีการแสดงออกซึ่งการจัดระเบียบโดยผู้ตั้งถิ่นฐานโดยปราศจากอุปสรรคต่างๆ และการฉ้อโกง ประเด็นปัญหาที่สำคัญจึงอยู่ที่การจัดระเบียบคนยากจนเมือง เพื่อว่าพวกเขาสามารถที่จะเจรจาทกลงกับรัฐและภาคกิจกรรมอื่นๆ ของสังคมเพื่อโอนทรัพยากรต่างๆ ได้ เพื่อกระทำตามนโยบายที่เหมาะสมต่อพวกเขา และเพื่อขยายขอบข่ายของการเข้ามามีส่วนร่วมที่จะนำมาซึ่งสังคมที่เป็นประชาธิปไตยมากยิ่งขึ้น (Stein, 1991:33)

วิธีการนี้ได้พิจารณาแล้วว่า วัตถุประสงค์ขององค์กรและการเข้ามามีส่วนร่วมของคนยากจนก็คือว่า พวกเขาจะได้รับและจัดการทรัพยากรต่างๆ และได้รับการสนับสนุนในการปรับปรุง สภาวะการครองชีพในระยะสั้น (Sevilla, 1987) โดยผ่านทางองค์กรและการเข้ามามีส่วนร่วมเท่านั้น ที่คนยากจนและชุมชนของพวกเขาได้ถ่วงอำนาจและอิทธิพลของคนร่ำรวย และคนชั้นกลาง ตามแนวทางนี้คนยากจนก็จะกลายเป็นข้อต่อแห่งพลังอำนาจทางสังคม ที่จะช่วยสร้างสภาพแวดล้อมให้มีความตื่นตัวยิ่งขึ้น และสนองตอบต่ออุปสงค์และความต้องการของพวกเขา และส่งเสริมสนับสนุนการเปลี่ยนแปลงทางสถาบันและสังคม

ดังนั้น จากการศึกษาโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง ไม่ว่าจะเป็นวิธีการที่มุ่งในทิศทางด้านตลาด (The market - orientated approach) วิธีการให้ความเกื้อหนุน (The Supportive Approach) วิธีการด้านโครงสร้าง (Structural Approach) และวิธีการที่ให้องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม (The Organization - participation Approach) แต่ละวิธีการได้ก่อให้เกิด

ความเข้าใจในความก้าวหน้าทางด้านทฤษฎีที่สำคัญ และการปฏิบัติในขอบเขตของโปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง เมื่อพิจารณาแล้วผู้วิจัยเห็นว่าวิธีการที่ให้องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วม เป็นวิธีการที่จะนำมาใช้ในงานวิจัย เพื่อเชื่อมโยงในการศึกษาถึงวิธีการที่องค์กรต่างๆ ได้เข้ามามีบทบาทและการดำเนินงานให้เป็นไปตามเป้าหมายขององค์กรต่างๆ การมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เงินทุนในการพัฒนาชุมชนมีที่มาจากแหล่งใดบ้าง ตลอดจนอุปสรรคต่างๆ ในการดำเนินการ ซึ่งแนวทางการศึกษานี้จะนำไปสู่คำตอบในวัตถุประสงค์ของการวิจัย

2.5.2 รูปแบบการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย

ในช่วงปลายทศวรรษ1960 รัฐบาลแห่งสหพันธรัฐของอเมริกา และตัวแทนการพัฒนาที่อยู่อาศัยและพัฒนาเมือง คือ HUD (Housing and Urban Development) ได้ให้ความสนใจในการจัดหาที่อยู่อาศัยที่น่าจะประหยัดเงินของรัฐ และพัฒนาหรือปรับปรุงหนทางใหม่ๆของการจัดหาที่อยู่อาศัยให้แก่ครอบครัวที่มีรายได้ต่ำ โดยไม่มีการอุปถัมภ์จากภายนอก การควบคุมงานและการสนับสนุนทางการเงิน (นอกจากการขอร้อง)ก็ทำโดยตนเอง รวมทั้งในด้านการออกแบบ การก่อสร้างและค่าใช้จ่ายในการหาเงินมาสร้างบ้าน ซึ่งTurner และองค์กรเพื่อวิวัฒนาการทางสังคมและเทคนิค OSTI (Organization for Social and Technical Innovation) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเองในสหรัฐอเมริกา (Self – help housing in the U.S.A.) ในปี ค.ศ. 1969 การศึกษาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการสำรวจการช่วยเหลือตนเองที่มีอยู่จริงและ โปรแกรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (self-help and mutual -help programs) การตรวจสอบศักยภาพของวิธีการช่วยเหลือตนเอง เพื่อให้บรรลุเป้าหมายในที่อยู่อาศัย จากการวิจัยสามารถแบ่งชนิดการช่วยเหลือตนเองได้ 3 ชนิด ดังนี้

1) การช่วยเหลือตนเองโดยอิสระ (Independent Self – help)

วิธีการนี้เป็นการช่วยเหลือตนเองโดยไม่มีการอุปถัมภ์จากภายนอก การควบคุมงานและการสนับสนุนทางการเงิน(นอกจากการขอร้อง)ก็ทำโดยตนเอง รวมทั้งในด้านการออกแบบ การก่อสร้าง และค่าใช้จ่ายในการหาเงินมาสร้างบ้าน ซึ่ง Turner ได้กล่าวว่า พวกเขาสะสม "ความเป็นธรรมในหยาดเหงื่อ(sweat equity) " โดยผ่านทางแรงงานของตนเอง กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้โดยทั่วไปจะกระทำในเวลาว่างโดยสม่ำเสมอ หลังจากทำงานประจำวัน และกระทำในวันหยุดสัปดาห์ อาจขยายเวลาให้นานออกไปเท่าใดก็ได้

2) การจัดการตนเองและการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Organized Self and mutual – help)

วิธีการนี้เป็นรูปแบบที่ได้รับการอุปถัมภ์ หรือถูกควบคุม หรือได้รับการสนับสนุนหรือทั้งสามอย่างนี้ โดยตัวแทนต่างๆยกเว้นผู้มีส่วนร่วมด้วย โดยผู้ช่วยเหลือตนเองไม่ได้เป็นผู้

เริ่มต้นพยายามสูงไปกว่าทำการตัดสินใจ ที่จะเข้าร่วมโปรแกรมการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (Mutual – Help) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน อาจเริ่มต้นโดยกลุ่มคนที่ทำด้วยตนเอง หรือโดยแหล่งกำเนิดจากภายนอก ผู้มีส่วนร่วม(participants)ก็เข้าสู่โปรแกรมโดยจะได้รับการปฐมนิเทศในการฝึกอบรมก่อนการก่อสร้าง แล้วสร้างบ้านขึ้นมาภายในกำหนดเวลาที่ตั้งไว้(6-14 เดือนใน U.S.A.) และในที่สุดก็เข้าครอบครองบ้านที่สร้างเสร็จแล้ว

3) ผู้ช่วยเหลือตนเองด้วยการว่าจ้าง (Employed Self-help)

วิธีการนี้มักจะเป็นคนที่เข้าร่วมในโปรแกรม ซึ่งเป็นโปรแกรมที่ริเริ่มและดำเนินงานโดยองค์กรหนึ่งหรือมากกว่านั้น ตามแบบนิคมผู้อุปถัมภ์ ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาล ผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วมจะถูกจ้างด้วยค่าจ้างแรงงานที่เป็นเงินสดในการสร้างบ้านของพวกเขา และเป็นผู้ที่มีระดับรายได้ต่ำสุด

จากการสังเกตถึงความสัมพันธ์ระหว่างชนิดของการช่วยเหลือตนเองทั้ง 3 แบบ ดังกล่าวมาแล้ว กับรายได้จากการสร้างแบบจำลอง รวมทั้งความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบทั้งสามของการช่วยเหลือตนเอง กับคุณลักษณะของจำนวนความช่วยเหลือจากภายนอกที่ต้องการ หรือในทางกลับกัน ได้แก่ ระดับของความเป็นเสรีของผู้ที่เข้ามามีส่วนร่วม จากความช่วยเหลือภายนอก ผลปรากฏว่า ที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเองจะประสบความสำเร็จสูงสุด เมื่อมีความเป็นอิสระของผู้ช่วยเหลือตนเองสูงสุด (OSTI.1969)

จากการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้สร้างกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ข้อมูลทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม ความคิดเห็นและความต้องการในการอยู่อาศัย การพัฒนาที่อยู่อาศัยโดยใช้แนวทางของการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก ตลอดจนได้สังเกตกระบวนการพัฒนาของชุมชน จึงได้ข้อสังเกตว่าเมื่อชุมชนประสบปัญหาจากหน่วยงานราชการที่ต้องการให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนรื้อย้ายที่อยู่อาศัยออกจากพื้นที่บุกรุกสาธารณะริมคลอง ชุมชนได้เกิดขบวนการรวมตัวกันของคนในชุมชน และรวมกลุ่มกับชุมชนอื่น เพื่อต้องการให้เกิดพลังที่เข้มแข็งมีการช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และใช้วิธีการต่างๆในการต่อรองกับหน่วยงานของรัฐ เพื่อให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยในพื้นที่เดิมได้ จึงได้เกิดรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่ตรงตามความคิด ความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

รูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะดังกล่าวมาข้างต้น จึงสอดคล้องกับทฤษฎีการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย ในประเด็น การที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ร่วมมือกันที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม โดยใช้วิธีการช่วยเหลือตนเองเป็นหลัก แนวความคิดการเป็นชุมชนบุกรุก ในประเด็นความเป็นมาของชุมชนเพชรคลองจั่น ความต้องการในการอยู่อาศัย แนวความคิดการพัฒนาชุมชน ในประเด็นการที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้มีความพยายามที่จะพัฒนาชุมชนให้เป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น

จากแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้วิจัยจึงได้กำหนดแนวทางในการวิจัยโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งศึกษาลักษณะข้อมูลพื้นฐานของชุมชนตามความเป็นจริงที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม การสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ ตลอดจนการสังเกตการดำเนินชีวิตของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น และการวิจัยเชิงปริมาณที่นำมาใช้ในการวิจัย คือ การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็น และความต้องการเรื่องรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัย ในส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลจะใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการสำรวจภาคสนาม ประกอบกับใช้สถิติโดยใช้ค่าร้อยละ และนำข้อเท็จจริงที่ได้มาอธิบายประกอบค่าสถิติที่ได้

จากการศึกษาแนวความคิดการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย พบว่า ในการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยจะมีตัวแปรที่สำคัญ คือ รายได้ ราคาที่ดิน การอยู่ใกล้แหล่งงาน(ระยะทางจากที่พักอาศัยไปยังแหล่งงาน) ความสะดวกในการเดินทาง การอยู่ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (โรงพยาบาล สถานศึกษา ฯลฯ) ความพึงพอใจในที่ตั้งที่พักอาศัยและสภาพแวดล้อม

จากการศึกษาแนวความคิดการเป็นชุมชนบุกรุก เป็นการศึกษาลักษณะเชิงคุณภาพ เช่น สาเหตุของการเกิดชุมชนบุกรุก พบว่า มีตัวแปรหลายประการที่เป็นสาเหตุของการเกิดเป็นชุมชนบุกรุก ได้แก่ การขาดแคลนที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย พื้นที่บุกรุกอยู่ใกล้แหล่งสาธารณูปโภค ขาดการควบคุมดูแลจากเจ้าของที่ดิน ขาดแคลนที่ดิน(ที่มีราคาข้อมเยาในการอยู่อาศัย) การศึกษาประเภทของชุมชนบุกรุก พบว่า ตัวแปรที่ทำให้ชุมชนบุกรุกแต่ละประเภทมีความแตกต่างกัน ได้แก่ ขนาดของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ลักษณะการอยู่อาศัย(เช่น บุกรุกสร้างบ้านในพื้นที่ของรัฐและไม่ได้จ่ายค่าเช่า ใช้เรือแทนบ้าน ฯลฯ) ตัวแปรที่ทำให้กระบวนการก่อรูปของชุมชนบุกรุกแตกต่างกัน ได้แก่ ลักษณะการบุกรุก (เช่น การบุกรุกเป็นไปอย่างรวดเร็วหรือเชิงซ้า) วิธีการบุกรุก(เช่น การวางแผนก่อนเริ่มบุกรุก) ประเภทการพัฒนาชุมชนบุกรุก เป็นการวัดการพัฒนาของชุมชน โดยชี้ให้เห็นชุมชนที่ประสบความสำเร็จกับชุมชนที่ไม่ประสบความสำเร็จ พบว่า ตัวแปรที่สามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวัดการพัฒนาของชุมชน ได้แก่ การพัฒนาลักษณะทางกายภาพ(เช่น ลักษณะบ้าน ความสะอาดชุมชน ความสะอาดคลอง) เศรษฐกิจ(เช่น รายได้ รายจ่าย งานพิเศษที่ก่อให้เกิดรายได้ เงินออม หนี้สิน) สังคม(เช่น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน) ความต้องการในการอยู่อาศัย(เช่น การปรับปรุงที่อยู่อาศัย ความต้องการอยู่ในพื้นที่เดิม ความต้องการย้ายไปอยู่ที่อื่น)

จากการศึกษาแนวความคิดการไล่รื้อชุมชนแออัด พบว่า สาเหตุส่วนใหญ่ของการขับไล่ชุมชนมีตัวแปรที่สำคัญ คือ การนำที่ดินไปใช้ประโยชน์ การเปลี่ยนเจ้าของที่ดิน และแนวทางแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด พบว่า มีตัวแปรที่สำคัญที่ก่อให้เกิดทางเลือก 4 ประการ คือ การย้ายชุมชนไปที่ใหม่(Slum Relocation) การจัดให้เข้าอยู่ในแฟลต การประสานประโยชน์ทางที่ดิน(Land

Sharing) การปรับผังแบ่งแปลงที่ดินในที่ดินเดิม(Slum Reblocking) (จากการศึกษา พบว่า การย้ายชุมชนไปที่ใหม่ และการจัดให้เข้าอยู่ในแฟลต ก่อให้เกิดปัญหาต่อการอยู่อาศัยมากมาย การประสานประโยชน์ทางที่ดินจะทำได้ก็ต้องเป็นที่ดินที่ถูกต้องตามกฎหมาย ซึ่งเหลือแนวทางของการแบ่งแปลงที่ดินเดิม ซึ่งน่าจะเป็นแนวทางที่เป็นตัวแปรใกล้เคียงและเหมาะสมกับกรณีศึกษา)

จากการศึกษาแนวคิดการพัฒนาชุมชน พบว่า การพัฒนาชุมชนจะมีตัวแปรที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน งบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้การพัฒนาชุมชนยังจำเป็นต้องมีหลักการในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีตัวแปรที่สำคัญ ได้แก่ ขบวนการวิธีการ กรรมวิธีการเปลี่ยนแปลง และมีแผนงานในการพัฒนาชุมชน

จากการศึกษาทฤษฎี แนวความคิดและวิธีการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 3 รูปแบบ คือ การช่วยเหลือตนเองโดยอิสระ (Independent Self-help) มีตัวแปรที่สำคัญ ได้แก่ การทำกิจกรรมด้วยตนเอง ไม่มีการอุปถัมภ์จากองค์กรต่างๆ(เช่น การออกแบบที่อยู่อาศัย เงินทุน) การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน(Organized Self and mutual-help) มีตัวแปรที่สำคัญ คือ ไม่ได้เป็นผู้ตัดสินใจในการช่วยเหลือตนเอง เป็นผู้ปฏิบัติตาม ผู้ช่วยเหลือตนเองด้วยการว่าจ้าง(Employed Self-help) มีตัวแปรที่สำคัญ คือ การจ้างแรงงาน นอกจากนี้การช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัยโดยวิธีการให้องค์กรต่างๆเข้ามามีส่วนร่วม (The Organization-Participation) พบว่ามีตัวแปรที่สำคัญ คือ การมีส่วนร่วมขององค์กรภาครัฐและเอกชน การมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

จากแนวความคิดและทฤษฎีดังกล่าวมาข้างต้น จึงสามารถหาตัวแปรเพื่อนำมาใช้ในการวิจัยโดยจะได้แสดงตัวแปรอย่างละเอียดดังจะกล่าวต่อไปในบทที่3

บทที่ 3

ระเบียบวิธีวิจัย

3.1 กรอบแนวความคิดที่ใช้ในการวิจัย

จากแนวความคิดต่างๆที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม ดังกล่าวมาแล้วในบทที่2 จึงสามารถนำมากำหนดเป็นกรอบแนวความคิด(Conceptual Operational) โดยจะพิจารณาในประเด็นดังต่อไปนี้

1. แนวนโยบายของรัฐ ในการที่จะเลือที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะต่างๆ ก่อให้เกิดผลกระทบต่อที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะจะมีผลต่อวิถีทางในการดำรงชีวิต ถ้ารัฐยังไม่มีความจำเป็นจะใช้พื้นที่เพื่อประโยชน์อื่นใด การให้ผู้บุกรุกได้อยู่อาศัยไปก่อนจึงน่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสม

2. การพัฒนาที่อยู่อาศัย โดยการช่วยเหลือตนเองของผู้อยู่อาศัยในชุมชนบุกรุกต่างๆ เช่น การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมให้มีสภาพที่ดี การดูแลรักษาความสะอาดคลอง การอยู่อาศัยโดยไม่ก่อความเดือดร้อนให้กับชุมชนรอบด้าน จะส่งผลให้ชุมชนสามารถอยู่อาศัยในพื้นที่เดิมได้และไม่ส่งผลกระทบต่อวิถีการดำรงชีวิต นอกจากนี้การให้องค์กรต่างๆไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐและเอกชน ที่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการพัฒนาชุมชน จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยอาศัยความเข้มแข็งของชุมชนเป็นหลัก

ดังนั้น การศึกษาครั้งนี้จึงได้วางแนวทางในการพิจารณาใน 3 ประเด็น ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก ศึกษาลักษณะทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมที่มีผลต่อการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชน โดยมองถึงปัจจัยต่างๆที่จะมีผลต่อความเป็นอยู่ทั้งในด้านบวกและด้านลบต่อผู้อยู่อาศัย ตลอดจนความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม จะมีความสัมพันธ์กับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นหรือไม่

สภาพทางกายภาพ ได้แก่ กรรมสิทธิ์ในที่ดิน สภาพการครอบครองที่อยู่อาศัย ลักษณะที่อยู่อาศัย ขนาดที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค ทางสัญจรในชุมชน ไฟฟ้า ประปา

สภาพทางเศรษฐกิจ ได้แก่ อาชีพ รายได้ งานพิเศษ รายจ่าย เงินออม หนี้สิน

สภาพทางสังคม ได้แก่ ความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

สภาพแวดล้อม ได้แก่ สภาพคูคลอง

ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ได้แก่ ลักษณะของบ้านแบบสองชั้น ขนาดของบ้าน ความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งงาน ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น

ประเด็นที่สอง ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนว่ามีขบวนการในการพัฒนาอย่างไร ไม่ว่าจะเป็นในด้านการบริหารงานของคณะกรรมการชุมชน กฎระเบียบของชุมชน การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ตลอดจนหน่วยงานของรัฐและเอกชน ที่เข้ามามีส่วนช่วยเหลือชุมชนให้คนในชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ประเด็นที่สาม ศึกษาความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยของคนในชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ลักษณะบ้าน ลักษณะสภาพแวดล้อม ระบบสาธารณูปโภค

3.2 การกำหนดพื้นที่ศึกษา

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงไปเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ต่างๆ เช่น ชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะบริเวณคลองเปรมประชากร ชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะบริเวณคลองบางเขน และชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะบริเวณคลองวัดพิชัย การลงสำรวจพื้นที่ในเบื้องต้นประกอบกับการได้พูดคุยกับผู้นำชุมชนถึงนโยบายการพัฒนาของแต่ละชุมชน พบว่า ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนที่มีแนวทางในการพัฒนาชุมชนและสภาพแวดล้อมของชุมชนที่ชัดเจน โดยเฉพาะมีแนวคิดในการขยับบ้านที่รูกล้ำลงไปในคลองให้ย้ายออกมาอยู่นอกลำคลอง ผู้วิจัยจึงเห็นว่าเป็นชุมชนที่เหมาะสม ในการศึกษาถึงรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริคลอง ซึ่งชุมชนเพชรคลองจั่นมีครัวเรือนทั้งหมด 60 หลังคาเรือน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ได้มีการเก็บข้อมูลทางสถิติทั้งข้อมูลปฐมภูมิ(Primary Data) และข้อมูลทุติยภูมิ(Secundary Data) โดยการเก็บข้อมูลสำหรับการวิจัยครั้งนี้ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย

1. **แบบสอบถามโดยใช้การสัมภาษณ์** ซึ่งแบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง (Structure interview) ซึ่งประกอบด้วยคำถามแบบเปิดและแบบปิด การสร้างแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 4 ตอน ดังนี้

ตอนที่1 เป็นคำถามข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพส่วนบุคคล ของผู้อยู่อาศัยในแต่ละครัวเรือน ลักษณะทางกายภาพของชุมชน

ตอนที่2 เป็นคำถามเกี่ยวกับสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ตอนที่3 เป็นคำถามเกี่ยวกับความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม กฎระเบียบของชุมชน การเก็บเงินในการพัฒนาชุมชน

ตอนที่4 เป็นคำถามเกี่ยวกับความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัย

2. การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยจะสัมภาษณ์ผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อที่จะได้ข้อมูลมาประกอบการทำวิจัยให้สมบูรณ์มากขึ้น นอกจากนี้ยังได้ไปสัมภาษณ์หน่วยงานต่างๆที่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับช่วยเหลือชุมชนเพชรคลองจั่น

3. แบบสังเกต โดยทั่วไปเป็นการรวบรวมข้อมูลทางด้านกายภาพของชุมชน เช่น สภาพแวดล้อมของชุมชน สภาพเส้นทางคมนาคม สภาพคลอง สภาพการอยู่อาศัย ฯลฯ

การทดสอบแบบสอบถาม

ผู้ทำการวิจัยได้สร้างแบบสอบถามขึ้นโดยการศึกษาจากแนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และได้รับคำแนะนำตรวจสอบจากคณะอาจารย์ที่ปรึกษา เพื่อให้แบบสอบถามมีความถูกต้องและเหมาะสม ผู้วิจัยได้ทำการทดสอบแบบสอบถาม ดังนี้

- การทดสอบความเที่ยงตรง(Validity) โดยการนำแบบสอบถามไปปรึกษาคณะอาจารย์ที่ปรึกษาผู้ทรงคุณวุฒิ พร้อมทั้งตรวจสอบเอกสาร ทฤษฎี แนวความคิด และผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไข

- การทดสอบความเชื่อมั่น(Reliability) โดยการนำแบบสอบถามไปทดสอบ (pre-test) กับประชากรซึ่งเป็นครอบครัวที่อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ซึ่งเป็นประชากรในพื้นที่ทำการวิจัย โดย ใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในครัวเรือนจำนวน 30 ครัวเรือน เพื่อนำแบบสอบถามนั้นมาทดสอบหาความเชื่อมั่น และนำแบบสอบถามมาปรับปรุงแก้ไขให้มีความสมบูรณ์ หลังจากนั้นจึงนำแบบสอบถามที่ได้ปรับปรุงแก้ไขแล้วมาใช้ในการถามจริง

ตารางที่ 3.1 ตัวแปรข้อมูลส่วนบุคคล

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
บุคคลในครอบครัว	เพศ	-ชาย -หญิง	nominal scale	แบบสอบถาม
	อายุ	จำนวนปี	interval scale	แบบสอบถาม
	การศึกษา	- ประถมต้น - ประถมปลาย - มัธยมต้น - มัธยมปลาย - อาชีว(ปวช.ปวส.) - ปริญญาตรี - สูงกว่าปริญญาตรี - ไม่ได้เรียนหนังสือ	ordinal scale	แบบสอบถาม

ตารางที่ 3.2 ตัวแปรข้อมูลระดับครอบครัว

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
	ระยะเวลาที่อาศัย	- จำนวนปี	interval scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	จำนวนสมาชิก ในครัวเรือน	- จำนวนคน	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	มาจากภาคใด	- ภาคเหนือ - ภาคกลาง - ภาคตะวันออก - ภาคใต้	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.3 ตัวแปรสภาพทางกายภาพ

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
ลักษณะที่อยู่อาศัย	จำนวนชั้น	- บ้าน 1 ชั้น - บ้าน 2 ชั้น	nominal scale	แบบสอบถาม สังเกต
ลักษณะที่อยู่อาศัย	วัสดุที่ใช้สร้าง	- ไม้ - อิฐ และปูน - สังกะสี - ผสมทั้งไม้ อิฐ ปูน และ สังกะสี - วัสดุเหลือใช้	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต
	ขนาดที่อยู่อาศัย	- จำนวนพื้นที่	interval scale	แบบสอบถาม
	การใช้ประโยชน์ในที่ดิน	- อยู่อาศัย - ร้านค้า - อยู่อาศัยและร้านค้า - อื่นๆระบุ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์ แบบสำรวจ
ระบบสาธารณูปโภค	แหล่งน้ำที่ใช้	- น้ำประปา (ต่อจากบ้าน อื่น, เชื้อเป็นถัง) - น้ำประปาต่อจากชุมชน - น้ำประปามีมิเตอร์เอง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	แหล่งไฟฟ้าที่ใช้	- ใช้ไฟฟ้าจากมิเตอร์ชุมชน - ใช้ไฟฟ้าต่อจากบ้านอื่น	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
ลักษณะที่อยู่อาศัย	ทางระบายน้ำ ในที่อยู่อาศัย	- ไม่มี - มี	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	วิธีกำจัดสิ่งปฏิกูล	- ทิ้งลงคูคลอง - ขุดหลุม - รดคูคั่ววม - อื่นๆระบุ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	การทิ้ง / กำจัดขยะ	- ทิ้งที่จุดทิ้งขยะชุมชน - ทิ้งลงคูคลอง - เผาตัวเอง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	เส้นทางเข้า-ออก ชุมชน	- ทางเดินในชุมชน - ปีนกำแพงโรงหนัง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.4 ตัวแปรสภาพทางเศรษฐกิจ

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
ลักษณะเศรษฐกิจ	รายได้ : เดือน	- ไม่เกิน 4,000 บาท - 4,001 – 8,000 บาท - 8,001 – 12,000 บาท - มากกว่า 12,000 บาท	Interval scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	งานพิเศษ ที่ทำให้มีรายได้	- มี - ไม่มี	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	เงินออม	- มี - ไม่มี	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	หนี้สิน	- ไม่มี - มี	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	รายจ่าย : เดือน	- ไม่เกิน 4,000 บาท - 4,001 – 8,000 บาท - 8,001 – 12,000 บาท - มากกว่า 12,000 บาท	Interval scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.5 ตัวแปรความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
ความพอใจใน ที่อยู่อาศัย	ขนาดที่อยู่อาศัย	- ไม่พอใจ - เฉยๆ - พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	รูปแบบบ้าน	- ไม่พอใจ - เฉยๆ - พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	วัสดุที่ใช้สร้าง	- ไม่พอใจ - เฉยๆ - พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ห้องน้ำ	- ไม่พอใจ - เฉยๆ - พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.5 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
ความพอใจใน สภาพแวดล้อม	ความสะอาดชุมชน	-ไม่พอใจ -เฉยๆ -พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ความสะอาดคลอง	-ไม่พอใจ -เฉยๆ -พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ความสะอาดชุมชน	-ไม่พอใจ -เฉยๆ -พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ทางเดินในชุมชน	-ไม่พอใจ -เฉยๆ -พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
ความพอใจใน ที่อยู่อาศัยและ สภาพแวดล้อม	ลักษณะของบ้าน และลักษณะ สภาพแวดล้อม	-ไม่พอใจ -พอใจ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	สาเหตุที่ไม่พอใจ ในที่อยู่อาศัย	-ที่อยู่อาศัยคับแคบ -ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	สาเหตุที่พอใจ ในที่อยู่อาศัย	-อยู่ในพื้นที่เจริญ/ ใกล้ที่ตั้ง อำนวยความสะดวก/ ใกล้แหล่งงาน -ได้ปรับปรุงที่อยู่อาศัย ให้อยู่ในสภาพที่ดีแล้ว	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.6 ตัวแปรการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
การปรับปรุง ที่อยู่อาศัย	ความบ่อยครั้ง ในการปรับปรุง	-ไม่เคยปรับปรุง -ตั้งแต่มาอยู่ปรับปรุง 1-2ครั้ง -ปรับปรุง1-2ครั้ง/ปี -ปรับปรุงมากกว่า3 ครั้ง/ปี	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.6 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
การปรับปรุง ที่อยู่อาศัย	สาเหตุในการ ปรับปรุงที่อยู่อาศัย	-ไม่เคยปรับปรุง -บางส่วนของที่อยู่อาศัยชำรุด -ปรับปรุงให้ดูใหม่ขึ้น -ต่อเติมที่อยู่อาศัย -มดของชุมชน -บางส่วนของที่อยู่อาศัยชำรุด และมดของชุมชน	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	สาเหตุที่ไม่ปรับปรุง ที่อยู่อาศัย	-ไม่มีเงินปรับปรุง -ความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย -พอใจในสภาพที่เป็นอยู่	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.7 ตัวแปรความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
ความต้องการ ย้ายที่อยู่อาศัย	ปัจจุบัน	-ไม่คิดจะย้าย -คิดจะย้าย	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	สาเหตุที่ไม่ต้องการ ย้ายที่อยู่อาศัย	-อยู่ที่นี่สบายดีแล้ว -เคยชินกับพื้นที่ปัจจุบัน -อยู่ใกล้แหล่งงาน/โรงเรียนบุตร -ไม่มีเงิน	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	สาเหตุที่ต้องการ ย้ายที่อยู่อาศัย	-อยากไปอยู่ในพื้นที่ มีสภาพดีกว่านี้ -อยากมีที่ดินเป็นของตนเอง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ในอนาคต ถ้ามีเงินมากแล้ว	-ไม่คิดจะย้าย -คิดจะย้าย -ยังไม่แน่	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.8 ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย	สาเหตุที่มาอยู่อาศัย	- ใกล้แหล่งงาน - ใกล้บ้านญาติ - ใกล้สถานศึกษา - ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย	ผู้ชักชวนให้มาอยู่อาศัย	- มาอาศัยอยู่เอง - ญาติชวนมาอยู่ - เพื่อนชวนมาอยู่ - อยู่มาตั้งแต่เกิด	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ปัญหาการไล่ที่อยู่อาศัย	- ไม่เคย - เคย	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	การยินยอมจ่ายเงินให้รัฐในการเช่าพื้นที่	- ไม่ยินยอม - ไม่แน่ - ยินยอม	nominal scale	แบบสอบถาม

ตารางที่ 3.9 ตัวแปรการพัฒนาชุมชน

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
ความคิดเห็น	การบริหารชุมชน	-ไม่พอใจ -เฉยๆ -พอใจ	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ชุมชนมีกฎระเบียบ	-ไม่เห็นด้วย -เห็นด้วย	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	กฎระเบียบชุมชน	-เคร่งครัดน้อยเกินไป -เคร่งครัดมากเกินไป -ระเบียบบางเรื่องไม่เหมาะสม -เหมาะสมดีแล้ว	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ความต้องการปรับผังชุมชนใหม่	-ไม่ต้องการปรับผังชุมชน -ต้องการปรับผังชุมชน	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.9 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา(scale)	เครื่องมือ
การรื้อบ้านเดิม และสร้างใหม่	การยินยอมรื้อบ้าน เดิม และสร้างใหม่	- ไม่ยินยอม - ยินยอม	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	สาเหตุที่ไม่ยินยอม และยินยอม รื้อบ้านเดิม	- ไม่ยินยอม เพราะไม่มีเงิน - ยินยอม เพราะทำให้ชุมชนมี ระเบียบ - ยินยอม เพราะทำให้ชุมชนมี ระเบียบ แต่ต้องมีเงินมาช่วยบ้าง - ยินยอม ถ้าเป็นมติของ ชุมชน	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
แรงจูงใจในการพัฒนา ที่อยู่อาศัย	- ครอบครัว - ชุมชน - หน่วยงานของรัฐ - หน่วยงานเอกชน	- ไม่ใช่ - ใช่	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
ความคิดเห็น ในการปรับ ผังชุมชนใหม่	- ขนาดของที่อยู่ อาศัย - รูปแบบบ้าน - วัสดุที่ใช้สร้าง - ห้องน้ำ - ทางเดินในชุมชน - ศูนย์เด็ก - สวนสาธารณะริม	- ไม่พอใจ - พพอใจ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ความคิดเห็นเกี่ยว กับการปรับผังชุม ชนใหม่	- ระบุตามความต้องการ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	การยินยอมจ่ายเงิน บางส่วนในการ ปรับผังชุมชนใหม่	- ไม่ยินยอม - ยินยอม	nominal scale	แบบสอบถาม

ตารางที่ 3.10 ตัวแปรการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
การมีส่วนร่วม ในกิจกรรม	การทำความสะอาด คลอง	- ไม่เข้าร่วม - นานๆจะเข้าร่วมสักครั้ง - เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง - เข้าร่วมทุกครั้ง	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	การทำความสะอาด ชุมชน	- ไม่เข้าร่วม - นานๆจะเข้าร่วมสักครั้ง - เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง - เข้าร่วมทุกครั้ง	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ประชุมชุมชน ประจำเดือน	- ไม่เข้าร่วม - นานๆจะเข้าร่วมสักครั้ง - เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง - เข้าร่วมทุกครั้ง	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์ สังเกต
	การเข้าร่วมกิจกรรม กับชุมชนอื่น	- ไม่เข้าร่วม - นานๆจะเข้าร่วมสักครั้ง - เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง - เข้าร่วมทุกครั้ง	ordinal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์ แบบสังเกต
	การมีส่วนช่วยเหลือ ชุมชน	- ให้เงิน - ให้เงินและช่วยด้านแรงงาน - ให้เงินและช่วยด้านอาหาร - ให้เงิน ช่วยด้านแรงงาน และ ช่วยด้านอาหาร	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
การมีส่วนร่วม	การปฏิบัติ ตามกฎระเบียบ ของชุมชน	- ปฏิบัติบางข้อ - ปฏิบัติทุกข้อ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	การออมเงิน เพื่อปรับปรุงชุมชน	- ไม่เห็นด้วย - เห็นด้วย	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.10 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
การแสดงความคิดเห็น	ออกแบบผังชุมชน	-ไม่ได้แสดง -แสดงความคิดเห็น	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	วิธีการแสดง ความคิดเห็น	-ไม่ได้แสดงความคิดเห็น -ในที่ประชุม -ผ่านผู้นำชุมชน -ฝากผู้อื่นไปบอกใน ที่ประชุม	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.11 ตัวแปรความต้องการรูปแบบบ้านและสภาพแวดล้อม

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
ความต้องการ รูปแบบบ้าน	ลักษณะบ้าน	-ไม่พอใจ -พอใจ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ขนาดของบ้าน	-ไม่พอใจ -พอใจ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	วัสดุที่ใช้สร้างบ้าน	-ไม่พอใจ -พอใจ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	วัสดุที่ทำหลังคา	-กระเบื้อง -สังกะสี	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	วัสดุที่ใช้ ทำผนังบ้าน	-ยิบซัมบอร์ด -ไม้ -สังกะสี -อิฐฉาบปูน อิฐหรือปูน	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	วัสดุที่ใช้ ทำฝ้ากันห้อง	-ไม้ -ไม้อัด -ปูน -ยิบซัม	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	วัสดุที่ใช้ปูพื้นบ้าน	-ไม้ -ปูน	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

ตารางที่ 3.11 (ต่อ)

ตัวแปรเชิงซ้อน	ตัวแปรเชิงเดี่ยว	ค่าตัวแปร	มาตรา (scale)	เครื่องมือ
ความต้องการ รูปแบบบ้าน	ลักษณะบ้าน ชั้นล่าง	-ห้องโล่ง -กันเป็นห้อง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ลักษณะบ้าน ชั้นบน	-ห้องนอนโล่ง -ห้องนอนกันเป็นห้องๆ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ห้องน้ำ	-ส้วมซึม -ส้วมเป็นบ่อเกรอะ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ทางระบายน้ำ	-ไม่ต้องการ -ต้องการ	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
ความต้องการ ระบบสาธารณูปโภค	แหล่งไฟฟ้า	-ต่อจากมิเตอร์ชุมชน -ต่อจากมิเตอร์การไฟฟ้า	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	แหล่งน้ำประปา	-ต่อจากมิเตอร์ชุมชน -ต่อจากมิเตอร์การไฟฟ้า	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
ความต้องการ	ศูนย์ประชุม	-ไม่มีความสำคัญ ไม่ควรสร้าง -มีความสำคัญ ควรสร้าง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	ศูนย์เด็ก	-ไม่มีความสำคัญ ไม่ควรสร้าง -มีความสำคัญ ควรสร้าง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์
	สวนหย่อม	-ไม่มีความสำคัญ ไม่ควรสร้าง -มีความสำคัญ ควรสร้าง	nominal scale	แบบสอบถาม สัมภาษณ์

3.4 การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้เก็บข้อมูลในชุมชนเพชรคลองจั่นทุกครัวเรือน ซึ่งมีจำนวน 60 หลังคาเรือน และเก็บข้อมูลได้ครบทุกหลังคาเรือน โดยมีการกำหนดเครื่องมือและวิธีการ ดังนี้

3.2.1 การเก็บข้อมูลทฤษฎีภูมิ เก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่างๆของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น สำนักงานเขตบึงกุ่ม สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม มูลนิธิชุมชนเมือง ตลอดจนงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น

3.2.2 การเก็บข้อมูลปฐมภูมิ

- สัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนบุกรุก
- สัมภาษณ์ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับปัญหาการอยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

การรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ ใช้การสัมภาษณ์โดยผู้ทำการวิจัยและเพื่อนๆ ซึ่งผู้วิจัยได้ทำความตกลงกับเพื่อนๆในหัวข้อต่อไปนี้

(1) อธิบายให้ทราบถึงวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

(2) ให้ผู้สัมภาษณ์เข้าใจคำถามในแบบสอบถามแต่ละข้อในทุกๆขั้นตอน โดยถูกต้องและเหมือนกัน

(3) เน้นเรื่องการทำตัวให้เป็นกลาง ไม่มีอคติ และบันทึกคำตอบที่เป็นจริง

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลสามารถจำแนกออกได้

1. ข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบสอบถาม

เมื่อผู้วิจัยได้เก็บแบบสอบถามโดยวิธีการสัมภาษณ์แล้ว จึงนำข้อมูลที่ได้มาประมวลผลโดยใช้โปรแกรมทางสถิติ SPSS for Windows ซึ่งจะได้กล่าวถึงสภาพโดยทั่วไปของชุมชนทั้งในด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อม

2. ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการ

ผู้วิจัยทำการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการได้ลงไปสังเกตสภาพความเป็นอยู่ภายในชุมชน ประกอบกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์โดยแบบสอบถาม และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อย่างไม่เป็นทางการนำข้อมูลต่างๆมาวิเคราะห์และหาเหตุผลประกอบ

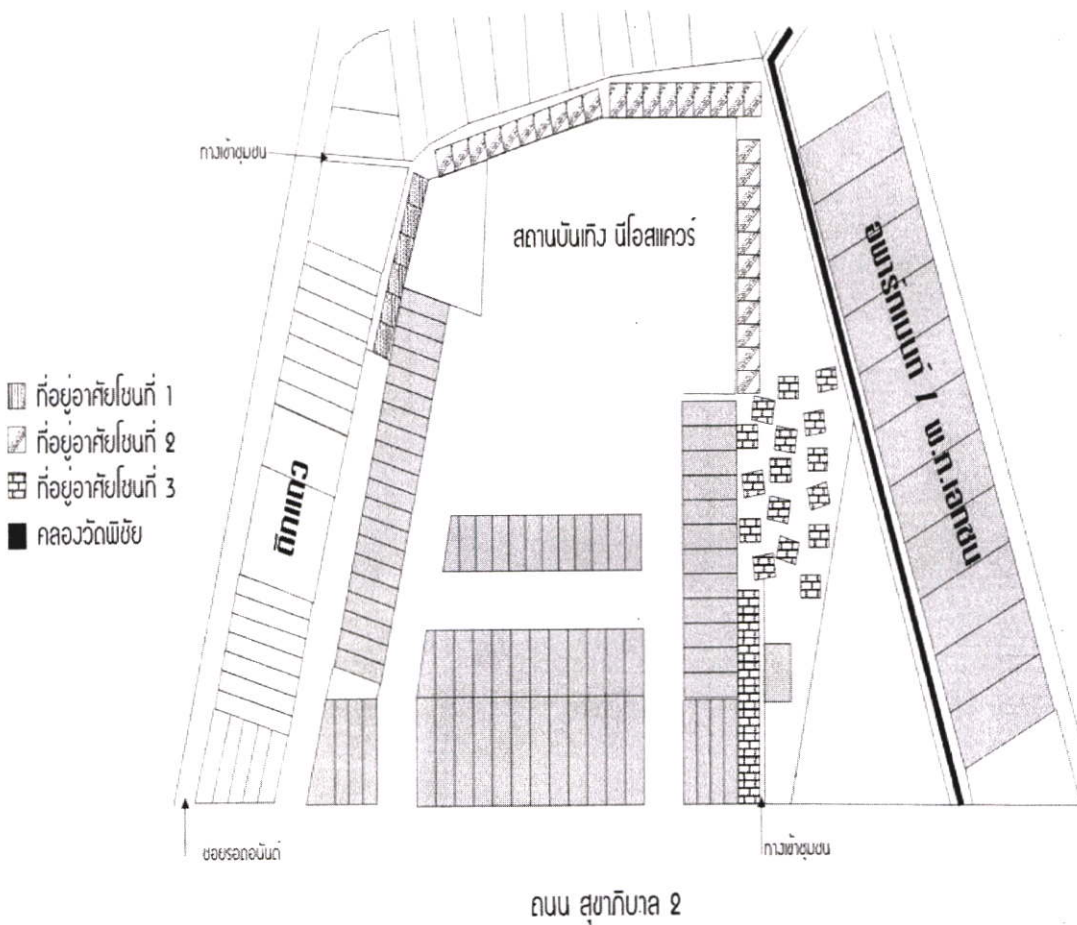
บทที่ 4

การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 สภาพทางกายภาพของชุมชน

งานวิจัยนี้ได้ศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ ทำเลที่ตั้ง การครอบครองที่ดิน สภาพที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค การระบายน้ำ การกำจัดขยะ เส้นทางเข้าออกชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1.1 ทำเลที่ตั้ง และสภาพที่อยู่อาศัย

ภาพที่ 4.1 ทำเลที่ตั้งของชุมชนเพชรคลองจั่น

ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะบริเวณริมคลอง ตั้งอยู่ในเขตบึงกุ่มของกรุงเทพมหานคร มีทิศเหนือจดตึกแถว ทิศใต้จดถนนสุขาภิบาล1 ทิศตะวันออกจดคลองวัดพิชัย ทิศตะวันตกจดซอยรودคอนันต์ ชุมชนเพชรคลองจั่นมีพื้นที่ประมาณ 3 ไร่เศษ มีจำนวนบ้านทั้งหมด 60 หลังคาเรือน ลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนนั้น ด้านหน้าชุมชนอยู่ติดกับสถานบันเทงนิโอสแควร์(เดิมเป็นโรงหนังเพชรคลองจั่น) ตั้งอยู่บนถนนสุขาภิบาล2 ด้านหลังและโดยรอบติดอพาร์ทเมนท์ บ้าน ตึกแถว และบางส่วนปลูกสร้างบ้านเรือนล้อมคลองวัดพิชัย ลักษณะบ้านเรือนแบ่งออกเป็น 3 โซน

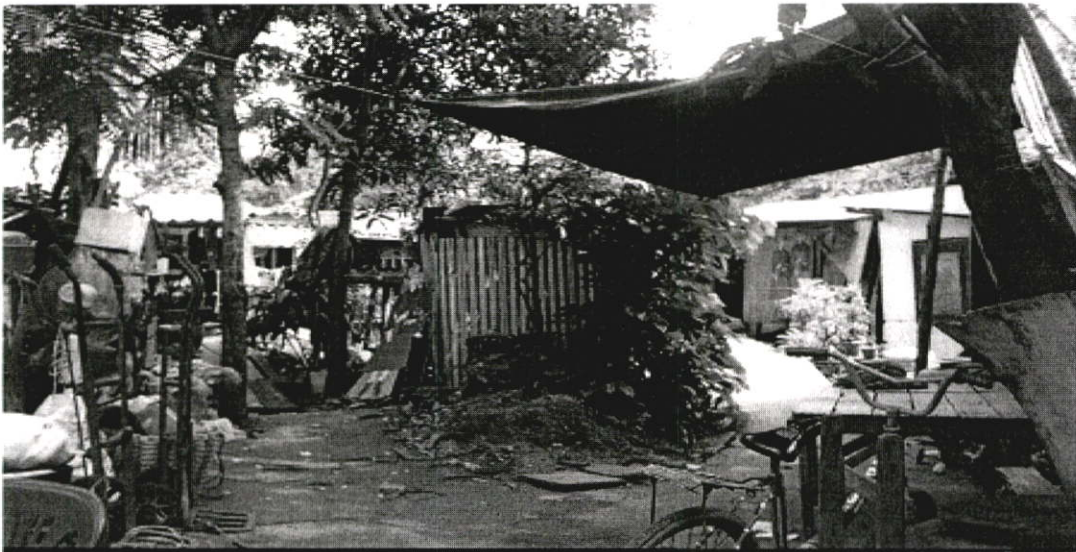
โซนที่1 ลักษณะบ้านเรือนเป็นหลังเล็กๆตั้งเรียงติดกันเป็นแถวยาว ด้านหน้าอยู่ติดกับพื้นที่ว่างเปล่าซึ่งเจ้าของคือเอกชน โซนนี้มีทางเข้าคือ ซอยรودคอนันต์ ด้านหลังของที่อยู่อาศัยอยู่ติดกับหลังตึกแถว บ้านในโซนนี้มีประมาณ 10 หลังคาเรือน เนื้อที่ประมาณ 200 ตารางเมตร แต่เดิมผู้อยู่อาศัยในบริเวณนี้เริ่มมาบุกรุกพื้นที่ประมาณปี พ.ศ.2535 มีการสร้างบ้านประมาณ 3-4 หลังคาเรือน และมาสร้างเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

โซนที่2 ลักษณะบ้านเรือนด้านหน้าเรียงกันอยู่เป็นแถวเดี่ยวรอบๆกำแพงสถานบันเทงนิโอสแควร์ ด้านหลังอยู่ติดกับตึกแถว อพาร์ทเมนท์ บ้านบางส่วนรुकล้าลงไปใคลองวัดพิชัย บ้านในโซนนี้มีประมาณ 35 หลังคาเรือน โซนที่ 2 มีเนื้อที่ประมาณ 2 ไร่ แต่เดิมพื้นที่นี้เป็นบึงแพงพวยที่แห้งขอด และเป็นพื้นที่สำหรับทิ้งขยะ ผู้ที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ไม่ว่าจะเป็นตึกแถว อพาร์ทเมนท์จะนำขยะมาทิ้งบริเวณนี้ จนกระทั่งเริ่มมีผู้มาสร้างที่อยู่อาศัยประมาณ 3-4 หลังคาเรือน เป็นการสร้างบ้านบนกองขยะ ต่อมาจึงมีการมาบุกรุกมากขึ้น ส่วนใหญ่ผู้บุกรุกมาจากต่างจังหวัดเพื่อมาหางานทำ และพื้นที่ในส่วนที่อยู่ติดคลองวัดพิชัยก็เป็นพื้นที่ที่ผู้อยู่อาศัยบริเวณนี้ นำขยะมาทิ้งเช่นเดียวกัน

โซนที่3 ลักษณะบ้านเรือนตั้งรวมกันเป็นกลุ่ม ด้านหน้าอยู่ติดกับถนนสุขาภิบาล2 ด้านหลังอยู่ติดคลองวัดพิชัย บางส่วนของบ้านเรือน เช่น ด้านหลังของบ้านจะอยู่รुकล้าลงไปใคลอง โดยรอบๆชุมชน ด้านหนึ่งอยู่หลังตึกแถวและอยู่ติดกับที่อยู่อาศัยที่บุกรุกเช่นกัน ส่วนใหญ่จะเป็นบ้านให้เช่าซึ่งไม่ได้เข้าร่วมเป็นชุมชนด้วย บ้านในโซนนี้มีประมาณ 15 หลังคาเรือน เนื้อที่ประมาณ 1 ไร่ จากคำบอกเล่าของผู้อยู่อาศัยในบริเวณนี้ กล่าวว่า แต่เดิมพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ของโรงเรียนพิชัยพัฒนาและยังเป็นท้องนา น้ำใคลองวัดพิชัยยังใสามารถนำมาใช้ดื่มได้ มีบ้านอยู่เพียง 4 หลังคาเรือน ซึ่งเป็นผู้อยู่อาศัยมาตั้งแต่เกิดและประกอบอาชีพทำนา ผู้ที่อยู่อาศัยนานที่สุดอายุประมาณ 74 ปี หลังจากนั้นอีกหลายปีจึงมีการตัดถนนลูกรังและมีการสร้างที่อยู่อาศัยมากขึ้น ที่อยู่อาศัยโซนที่3 จะเป็นเครือญาติกัน ต่อมาทางโรงเรียนพิชัยพัฒนาได้ยกพื้นที่นี้ให้เป็นกรรมสิทธิของกรุงเทพมหานคร ผู้อยู่อาศัยใโซน3 จึงกลายเป็นผู้บุกรุกพื้นที่สาธารณะ บริเวณริมคลอง

ภาพที่ 4.2 บ้านในโซนที่2 มีลักษณะสร้างเรียงกันเป็นแถวอยู่ระหว่าง อพาร์ทเมนต์กับโรงหนัง เพชรคลองจั่น(ปัจจุบันเป็นสถานบันเทิงนีโอสแควร์)

ภาพที่ 4.3 บ้านในโซนที่3 มีลักษณะการสร้างเป็นกลุ่มไม่ได้เรียงกันเป็นแถว (ต่างจากโซนที่1 และโซนที่2)

จากการสำรวจจำนวนประชากรที่อาศัยอยู่ปัจจุบัน ในชุมชนเพชรคลองจั่น โดยการแจงนับ(ไม่ใช่จำนวนประชากรตามทะเบียนบ้าน) พบว่า มีผู้อยู่อาศัยในชุมชนทั้งหมด 210 คน เป็นเพศชาย 102 คน เพศหญิง 108 คน(ตารางที่ 4.1) ในส่วนอายุของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน พบว่า ร้อยละ 31 เป็นผู้อยู่อาศัยที่มีอายุ 36-50 ปี ร้อยละ 28 เป็นผู้อยู่อาศัยที่มีอายุ 19-35 ปี ร้อยละ 27 เป็นผู้อยู่อาศัยที่มีอายุ 7-18 ปี ร้อยละ 7 เป็นผู้อยู่อาศัยที่มีอายุน้อยกว่า 7 ปี

ร้อยละ 6 เป็นผู้อยู่อาศัยที่มีอายุ 51-65 ปี ส่วนมากเด็ก ๆ ที่อยู่ในชุมชนพออายุถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียน จะได้รับการส่งเสริมจากผู้ปกครองให้ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียน ส่วนมากจะเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่บริเวณชุมชน เช่น โรงเรียนวัดพิชัย จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน พบว่า เด็กที่อยู่ในวัยเรียนมีทั้งหมดประมาณ 57 คน เป็นเพศหญิง 29 คน เพศชาย 28 คน ในส่วนระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐานของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า ร้อยละ 53 เป็นครอบครัวที่มาอยู่อาศัยไม่เกิน 10 ปี ร้อยละ 33 เป็นครอบครัวที่มาอยู่อาศัย 10-20 ปี ร้อยละ 13 อยู่อาศัยในชุมชนมานานมากกว่า 20 ปีขึ้นไป (ตารางที่ 4.1) จากการสอบถามผู้อยู่อาศัยในชุมชน พบว่า แต่เดิมนั้นชุมชนแห่งนี้จะเป็นที่อยู่อาศัยของผู้ที่มาจากต่างจังหวัด เพื่อมาหางานทำและมาสร้างที่อยู่อาศัย แต่ก็มีส่วนที่เป็นผู้มีรายได้น้อยซึ่งอาศัยในพื้นที่นี้มาตั้งแต่เกิด จึงทำให้มีความผูกพันกับพื้นที่อยู่อาศัยค่อนข้างมาก

ตารางที่ 4.1 ข้อมูลผู้อยู่อาศัยในชุมชน

ข้อมูลผู้อยู่อาศัยในชุมชน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
เพศ		
- หญิง	108	51.43
- ชาย	102	48.57
รวม	210	100
อายุ		
- น้อยกว่า 7 ปี	15	7.14
- 7 – 18 ปี	57	27.14
- 19 – 35 ปี	58	27.62
- 36 – 50 ปี	65	30.95
- 51 – 65 ปี	12	5.71
- มากกว่า 65 ปี	3	1.43
รวม	210	100
ระยะเวลาอยู่ในชุมชน		
- น้อยกว่า 10 ปี	32	53.33
- 10-20 ปี	20	33.33
- มากกว่า 20 ปี	8	13.33
รวม	60	100

จากการศึกษาการแบ่งกระบวนการก่อรูปของชุมชนบุกรุกตามแนวความคิดของ Turner (1968) พบว่า ชุมชนเพชรคลองจั่นมีลักษณะของกระบวนการบุกรุกที่เป็นไปอย่างเชื่องช้า

เรียกว่า ระบบการแทรกซึม(infiltration) คือ ลักษณะของที่อยู่อาศัยในระยะเริ่มแรกของการบุกรุกจะมีจำนวนผู้มาเริ่มบุกรุกที่ดินมีจำนวนไม่มาก ต่อมาจึงมีผู้มาบุกรุกเพิ่มมากขึ้น โดยการบอกกล่าวในหมู่เครือญาติ และเพื่อนบ้านที่รู้จักกัน

4.1.2 ลักษณะการครอบครองที่ดิน

ลักษณะการครอบครองที่ดินของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น มีลักษณะการอยู่อาศัยในฐานะเป็นผู้บุกรุกพื้นที่สาธารณะ เนื่องจากการครอบครองที่ดินโดยมิได้รับอนุญาตจากเจ้าของที่ดิน(กรุงเทพมหานคร และการเคหะแห่งชาติ) พื้นที่อยู่อาศัยในโซน1อยู่ในความดูแลของการเคหะแห่งชาติ พื้นที่ในโซน2 และโซน 3 อยู่ในความดูแลของสำนักงานเขตบึงกุ่ม

ลักษณะโดยทั่วไปของผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้น้อยที่สามารถมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองได้พบว่า มีอยู่3 แนวทางใหญ่ๆ คือ การเช่าที่ปลูกบ้าน การเช่าบ้าน และการบุกรุกที่สร้างบ้าน สำหรับการเช่าที่ปลูกบ้านจะเป็นปรากฏการณ์ที่เด่นชัดที่สุด เพราะสล้มส่วนใหญ่เป็นสล้มเช่าที่ปลูกบ้าน การบุกรุกพื้นที่สร้างบ้านก็พบเห็นทั่วไป แต่มีจำนวนสล้มที่มีรูปแบบเป็นการบุกรุกน้อยกว่า (โสภณ พรโชคชัย .2528)

จากการสำรวจชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า เป็นชุมชนบุกรุกซึ่งไม่มีบ้านเช่า เนื่องจากชุมชนได้มีกฎระเบียบถึงการห้ามมีบ้านเช่า เพราะถ้าหากปล่อยให้มีการเช่าบ้านเกิดขึ้น ผู้ที่เช่าบ้านอยู่อาศัยมักจะละเลยไม่สนใจต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน ตลอดจนไม่ให้ความร่วมมือต่างๆในการพัฒนาชุมชน เพราะถือว่าตนเองไม่ใช่เจ้าของบ้านและไม่ได้คิดจะอาศัยอยู่ที่นั่นตลอดไป จากการสอบถามผู้อยู่อาศัยในชุมชน ถ้าหากใครไม่ต้องการอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ และต้องการย้ายไปอยู่ที่อื่นก็มักจะขายสิทธิในที่อยู่อาศัยให้ผู้อื่น

จากการสัมภาษณ์ คุณลุงทองคุณ(ผู้อยู่อาศัยในชุมชน) ได้เล่าถึงสาเหตุของการมาอาศัยในชุมชนว่า ได้อพยพครอบครัวมาจากภาคตะวันออก เพื่อมาหางานทำในกรุงเทพ ตอนแรกได้มาเช่าบ้านอยู่อาศัยบริเวณโรงหนังเพชรคลองจั่นและทำขนมขายมีรายได้ดีมาก ต่อมาการค้าขายขาดทุน เนื่องจากเศรษฐกิจไม่ดีและไม่มีเงินจ่ายค่าเช่าบ้าน ผู้ที่มาบุกรุกที่ดินบริเวณคลองวัดพิชัยซึ่งเป็นเพื่อนบ้านได้ชวนมาปลูกสร้างบ้านบุกรุกพื้นที่นี้ แต่ว่ามีผู้มาบุกรุกก่อนและสร้างบ้านในบริเวณนี้จนเต็มพื้นที่แล้ว คุณลุงจึงตัดสินใจมาสร้างบ้านโดยรุกล้ำลงไปในคูคลองวัดพิชัย เพราะเป็นทางเลือกสุดท้ายของการจะได้มีที่อยู่อาศัย

ดังนั้น เมื่อพิจารณาถึงสาเหตุของการเกิดชุมชนบุกรุกส่วนใหญ่ เนื่องมาจากการที่รัฐไม่สามารถจัดหาที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อยได้อย่างพอเพียง ผู้มีรายได้น้อยจึงต้องหาพื้นที่ว่างเปล่า เพื่อปลูกสร้างที่อยู่อาศัยของตนเอง ประกอบกับการขาดการควบคุมดูแลพื้นที่ว่างเปล่า

จากหน่วยงานของรัฐซึ่งเป็นเจ้าของที่ดินนั้น นอกจากนี้สถักรมคลองส่วนใหญ่จะตั้งอยู่บริเวณใกล้ย่านที่มีความเจริญแล้ว จึงเป็นพื้นที่มักจะอยู่ใกล้แหล่งงาน มีการคมนาคมที่สะดวก อยู่ใกล้แหล่งสาธารณูปโภค ซึ่งมีระบบไฟฟ้าและน้ำประปาเข้าถึงพื้นที่ จึงเป็นพื้นที่ที่ผู้มียรายได้น้อยต้องการจะใช้เป็นพื้นที่สำหรับการอยู่อาศัย

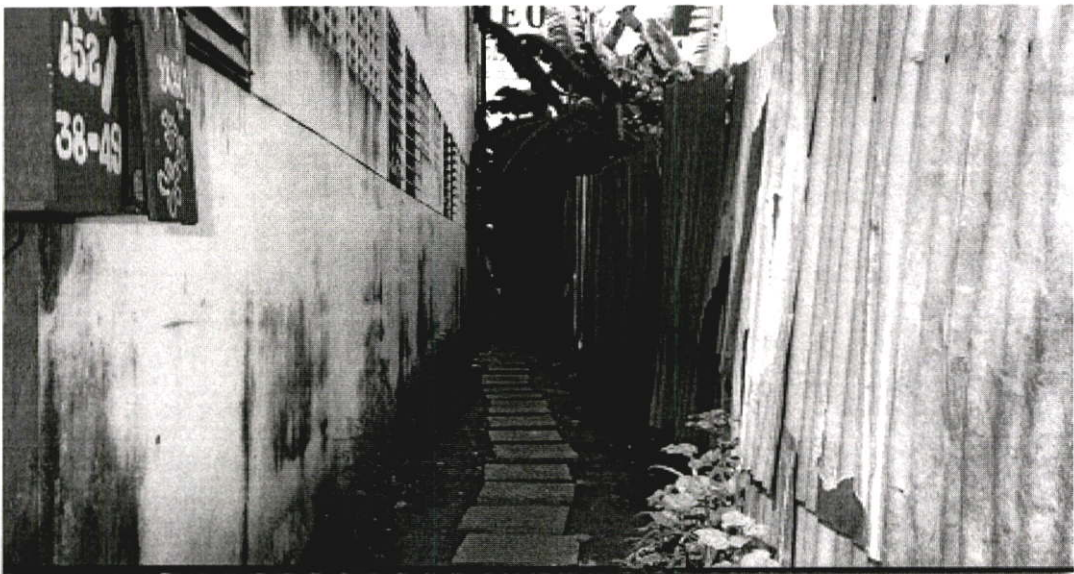
4.1.3 ลักษณะที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในชุมชนเพชรคลองจั่น

ลักษณะของชุมชนเพชรคลองจั่นถือว่าเป็นชุมชนบุกรุกแท้จริง (Pure Squatter) คือเป็นการอยู่อาศัยในบ้านที่สร้างบนที่ดินของกรุงเทพมหานคร และพื้นที่บางส่วนเป็นของการเคหะแห่งชาติ และไม่ได้จ่ายค่าเช่า ซึ่งมีลักษณะเป็นชุมชนบุกรุกขนาดเล็ก เนื่องจากมีจำนวนครัวเรือนเพียง 60 หลังคาเรือน เป็นการแบ่งประเภทของชุมชนบุกรุกตามลักษณะที่อยู่อาศัยของ (Shalomo Angel, 1977) นอกจากนี้ยังเป็นผู้บุกรุกที่มีลักษณะที่เป็นเจ้าของที่อยู่อาศัย แต่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่ดิน (The Owner Squatter) ซึ่งเป็นการแบ่งชุมชนบุกรุกตามลักษณะความเป็นเจ้าของในสถักรมบุกรุกที่ดินตามรูปแบบของ (Charles Abrams, 1964)

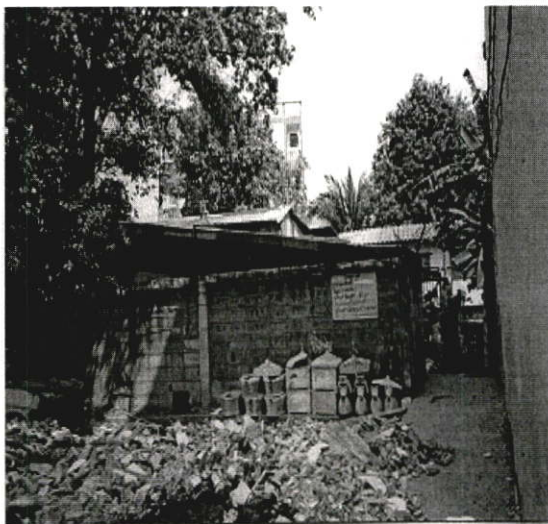
ผลการสำรวจข้อมูลสภาพทางกายภาพ ลักษณะที่อยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ดังตารางที่ 4.2 พบว่า ร้อยละ 87 เป็นบ้านชั้นเดียวและส่วนมากมีลักษณะแคบๆ สร้างเรียงติดกันเป็นแถว ร้อยละ 13 เป็นบ้านสองชั้น ซึ่งแต่เดิมจะเป็นบ้านชั้นเดียวสร้างอยู่ติดกำแพงโรงหนังเพชรคลองจั่นและไม่มีทางเดินออกจากชุมชน ต้องใช้บันไดพาดกำแพงโรงหนังและปีนข้ามกำแพงออกมา ลักษณะดังกล่าวเป็นการเข้าออกชุมชน โดยได้รับอนุญาตจากเจ้าของโรงหนังเพชรคลองจั่น ต่อมาเมื่อมีการรื้อโรงหนังเพชรคลองจั่น เพื่อสร้างเป็นสถานบริการครบวงจรนิโอสแควร์ เจ้าของสถานบริการดังกล่าว ไม่อนุญาตให้ใช้เส้นทางปีนกำแพงอีกต่อไป จึงมีการสร้างกำแพงเพิ่มเติมให้สูงขึ้น ทางผู้บริหารชุมชนจึงมีมติให้บ้านที่อยู่ติดกำแพงสถานบริการนิโอสแควร์ต้องรื้อบ้านและสร้างใหม่ โดยให้รื้อบ้านที่อยู่ติดกำแพง โดยให้ขยับบ้านออกจากกำแพงเพื่อเว้นที่ไว้สำหรับเป็นทางเดิน และให้มีการสร้างบ้านบางหลังเป็นแบบสองชั้นเป็นบ้านตัวอย่างตามรูปแบบผังชุมชน ซึ่งทำให้มองดูมีความเป็นระเบียบมากขึ้น โดยให้สร้างบ้านในลักษณะที่คล้ายๆกัน จากการสำรวจขนาดของที่อยู่อาศัยดังตารางที่ 4.2 พบว่า ร้อยละ 40 ขนาดที่อยู่อาศัยไม่เกิน 20 ตารางเมตร ร้อยละ 30 มีขนาด 21-40 ตารางเมตร และร้อยละ 30 มีขนาดมากกว่า 40 ตารางเมตร ส่วนวัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน พบว่า ร้อยละ 70 ใช้ไม้และสังกะสี ร้อยละ 13 ไม้และกระเบื้อง ร้อยละ 12 ผสมทั้งไม้ สังกะสี อิฐและปูน ร้อยละ 4 ไม้แผ่นยิบซัมและสังกะสี ร้อยละ 2 สังกะสีและกระเบื้อง นอกจากนี้ก็ยังมีบ้านหลายหลังที่ได้นำวัสดุที่เหลือใช้นำมาเป็นส่วนประกอบในการสร้างบ้าน เช่น นำเหล็กคัตหน้าต่างมาทำระเบียง

ป้ายโฆษณาที่เป็นไม้นำมาทำฝาบ้าน ในส่วนของการใช้ประโยชน์ในที่ดินที่อยู่อาศัย ร้อยละ 93 จะใช้สำหรับการอยู่อาศัย ร้อยละ 7 ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้า เช่น อาหารขาย ตัดเย็บเสื้อผ้า ขายของชำ จากการศึกษา พบว่า ร้อยละ 93 เป็นครอบครัวที่ใช้ทางเดินในชุมชนเป็นเส้นทางเข้าออกชุมชน ร้อยละ 7 ใช้เส้นทางเดินผ่านที่ดินบุคคลอื่น เป็นเส้นทางเข้าออกชุมชน

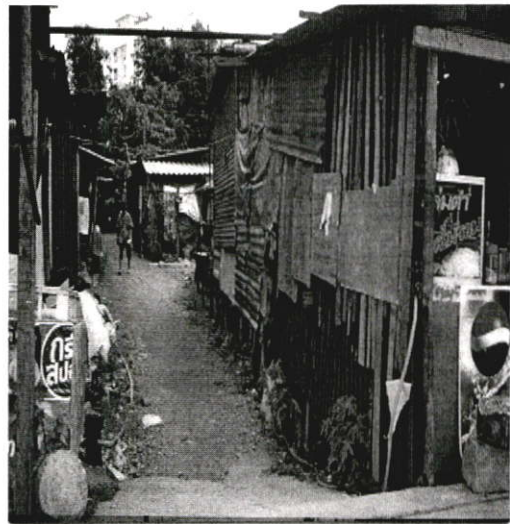
เส้นทางเข้าออกชุมชนในโซน 1 ส่วนมากจะใช้เส้นทางเดินผ่านพื้นที่ว่างเปล่าที่มีเจ้าของ ซึ่งเจ้าของได้อนุญาตให้ใช้เส้นทางได้ โดยให้ช่วยดูแลพื้นที่ด้วย โซนที่ 2 ใช้เส้นทางเดินภายในชุมชนซึ่งเป็นทางเดินอยู่ติดกำแพงสถานบันเทิงนีโอสแควร์ เป็นเส้นทางที่แต่เดิมถมด้วยดิน (ปัจจุบันเป็นทางเดินลาดพื้นด้วยซีเมนต์) โซนที่ 3 ใช้เส้นทางเดินภายในชุมชนเป็นทางเดินถมด้วยดิน ถ้าเป็นหน้าฝนจะแฉะมากและบางครั้งถ้าฝนตกหนักน้ำจะท่วม

ภาพที่ 4.4 เส้นทางเข้าออกชุมชนโซนที่ 1

ภาพที่ 4.5 เส้นทางเข้าออกชุมชนโซนที่ 2

ภาพที่ 4.6 เส้นทางเข้าออกชุมชนโซนที่ 3

ตารางที่ 4.2 ลักษณะที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

ลักษณะที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
จำนวนชั้น		
- บ้าน 1 ชั้น	52	86.67
- บ้าน 2 ชั้น	8	13.33
รวม	60	100
ขนาดที่อยู่อาศัย		
- ไม่เกิน 20 ตารางเมตร	24	40
- 21 – 39 ตารางเมตร	18	30
- 40 – 90 ตารางเมตร	18	30
รวม	60	100
วัสดุที่ใช้สร้างบ้าน		
- ไม้และสังกะสี	42	70
- ไม้และกระเบื้อง	8	13.33
- ผสมทั้งไม้ สังกะสี อิฐ และปูน	7	11.67
- สังกะสีและกระเบื้อง	1	1.67
- ไม้ ชิบซัมและสังกะสี	2	3.33
รวม	60	100
การใช้ประโยชน์ในที่ดิน		
- ที่อยู่อาศัย	56	93.33
- ร้านค้าและที่อยู่อาศัย	4	6.67
รวม	60	100
เส้นทางเข้า-ออกชุมชน		
- ทางเดินในชุมชน	52	93.33
- ทางเดินผ่านที่ดินบุคคลภายนอก	7	6.67
รวม	60	100

ที่มา : จากแบบสัมภาษณ์

4.1.3.1 ความสัมพันธ์ของการใช้ประโยชน์ในที่ดินกับระยะเวลาอยู่อาศัยในชุมชน

ด้วยเหตุที่ต้องการทราบถึงระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนจะมีผลต่อการใช้ประโยชน์ในที่ดินหรือไม่ จึงได้ทดสอบหาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ในที่ดิน ที่มี 2 รูปแบบ คือ รูปแบบที่หนึ่งใช้เป็นที่อยู่อาศัย รูปแบบที่สองใช้เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้า กับระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดิน กับระยะเวลาอาศัยในชุมชน(ตารางที่ 4.3) พบว่า การอยู่อาศัยในชุมชนของครอบครัวที่มีระยะเวลาอยู่อาศัยน้อยกว่า 10 ปี ใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัยจำนวน 29 ครอบครัว ใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้าจำนวน 3 ครอบครัว ได้แก่ ขายอาหาร ขายของชำ ตัดเย็บเสื้อผ้า ในส่วนของครอบครัวที่มีระยะเวลาอยู่อาศัย 10-20 ปี ใช้เป็นที่อยู่อาศัยจำนวน 29 ครอบครัว ใช้ประโยชน์เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้าจำนวน 1 ครอบครัว ได้แก่ ตัดเย็บเสื้อผ้า และครอบครัวที่มีระยะเวลาอาศัยในชุมชนมากกว่า 20 ปี ใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัยทั้งหมด

ดังนั้น จากการศึกษาจึงกล่าวได้ว่า การใช้ประโยชน์ที่ดินไม่ได้มีความสัมพันธ์ต่อระยะเวลาอาศัยในชุมชน การใช้ประโยชน์ที่ดินของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่จะใช้ประโยชน์เพื่อการอยู่อาศัย ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนไม่ได้มีผลต่อการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการค้าขาย จากการสอบถามถึงสาเหตุของการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการค้าขาย ได้รับคำตอบว่าเป็นการประกอบอาชีพตามที่ตนเองถนัดอยู่แล้ว เช่น ทำก๋วยเตี๋ยวขาย ทำน้ำพริก ตัดเย็บเสื้อผ้า ส่วนร้านขายของชำนั้น ผู้ค้าขายตอบว่าเป็นการหารายได้เสริมดีกว่าอยู่บ้านเฉยๆ เพราะส่วนใหญ่แล้วผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ระยะเวลาในการอยู่อาศัยจึงไม่ได้ส่งผลต่อการประกอบอาชีพในพื้นที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 4.3 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ประโยชน์ที่ดินกับระยะเวลาอยู่ในชุมชน

ที่ดินการใช้ประโยชน์	ระยะเวลาอยู่ในชุมชน			รวม
	น้อยกว่า 10 ปี	10 – 20 ปี	มากกว่า 20 ปี	
ใช้เป็นที่อยู่อาศัย	29 (1.78%) (90.62%)	19 (33.92%) (95%)	8 (14.28%) (100%)	56 (100%) (93.33%)
ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้า	3 (75%) (9.37%)	1 (25%) (5%)	--	4 (100%) (6.66%)
รวม	32 (53.33%) (100%)	20 (33.33%) (100%)	8 (13.33%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 1.037946

df. = 2

Aymp. Sig. (2-tailed) = .595

a 3 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .53.

4.1.4 ระบบสาธารณูปโภค การระบายน้ำทิ้ง การกำจัดขยะ

ในอดีตก่อนที่จะมีการรวมตัวเป็นชุมชนเพชรคลองจั่น แหล่งไฟฟ้าที่แต่ละครอบครัวใช้จะเป็นการพ่วงสายไฟฟ้ามาจากอาคารที่อยู่รอบๆชุมชน การคิดค่าไฟฟ้าก็จะแพงมาก (ประมาณชนิดละ 20 บาท) ถ้ามีการพ่วงไฟฟ้าต่อกันเป็นทอดๆค่าไฟฟ้าก็จะแพงมากขึ้น

หลังจากที่สำนักงานเขตบึงกุ่มได้ทำการรับรองให้ชุมชนสามารถจดทะเบียนชุมชนได้ ประชาชนชุมชนจึงได้สอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านว่า มีความต้องการให้ชุมชนมีหม้อแปลงไฟฟ้าหรือไม่ ถ้าผู้อยู่อาศัยมีความต้องการเป็นส่วนใหญ่ ก็จะไปยื่นเรื่องที่ทำกรของหน่วยงานการไฟฟ้าเพื่อขอติดตั้งหม้อแปลง(โดยจะเก็บเงินผู้ที่ต้องการต่อไฟฟ้าจากหม้อแปลงของชุมชนหลังคาเรือนละ1,000บาท เป็นค่าใช้จ่ายในการติดตั้งหม้อแปลงและค่าเดินสายไฟฟ้าในชุมชน) ซึ่งชาวบ้านส่วนใหญ่เห็นชอบด้วยและปฏิบัติตาม แหล่งน้ำประปาที่เช่นเดียวกันหลังจากที่ได้รับการรับรองให้จดทะเบียนชุมชนแล้ว ผู้นำชุมชนได้ไปยื่นเรื่องต่อที่ทำกรประปาเพื่อขอติดตั้งมิเตอร์น้ำประปา นับจากนั้นผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่จึงได้ต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของชุมชน

จากการศึกษาถึงแหล่งน้ำประปาที่ใช้ในชุมชน พบว่า ร้อยละ 60 ต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของชุมชน ร้อยละ 38 ต่อน้ำประปาจากมิเตอร์บ้านอื่น และร้อยละ 2 มีมิเตอร์เป็นของตนเอง ซึ่งระบบน้ำประปาคณะกรรมการชุมชนได้ทำการขอติดตั้งมิเตอร์ของชุมชนจากหน่วยงานของการประปานครหลวง และบ้านใดต้องการต่อน้ำประปาก็ต่อได้ โดยเสียค่าน้ำประปาชนิดละ 15 บาท สาเหตุที่เสียค่าน้ำแพงเนื่องจากทางชุมชนต้องจ่ายค่าน้ำประปาในราคาของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม

จากการศึกษาแหล่งไฟฟ้าที่ใช้ในชุมชน พบว่า ร้อยละ 77 ใช้ไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์ของชุมชน โดยทางชุมชนเก็บค่าไฟฟ้าชนิดละ 5 บาท ซึ่งชุมชนก็ได้จ่ายค่าไฟฟ้าให้กับการไฟฟ้าฝ่ายผลิตในราคาของโรงงานเพราะถือว่าใช้ไฟฟ้ามก ร้อยละ 21 ใช้ไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์บ้านอื่น จากการสอบถามชาวบ้านถึงสาเหตุที่บ้านบางหลังไม่พ่วงไฟฟ้าจากมิเตอร์ของชุมชน เพราะราคาค่าไฟฟ้าค่อนข้างจะแพง เก็บชนิดละ 5 บาท

ในส่วนของการระบายน้ำทิ้งจากบ้านเรือนภายในชุมชน พบว่า ร้อยละ 67 ใช้วิธีเทน้ำทิ้งลงใต้ถนนพื้นบ้าน ซึ่งน้ำจะซึมลงพื้นดิน และน้ำบางส่วนขังอยู่ในบึงแพงพวย ร้อยละ 33 ใช้วิธีระบายน้ำลงใต้ถนนและไหลลงไปในคลองวัดพิชัย จากการสังเกตบริเวณรอบๆชุมชน พบว่ามีท่อระบายน้ำขนาดใหญ่ที่ระบายน้ำเสียลงไปในคูคลอง ซึ่งเป็นท่อระบายน้ำของตึกแถวและบ้านเรือนที่อยู่บริเวณรอบๆชุมชน

นอกจากนี้ อพาร์ทเมนท์ที่อยู่ริมคลองก็ยังมีท่อระบายน้ำเสียลงไปในคูคลองเช่นเดียวกัน ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนหลายรายกล่าวด้วยความน้อยใจว่า คนทั่วไปมักจะเข้าใจและมองว่าชุมชนนุกรุกที่อาศัยอยู่ริมคลองเป็นผู้ที่ทำให้น้ำในคลองสกปรก แต่ในความเป็นจริงถ้าลองไปสังเกตดูจะพบว่าบ้านเรือนซึ่งเป็นของผู้มีฐานะก็ได้ปล่อยน้ำเสียลงไปในคลอง นอกจากนี้ยังมีท่อระบายน้ำที่เป็นของหน่วยงานกรุงเทพมหานคร ที่มีการระบายน้ำเสียลงไปในคูคลอง สำหรับการกำจัดสิ่งปฏิกูลจากห้องน้ำ พบว่า ร้อยละ 98 ไม่เคยกำจัดสิ่งปฏิกูล เพราะเป็นส้วมซึม ส่วนบ้านที่รูกล้าลงไปในคูคลองจะระบายน้ำทิ้งลงในคูคลอง ร้อยละ 2 ใช้วิธีให้รถดูดส้วมมาสูบ

เนื่องจากลักษณะของส้วมเป็นแบบบ่อเกรอะและบ้านอยู่ติดถนนใหญ่ รถสามารถเข้าถึงได้ แต่ส้วมก็ยังไม่เคยเต็ม

นอกจากนี้ การกำจัดขยะของชุมชนจะมีถังขยะสำหรับให้นำขยะมาทิ้งวางไว้เป็นจุดทิ้งขยะ บ้านแต่ละหลังจะนำขยะมาทิ้งที่จุดทิ้งขยะ จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนทุกครอบครัวตอบว่า ได้นำขยะไปทิ้งที่จุดทิ้งขยะของชุมชน แต่จากการสังเกต พบว่า ผู้อยู่อาศัยบางส่วนก็ได้ใช้วิธีเผาขยะ(แต่เป็นขยะที่สามารถเผาได้ เช่น เศษกระดาษ กิ่งไม้ที่แห้ง ฯลฯ) นอกจากนี้มีผู้อาศัยในชุมชนบางรายรับจ้างเก็บขยะไปทิ้งยังจุดทิ้งขยะ โดยครอบครัวใดไม่ต้องการนำขยะไปทิ้งเองก็จะมาเก็บขยะและนำไปทิ้งให้ทุกวัน โดยคิดค่าบริการเดือนละ 20 บาท/หลังคาเรือน

ตารางที่ 4.4 ระบบสาธารณูปโภคของชุมชน

ระบบสาธารณูปโภค	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
แหล่งน้ำที่ใช้		
- น้ำประปาต่อจากมิเตอร์ชุมชน	36	60
- น้ำประปาต่อจากมิเตอร์บ้านอื่น	23	38.33
- น้ำประปามีมิเตอร์เอง	1	1.67
รวม	60	100
แหล่งไฟฟ้าที่ใช้		
- ใช้ไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์บ้านอื่น	13	21.67
- ใช้ไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์ชุมชน	46	76.67
- ใช้ไฟฟ้ามีมิเตอร์เอง	1	1.67
รวม	60	100
ทางระบายน้ำในที่อยู่อาศัย		
- ไม่มีเทลงพื้น	40	66.67
- ไม่มีเทลงคลอง	20	33.33
รวม	60	100
การกำจัดสิ่งปฏิกูล(ห้องส้วม)		
- รถดูดส้วมมาสูบ	1	1.67
- ไม่ได้กำจัดเพราะเป็นส้วมซึม	59	98.33
รวม	60	100

ที่มา : แบบสัมภาษณ์

ข้อมูลของแหล่งน้ำประปา แหล่งไฟฟ้า วิธีการระบายน้ำทิ้ง วิธีการกำจัดสิ่งปฏิกูลของแต่ละครอบครัวในชุมชนที่ได้นำเสนอนี้ เพื่อนำไปใช้ในการเชื่อมโยงหาความสัมพันธ์ของ

ความต้องการแหล่งน้ำประปา ความต้องการแหล่งไฟฟ้า ความต้องการวิธีการระบายน้ำที่
 ดังจะได้กล่าวในตอนต่อไปในเรื่องความต้องการระบบสาธารณูปโภค เพื่อจะได้คำตอบที่นำไปสู่
 ความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัย ในด้านของระบบสาธารณูปโภคของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน

จากการศึกษาลักษณะทางกายภาพของชุมชน ด้านการครอบครองที่ดิน พบว่า
 ลักษณะการครอบครองที่ดิน โดยผู้อยู่อาศัยไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และอยู่อาศัยในฐานะเป็นผู้
 บุกเบิก จะมีผลต่อการอยู่อาศัยในด้านการปรับปรุงที่อยู่อาศัย เพราะผู้อยู่อาศัยในชุมชนบุกเบิกได้
 ตระหนักว่าการอยู่อาศัยของตนเป็นการอยู่อาศัยที่ผิดกฎหมาย มีลักษณะการอยู่อาศัยที่ไม่มั่นคง
 และไม่มั่นใจว่าจะโดนไล่รื้อเมื่อใด จึงไม่กล้าที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีลักษณะที่มั่นคงและ
 มองดูสวยงาม นอกจากความจำเป็นต้องซ่อมแซมในส่วนที่ชำรุดทรุดโทรม จากแนวทางที่
 คณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่นได้ร่วมกันเสนอแนวทาง ในการแก้ไขปัญหาคารอยู่อาศัยอย่าง
 ผิดกฎหมาย โดยการเสนอแนวความคิดขอเช่าพื้นที่สาธารณะริมคลอง ซึ่งเป็นพื้นที่อยู่ในความ
 ดูแลของกรุงเทพมหานครเพื่อการอยู่อาศัย ซึ่งเป็นความพยายามของผู้อยู่อาศัยในชุมชน และ
 เป็นความหวังที่ต้องการอยู่อาศัยอย่างถูกต้องตามกฎหมาย ถึงแม้จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเช่า
 พื้นที่ก็ตาม เมื่อผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครได้รับข้อเสนอไว้พิจารณาประกอบกับได้รับรอง
 กับทางชุมชนที่ได้บุกเบิกที่ดินเพื่อการอยู่อาศัย ถ้าหน่วยงานของกรุงเทพมหานครมีความจำเป็น
 ต้องใช้ประโยชน์ในที่ดินซึ่งผู้บุกเบิกได้อยู่อาศัยจะแจ้งให้ทราบล่วงหน้า จะไม่ทำการไล่รื้ออย่าง
 กะทันหัน และจะไม่มีการใช้กำลังในการไล่รื้อ จึงทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนบุกเบิกมีความมั่นใจ
 ในการอยู่อาศัยในระดับหนึ่ง ดังนั้น การอยู่อาศัยโดยไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินจึงมีผลต่อการอยู่
 อาศัยในด้านความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย และความรู้สึกลังเลใจของผู้อยู่อาศัยเพราะเกรงว่า
 จะโดนไล่รื้อที่อยู่อาศัย ก่อให้เกิดความกังวลใจตลอดเวลา ซึ่งจะมีผลต่อการปรับปรุงที่อยู่
 อาศัยและความต้องการที่จะย้ายที่อยู่อาศัยในอนาคตถ้ามีเงินมากพอ (ดังจะได้กล่าวต่อไปในเรื่อง
 การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย) และการไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำให้
 ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่มีความต้องการเช่าพื้นที่ทางราชการ เพื่อความมั่นคงต่อการ
 อยู่อาศัย

นอกจากนี้ ลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่อยู่อาศัย
 ค่อนข้างคับแคบ ชำรุดทรุดโทรม และวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยจะเป็นวัสดุที่ใช้แล้ว ในส่วน
 ของระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชนมีทั้งไฟฟ้าและน้ำประปา แต่ยังไม่มีการระบายน้ำที่ถูกต้อง
 ลักษณะ ซึ่งการระบายน้ำภายในชุมชนมักจะเป็นการเทน้ำทิ้งลงใต้ถนนบ้าน ทำให้น้ำเสียซึมลงสู่
 ได้ดินและไหลไปลงคลอง ถึงแม้ภายในชุมชนจะช่วยกันรักษาความสะอาดน้ำในคลองโดยการ
 เก็บขยะและไม่ทิ้งขยะลงคลองก็ตาม ซึ่งปัญหาเรื่องการไม่มีทางระบายน้ำที่ถูกต้องลักษณะจะ
 เป็นปัญหาที่พบเห็นได้ทั่วไป โดยเฉพาะชุมชนแออัดที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลองต่างๆ ซึ่งจะก่อ

ให้เกิดผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในชุมชน เช่น ถ้าน้ำขังอยู่ใต้ถุนบ้านและไม่มีทางระบายน้ำ หรือน้ำซึมลงสู่พื้นดินไม่ทันก็จะกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของยุง ก่อให้เกิดโรคภัยต่างๆได้

4.2 สภาพทางเศรษฐกิจและสังคม

4.2.1 ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน

งานวิจัยนี้ ได้ศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่ อาชีพ รายได้ รายจ่าย งานพิเศษที่ก่อให้เกิดรายได้ เงินออม และหนี้สิน

จากการศึกษาถึงลักษณะอาชีพของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า มีการประกอบอาชีพที่หลากหลาย นอกจากนี้ยังมีผู้ที่อยู่ในวัยกำลังศึกษาและผู้ว่างงาน ดังมีรายละเอียดดังนี้ ร้อยละ 27 เป็นเด็ก/นักศึกษาที่กำลังเรียนหนังสือ เพศชาย 28 คน เพศหญิง 29 คน ร้อยละ 23 ประกอบอาชีพรับจ้างทั่วไป เพศชาย 33 คน เพศหญิง 16 คน ร้อยละ 12 ประกอบอาชีพค้าขาย เพศชาย 8 คน เพศหญิง 18 คน ร้อยละ 9 เป็นข้าราชการ/ลูกจ้างรัฐบาล เพศชาย 6 คน เพศหญิง 6 คน ร้อยละ 1 ประกอบอาชีพรับซื้อของเก่า เพศหญิง 2 คน ร้อยละ 1 ประกอบอาชีพขับมอเตอร์ไซด์รับจ้าง/แท็กซี่รับจ้าง เพศชาย 2 คน ร้อยละ 1 เป็นนักพัฒนาชุมชน เพศชาย 1 คน เพศหญิง 1 คน เป็นกรรมกรคนงานก่อสร้าง 1 คน ในส่วนของผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ไม่ได้ทำงาน ร้อยละ 40 เป็นเพศชาย 12 คน เพศหญิง 28 คน มีอาชีพรับซื้อของเก่า ร้อยละ 1 เป็นกรรมกร/คนงานก่อสร้าง ในส่วนรายได้ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น จากการสัมภาษณ์เรื่องรายได้ในระดับครอบครัวของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า ร้อยละ 50 มีรายได้เฉลี่ย 4,001-8,000 บาทต่อเดือน/ครอบครัว ร้อยละ 28 มีรายได้เฉลี่ย 8,001-12,000 บาทต่อเดือน/ครอบครัว ร้อยละ 12 มีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาทต่อเดือน/ครอบครัว ร้อยละ 10 มีรายได้มากกว่า 12,000 บาทต่อเดือน/ครอบครัว และจากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน พบว่าเป็นเพศหญิง จำนวน 108 คน เพศชาย จำนวน 102 คน ในส่วนรายจ่ายนั้น พบว่า ร้อยละ 57 มีรายจ่าย 4,001-8,000 บาทต่อเดือน/ครอบครัว ร้อยละ 27 มีรายจ่าย 8,001-12,000 บาทต่อเดือน/ครอบครัว ร้อยละ 8 มีรายจ่ายไม่เกิน 4,000 บาทต่อเดือน/ครอบครัว ร้อยละ 8 มีรายจ่ายมากกว่า 12,000 บาทต่อเดือน/ครอบครัว ในส่วนของงานพิเศษที่ทำให้มีรายได้นั้นมีอยู่น้อยมาก ร้อยละ 92 ไม่มีงานพิเศษที่ทำให้มีรายได้ ร้อยละ 8 มีงานพิเศษที่ทำให้มีรายได้ และเมื่อสอบถามผู้อยู่อาศัยในชุมชนถึงเงินออมในครอบครัวนั้น ร้อยละ 88 ตอบว่า ไม่มีเงินออม ร้อยละ 12 ตอบว่าครอบครัวมีเงินออม ในส่วนของการศึกษานั้น พบว่า ส่วนมากเด็กๆที่อยู่ในชุมชนพออายุถึงเกณฑ์เข้าโรงเรียนจะได้รับการส่งเสริมจากผู้ปกครองให้ไปเรียนหนังสือที่โรงเรียน ส่วนมากจะเป็น

โรงเรียนที่ตั้งอยู่บริเวณชุมชน เช่น โรงเรียนวัดพิชัย จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน พบว่า มีผู้ที่อยู่ในวัยเรียนทั้งหมดประมาณ 57 คน เพศหญิง 29 คน และเพศชาย 28 คน

ตารางที่ 4.5 ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน

ลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน			การกระจาย ของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
อาชีพ	ชาย	หญิง		
ไม่ได้ทำงาน	12	28	40	19
ไม่ได้ทำงาน(เรียนหนังสือ)	28	29	57	27.10
ข้าราชการ/ลูกจ้างรัฐบาล	6	6	12	5.71
ลูกจ้างในบริษัท/ร้านค้า	11	8	19	9
รับซื้อของเก่า	-	2	2	1
ค้าขาย	8	18	26	12.4
รับจ้างทั่วไป	33	16	49	23.2
กรรมกร/คนงานก่อสร้าง	1	-	1	0.5
ขับมอเตอร์ไซด์/แท็กซี่รับจ้าง	2	-	2	1
นักพัฒนาชุมชน	1	1	2	1
รวม	102	108	210	100
รายได้เฉลี่ยต่อเดือน/ครอบครัว				
-ไม่เกิน 4,000 บาท			7	11.67
-4,001 – 8,000 บาท			30	50
-8,000 – 12,000 บาท			17	28.33
-มากกว่า 12,000 บาท			6	10
รวม			60	100
งานพิเศษที่ก่อให้เกิดรายได้				
-ไม่มี			55	91.67
-มี			5	8.33
รวม			60	100
เงินออม/ครอบครัว				
- ไม่มี			53	88.33
- มี			7	11.67
รวม			60	100
หนี้สิน				
- ไม่มี			8	13.33
- มี			52	86.67
รวม			60	100

4.2.1.1 ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ครอบครัว/เดือนกับรายจ่ายครอบครัว/เดือน

รายได้และรายจ่ายของครอบครัวจะเป็นปัจจัยหนึ่งที่ใช้วัดถึงความสมดุลทางเศรษฐกิจของครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้น้อย แต่ถ้ามีการใช้จ่ายมากเกินไปเกินรายได้ที่หามาได้ก็ย่อมก่อให้เกิดหนี้สินตามมา ส่วนครอบครัวที่มีรายได้มากแต่ใช้จ่ายน้อยจะทำให้มีเงินออมในครอบครัว

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ครอบครัว/เดือนกับรายจ่ายครอบครัว/เดือน (ตารางที่ 4.6) พบว่า ครอบครัวที่มีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาท มีรายจ่ายไม่เกิน 4,000 บาท มีจำนวน 5 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายจ่าย 4,001 – 8,000 บาท มีจำนวน 2 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้ 4,001–8,000 บาทและมีรายจ่าย 4,001–8,000 บาท มีจำนวน 30 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้ 8,001–12,000 บาท แต่มีรายจ่ายเพียง 4,001–8,000 บาท มีจำนวน 2 ครอบครัว ส่วนครอบครัวที่มีรายจ่าย 8,000–12,000 บาท มีจำนวน 15 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้มากกว่า 12,000 บาท แต่มีรายจ่ายเพียง 8,001–12,000 บาท มีจำนวน 1 ครอบครัว ส่วนครอบครัวที่มีรายจ่ายมากกว่า 12,000 บาท มีจำนวน 5 ครอบครัว

ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลระดับรายได้และรายจ่ายของครอบครัวทำให้ทราบว่า รายได้ของแต่ละครอบครัวมีความสัมพันธ์กับรายจ่ายเป็นส่วนใหญ่ ครอบครัวที่มีรายได้น้อยส่วนมากจะใช้จ่ายน้อย ส่วนครอบครัวที่มีรายได้มากจะใช้จ่ายมากตามไปด้วย แต่ก็มีบางครอบครัวที่มีรายได้มากแต่ใช้จ่ายน้อยจึงทำให้มีเงินออม ซึ่งครอบครัวส่วนน้อยจะมีเงินออม

ตารางที่ 4.6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ครอบครัว/เดือนกับรายจ่ายครอบครัว/เดือน

รายได้/เดือน	รายจ่าย/เดือน				รวม
	ไม่เกิน 4,000 บาท	4,001 - 8,000 บาท	8,001 - 2,000 บาท	มากกว่า 12,000 บาท	
ไม่เกิน 4,000 บาท	5 (71.42%) (100%)	2 (28.57%) (5.88%)	--	--	7 (100%) (11.66%)
4,001-8,000 บาท	--	30 (100%) (88.23%)	--	--	30 (100%) (50%)
8,001-12,000 บาท	--	2 (11.76%) (5.88%)	15 (88.23%) (93.75%)	--	17 (100%) (28.33%)
มากกว่า 12,000 บาท	--	--	1 (1.66%) (6.25%)	5 (83.33%) (100%)	6 (100%) (10%)
รวม	5 (8.33%) (100%)	34 (56.66%) (100%)	16 (26.66%) (100%)	5 (8.33%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 137.479

df. = 9

Aymp. Sig. (2-tailed) = .000

a 13 cells (81.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .50.

4.2.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ครอบครัว/เดือนกับเงินออมครอบครัว/เดือน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ครอบครัว/เดือน กับเงินออมครอบครัว/เดือน(ตารางที่4.7) เพื่อต้องการทราบว่าผู้ที่มีเงินออมจะเป็นครอบครัวที่มีระดับรายได้อยู่ในช่วงใด พบว่า ครอบครัวที่มีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาท ไม่มีเงินออม มีจำนวน 7 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้ 4,001-8,000 บาท ไม่มีเงินออม มีจำนวน 28 ครอบครัว มีเงินออม มีจำนวน 2 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้ 8,001-12,000 บาท ไม่มีเงินออม มีจำนวน 15 ครอบครัว มีเงินออม มีจำนวน 2 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้มากกว่า 12,000 บาท ไม่มีเงินออม จำนวน 3 ครอบครัว มีเงินออม จำนวน 3 ครอบครัว

ดังนั้น รายได้ของครอบครัว/เดือนอาจตอบไม่ได้ว่ามีความสัมพันธ์กับเงินออม เพราะครอบครัวที่มีรายได้น้อยไม่เกิน 8,000 บาท เกือบทั้งหมดไม่มีเงินออมเลย ส่วนครอบครัวที่มีรายได้มากกว่า 8,000 บาท จะมีเงินออมในสัดส่วนน้อยเช่นกัน ซึ่งเงินออมอาจจะขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิกในครัวเรือนด้วย

ตารางที่ 4.7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ครอบครัว/เดือนกับเงินออมครอบครัว/เดือน

รายได้/เดือน	เงินออม/เดือน		รวม	
	ไม่มี	มี		
ไม่เกิน 4,000 บาท	7 (100%) (13.20%)	--	7 (100%) (11.66%)	
4,001-8,000 บาท	28 (93.33%) (52.83%)	2 (6.66%) (28.57%)	30 (100%) (50%)	
8,001-12,000 บาท	15 (88.23%) (28.30%)	2 (11.76%) (28.57%)	17 (100%) (28.33%)	
มากกว่า 12,000 บาท	3 (50%) (5.66%)	3 (50%) (42.85%)	6 (100%) (10%)	
รวม	53 (100%)	7 (11.66%) (100%)	60 (100%) (100%)	

Chi-Square Test: Value = 10.208a

df. = 3

Aymp. Sig. (2-tailed) = .017

a 8 cells (66.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .40.

4.2.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ครอบครัว/เดือนกับขนาดของที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาความสัมพันธ์ด้านรายได้ของครอบครัว/เดือนว่าจะมีความสัมพันธ์กับขนาดของที่อยู่อาศัยหรือไม่ (ตารางที่ 4.8) พบว่า ครอบครัวที่มีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาท มีขนาดที่อยู่อาศัย ไม่เกิน 24 ตารางเมตร มีจำนวน 2 ครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัย 21 – 40 ตารางเมตร มีจำนวน 5 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้ 4,001 – 8,000 บาท ขนาดที่อยู่อาศัยไม่เกิน 24 ตารางเมตร มีจำนวน 19 ครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัย 21 – 40 ตารางเมตร มีจำนวน 10 ครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยเกิน 40 ตารางเมตร มีจำนวน 1 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้ 8,001 – 12,000 บาท มีขนาดที่อยู่อาศัยไม่เกิน 24 ตารางเมตร มีจำนวน 5 ครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัย 21–40 ตารางเมตร มีจำนวน 9 ครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยเกิน 40 ตารางเมตร มีจำนวน 3 ครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้มากกว่า 12,000 บาท มีขนาดที่อยู่อาศัยไม่เกิน 24 ตารางเมตร มีจำนวน 1 ครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัย 21–40 ตารางเมตร มีจำนวน 5 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า รายได้ของครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์กับขนาดของที่อยู่อาศัย เนื่องจากพื้นที่อยู่อาศัยของแต่ละครอบครัวมีพื้นที่จำกัด ไม่สามารถที่จะขยายที่อยู่อาศัยให้กว้างมากกว่าเดิมได้(ในกรณีขยายอาณาบริเวณให้กว้างออกไป) ถึงแม้จะมีรายได้มากขึ้นและต้องการขยายที่อยู่อาศัยก็ตาม

ตารางที่ 4.8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างรายได้ครอบครัว/เดือนกับขนาดของที่อยู่อาศัย

รายได้ครอบครัว/เดือน	ขนาดที่อยู่อาศัย			รวม
	ไม่เกิน 20 ตารางเมตร	21-40 ตารางเมตร	มากกว่า 40 ตารางเมตร	
ไม่เกิน 4,000 บาท	2 (28.57%) (7.40%)	5 (71.42%) (17.24%)	--	7 (100%) (11.66%)
4,001-8,000 บาท	19 (63.33%) (70.37%)	10 (33.33%) (34.48%)	1 (3.33%) (25%)	30 (100%) (50%)
8,001-12,000 บาท	5 (29.41%) (18.51)	9 (52.94%) (31.03%)	3 (17.64%) (75%)	17 (100%) (28.33%)
มากกว่า 12,000 บาท	1 (16.66%) (3.70%)	5 (83.33%) (17.24%)	--	6 (100%) (10%)
รวม	27 (45%) (100%)	29 (48.33%) (100%)	4 (6.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 12.855a

df. = 6

Aymp. Sig. (2-tailed) = .045

a 8 cells (66.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .40.

4.2.2 ลักษณะทางสังคมของชุมชน

งานวิจัยนี้ได้มุ่งศึกษาลักษณะทางสังคมของชุมชน ในด้านการรวมกลุ่มเป็นชุมชน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน และถิ่นฐานเดิมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

4.2.2.1 การรวมกลุ่มเป็นชุมชนเพชรคลองจั่น

เมื่อประมาณปี พ.ศ.2539 คุณ สมชาย มินสาคร(ประธานชุมชน) ซึ่งอาศัยอยู่ในบริเวณ โชน2 ได้เริ่มมีแนวความคิดที่จะตั้งชุมชน ซึ่งในช่วงเวลานั้นการอยู่อาศัยของแต่ละครัวเรือนยังมีลักษณะเป็นการอยู่อาศัยแบบเอกเทศ ไม่มีการรวมกลุ่ม ไม่มีความสัมพันธ์กันมากนัก เมื่อเกิดปัญหาการไล่อื้อทำให้ไม่สามารถต่อรองกับเจ้าหน้าที่ได้ เช่น ในพ.ศ.2538 เจ้าหน้าที่เขตบึงกุ่ม สังกัดกรมโยธาได้มาทำการไล่อื้อบ้านผู้อยู่อาศัยในชุมชนบางส่วน ที่อยู่อาศัยรुकถ้างลงไปในคลอง (สาเหตุที่มีการไล่อื้อเนื่องมาจากเจ้าของอาคารคอนโดมิเนียม ซึ่งได้สร้างอยู่ติดคลองอีกฝั่งหนึ่ง เกรงว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะก่อความรำคาญ และลักษณะที่อยู่อาศัยมีลักษณะเป็นชุมชนบุกรุก จะทำให้ไม่มีผู้มาเช่าคอนโดมิเนียม จึงแจ้งให้เจ้าหน้าที่มาทำการไล่อื้อ) ผลสุดท้ายผู้ที่โดนไล่อื้อ บางส่วนก็ย้ายออกจากชุมชนไป ต่อมาผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้รวมตัวกันไปเจรจากับผู้อำนวยการ เขตบึงกุ่มเพื่อขอชลอการไล่อื้อ นอกจากนี้การเคหะแห่งชาติ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่จัดหาพื้นที่อยู่อาศัย ได้เสนอที่ดินโครงการคลองกรุงให้กับชาวบ้าน และพาชาวบ้านไปดูที่ดิน แต่พื้นที่ที่จัดไว้สำหรับรองรับชาวบ้านนี้อยู่ไกลมาก ผู้อยู่อาศัยในชุมชนที่ทำงานในเมืองไม่สามารถจะเดินทางมาทำงานในเมืองได้ เพราะระยะทางไกลเกินไป ผู้อยู่อาศัยในชุมชนจึงสรุปว่า จะไม่ย้ายที่อยู่อศัยไปที่อื่นขออยู่ในที่ดินเดิม

ต่อมาโครงการกฎหมายของสมาคมร่วมกันสร้างซึ่งเป็นองค์กรอิสระ ได้เข้ามาให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิของผู้อยู่อาศัยในชุมชน คุณสมชาย มินสาคร (ประธานชุมชน) จึงได้เริ่มมีการพูดคุยและเรียกผู้อยู่อาศัยในชุมชนมาประชุมเพื่อถามความคิดเห็นว่า แต่ละคนจะมีความต้องการที่จะร่วมกันในการรวมตัวกันเพื่อจัดตั้งเป็นชุมชนหรือไม่ เมื่อมีปัญหาใดเกิดขึ้นจะได้ร่วมกันแก้ไข และชุมชนจะได้มีความเข้มแข็งมากขึ้น โดยมีการรวบรวมรายชื่อผู้ที่ต้องการรวมกันเป็นชุมชน ได้ประมาณ 170 คน จากจำนวนผู้อยู่อาศัยทั้งหมดประมาณ300 คน ผู้ที่ไม่ได้สนใจในการรวมกลุ่มกัน เนื่องจากไม่มีความมั่นใจว่าจะสามารถรวมตัวกันและจัดตั้งเป็นชุมชนได้ เมื่อคุณสมชาย เห็นว่าผู้ที่ต้องการร่วมกันจัดตั้งเป็นชุมชนมีจำนวนมากพอสมควร จึงได้เริ่มมีการรวมตัวกันเป็นครั้งแรก มีการเรียกประชุมทุกเดือน เพื่อให้ชาวบ้านได้แสดงความคิดเห็นในเรื่องต่างๆ นอกจากนี้ยังมีการรวมกลุ่มกับชุมชนอื่นๆ ร่วมกันจัดตั้งเป็นพันธมิตรเครือข่ายชุมชนเพื่อการ

พัฒนา ต่อมาทางชุมชนได้ร่วมกับสมัชชาคนจน ไปเรียกร้องต่อรัฐบาลในสมัยพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้ไปยื่นข้อเสนอต่อ คุณ เรืองวิทย์ ลิกค์ ซึ่งดำรงตำแหน่งเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย โดยขอให้ชุมชนแออัดมีสิทธิในการไปจดทะเบียนบ้าน ซึ่งชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะชุมชนแรกในเขตบึงกุ่ม ที่ได้รับการรับรองให้จดทะเบียนชุมชน และให้มีทะเบียนบ้านได้ ต่อมาทางชุมชนแจ้งเรื่องไปทางเขตบึงกุ่ม ทั้งนี้เพื่อประโยชน์ในเรื่องจะขอมิเตอร์น้ำประปาและมิเตอร์ไฟฟ้าต่อไป

4.2.2.2 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่จะมาจากต่างจังหวัด เพื่อมาหางานทำในกรุงเทพมหานคร แรกเริ่มความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีลักษณะแบบต่างคนต่างอยู่ (ก่อนจัดตั้งชุมชน) ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากลักษณะทางกายภาพของชุมชน เพราะที่อยู่อาศัยได้แยกออกเป็นส่วนๆมี 3 โซน แต่ละโซนก็ใช้เส้นทางในการเข้าออกชุมชนคนละเส้นทาง จึงทำให้ลักษณะการอยู่อาศัยจำกัดเฉพาะในโซนที่ตนเองอาศัยอยู่เท่านั้น ภายหลังที่มีการจัดตั้งเป็นชุมชนจึงเริ่มมีกิจกรรมต่างๆที่ทำให้คนในชุมชนได้มีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น เช่น การประชุมภายในชุมชน การทำความสะอาดชุมชนและพื้นที่บริเวณรอบๆชุมชน การจัดงานเลี้ยงเนื่องในวันปีใหม่ การจัดงานวันเด็ก ตลอดจนการจัดกิจกรรมร่วมกับชุมชนต่างๆ ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงเริ่มมีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น แต่ก็ยังมีปัญหาเนื่องมาจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนบางกลุ่มมีความคิดเห็นที่ไม่เชื่อมั่นในการบริหารงานของคณะกรรมการชุมชน เพราะมีบุคคลที่ไม่หวังดีที่อยู่นอกชุมชนมาอุยงให้คนในชุมชนเกิดความเข้าใจผิด ต่อมาภายหลังจึงได้เกิดความเข้าใจกันมากขึ้น เนื่องมาจากแนวทางในการพัฒนาชุมชนได้เริ่มปรากฏให้เห็นว่า การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมสามารถทำได้

จากการศึกษาครอบครัวที่มาอาศัยอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่นมาจากภาคใดของประเทศ (ตารางที่ 4.9) พบว่า ร้อยละ 54 มาจากภาคตะวันออก ร้อยละ 40 มาจากภาคกลาง ร้อยละ 3 มาจากภาคเหนือ และร้อยละ 3 มาจากภาคใต้

ตารางที่ 4.9 ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
ครอบครัวมาจากภาคใด		
- ภาคเหนือ	2	3.33
- ภาคใต้	2	3.33
- ภาคตะวันออก	32	53.33
- ภาคกลาง	24	40
รวม	60	100

4.3 ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย

การที่ชุมชนใดจะสามารถพัฒนาที่อยู่อาศัยในชุมชนให้เป็นที่น่าพอใจขึ้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ โดยเฉพาะความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชน จะทำให้ทราบว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความต้องการอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนต่อไป

จากการสัมภาษณ์ถึงสาเหตุที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นได้มาสร้างบ้านอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ พบว่า ร้อยละ 67 ได้ให้เหตุผลว่า อยู่ใกล้แหล่งงาน ร้อยละ 12 อยู่ใกล้บ้านญาติ ร้อยละ 8 อยู่มาตั้งแต่เกิด ร้อยละ 7 อยู่ใกล้สถานศึกษาบุตร ร้อยละ 7 อยู่ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก นอกจากนี้เหตุผลในการที่มีใครเป็นผู้ชักชวนให้มาอยู่อาศัยในชุมชนนี้หรือไม่ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนตอบว่า ร้อยละ 54 มาอาศัยอยู่เองโดยไม่ได้มีใครชวนมา ร้อยละ 33 ญาติชวนมาอยู่ ร้อยละ 8 เพื่อนชวนมาอยู่ ร้อยละ 8 อยู่มาตั้งแต่เกิด สำหรับปัญหาการไล่อื้อที่อยู่อาศัยจากหน่วยงานของรัฐบาลนั้น พบว่า ร้อยละ 80 ไม่เคยเจอปัญหาการไล่อื้อ ร้อยละ 20 เคยเจอปัญหาการไล่อื้อ ผู้ที่เคยเจอปัญหาการไล่อื้อจะเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในโซน 2 บริเวณริมคลองวัดพิชัย จากคำบอกเล่าของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในชุมชน ซึ่งมีประสบการณ์ในการโดนไล่อื้อเล่าว่า เมื่อประมาณปี พ.ศ.2536 ขณะที่ชาวชุมชนกำลังสร้างบ้านรुक้าคลองทางสำนักงานเขตบางกะปิ (ปัจจุบันชุมชนอยู่ในเขตบึงกุ่ม) เจ้าหน้าที่ได้มาบอกให้หยุดการสร้างบ้านและให้รื้อออก ซึ่งผู้อยู่อาศัยขอผ่อนผันให้หาที่สร้างบ้านใหม่ก่อนแล้วจะรื้อออก แต่ทางหัวหน้าเขตบอกว่าไม่ได้ ต่อมาอีกประมาณ 2 วันทางเขตได้นำกำลังคนมารื้อบ้านออก คนในชุมชนจึงได้ขอให้คุณ สังกวาล ไม่ทราบนามสกุล) เป็นคนกลางไปขอร้องต่อหัวหน้าเขตว่าอย่าให้ไล่อื้ออีก ซึ่งทางเขตก็หยุดการไล่อื้อ ตั้งแต่นั้นมาก็ยังไม่ปรากฏว่ามีการไล่อื้อที่อยู่อาศัยจนถึงปัจจุบันนี้

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ถึงการยินยอมจ่ายเงินให้ทางราชการ เพื่อขอเช่าพื้นที่ในการอยู่อาศัย พบว่า ร้อยละ 89 ยินยอมจ่ายเงินให้ทางราชการในการเช่าพื้นที่ ร้อยละ 8 ยังไม่แน่ชัดหรือคิดว่าทางราชการจะคิดค่าเช่าพื้นที่ราคาเท่าใด ร้อยละ 3 ไม่ยินยอมจ่ายเงินค่าเช่าพื้นที่เพราะไม่มีเงิน เมื่อสอบถามผู้อยู่อาศัยในชุมชนถึงความต้องการความช่วยเหลือจากหน่วยงานรัฐบาล/หน่วยงานเอกชน พบว่า ร้อยละ 60 ต้องการต่อน้ำประปา ต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของรัฐ โดยตรง ร้อยละ 19 อยากให้มีเงินกู้ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ร้อยละ 13 ยังไม่ทราบ ร้อยละ 8 ไม่ต้องการความช่วยเหลือคิดว่าพึ่งตนเองได้

ตารางที่ 4.10 ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย

ความคิดเห็นต่อการอยู่อาศัย	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
สาเหตุที่มาอาศัยในชุมชน		
- ใกล้เคียงงาน	40	66.67
- ใกล้บ้านญาติ	7	11.67
- ใกล้สถานศึกษา	4	6.67
- ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก	4	6.67
- อยู่มาตั้งแต่เกิด	5	8.33
รวม	60	100
ผู้ชักชวนให้มาอยู่ในชุมชน		
- มาอาศัยอยู่เอง	32	53.33
- ญาติชวนมาอยู่	20	33.33
- เพื่อนชวนมาอยู่	5	8.33
- อยู่มาตั้งแต่เกิด	3	5
รวม	60	100
ปัญหาการไล่ที่อยู่อาศัย		
- ไม่เคย	48	80
- เคย	12	20
รวม	60	100
การยินยอมจ่ายเงินให้ทางราชการในการเช่าพื้นที่		
- ไม่ยินยอม	2	3.33
- ยินยอม	53	88.33
- ไม่แน่	5	8.33
รวม	60	100

4.3.1 ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน

ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยย่อมเป็นองค์ประกอบที่สำคัญประการหนึ่ง ที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความสุขในการอยู่อาศัยในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง หากผู้อยู่อาศัยไม่มีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ก็ย่อมจะทำให้มีผลลัพธ์ตามมาได้ เช่น ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาถึงปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของชุมชน เพราะปัจจัยเหล่านี้จะทำให้ทราบว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความต้องการรูปแบบในการอยู่อาศัยอย่างไร

ตารางที่ 4.11 ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
ขนาดที่อยู่อาศัย		
- ไม่พอใจ	20	33.33
- เฉยๆ	3	5
- พอใจ	37	61.67
รวม	60	100
รูปแบบบ้าน		
- ไม่พอใจ	26	43.33
- เฉยๆ	2	3.33
- พอใจ	32	53.33
รวม	60	100
วัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย		
- ไม่พอใจ	28	46.67
- เฉยๆ	4	6.67
- พอใจ	28	46.67
รวม	60	100
ห้องน้ำ		
- ไม่พอใจ	28	46.67
- เฉยๆ	6	10
- พอใจ	26	43.33
รวม	60	100

ตารางที่ 4.11 (ต่อ)

ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
ความสะอาดชุมชน		
- ไม่พอใจ	30	50
- เฉยๆ	8	13.33
- พอใจ	22	36.67
รวม	60	100
ความสะอาดคลอง		
- ไม่พอใจ	27	45
- เฉยๆ	6	10
- พอใจ	27	45
รวม	60	100
ทางเดินในชุมชน		
- ไม่พอใจ	30	50
- เฉยๆ	8	13.33
- พอใจ	22	36.67
รวม	60	100
ความปลอดภัยในชุมชน		
- ไม่พอใจ	10	16.67
- เฉยๆ	8	13.33
- พอใจ	42	70
รวม	60	100
ความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน		
- ไม่พอใจ	29	48.33
- พอใจ	31	51.67
รวม	60	100
สาเหตุความพอใจและไม่พอใจในบ้านและสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน		
- ไม่พอใจ เพราะบ้านคับแคบ	12	20
- ไม่พอใจ เพราะที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง	17	28.33
- พอใจ เพราะอยู่ใกล้แหล่งงาน/ สิ่งอำนวยความสะดวก/ โรงเรียนบุตร	29	48.33
- พอใจ เพราะได้ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้นแล้ว	2	3.33
รวม	60	100

4.3.1.1 ความสัมพันธ์ของขนาดที่อยู่อาศัยกับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของพื้นที่อยู่อาศัยกับความพอใจในที่อยู่อาศัยปัจจุบัน (ตารางที่ 4.12) พบว่า ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยไม่เกิน 20 ตารางเมตร มีความรู้สึกไม่พอใจในขนาดของที่อยู่อาศัย จำนวน 19 ครอบครัว รู้สึกเฉยๆ จำนวน 2 ครอบครัว และรู้สึกพอใจในขนาดของที่อยู่อาศัย จำนวน 3 ครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัย 21-40 ตารางเมตร มีความรู้สึกไม่พอใจในขนาดของที่อยู่อาศัย จำนวน 12 ครอบครัว รู้สึกเฉยๆ จำนวน 1 ครอบครัว และรู้สึกพอใจในขนาดของที่อยู่อาศัย จำนวน 5 ครอบครัว ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยมากกว่า 40 ตารางเมตร มีความรู้สึกไม่พอใจในขนาดที่อยู่อาศัย จำนวน 4 ครอบครัว รู้สึกพอใจในขนาดของที่อยู่อาศัย จำนวน 14 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ขนาดของพื้นที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับความพอใจในขนาดที่อยู่อาศัย ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยกับแคบมีเนื้อที่ไม่เกิน 20 ตารางเมตร จะไม่พอใจในขนาดของที่อยู่อาศัยเป็นสัดส่วนที่สูง สำหรับครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัย 40 ตารางเมตรขึ้นไปจะมีความพอใจในขนาดของที่อยู่อาศัยในสัดส่วนที่สูงเช่นกัน (ขนาดของที่อยู่อาศัยจะมีความเชื่อมโยงกับความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ดูตารางที่ 4.12 ประกอบ) จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยกับแคบ ได้กล่าวถึงความรู้สึกที่มีความอึดอัดในสภาพที่อยู่อาศัยเพราะกับแคบ และสมาชิกในครัวเรือนก็มีหลายคน แต่ก็ไม่สามารถจะขยายบ้านให้กว้างมากขึ้นได้เพราะมีพื้นที่จำกัด ประกอบกับไม่มีเงินทุนในการสร้างและปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 4.12 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของพื้นที่อยู่อาศัยกับความพอใจในขนาดที่อยู่อาศัยปัจจุบัน

ขนาดที่อยู่อาศัย	ความพอใจในขนาดที่อยู่อาศัยปัจจุบัน			รวม
	ไม่พอใจ	เฉยๆ	พอใจ	
ไม่เกิน 20 ตารางเมตร	19 (79.16%) (54.28%)	2 (8.33%) (66.66%)	3 (12.5%) (13.63%)	24 (100%) (40%)
21 - 40 ตารางเมตร	12 (66.66%) (34.28%)	1 (5.55%) (33.33%)	5 (27.77%) (22.72%)	18 (100%) (23.33%)
มากกว่า 40 ตารางเมตร	4 (22.22%) (11.42%)	--	14 (77.77%) (63.63%)	18 (100%) (30%)
รวม	35 (58.33%) (100%)	3 (5%) (100%)	22 (36.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 19.97583

df. = 4

Aymp. Sig. (2-tailed) = .001

a 8 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .90.

4.3.1.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในขนาดที่อยู่อาศัยกับ ความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในขนาดที่อยู่อาศัย กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม(ตารางที่ 4.13) สามารถสรุปได้ว่า ความพึงพอใจในขนาดของที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน เพราะครอบครัวที่ไม่พอใจในขนาดที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยคับแคบ จะมีผลทำให้รู้สึกอึดอัดและไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม (จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่ไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีขนาดพื้นที่ไม่เกิน 20 ตารางเมตร พบว่า สาเหตุที่ไม่พอใจเนื่องมาจากที่อยู่อาศัยคับแคบ และไม่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัยเป็นสาเหตุหลัก) ส่วนครอบครัวที่มีความพึงพอใจในขนาดของที่อยู่อาศัย จะมีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวที่มีขนาดพื้นที่อยู่อาศัยมากกว่า 40 ตารางเมตร โดยสาเหตุของความพอใจนั้นจะให้ความสำคัญกับการอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และอยู่ใกล้โรงเรียนบุตรตามลำดับ

ตารางที่ 4.13 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในขนาดที่อยู่อาศัยกับความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

ความพอใจในขนาด ของที่อยู่อาศัยปัจจุบัน	ความพอใจในที่อยู่อาศัยและ สภาพแวดล้อมปัจจุบัน		รวม
	ไม่พอใจ	พอใจ	
ไม่พอใจ	17 (85%) (58.62%)	3 (15%) (9.67%)	20 (100%) (33.33%)
เฉยๆ	1 (33.33%) (3.44%)	2 (66.66%) (6.45)	3 (100%) (5%)
พอใจ	11 (29.72%) (37.93%)	26 (70.27%) (83.87%)	37 (100%) (61.66%)
รวม	29 (48.33%) (100%)	31 (51.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 16.166

df. = 2

Aymp. Sig. (2-tailed) = .000

a2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.45.

4.3.1.3 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในรูปแบบบ้านกับ ความพอใจในที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในรูปแบบบ้านกับความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน (ตารางที่ 4.14) พบว่า ครอบครัวที่ไม่พอใจในรูปแบบบ้านและไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 19 ครอบครัว ครอบครัวที่ไม่พอใจในรูปแบบบ้านแต่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 7 ครอบครัว ครอบครัวที่รู้สึกเฉยๆในรูปแบบบ้านแต่ไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 1 ครอบครัว ส่วนครอบครัวที่รู้สึกเฉยๆในรูปแบบบ้าน และพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 1 ครอบครัว ครอบครัวที่มีความพอใจในรูปแบบบ้าน แต่ไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 9 ครอบครัว ส่วนครอบครัวที่พอใจในรูปแบบบ้านและมีความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 23 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความพึงพอใจในรูปแบบบ้านจะมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน เพราะจากตารางที่ 4.13 จะเห็นได้ว่าครอบครัวที่ไม่พอใจในรูปแบบบ้าน ก็จะทำให้ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม และครอบครัวที่พอใจในรูปแบบบ้านก็จะมีความรู้สึกพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในสัดส่วนที่สูงเช่นเดียวกัน

ตารางที่ 4.14 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในรูปแบบบ้านกับความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

ความพอใจในรูปแบบบ้านปัจจุบัน	ความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน		รวม
	ไม่พอใจ	พอใจ	
ไม่พอใจ	19 (73.07%) (65.51%)	7 (26.92%) (22.58%)	26 (100%) (43.33%)
เฉยๆ	1 (50%) (3.44%)	1 (50%) (3.22%)	2 (100%) (3.33%)
พอใจ	9 (28.12%) (31.03%)	23 (71.87%) (74.19%)	32 (100%) (53.33%)
รวม	29 (48.33%) (100%)	31 (51.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 16.166

df. = 2

Aymp. Sig. (2-tailed) = .000

a2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.93.

4.3.1.4 ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยกับความพึงพอใจที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยกับความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน(ตารางที่ 4.15) พบว่า ครอบครัวที่ไม่พอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยและไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 20 ครอบครัว ครอบครัวที่ไม่พอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย แต่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 8 ครอบครัว ครอบครัวที่มีความรู้สึกเฉยๆในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย แต่ไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 1 ครอบครัว ครอบครัวรู้สึกเฉยๆในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย แต่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 3 ครอบครัว ครอบครัวที่มีความพอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยแต่ไม่พอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย มีจำนวน 8 ครอบครัว ส่วนครอบครัวที่พอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย และพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีจำนวน 20 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสามารถสรุปได้ว่า ความพึงพอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ครอบครัวที่ไม่พอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยส่วนใหญ่ก็จะไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ส่วนครอบครัวที่มีความพอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยก็จะมีผลทำให้มีความความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมเช่นเดียวกัน จากการสังเกตวัสดุที่แต่ละครอบครัวใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัย พบว่า ส่วนใหญ่มีสภาพที่ชำรุดและเก่ามาก บางครอบครัวใช้วัสดุที่เหลือใช้นำมาประยุกต์ใช้ในการสร้างที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 4.15 ความสัมพันธ์ระหว่างความพึงพอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัยกับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน

ความพอใจในวัสดุที่ใช้สร้างที่อยู่อาศัย	ความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน		รวม
	ไม่พอใจ	พอใจ	
ไม่พอใจ	20 (71.42%) (68.96%)	8 (28.57%) (25.80%)	28 (100%) (46.66%)
เฉยๆ	1 (25%) (3.44%)	3 (75%) (9.67%)	4 (100%) (6.66%)
พอใจ	8 (28.57%) (27.58%)	20 (71.42%) (64.51%)	28 (100%) (46.66%)
รวม	29 (48.33%) (100%)	31 (51.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 11.232

df. = 2

Aymp. Sig. (2-tailed) = .004

a2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is 1.93.

ดังนั้น ปัจจัยที่มีผลต่อความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน พบว่าขนาดของที่อยู่อาศัยมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เพราะครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยคับแคบ ไม่เกิน 20 ตารางเมตร จะมีความรู้สึกไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เนื่องมาจากที่อยู่อาศัยคับแคบ สำหรับครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัย 40 ตารางเมตรขึ้นไป จะมีความรู้สึกพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในสัดส่วนที่สูง โดยให้ความสำคัญกับการอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ และอยู่ใกล้สถานศึกษาบุตรหลาน

รูปแบบบ้านและวัสดุที่ใช้สร้างบ้านก็มีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมเช่นกัน เพราะครอบครัวที่มีความรู้สึกไม่พึงพอใจในรูปแบบบ้านและวัสดุที่ใช้สร้างบ้านก็จะส่งผลให้ไม่มีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมตามมาด้วย ส่วนครอบครัวที่มีความพึงพอใจในรูปแบบบ้านและวัสดุที่ใช้สร้างบ้าน ก็จะส่งผลให้ไม่มีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมเช่นกัน

4.3.2 ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น

เมื่อได้ทราบถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ดังกล่าวมาแล้ว ผู้วิจัยจึงต้องการทราบว่า มีปัจจัยความไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมใดบ้าง ที่มีผลทำให้ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนคิดที่จะย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ทั้งในปัจจุบันและในอนาคต

จากการสัมภาษณ์ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนไปยังพื้นที่อื่น (ตารางที่ 4.16) พบว่า ร้อยละ 77 ไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัย ร้อยละ 23 ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น เมื่อถามถึงสาเหตุที่ไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัย ร้อยละ 57 ให้เหตุผลว่า อยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก ใกล้สถานศึกษา ร้อยละ 26 ให้เหตุผลว่า มีความเคยชินกับการอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ ร้อยละ 13 ให้เหตุผลว่าอยู่ที่นี้สบายดีแล้ว ร้อยละ 2 ให้เหตุผลว่า ไม่มีเงินทุนที่จะย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น

ตารางที่ 4.16 ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น

ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น		
- ไม่ต้องการย้าย	46	76.67
- ต้องการย้าย	14	23.33
รวม	60	100

ตารางที่ 4.16 (ต่อ)

ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
สาเหตุที่ไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น		
- อยู่ที่นี่สบายดีแล้ว	6	13.04
- เคยชินกับพื้นที่ปัจจุบัน	12	26.09
- อยู่ใกล้แหล่งงาน/สิ่งอำนวยความสะดวก/ สถานศึกษา	26	56.52
- ไม่มีเงิน	2	4.35
รวม	46	100
การคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคต		
ถ้ามีเงินทุนมากพอ		
- ไม่คิดจะย้าย	46	76.67
- คิดจะย้าย	13	21.67
- ยังไม่แน่	1	1.67
รวม	60	100

ที่มา : จากแบบสัมภาษณ์

4.3.2.1 ความสัมพันธ์ของความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม กับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในปัจจุบัน

โดยปกติผู้ที่มีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมย่อมไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น แต่ผู้ที่ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ก็ย่อมต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นที่จะก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ผู้อยู่อาศัยมากขึ้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่าครอบครัวที่มีความพึงพอใจและไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม มีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นหรือไม่ และมีปัจจัยใดที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น เพราะปัจจัยเหล่านี้จะมีผลต่อการอยู่อาศัยในชุมชน

จากการศึกษาความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม กับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในปัจจุบัน(ตารางที่ 4.17) สามารถสรุปได้ว่า ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นในปัจจุบัน เพราะถ้าหากผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ก็ย่อมไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ซึ่งมีจำนวน 27 ครอบครัว แต่ในกรณีที่ไม่มีความสัมพันธ์นั้นเป็นเพราะครอบครัวที่ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยด้วยเหตุผลที่อยู่อาศัยคับแคบและที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง ก็ไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น เนื่องจากความไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยนั้นเป็นความรู้สึกไม่พอใจที่ยังไม่มากพอ ที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปอยู่ที่อื่น

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มนี้จะยังคงเห็นความสำคัญของที่อยู่อาศัยปัจจุบันเนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก ใกล้สถานศึกษาของบุตร ซึ่งตรงกับแนวความคิดเกี่ยวกับการการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ว่า การเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง คือ ความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งงาน ระยะทางระหว่างที่พักอาศัยไปยังแหล่งงาน เพราะแหล่งงานเป็นปัจจัยสำคัญ ในการที่จะทำให้อุปครัวมีรายได้น้อยเพื่อนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงการอยู่ใกล้แหล่งงานเป็นอันดับแรก ถึงแม้จะมีความรู้สึกไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในบางเรื่อง เช่น ที่อยู่อาศัยคับแคบ ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ฯลฯ แต่ยังคงมีความต้องการอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ และไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น

สำหรับครอบครัวที่มีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ทั้งที่มีความพอใจและไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ได้ให้เหตุผลถึงความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย เพราะต้องการไปอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพที่ดีกว่านี้

ตารางที่ 4.17 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมกับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในปัจจุบัน

ความพอใจในที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมปัจจุบัน	ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย ไปพื้นที่อื่นในปัจจุบัน		รวม
	ไม่ต้องการย้าย	ต้องการย้าย	
ไม่พอใจ เพราะ ที่อยู่อาศัยคับแคบเกินไป	8 (66.66%) (17.39%)	4 (33.33%) (28.57%)	12 (100%) (20%)
ไม่พอใจ เพราะ ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง	11 (64.70%) (23.91%)	6 (35.29%) (42.85%)	17 (100%) (28.33%)
พอใจ เพราะอยู่ใกล้แหล่งงาน/ /สิ่งอำนวยความสะดวก/โรงเรียน	25 (86.20%) (54.34%)	4 (13.79%) (28.57%)	29 (100%) (48.33%)
พอใจ เพราะ ได้ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้นแล้ว	2 (100%) (4.34%)	--	2 (100%) (3.33%)
รวม	46 (76.66%) (100%)	14 (23.33%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 4.114

df. = 3

Aymp. Sig. (2-tailed) = .249

a4 cells (50%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .47

4.3.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมกับการคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบันกับการคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น ในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ(ตารางที่4.18) พบว่า ครอบครัวที่มีความไม่พอใจในที่อยู่อาศัย เพราะที่อยู่อาศัยคับแคบ แต่ก็ไม่ได้คิดจะย้ายที่อยู่อาศัย มีจำนวน11ครอบครัว สำหรับครอบครัวที่มีความรู้สึกไม่พอใจ เพราะที่อยู่อาศัยไม่มั่นคงในอนาคตก็ไม่ได้คิดจะย้ายไปอยู่อาศัยพื้นที่อื่น มีจำนวน11ครอบครัว ครอบครัวที่ยังไม่แน่ใจว่าในอนาคตจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น มีจำนวน 1 ครอบครัว ส่วนครอบครัวที่คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ มีจำนวน 11 ครอบครัว ครอบครัวที่มีพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เพราะอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก ใกล้สถานศึกษาบุตร ในอนาคตก็ไม่ได้คิดจะย้ายไปอยู่อาศัยพื้นที่อื่น มีจำนวน 29 ครอบครัว ส่วนครอบครัวที่คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น มีจำนวน 2 ครอบครัว ครอบครัวที่มีพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เพราะได้ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีสภาพที่ดีแล้ว ในอนาคตก็ไม่ได้คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น มีจำนวน 2 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ครอบครัวที่ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัย ด้วยเหตุผลเพราะที่อยู่อาศัยคับแคบและที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง ในอนาคตถึงแม้จะมีเงินทุนมากพอก็ไม่ได้คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น เพราะครอบครัวส่วนใหญ่จะให้เหตุผลว่า พื้นที่อยู่อาศัยปัจจุบันอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก ใกล้สถานศึกษา ญาติๆอาศัยอยู่ที่นี่ และเคยชินกับการอยู่อาศัยในพื้นที่ปัจจุบัน จึงไม่ได้คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ส่วนครอบครัวที่มีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ส่วนใหญ่ก็ไม่ได้คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นด้วยเหตุผลเช่นเดียวกัน สำหรับครอบครัวที่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ(ทั้งครอบครัวที่ไม่พอใจและพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน) ให้เหตุผลว่าต้องการไปอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพที่ดีกว่านี้ จะได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ตารางที่ 4.18 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมกับการคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ

ความพอใจในที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมปัจจุบัน	การคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น ในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ			รวม
	ไม่คิดจะย้าย	ยังไม่แน่	คิดจะย้าย	
ไม่พอใจ เพราะ ที่อยู่อาศัยคับแคบ	11 (23.91%) (25%)	--	1 (7.69%) (7.14%)	12 (100%) (20%)
ไม่พอใจ เพราะ ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง	6 (13.04%) (13.63%)	1 (5.88%) (100%)	10 (76.92%) (71.42%)	17 (100%) (28.33%)
พอใจ เพราะอยู่ใกล้แหล่งงาน/ สิ่งอำนวยความสะดวก/โรงเรียน	27 (58.69%) (61.36%)	--	2 (15.38%) (14.28%)	29 (100%) (48.33%)
พอใจ เพราะ ได้ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้นแล้ว	2 (4.34%) (4.54%)	--	--	2 (100%) (3.33%)
รวม	46 (76.66%) (100%)	1 (1.66%) (100%)	13 (21.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 23.012

df. = 6

Aymp. Sig. (2-tailed) = .001

a8 cells (66.7%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .03.

จากการศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคต ถ้ามีเงินทุนมากพอ จึงกล่าวได้ว่า ครอบครัวที่มีลักษณะที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง จะมีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นเป็นสัดส่วนที่มากที่สุด ด้วยเหตุผล เพราะเกรงว่าในอนาคตจะถูกไล่รื้อที่อยู่อาศัยจากหน่วยงานกรุงเทพมหานคร ส่วนครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยคับแคบส่วนใหญ่ก็ไม่คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น เนื่องจากสภาพทางกายภาพของพื้นที่อยู่อาศัยมีทำเลที่เหมาะสม โดยอยู่ใกล้แหล่งงานเป็นปัจจัยที่สำคัญ

4.3.2.3 ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในปัจจุบันกับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ

จากการศึกษาถึงความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ดังกล่าวมาแล้ว ทำให้ทราบว่าเงินทุนเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาว่าในอนาคตถ้าผู้อยู่อาศัยมีเงินทุนมากพอที่จะสามารถย้ายที่อยู่อาศัยยังพื้นที่อื่นจะมีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยหรือไม่

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นในปัจจุบันกับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น ในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ (ตารางที่ 4.19) พบว่า

ครอบครัวที่ไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในปัจจุบัน และไม่คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคต ถึงแม้จะมีเงินทุนมากพอ มีจำนวน 36 ครอบครัว ครอบครัวที่ไม่แน่ใจว่าจะย้ายไปอยู่ในพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ มีจำนวน 1 ครอบครัว ครอบครัวที่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ มีจำนวน 9 ครอบครัว ครอบครัวที่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในปัจจุบัน แต่ไม่คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคต ถ้ามีเงินทุนมากพอ มีจำนวน 10 ครอบครัว ครอบครัวที่คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น ในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ มีจำนวน 4 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่นสวนใหญ่ไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ด้วยเหตุผลเพราะพื้นที่อยู่อาศัยปัจจุบันอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก ใกล้สถานศึกษาบุตร เป็นที่น่าสังเกต ในส่วนของครอบครัวที่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นในปัจจุบัน (จากการสังเกตในช่วงเวลา que ไปสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ได้มีปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชน ด้วยความไม่พอใจในการบริหารงานชุมชน เพราะได้มีบุคคลภายนอกชุมชนมาขยงให้เกิดความแตกแยก จึงทำให้ผู้อยู่อาศัยบางครอบครัวเกิดรู้สึกเบื่อหน่าย จึงรู้สึกไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน) แต่ในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอที่จะสามารถย้ายที่อยู่อาศัยได้แต่ไม่คิดจะย้ายนั้น เป็นเพราะโดยแท้จริงแล้วครอบครัวส่วนใหญ่ยังมีความต้องการอาศัยในพื้นที่ปัจจุบัน และถ้ามีเงินทุนก็คิดจะปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีสภาพที่ดีกว่านี้

ตารางที่ 4.19 ความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นอื่นในปัจจุบันกับความ ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ

ความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในปัจจุบัน	การคิดจะย้ายไปอยู่ที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ			รวม
	ไม่คิดจะย้าย	ยังไม่แน่	คิดจะย้าย	
ไม่ต้องการย้าย	36 (78.26%) (78.26%)	1 (2.17%) (100%)	9 (19.56%) (69.23%)	46 (100%) (76.66%)
ต้องการย้าย	10 (71.42%) (21.73%)	--	4 (28.57%) (30.76%)	14 (100%) (23.33%)
รวม	46 (76.66%) (100%)	1 (3.33%) (100%)	13 (21.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = .772

df. = 2

Aymp. Sig. (2-tailed) = .680

a2 cells (33.3%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .23.

ผลจากการศึกษาเรื่องความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมดังกล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาจะพบว่ามีความเชื่อมโยงกับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ซึ่งสามารถสรุปได้ว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ทั้งที่มีความพึงพอใจและไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ไม่มีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น เป็นที่น่าสังเกตว่าทำไมครอบครัวที่ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ถึงไม่มีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ทั้งนี้ ด้วยเหตุผลเพราะความไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เนื่องมาจากขนาดของที่อยู่อาศัยคับแคบและความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย แต่เหตุผลของความไม่พึงพอใจยังมีระดับความสำคัญน้อยกว่าการอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น โรงพยาบาล ตลาด ศูนย์การค้า ใกล้สถานศึกษา จึงเป็นสาเหตุทำให้ครอบครัวที่ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น

4.4 ความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น

ความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยตามความหมายของการวิจัยนี้ หมายถึง ความต้องการที่จะอยู่อาศัยในที่ดินเดิม แต่มีการปรับสภาพทางกายภาพ เช่น ลักษณะการครอบครองที่ดิน ลักษณะของบ้านที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค และสภาพแวดล้อมต่างๆภายในชุมชน ซึ่งมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.4.1 ความต้องการรูปแบบบ้าน

การอยู่อาศัยในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งย่อมมีความสัมพันธ์กับความพึงพอใจในลักษณะของที่อยู่อาศัย เช่น รูปแบบของบ้าน ขนาดของบ้าน วัสดุที่ใช้ในการสร้างบ้าน ลักษณะห้องน้ำ ฯลฯ ซึ่งองค์ประกอบต่างๆเหล่านี้ เป็นเครื่องวัดความต้องการอย่างหนึ่ง ซึ่งจะทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความพึงพอใจในลักษณะของที่อยู่อาศัยหรือไม่

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน เรื่องความต้องการรูปแบบบ้าน(ตารางที่ 4.20) ในด้านความพอใจในลักษณะบ้านแบบ2ชั้น พบว่า ร้อยละ 97 พอใจ เพราะบ้านแบบสองชั้นจะทำให้มีเนื้อที่ในการใช้ประโยชน์มากขึ้น ซึ่งครอบครัวส่วนใหญ่จะเล็งเห็นความสำคัญของพื้นที่ใช้สอยมากกว่ารูปลักษณะของบ้าน สำหรับครอบครัวที่ไม่พอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้นมีจำนวน ร้อยละ 3 เพราะเห็นว่าบ้านแบบชั้นเดียวดีกว่าบ้านแบบสองชั้น ในส่วนของขนาดของรูปแบบบ้านใหม่ที่ทางชุมชนได้วางไว้ พบว่า ร้อยละ 95 พอใจ ร้อยละ 5 ไม่พอใจ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนมากพอใจในขนาดของที่อยู่อาศัย เนื่องจากเมื่อสร้างบ้านแบบ 2 ชั้น ทำให้เนื้อที่

ในการใช้ประโยชน์มีมากขึ้น สำหรับวัสดุที่ต้องการใช้ทำหลังคา ร้อยละ 78 ต้องการใช้แผ่นกระเบื้อง เพราะไม่ทำให้บ้านร้อน ร้อยละ 22 ต้องการใช้สังกะสีเพราะเป็นวัสดุที่มีอยู่แล้ว นอกจากนี้วัสดุที่ต้องการใช้ทำผนังบ้าน ร้อยละ 42 ต้องการใช้ไม้ ร้อยละ 38 ต้องการใช้แผ่นอิบซั่มบอร์ด ร้อยละ 17 ต้องการใช้อิฐฉาบปูน ร้อยละ 1 ต้องการใช้สังกะสีและใช้ไม้หรืออิฐ วัสดุที่ต้องการใช้ทำฝ้ากันห้อง ร้อยละ 50 ต้องการใช้ไม้อัด ร้อยละ 37 ต้องการใช้ไม้กระดาน ร้อยละ 11 ต้องการใช้แผ่นอิบซั่ม ร้อยละ 2 ต้องการใช้อิฐฉาบปูน วัสดุที่ต้องการใช้ปูพื้นบ้าน ร้อยละ 73 ต้องการใช้ไม้ ร้อยละ 27 ต้องการใช้ปูน ลักษณะบ้านชั้นล่างที่ต้องการ ร้อยละ 80 ต้องการให้เป็นห้องโถง ร้อยละ 20 ต้องการกันเป็นห้องๆ ลักษณะบ้านชั้นบนที่ต้องการ ร้อยละ 97 ต้องการห้องนอนมีฝ้ากันเป็นห้องๆ ร้อยละ 3 ต้องการห้องนอนเป็นพื้นที่โล่ง ลักษณะห้องส้วมที่ต้องการ ร้อยละ 83 ต้องการเป็นส้วมซึม ร้อยละ 17 ต้องการส้วมเป็นบ่อเกรอะ สาเหตุที่ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่ต้องการห้องส้วมเป็นแบบส้วมซึม เพราะสะดวกในการที่ไม่ต้องกำจัดสิ่งปฏิกูลประกอบกับทางเข้าของชุมชนมีลักษณะแคบ รถคูคส้วมไม่สามารถเข้าไปในพื้นที่อยู่อาศัยได้ ความต้องการทางระบายน้ำทิ้ง ร้อยละ 92 ต้องการให้มีทางระบายน้ำทิ้ง ร้อยละ 8 ไม่ต้องการมีทางระบายน้ำทิ้ง

ตารางที่ 4.20 ความต้องการรูปแบบบ้าน

ความต้องการรูปแบบบ้าน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
ลักษณะบ้าน 2 ชั้น		
- ไม่พอใจ	2	3.33
- พอใจ	58	96.66
รวม	60	100
ขนาดของบ้านแบบใหม่		
- ไม่พอใจ	3	5
- พอใจ	57	95
รวม	60	100
วัสดุที่ต้องการใช้ทำหลังคา		
- กระเบื้อง	47	78.33
- สังกะสี	13	21.67
รวม	60	100

ตารางที่ 4.20 (ต่อ)

ความต้องการรูปแบบบ้าน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
วัสดุที่ใช้ทำฝากันห้อง		
- ไม้	22	36.67
- ไม้อัด	30	50
- ปูน	1	1.67
- ชิบซัม	7	11.67
รวม	60	100
วัสดุที่ต้องการใช้ปูพื้นบ้าน		
- ไม้	44	73.33
- ปูน	16	26.67
รวม	60	100
ลักษณะบ้านชั้นล่างที่ต้องการ		
- ให้เป็นห้องโถง	48	80
- กันเป็นห้องๆ	12	20
รวม	60	100
ลักษณะบ้านชั้นบนที่ต้องการ		
- ห้องนอนเป็นพื้นที่โล่ง	2	3.33
- ห้องนอนมีฝากันเป็นห้อง	58	96.67
รวม	60	100
ลักษณะห้องส้วมที่ต้องการ		
- ส้วมซึม	50	83.33
- ส้วมเป็นบ่อเกรอะ	10	16.67
รวม	60	100

4.4.2 ความต้องการระบบสาธารณูปโภค

ระบบสาธารณูปโภคภายในชุมชนเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยได้รับความสะดวกสบายในการดำรงชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการใช้ไฟฟ้า น้ำประปา ระบบการระบายน้ำทิ้ง การกำจัดสิ่งปฏิกูล ถึงแม้ชุมชนเพชรคลองจั่นจะมีไฟฟ้า น้ำประปาใช้ภายในชุมชนแล้ว แต่ส่วนใหญ่ก็เป็นการใช้ไฟฟ้าและน้ำประปา จะต่อจากมิเตอร์ส่วนกลางของชุมชน (จากตารางที่ 4.21) เมื่อสอบถามถึงแหล่งไฟฟ้าที่ต้องการ ร้อยละ 90 มีความต้องการต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของการไฟฟ้าโดยตรง ร้อยละ 10 ต้องการต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของชุมชน สำหรับแหล่งน้ำ

ประปาที่ต้องการ ร้อยละ 88 ต้องการต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของการประปาโดยตรง ร้อยละ 12 มีความต้องการต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของชุมชน

ตารางที่ 4.21 แหล่งสาธารณูปโภคที่ต้องการ

ความต้องการระบบสาธารณูปโภค	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
แหล่งไฟฟ้าที่ต้องการ		
- ต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของชุมชน	6	10
- ต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของการไฟฟ้า	54	90
รวม	60	100
แหล่งน้ำประปาที่ต้องการ		
- ต่อจากมิเตอร์ของชุมชน	7	11.67
- ต่อจากมิเตอร์ของการประปา	53	88.33
รวม	60	100
ความต้องการทางระบายน้ำทิ้ง		
- ไม่ต้องการ	5	8.33
- ต้องการ	55	91.67
รวม	60	100

ที่มา: จากแบบสัมภาษณ์

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน ถึงสาเหตุที่ต้องการต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของการไฟฟ้าโดยตรง คือต้องการมีหม้อแปลงไฟฟ้าเป็นของตัวเอง เนื่องจากค่าไฟฟ้าที่ต่อจากหม้อแปลงของชุมชนมีราคาแพง เพราะต้องคิดค่าไฟฟ้าแบบราคาโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งถ้าบ้านแต่ละหลังมีหม้อแปลงไฟฟ้าเป็นของตนเอง จะได้จ่ายค่าไฟฟ้าในราคาบ้านเรือน

4.4.2.1 ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งน้ำประปาที่ใช้ในปัจจุบันกับแหล่งน้ำที่ต้องการ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ของแหล่งน้ำประปาที่ใช้ในปัจจุบัน กับแหล่งน้ำประปาที่ต้องการ(ตารางที่ 4.22) พบว่า ครอบครัวที่ใช้น้ำประปาต่อจากมิเตอร์บ้านอื่น มีความต้องการใช้น้ำประปาต่อจากมิเตอร์ของการประปาโดยตรง จำนวน 23 ครอบครัว

ครอบครัวที่ใช้น้ำประปาต่อจากมิเตอร์ของชุมชน ยังคงมีความต้องการต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของชุมชนเช่นเดิม จำนวน 7 ครอบครัว แต่ครอบครัวที่มีความต้องการต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของการประปาโดยตรง มีจำนวน 29 ครอบครัว

ครอบครัวที่ใช้น้ำประปาโดยมิเตอร์เป็นของตนเอง (ต่อน้ำประปาจากการประปาโดยตรง) มีความต้องการเช่นเดิม

ตารางที่ 4.22 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งน้ำประปาที่ใช้ในปัจจุบันกับแหล่งน้ำประปาที่ต้องการ

แหล่งน้ำประปาที่ใช้ในปัจจุบัน	แหล่งน้ำประปาที่ต้องการ		รวม
	ต่อจากมิเตอร์ ของชุมชน	ต่อจากมิเตอร์ ของการประปา	
น้ำประปาต่อจากมิเตอร์บ้านอื่น	--	23 (100%)	23 (100%)
น้ำประปาต่อจากมิเตอร์ชุมชน	7 (19.44%)	29 (80.55%)	36 (100%)
น้ำประปามีมิเตอร์เอง	--	1 (100%)	1 (100%)
รวม	7 (11.66%)	53 (88.33%)	60 (100%)

4.4.2.2 ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งไฟฟ้าที่ใช้ในปัจจุบันกับแหล่งไฟฟ้าที่ต้องการ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งไฟฟ้าที่ใช้ในปัจจุบัน กับแหล่งไฟฟ้าที่ต้องการ พบว่า ครอบครัวที่ใช้ไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์บ้านอื่น ต้องการต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของการไฟฟ้าโดยตรง มีจำนวน 13 ครอบครัว

ครอบครัวที่ใช้ไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์ของชุมชนในปัจจุบัน ยังคงมีความต้องการต่อไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์ของชุมชนเช่นเดิม มีจำนวน 6 ครอบครัว ส่วนครอบครัวที่มีความต้องการต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของการไฟฟ้าโดยตรง (มีหม้อแปลงเป็นของตนเอง) มีจำนวน 40 ครอบครัว

ครอบครัวที่มีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตนเอง มีจำนวน 1 ครอบครัว

ดังนั้น ครอบครัวส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะมีมิเตอร์ไฟฟ้าเป็นของตนเอง

ตารางที่ 4.23 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งไฟฟ้าที่ใช้ในปัจจุบันกับแหล่งไฟฟ้าที่ต้องการ

แหล่งไฟฟ้าที่ใช้ในปัจจุบัน	แหล่งไฟฟ้าที่ต้องการ		รวม
	ต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ ของชุมชน	ต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ ของการไฟฟ้า	
ใช้ไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์บ้านอื่น	--	13 (100%)	13 (100%)
ใช้ไฟฟ้าพ่วงจากมิเตอร์ชุมชน	6 (13.04%)	40 (86.95%)	46 (100%)
ใช้ไฟฟ้ามิตเตอร์เอง	--	1 (100%)	1 (100%)
รวม	6 (11.11%)	54 (90%)	60 (100%)

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างวิธีระบายน้ำทิ้งในปัจจุบัน กับความต้องการทางระบายน้ำทิ้ง พบว่า ครอบครัวที่ใช้วิธีการเทน้ำเสกลงใต้ถุนบ้าน และไม่ต้องการทางระบายน้ำที่ถูกลักษณะ มีจำนวน 4 ครอบครัว สำหรับครอบครัวที่ต้องการทางระบายน้ำทิ้งที่ถูกลักษณะ มีจำนวน 36 ครอบครัว ครอบครัวเทน้ำเสกลงคลองและไม่ต้องการทางระบายน้ำ มีจำนวน 1 ครอบครัว สำหรับครอบครัวที่ต้องการทางระบายน้ำที่ถูกลักษณะ มีจำนวน 19 ครอบครัว

ดังนั้น ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่มีความต้องการทางระบายน้ำทิ้ง เพราะเห็นว่าจะทำให้มีการระบายน้ำทิ้งที่ถูกลักษณะ และไม่มีน้ำขังใต้ถุนบ้าน นอกจากนี้ยังทำให้สภาพแวดล้อมภายในชุมชนดีขึ้น

ตารางที่ 4.24 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิธีระบายน้ำทิ้งในปัจจุบันกับความต้องการทางระบายน้ำทิ้ง

วิธีระบายน้ำทิ้งในปัจจุบัน	ความต้องการทางระบายน้ำ		รวม
	ไม่ต้องการ	ต้องการ	
เทน้ำทิ้งลงใต้ถุนบ้าน	4 (10%)	36 (90%)	40 (100%)
เทน้ำทิ้งลงคลอง	1 (5%)	19 (95%)	20 (100%)
รวม	5 (8.33%)	55 (91.66%)	60 (100%)

4.4.3 ความต้องการสวนหย่อม ศูนย์เด็ก ศูนย์ประชุม

การสร้างสวนหย่อมภายในชุมชน เกิดจากแนวความคิดที่อยากจะให้ชุมชนมีพื้นที่สีเขียว และให้เด็กๆที่อาศัยอยู่ในชุมชนได้มีพื้นที่สำหรับวิ่งเล่น ตลอดจนใช้พื้นที่นี้ในการจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชน ซึ่งพื้นที่ที่จะนำมาสร้างสวนหย่อมจะอยู่ในพื้นที่ของโซน 2 บริเวณริมคลองวัดพิชัย โดยจะปลูกต้นไม้ให้มีความร่มรื่นและปลูกหญ้า จากแนวความคิดที่คณะกรรมการชุมชนได้วางรูปแบบไว้ ปัจจุบันได้ดำเนินการสร้างสวนหย่อมให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ตามรูปแบบที่ได้กำหนดไว้แล้วบางส่วน เช่น ชุมชนได้ไปขอเศษอิฐจากเจ้าของสถานบริการนิโอสแควร์ ซึ่งได้ทูลบโรงหนังเพชรคลองจั่นมาถมพื้นที่ เพื่อจะสร้างสวนหย่อม และได้ไปซื้อดินมาถมพื้นที่อีกชั้นหนึ่ง เพื่อให้พื้นที่สูงขึ้น คณะกรรมการชุมชนยังได้ไปขอต้นไม้จากเขตบึงกุ่มมาปลูก นอกจากนี้ชุมชนอื่นยังได้ให้ต้นไม้มาปลูกด้วย และทางชุมชนได้ชื่อมาเพิ่มเติมเป็นบางส่วน

จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่อาศัยในชุมชน ถึงความคิดเห็นในการมีสวนหย่อมในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า ร้อยละ 93 มีความคิดเห็นว่าการมีสวนหย่อม ร้อยละ 7 ไม่จำเป็น

ต้องมีสวนหย่อม ความต้องการมีศูนย์เด็ก ร้อยละ 95 มีความคิดเห็นว่าศูนย์เด็กมีความสำคัญ ควรสร้าง ร้อยละ 5 มีความคิดเห็นว่าศูนย์เด็กยังไม่มีความจำเป็นต้องสร้าง ความต้องการมีที่ประชุมใหม่ ร้อยละ 100 มีความคิดเห็นว่าที่ประชุมเดิมคับแคบ ควรมีที่ประชุมใหม่ที่กว้างมากกว่านี้

ตารางที่ 4.25 ความต้องการสวนหย่อม ศูนย์เด็ก ศูนย์ประชุม

ความต้องการสวนหย่อม ศูนย์เด็กเล็ก	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
สวนหย่อมในชุมชน		
- ไม่จำเป็นต้องมีสวนหย่อม	4	6.67
- ควรมีสวนหย่อม	56	93.33
รวม	60	100
ศูนย์เด็ก		
- ไม่มีความสำคัญ ไม่ควรสร้าง	3	5
- มีความสำคัญ ควรสร้าง	57	95
รวม	60	100
ศูนย์ประชุม		
- ไม่มีความสำคัญ ไม่ควรสร้าง	-	-
- มีความสำคัญ ควรสร้าง	60	100
รวม	60	100

ที่มา: จากแบบสัมภาษณ์

ดังนั้น ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนมากมีความคิดเห็นว่าศูนย์เด็กเล็กมีความสำคัญ ควรจะสร้าง เนื่องจากผู้ปกครองต้องออกไปทำงานทำให้ไม่มีเวลาเลี้ยงดูบุตรหลาน การมีศูนย์เด็กเล็ก จะช่วยให้ผู้ปกครองนำบุตรหลานมาฝากเลี้ยงในศูนย์เด็กซึ่งอยู่ใกล้บ้าน และสวนหย่อมบริเวณริมคลอง เป็นสิ่งจำเป็นที่ควรมี เพราะเป็นสถานที่สำหรับเด็กๆ ได้มีที่วิ่งเล่น เป็นสถานที่พักผ่อน และทำให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี ส่วนศูนย์ประชุมของชุมชนทุกครอบครัวเห็นว่าเป็นสถานที่จำเป็นซึ่งต้องใช้ในการประชุมเรื่องต่างๆ ตลอดจนข่าวสารระหว่างชุมชน และยังเป็นสถานที่สำหรับใช้ในการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน

สรุป ความคิดเห็นและความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่จะมีความพึงพอใจในรูปแบบผังชุมชนใหม่ที่จะนำมาใช้ในชุมชนเพชรคลองจั่น เช่น ลักษณะบ้านแบบ 2 ชั้น ขนาดของบ้านซึ่งทำให้มีพื้นที่ในการใช้ประโยชน์กว้างมากกว่าเดิม วัสดุที่ใช้ในการทำหลังคาบ้านนั้น ส่วนใหญ่ต้องการให้เป็นกระเบื้อง เนื่องจากปัจจุบันบ้านส่วนมากหลังคาบ้านจะทำด้วยสังกะสี จึงทำให้บ้าน

ร้อนอบอ้าว วัสดุที่ต้องการใช้ทำฝักันห้องต้องการใช้ไม้อัด และไม้กระดานเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากเป็นวัสดุที่มีอยู่แล้ว วัสดุที่ต้องการใช้ปูพื้นบ้านมีความต้องการให้ใช้ไม้เป็นส่วนใหญ่ เพราะเป็นวัสดุที่มีอยู่แล้ว ส่วนการใช้ปูนเป็นวัสดุนั้นจะทำให้ค่าใช้จ่ายมีราคาแพง ผู้อยู่อาศัยส่วนใหญ่มีความต้องการให้ลักษณะของบ้านชั้นล่างเป็นห้องโถงเปิดโล่ง ส่วนลักษณะของบ้านชั้นบนให้มีฝักันเป็นห้องๆ สำหรับใช้เป็นห้องนอน สำหรับลักษณะของห้องน้ำส่วนใหญ่มีความต้องการให้เป็นส้วมซึม เพราะมีความสะดวกมากกว่าส้วมแบบบ่อเกรอะ ถ้าส้วมเต็มจะต้องใช้รถดูดส้วมเข้ามาสูบ ซึ่งรถดูดส้วมไม่สามารถจะเข้ามาในชุมชนได้ เพราะทางเดินคับแคบรถไม่สามารถเข้ามาได้ แต่ก็มีบางครอบครัวที่มีความต้องการลักษณะห้องน้ำ ให้มีส้วมเป็นแบบบ่อเกรอะ เพราะเล็งเห็นถึงการมีห้องน้ำที่ถูกสุขลักษณะ ในส่วนของการระบายน้ำทิ้งครอบครัวที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่มีความต้องการให้ชุมชนจัดให้มีทางระบายน้ำทิ้ง เนื่องจากปัจจุบันการทิ้งน้ำเสียไม่ว่าจะเป็นการชักเสื่อผ้า การทิ้งน้ำเสียต่างๆ ต้องทิ้งลงใต้ถุนบ้าน และน้ำจะไหลไปลงสู่ดินทำให้ซึมและไหลลงสู่คลอง ผู้อยู่อาศัยในชุมชนยังมีความต้องการมีสวนหย่อมภายในชุมชนเพราะจะได้เป็นสถานที่สำหรับพักผ่อน ทำให้ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ มองดูสวยงาม และจะได้เป็นสถานที่ให้เด็กๆ ได้วิ่งเล่น ผู้อยู่อาศัยในชุมชนยังตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องการให้มีศูนย์เด็ก เพราะจะได้เป็นศูนย์สำหรับรับเลี้ยงเด็กเล็กเมื่อต้องออกไปทำงาน

4.5 การพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง

การพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง ถือว่าเป็นแนวทางในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน เพราะต้องอาศัยความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นหลัก นอกจากนี้อาจได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ ที่ให้การสนับสนุนชุมชน ในเรื่องที่ชุมชนยังไม่สามารถช่วยเหลือตนเอง

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนของชุมชนเพชรคลองจั่น สามารถแยกเป็นประเด็นต่างๆ ได้ ดังต่อไปนี้

4.5.1 การบริหารงานของชุมชนเพชรคลองจั่น

ในด้านการบริหารงานของชุมชนเพชรคลองจั่นนั้น ได้มีการจัดตั้งคณะกรรมการชุมชนทั้งหมด 7 คน โดยมีประธานเป็นผู้นำชุมชน และทำการเลือกตั้งจากผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ผู้ที่มีหน้าที่ดำเนินการเลือกตั้ง คือ ฝ่ายพัฒนาชุมชนเขตบึงกุ่ม เนื่องจากทางชุมชนได้ยื่นขอจดทะเบียนเป็นชุมชนแล้ว การเลือกตั้งมีการลงคะแนนเสียง มีการนับคะแนนทันทีหลังจากการ

ลงคะแนนเสร็จสิ้น จากการที่ คุณ สมชาย มินสาคร ได้รับเลือกตั้งให้เข้ามาทำหน้าที่เป็นประธานชุมชนนั้น คุณ สมชาย ได้ตั้งแนวทางในการทำงาน โดยชูนโยบายการบริหารชุมชนว่า การที่จะทำให้ชุมชนพัฒนาได้จะต้องเริ่มจากการปลูกจิตสำนึกของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ให้มีความตระหนักว่า ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้อยู่อาศัยในฐานะผู้บุกรุก จึงควรที่จะร่วมมือกันและมีส่วนร่วมในการพัฒนาปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของชุมชน ตลอดจนดูแลรักษาความสะอาด กลองให้มีสภาพที่ดี และไม่ก่อปัญหาในการอยู่อาศัยต่อสังคมรอบข้าง โดยทางชุมชนจะเน้นถึงการช่วยเหลือตนเองและการมีส่วนร่วมในการปรับปรุงชุมชน ถ้าหากชุมชนไม่รู้จักรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมให้อยู่ในสภาพที่ดี ซึ่งอาจจะทำให้การอยู่อาศัยไม่มั่นคงมากขึ้น และอาจจะโดนทางราชการไล่รื้อ ซึ่งชุมชนจะร่วมกับชุมชนอื่นๆ ในทำกิจกรรมต่างๆ เพื่อให้มีเครือข่ายชุมชนที่เป็นกลุ่ม โดยจะมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเพื่อให้เกิดความเข้มแข็ง มีพลังในการต่อรองกับหน่วยงานราชการ นอกจากนี้ ยังได้ยื่นข้อเสนอต่อกรุงเทพมหานครขอเช่าพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย เพื่อจะได้ไม่ต้องอยู่อาศัยในฐานะผู้บุกรุก

วิถีทางในการทำงานของคณะกรรมการชุมชนมีหลักการดำเนินงาน ดังนี้

1. ในระหว่างประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชน จะต้องมีความเข้าใจกัน มีความสามัคคี มีการประสานงานกันในทุกๆ เรื่อง ไม่แตกแยกกัน เพราะถ้าผู้บริหารไม่มีความเข้าใจกันแบ่งพรรคแบ่งพวกกันแล้ว ย่อมก่อให้เกิดความแตกแยกในชุมชนตามมา คณะกรรมการจะต้องเป็นหลักให้กับชุมชน จะต้องมีความเข้มแข็ง เป็นตัวอย่างที่ดี ทำงานเป็นระบบ ทีม เพื่อให้ชาวบ้านยอมรับในการทำงาน

2. ระบบการจัดการบริหารด้านการเงินต้องมีความโปร่งใส มีการทำบัญชีการใช้เงินในระบบประมาณต่างๆ สามารถชี้แจงให้ชาวบ้านเข้าใจได้

3. ประเด็นปัญหาต่างๆ จะมีการพูดคุยกันในระดับประธานและคณะกรรมการชุมชน ก่อนเมื่อมีข้อสรุปอย่างใด จึงนำเรื่องไปเสนอในที่ประชุม เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในทุกๆ เรื่อง และมีการลงมติกันในที่ประชุม เพื่อให้ความเห็นชอบเป็นขั้นสุดท้าย แต่ถ้ามีปัญหาเรื่องใดที่ยังไม่สามารถตกลงและสรุปในที่ประชุมก็จะนำกลับมาพิจารณาใหม่ในคณะกรรมการชุมชน และนำกลับไปเสนอในที่ประชุมใหม่เพื่อลงมติอีกครั้งจนกว่าจะสรุปได้

ประธานชุมชน มีหน้าที่รับผิดชอบในการดูแลความสงบเรียบร้อยภายในชุมชน เป็นผู้นำนโยบายและวิธีการในการพัฒนาชุมชนของชุมชนเพชรคลองจั่น ไปเผยแพร่ยังชุมชนอื่นให้ทราบถึงขั้นตอนในการพัฒนาชุมชน เพื่อที่ชุมชนต่างๆ จะได้มีแนวทางในการพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นตัวแทนของชุมชน ในการไปติดต่อกับหน่วยงานราชการในเรื่องต่างๆ เช่น การยื่นเรื่องขอจดทะเบียนชุมชน เสนอโครงการต่างๆ เพื่อของบประมาณจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อนำมาพัฒนาชุมชน

รองประธานชุมชน มีหน้าที่ในการปฏิบัติงานแทนผู้นำชุมชน ตามที่ได้รับมอบหมาย เลขานุการ มีหน้าที่ในการกระทำการต่างๆตามที่ประธานชุมชนมอบหมายงาน เภรียญิก มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการเงิน เช่น เก็บเงินบ้านละ30บาท/เดือน เพื่อนำเงินมาพัฒนาชุมชน เช่น ใช้เป็นค่าเดินทางของผู้ที่ออกไปประชุมร่วมกับชุมชนอื่นๆ

ประชาสัมพันธ์ มีหน้าที่เผยแพร่ข่าวสาร ตีคบอร์ดรายงานข่าวให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ได้รับทราบข้อมูลต่างๆ

ปฏิคม มีหน้าที่ในการติดต่อประสานงานกับชุมชนอื่นๆ

ทะเบียนเอกสาร มีหน้าที่รับผิดชอบงานด้านเอกสารต่างๆ

วิธีการดำเนินงานในการบริหารงานชุมชนของคณะกรรมการชุมชน เป็นกลไกที่สำคัญประการหนึ่ง ในการที่จะทำให้การพัฒนาชุมชนประสบผลสำเร็จ จากการศึกษาการบริหารจัดการของคณะกรรมการชุมชน พบว่า ร้อยละ 83 พอใจกับการบริหารจัดการชุมชน เพราะเห็นว่าการบริหารงานของคณะกรรมการชุมชน สามารถทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยมีการจัดกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น ขุดลอกคูคลอง การปรับปรุงทางเดินในชุมชน การจัดประชุมข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน และสามารถของบประมาณจากหน่วยงานต่างๆเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น แต่ก็มีครอบครัวบางส่วนจำนวน ร้อยละ15 ยังไม่พอใจกับการบริหารจัดการชุมชน เนื่องจากมีความเห็นว่าคณะกรรมการของชุมชนควรจะทำหน้าที่มีความโปร่งใสมากกว่านี้ ในเรื่องงบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ควรจะมีการชี้แจงการใช้งบประมาณให้ชัดเจน ร้อยละ 2 เฉยๆ ไม่แสดงความคิดเห็นใดๆในการบริหารชุมชนของคณะกรรมการชุมชน(ตารางที่ 4.26)

ตารางที่4.26 การบริหารงานของคณะกรรมการชุมชน

การบริหารงานของคณะกรรมการชุมชน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การบริหารจัดการชุมชน		
- ไม่พอใจ	9	15
- พอใจ	50	83.33
- เฉยๆ	1	1.67
รวม	60	100

4.5.2 กฎระเบียบของชุมชน

ชุมชนเพชรคลองจั่นได้กำหนดกฎระเบียบต่างๆไว้ ให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ปฏิบัติตาม เพื่อความเป็นระเบียบของชุมชน โดยเริ่มแรกที่ได้มีการรวมกันเป็นชุมชนและหลังจากจดทะเบียนเป็นชุมชนแล้ว ได้มีการประชุมกันในระดับคณะกรรมการว่าชุมชนควรมีกฎระเบียบ เพื่อที่จะได้เป็นแบบแผนในการปฏิบัติ ต่อมาจึงได้เสนอในที่ประชุมให้ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนได้ร่วมกันเสนอกฎระเบียบว่า ควรจะกำหนดกฎระเบียบอย่างไร เมื่อที่ประชุมเห็นชอบก็มีการลงมติว่าจะยอมรับกฎต่างๆหรือไม่ ซึ่งได้ข้อสรุปเป็นกฎระเบียบของชุมชนมี ดังนี้

1. ห้ามต่อเติมบ้านโดยไม่ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการชุมชน
2. ห้ามมีบ้านเช่า

(สาเหตุของการห้ามมีบ้านเช่าในชุมชนเพราะ ผู้อยู่อาศัยที่เช่าบ้านมักจะไม่มีความรู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน ผู้ที่มาเช่าบ้านอยู่จะไม่มีความรู้สึกหวงแหนบ้านและชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆไม่มี และที่สำคัญการมีบ้านให้เช่าในพื้นที่บุกรุกสาธารณะถือว่าเป็นการหาผลประโยชน์โดยไม่ชอบ)

3. ห้ามซื้อขายบ้านต่อให้ผู้อื่น แต่ถ้ามีการซื้อขายชุมชนจะยึดทะเบียนบ้านทันที และตัดน้ำตัดไฟฟ้า

4. ห้ามซื้อขายและเสพยาเสพติดในชุมชน
5. ต่อน้ำใหม่ คิดค่าติดตั้ง 1,600-บาท ต่อไฟฟ้าใหม่ คิดค่าติดตั้ง 1,500 บาท

กฎระเบียบการใช้ไฟฟ้า/น้ำประปาภายในชุมชน ได้กำหนดไว้ว่า เมื่อได้รับใบแจ้งหนี้ค่าไฟฟ้า น้ำประปา ให้จ่ายเงินภายใน 7 วัน เมื่อครบกำหนด 7 วัน ถ้ายังไม่จ่ายเงินจะส่งผู้รับผิดชอบไปตัดไฟฟ้า น้ำประปา หลังตัดไฟฟ้า น้ำประปาแล้วจะต่อใหม่ต้องจ่ายเงิน 100 บาท ปรับเงินย้อนหลังวันละ 20 บาท ตั้งแต่วันที่ตัดจนถึงวันต่อใหม่ จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนถึงระบบการตัดน้ำประปา การตัดไฟฟ้ายังไม่พบว่าบ้านใดโดนตัดไฟฟ้า-น้ำประปา ถึงแม้จะจ่ายเงินช้ากว่าที่กำหนดไว้(ครอบครัวที่เคยจ่ายเงินช้ากว่ากำหนดมีเป็นส่วนน้อย) เมื่อถึงกำหนดคณะกรรมการจะนำเงินไปจ่ายที่ทำการของหน่วยงานการไฟฟ้าหรือหน่วยงานของการประปา ผู้บริหารชุมชนก็ต้องหาเงินสำรองทดแทนไปให้ก่อน ซึ่งบางครั้งก็ทำให้เกิดความยุ่งยาก

คณะกรรมการชุมชนได้มีระบบการจัดเก็บเงินค่าไฟฟ้า-น้ำประปาในแต่ละเดือน โดยจะเก็บเงินค่าดำเนินการในการจัดเก็บเงินค่าไฟฟ้า-น้ำประปา ครัวเรือนละ 30 บาททุกๆเดือน เป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานตั้งแต่มาเก็บเงินที่บ้าน และนำเงินไปจ่ายที่ทำการของหน่วยงานการไฟฟ้า-การประปานครหลวง ซึ่งถ้ามีเงินเหลือจากค่าใช้จ่ายต่างๆ ก็จะนำไปเข้ากองทุน

ของชุมชน เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งมีบางครอบครัวที่ไม่เห็นด้วยกับการจัดเก็บเงินค่าดำเนินการนี้

6. ห้ามทิ้งขยะมูลฝอยลงในคูคลอง

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ในเรื่องการเห็นด้วยกับการที่ชุมชนมีกฎระเบียบ (ตารางที่4.27) พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ ร้อยละ97 เห็นด้วยกับการที่ชุมชนมีกฎระเบียบ เพราะจะทำให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบ มีกฎเกณฑ์ในการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน แต่ก็มีครอบครัว ร้อยละ3 ไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องมีกฎระเบียบ ทำให้มีความยุ่งยากมากขึ้น

ในส่วนของการแสดงความคิดเห็นต่อกฎระเบียบของชุมชน ครอบครัวส่วนใหญ่ ร้อยละ 67 มีความเห็นว่ากฎระเบียบของชุมชนเหมาะสมคืออยู่แล้ว ร้อยละ10 ไม่แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 8 มีความคิดเห็นว่าเคร่งครัดมากเกินไป และระเบียบบางเรื่องไม่เหมาะสม ร้อยละ 5 มีความเห็นว่าเคร่งครัดน้อยเกินไป กฎระเบียบของชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การอยู่อาศัยมีความเป็นระเบียบ และเป็นการจัดระเบียบของสังคมชุมชน ให้มีความสงบสุข มีกฎเกณฑ์ในการอยู่อาศัย โดยเฉพาะถ้าผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ ก็ยิ่งจะทำให้ชุมชนน่าอยู่มากขึ้น

ตารางที่4.27 กฎระเบียบของชุมชน

กฎระเบียบของชุมชน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การเห็นด้วยกับการที่ชุมชนมีกฎระเบียบ		
- ไม่เห็นด้วย	2	3.33
- เห็นด้วย	58	96.67
รวม	60	100
ความคิดเห็นต่อกฎระเบียบ		
-ระเบียบบางเรื่องไม่เหมาะสม (เคร่งครัดน้อย/เคร่งครัดมาก)	14	23.33
-เหมาะสมดีแล้ว	40	66.67
-ไม่แสดงความคิดเห็น	6	10
รวม	60	100

4.5.3 งบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

การพัฒนาชุมชนจำเป็นต้องอาศัยปัจจัยหลายประการ เพื่อที่จะให้ผลลัพธ์ที่ได้จากการพัฒนาชุมชนสามารถบรรลุเป้าหมายตามที่ได้กำหนดไว้ งบประมาณที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งชุมชนเพชรคลองจั่นได้มีแนวทางในการหางบประมาณเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนมี 2 แนวทางด้วยกัน คือ

4.5.3.1 การระดมทุนภายในชุมชน

การขอความร่วมมือกับผู้อยู่อาศัยในชุมชน เพื่อรวบรวมเงินนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน เช่น กรณีของการติดตั้งมิเตอร์ไฟฟ้า มิเตอร์ประปา ผู้ที่ต้องการใช้ไฟฟ้าต่อจากมิเตอร์ของชุมชน และต้องการต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของชุมชนก็จะต้องร่วมจ่ายเงินในการติดตั้ง การเก็บเงินบ้านหลังละ 250 บาท เพื่อนำงบประมาณไปช่วยเหลือเป็นค่าใช้จ่าย ในการที่บ้านหลังใดต้องการปรับปรุงหรือบ้านเดิม และสร้างใหม่ให้เป็นไปตามผังที่ชุมชนได้กำหนดไว้ นอกจากนี้ยังได้มีการระดมทุนในการออมเงินหลังคาเรือนละ 30 บาท/เดือน เพื่อนำเงินไว้ใช้จ่ายในการพัฒนาชุมชน โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้อยู่อาศัยในชุมชน คุณ สมชาย มินสาคร(ประธานชุมชน) ได้กล่าวถึงหลักในการหางบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนว่า ทางคณะกรรมการชุมชนจะพยายามหางบประมาณจากหน่วยงานองค์กรเอกชน หรือรัฐบาลที่เปิดโอกาสให้มีการหางบประมาณ เพื่อนำมาพัฒนาชุมชน ถ้าไม่จำเป็นก็จะไม่ระดมทุนจากชาวบ้าน เพราะทราบดีว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีรายได้น้อย ถ้าเรียกเก็บมากก็จะทำให้มีผลกระทบต่อการใช้จ่ายในครอบครัว และทำให้เดือดร้อนได้

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชนในเรื่องการเห็นด้วยกับการระดมทุนในการพัฒนาชุมชน พบว่า ร้อยละ 97 เห็นด้วยกับการที่คณะกรรมการชุมชนได้มีการระดมทุน เพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชน ร้อยละ 3 ไม่เห็นด้วย สำหรับการเห็นด้วยกับการระดมทุน เพื่อปรับปรุงชุมชนใหม่ ร้อยละ 93 เห็นด้วย มีเพียงร้อยละ 7 ที่ไม่เห็นด้วย(ตารางที่ 4.28)

ตารางที่ 4.28 การระดมทุนในการพัฒนาชุมชน

การระดมทุนในการพัฒนาชุมชน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การระดมทุนในการพัฒนาชุมชน		
- ไม่เห็นด้วย	2	3.33
- เห็นด้วย	58	96.67
รวม	60	100

ตารางที่ 4.28 (ต่อ)

การระดมทุนในการพัฒนาชุมชน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การเห็นด้วยกับการระดมทุนเพื่อปรับปรุงชุมชนใหม่		
- ไม่เห็นด้วย	4	6.67
- เห็นด้วย	56	93.33
รวม	60	100

4.5.3.2 การเสนอโครงการต่างๆต่อหน่วยงานเอกชน เพื่อของบประมาณนำมาใช้พัฒนาชุมชน

วิธีการของบประมาณ คณะกรรมการชุมชนจะต้องเขียนโครงการว่าจะนำงบประมาณมาใช้ทำอะไร จำนวนเท่าใด และวิธีการใช้งบประมาณ คณะกรรมการขององค์กรต่างๆจะพิจารณาให้ความเห็นชอบ ถ้าการเสนอโครงการมีประสิทธิภาพและมีความเป็นไปได้ในการนำงบประมาณมาใช้ในการพัฒนาชุมชน โครงการก็จะได้รับการพิจารณาและได้รับอนุมัติ และหน่วยงานต่างๆจะมีการติดตามผลงานตลอดว่าบรรลุผลตามที่ชุมชนได้เสนอตามโครงการหรือไม่

4.5.4 หน่วยงานรัฐบาลและเอกชนที่ให้การสนับสนุนช่วยเหลือชุมชนเพชรคลองจั่น

1) สำนักงานเขตบึงกุ่ม

จากการสัมภาษณ์หัวหน้าฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตบึงกุ่ม คุณกมล ด้านพิทักษ์ ซึ่งดูแลเรื่องของชุมชนเพชรคลองจั่น ได้กล่าวว่า นโยบายหลักๆที่ทางผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครให้ทุกๆเขตไปดำเนินการ คือ ให้แต่ละเขตในกรุงเทพมหานครติดต่อประสานงานกับสำนักงานการเคหะแห่งชาติ โดยหาพื้นที่ให้ชุมชนบุกรุกอยู่ โดยสร้างเป็นแฟลต และให้ชุมชนบุกรุกย้ายออกจากพื้นที่นั้น ในกรณีที่กรุงเทพมหานครจำเป็นต้องใช้พื้นที่ในการทำประโยชน์ เช่น ใช้เป็นทางระบายน้ำ ในพื้นที่เขตบึงกุ่มนั้น ชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะต่างๆยังคงอาศัยอยู่ต่อไปได้ ซึ่งเขตบึงกุ่มยังไม่เร่งรีบที่จะทำการไล่รื้อ ถ้าพื้นที่นั้นกรุงเทพมหานครยังไม่จำเป็นต้องใช้ทำประโยชน์อย่างใด เช่น พื้นที่ของชุมชนเพชรคลองจั่น ก็ยังคงให้ผู้นุกรุกอยู่อาศัยต่อไปได้ เพราะจะช่วยบรรเทาความเดือดร้อนในปัญหาที่อยู่อาศัยได้ในระดับหนึ่ง ซึ่งจะใช้หลักในการปกครองทางรัฐศาสตร์มากกว่าจะใช้หลักทางนิติศาสตร์ แต่ถ้าในอนาคตทางกรุงเทพมหานครจำเป็นต้องใช้พื้นที่นี้ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนก็จะต้องรื้อย้ายออกไป แต่ในปัจจุบันเห็นว่าชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง

มีการรวมกลุ่มของคนในชุมชน เป็นชุมชนที่สามารถเป็นตัวอย่างที่ดีในด้านการพัฒนาชุมชนได้ ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนเดียวที่อยู่ในเขตบึงกุ่ม ซึ่งเป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ที่ได้รับการรับรองให้จดทะเบียนชุมชนได้จากเขตบึงกุ่ม โดยปกติชุมชนบุกรุกจะไม่ได้มีการรับรองให้จดทะเบียนชุมชน

ในด้านการให้ความช่วยเหลือชุมชนเพชรคลองจั่น ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขตบึงกุ่ม ได้ให้ความช่วยเหลือชุมชนในทุกๆด้าน โดยเฉพาะด้านกายภาพ สนับสนุนอุปกรณ์ในการพัฒนาชุมชน เช่น รถเข็นสำหรับคนพิการ ไม้กวาด จอบ และให้งบประมาณพัฒนาชุมชนเดือนละ 2,000 บาท (ชุมชนใดที่ได้รับการรับรองจากเขตที่ชุมชนนั้นตั้งอยู่หรือได้รับการรับรองจากกรุงเทพมหานคร ให้จดทะเบียนชุมชนจะได้รับงบประมาณพัฒนาชุมชน นอกจากนี้ยังได้รับงบประมาณจากสมาชิกสภากรุงเทพมหานคร และสมาชิกสภาเขตในบางครั้งด้วย) นอกจากนี้ฝ่ายพัฒนาชุมชนยังเป็นผู้ดำเนินการให้มีการจัดการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชนเมื่อครบวาระทุกๆ 2 ปี

2) สมาคมร่วมกันสร้าง (The Building Together Association)

จากการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ของสมาคมร่วมกันสร้าง ได้กล่าวว่า สมาคมร่วมกันสร้าง จัดตั้งขึ้นเมื่อปีพ.ศ. 2523 โดยการรวมตัวกันประกอบด้วยข้าราชการ พนักงานรัฐวิสาหกิจ นักวิชาการ และบุคคลที่สนใจการแก้ปัญหาที่อยู่อาศัยของผู้มีรายได้น้อย คณะบุคคลดังกล่าวมาจากหลายหน่วยงาน เช่น สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย(A.I.T.) การเคหะแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย สมาคมผู้บำเพ็ญประโยชน์ ชุมนุมสหกรณ์เครดิตยูเนียนแห่งประเทศไทย ฯลฯ โดยมุ่งมั่นที่จะสร้างให้ผู้มีรายได้น้อยได้มีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองที่ถาวร มีโอกาสที่จะพัฒนาตัวเองขึ้นตามอัธยาศัย

สมาคมร่วมกันสร้างเป็นหน่วยงานเอกชนที่ได้ช่วยเหลือชุมชนเพชรคลองจั่น ในด้านต่างๆ เช่น ให้คำปรึกษาแนะนำชุมชนด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเอง และช่วยเหลือซึ่งกันและกันในเรื่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ให้คำแนะนำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายกับชาวบ้านที่มีปัญหาในด้านสิทธิ ตลอดจนช่วยประสานงานกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ที่จะลงทำงานช่วยเหลือในชุมชนเพชรคลองจั่น นอกจากนี้ให้ความรู้ทางด้านกฎหมายกับชาวบ้านในชุมชน ให้คำปรึกษากับชุมชนที่มีปัญหาเรื่องไล่รื้อ โดยการประสานงานร่วมกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ที่ลงทำงานในชุมชนนั้นๆ โดยให้คำปรึกษาเป็นเรื่อยๆ ไป แล้วแต่ความต้องการของชุมชน หรือองค์กรที่ประสานเข้ามา ตลอดจนให้คำปรึกษาและเข้าร่วมสนับสนุนการเคลื่อนไหว เพื่อแก้ปัญหาการอยู่อาศัยของชุมชน

2) มุฉินิธิชุมชนเมือง สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ

โครงการพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนเมือง เป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนเงินทุนเพื่อการพัฒนาจาก Danish Cooperation for Environment and Development (DANCED) ประเทศเดนมาร์ก โดยให้การสนับสนุนผ่านมุฉินิธิชุมชนเมือง โครงการนี้ได้เริ่มดำเนินการเมื่อกลางปี พ.ศ. 2539 โดยมีวัตถุประสงค์หลักที่จะส่งเสริม สนับสนุนให้ชุมชนและเครือข่ายชุมชนเป็นแกนหลักในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชาวชุมชนเมือง โดยชาวชุมชนได้มาร่วมเรียนรู้ ร่วมคิด ร่วมทำงาน บริหารจัดการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รวมทั้งการติดตามประเมินผลกิจกรรมพัฒนาสภาพแวดล้อมที่ร่วมกันดำเนินงาน โดยองค์กรชุมชนและเครือข่ายชุมชนได้ประสานกับบุคคล หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับงานพัฒนาชุมชนในท้องถิ่นของตน เพื่อสร้างกลไกการทำงานและการตัดสินใจร่วมกัน โดยให้เจ้าของปัญหา คือ คนในชุมชนเป็นพลังสำคัญในกระบวนการพัฒนาชุมชนของตนเอง ส่วนวิธีดำเนินการนั้นกระทำโดยการจัดสรรเงินสมทบให้แก่องค์กรชุมชน เพื่อให้้องค์กรชุมชนเป็นผู้ดำเนินงานพัฒนาสภาพแวดล้อมในชุมชนของตนเอง ให้ความสำคัญกับการเสริมอำนาจองค์กรชุมชน

ในการพิจารณาโครงการกิจกรรมพัฒนาสภาพแวดล้อมชุมชนนั้น เมื่อชุมชนและเครือข่ายชุมชนได้ร่วมกันเขียนโครงการเป็นที่เรียบร้อยแล้ว จะนำเสนอให้คณะกรรมการในระดับท้องถิ่น เพื่อร่วมกันพิจารณากลับกรอง โดยให้อำนาจการตัดสินใจอยู่ที่คณะกรรมการระดับท้องถิ่น 80% จากนั้นจะรวบรวมนำเข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการกำกับโครงการฯ โดยปกติแล้ว คณะกรรมการกำกับโครงการฯ จะประชุมเพื่อพิจารณาในทุก 3 เดือน

หลักเกณฑ์การพิจารณาโครงการของคณะกรรมการระดับท้องถิ่น

- (1) เป็นโครงการกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนมากของชุมชน
- (2) เป็นโครงการที่เป็นจุดรวมของชาวบ้านในการมาร่วมทำ
- (3) เป็นโครงการที่ทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนดีขึ้นและไม่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

(3) เป็นโครงการกิจกรรมที่มีการจัดการ บริหาร มีความโปร่งใส ตรวจสอบได้ ฯลฯ

ซึ่งการพิจารณาโครงการจะเน้นและให้ความสำคัญกับกระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมของสมาชิกในชุมชน และเครือข่ายเป็นหลัก

แนวทางการพิจารณาโครงการของคณะกรรมการกำกับโครงการ

(1) เป็นโครงการ/กิจกรรมที่เคยดำเนินการแล้ว แต่ชุมชนประสบปัญหาด้านงบประมาณ กำลังคน ทักษะ การจัดการ หรือทักษะเชิงเทคนิค

(2) เป็นกิจกรรมที่ริเริ่มใหม่ ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากชุมชน และชุมชนจะดำเนินการเองให้มากที่สุด

- (3) มีการจัดทำบันทึกเกี่ยวกับกิจกรรมที่องค์กรชุมชน หรือชาวชุมชนดำเนินการร่วมกัน
- (4) เป็นโครงการที่มาจากความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง
- (5) เป็นโครงการที่ชาวชุมชนเห็นพ้องกันว่าเป็นประโยชน์ต่อชุมชนส่วนรวม และจะต้องเสนอโดยชุมชน

ชุมชนเพชรคลองจั่นได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากสำนักพัฒนาชุมชนเมือง ในโครงการต่างๆ เช่น งบประมาณที่นำมาใช้ในการทำทางเดินในชุมชน.

3) สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม(Social Fund Office)

เป็นหน่วยงานที่ได้มีแนวคิดให้มี “โครงการลงทุนเพื่อสังคม” (Social Investment Project หรือ SIP)เกิดขึ้น ประกอบด้วยสองแนวทาง คือ แนวทางแรกจัดสรรให้กับโครงการที่มีประสิทธิภาพของภาครัฐตามแผนงานโครงการที่มีอยู่แล้ว ซึ่งสามารถบรรเทาและแก้ไขปัญหาเศรษฐกิจและสังคมได้ด้วยความรวดเร็ว แนวทางที่สอง กระทรวงการคลังมอบหมายให้ธนาคารออมสินเป็นผู้บริหารจัดการ 2 กองทุน คือ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม(Social Investment Fund หรือ SIF) เป็นกองทุนที่รัฐบาลกู้มาจากธนาคารโลก และต้องใช้คืนพร้อมดอกเบี้ยภายใน 15 ปี โดยมอบหมายให้ธนาคารออมสินทำหน้าที่แบ่งปันให้ชุมชนทั้งในเมืองและชนบท กองทุนที่สองคือ กองทุนพัฒนาเมืองในภูมิภาค(Regional Urban Development Fund หรือ RUDF) โดยทั้งสองกองทุนมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชนทั้งในชนบทและในเมือง เพื่อการฟื้นฟูวิกฤตเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การพึ่งตนเองในระยะยาว โดยให้การสนับสนุนงบประมาณแก่กิจกรรมหรือโครงการที่เสนอโดยองค์กรท้องถิ่น ซึ่งได้แก่ องค์กรชุมชน เครือข่ายองค์กรชุมชน สถาบันในชุมชน คณะกรรมการหมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบล สุขาภิบาล เทศบาล เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม

(1) เพื่อให้มีการฟื้นฟูสังคมฐานล่าง ให้ชุมชนและท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการพัฒนาตนเองด้วยกระบวนการกระจายอำนาจ โดยเน้นที่ชุมชนฐานล่างและองค์กรท้องถิ่น ที่มีการรวมตัวกันมาก่อนและมีศักยภาพในการจัดการ เพื่อให้เกิดกระบวนการร่วมคิด ร่วมทำร่วมรับประโยชน์ และร่วมตรวจสอบระหว่างองค์กรท้องถิ่น ร่วมกับองค์กรปกครองท้องถิ่นและภาคีต่างๆในท้องถิ่น

(2) เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถในการบริหารจัดการขององค์กรชุมชนและองค์กรท้องถิ่น ให้สามารถพึ่งตนเองได้ในระยะยาว และสามารถขยายเครือข่ายไปทั่วประเทศ เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นขบวนการที่เข้มแข็ง มีกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่อง

(3) เพื่อสนับสนุนให้เกิดระบบเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อนำไปสู่เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง โดยจัดตั้งองค์กรธุรกิจของชุมชนระดับท้องถิ่น ที่ชุมชนร่วมกันเป็นเจ้าของธุรกิจชุมชน บริหารจัดการและเป็นภูมิคุ้มกันระบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงของท้องถิ่น

(4) เพื่อสนับสนุนความร่วมมือระหว่างรัฐและประชาชน

(5) เพื่อกระตุ้นให้คนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมพัฒนาสังคมอย่างกว้างขวาง โดยสนับสนุนให้เกิดประชาสังคมและธรรมรัฐในระยะยาว โดยการร่วมมือเป็นพหุภาคี ระหว่างองค์กรชุมชน หน่วยงานภาครัฐในส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น ภาคธุรกิจ องค์กรพัฒนาเอกชน ชุมชนและสถาบันวิชาการ

เป้าหมายของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม

(1) พัฒนาความเข้มแข็งขององค์กรชุมชนและการพึ่งตนเองของท้องถิ่น

(2) ให้ความช่วยเหลือประชาชนฐานล่างซึ่งได้แก่ กลุ่มคนว่างงาน คนยากจน กลุ่มคนว่างงานจากผลกระทบวิกฤตเศรษฐกิจ กลุ่มผู้หญิง และกลุ่มผู้ด้อยโอกาส

ชุมชนเพชรคลองจั่นได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากหน่วยงานของSIP ในโครงการต่างๆหลายโครงการ เช่น งบประมาณที่นำมาทำสวนหย่อมบริเวณริมคลองในชุมชน งบประมาณที่นำมาใช้เป็นกองทุนอาชีพและกองทุนการศึกษา

4.5.5 องค์กรที่ชุมชนเพชรคลองจั่นเข้าร่วมเป็นสมาชิก

1) เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา

ในส่วนของการทำงานกิจกรรมระหว่างชุมชนนั้น ชุมชนเพชรคลองจั่นได้ร่วมเป็นสมาชิกในการจัดตั้งเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นการรวมตัวของชุมชนแออัดในหลายพื้นที่ของกรุงเทพมหานคร ที่ประสบปัญหาในด้านที่อยู่อาศัย ได้มีโอกาสมาปรึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในเวทีต่างๆในช่วงปลายพ.ศ.2528 และช่วยกันแก้ไขปัญหา จนกระทั่งได้มีความเห็นร่วมกันที่จะทำงานในรูปแบบองค์กร เพื่อช่วยเหลือชุมชนสมาชิก และได้ประกาศจัดตั้งเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ 31 ตุลาคม 2540 โดยมีชุมชนสมาชิกร่วมก่อตั้งจำนวน 10 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนเพชรคลองจั่น ชุมชนโรงหวาย ชุมชนบางน้ำแก้ว ชุมชนพญาเว่อ ชุมชนกิตติ ชุมชนหัวหมาก ชุมชนบางเตย ชุมชนหลวงวิจิตร ชุมชนลำไผ่ ชุมชนคลองตัน

กิจกรรมของเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา สามารถแบ่งออกได้ ดังนี้

1.งานด้านนโยบาย เช่น การรณรงค์พระราชบัญญัติชุมชนแออัด สนับสนุนการปรับปรุงพื้นที่คลอง สนับสนุนนโยบายการบริหารสาธารณูปโภค สาธารณูปการแก่ชุมชน

2.งานด้านสิทธิที่อยู่อาศัย เช่น ช่วยเหลือสนับสนุนแก้ไขปัญหาการไล่รื้อชุมชนสมาชิกและองค์กรพันธมิตร สนับสนุนการจัดทำผังปรับปรุงที่อยู่อาศัย

3.งานด้านสิทธิชุมชน เช่น สนับสนุนการมีทะเบียนบ้าน การมีน้ำประปา/ไฟฟ้า สนับสนุนการรับรองสิทธิชุมชน ให้มีการจดทะเบียนชุมชนของชุมชนสมาชิก

4. งานด้านคุณภาพชีวิตและสิ่งแวดล้อม เช่น จัดกิจกรรมงานกีฬาด้านอาสาสมัคร จัดกิจกรรมโครงการค่ายเยาวชนรักษ์ชุมชนและสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมอาชีพแก่สมาชิก จัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ เพื่อแก้ไขปัญหาที่อยู่อาศัย ส่งเสริมสนับสนุนนโยบายการศึกษาฟรีของกรุงเทพมหานครเพื่อนำมาสู่ชุมชน

5. งานด้านข้อมูล เช่น จัดฝึกอบรมให้ความรู้ทางด้านกฎหมายและอื่นๆแก่สมาชิก เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์แก่สมาชิก บริหารจัดการกองทุนการศึกษา กองทุนสวัสดิการ กองทุนอาชีพ

2) เครือข่ายสลัมสี่ภาค

เครือข่ายสลัมสี่ภาคเป็นองค์กรที่ได้มีการรวมตัวของกลุ่มผู้นำชุมชนแออัดที่ตั้งอยู่ในภาคต่างๆ ได้แก่ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือกัน ในเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัย และรวมตัวกันต่อสู้เพื่อสิทธิคนจนในการอยู่อาศัย โดยชุมชนเพชรคลองจั่นเข้าร่วมเป็นสมาชิก มีการทำกิจกรรมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ เช่น การร่วมกันไปยื่นข้อเสนอต่อรัฐบาลในข้อเรียกร้องต่างๆ

จากการที่ชุมชนเพชรคลองจั่นได้เข้าร่วมเป็นสมาชิกในเครือข่ายกับชุมชนอื่นๆ มีผลทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งมากขึ้น เมื่อชุมชนทำกิจกรรมใดสมาชิกเครือข่ายชุมชนจะมาร่วมกิจกรรมด้วย เช่น การมาช่วยสร้างทางเดินในชุมชน การรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านใหม่ การขุดลอกคูคลอง ฯลฯ และเมื่อชุมชนอื่นทำกิจกรรม สมาชิกที่มีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพ จะไปร่วมกิจกรรมด้วยเช่นเดียวกัน เพื่อจะได้มีโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้งานชุมชนอื่น ทำให้มีวิสัยทัศน์นำสิ่งที่ที่ดีได้พบเห็นมาปรับปรุงชุมชนให้มีสภาพที่ดีขึ้น

4.5.6 กองทุนกั๊ยมเงินในชุมชน

คณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่น ได้จัดตั้งกองทุนกั๊ยมเงินในชุมชน2 กองทุน ได้แก่ กองทุนเงินกั๊ยมเพื่อการศึกษา และกองทุนประกอบอาชีพ ซึ่งแต่ละกองทุนก็มีหลักการการกั๊ยมเงินแตกต่างกันออกไป ดังนี้

4.5.6.1 กองทุนอาชีพ

กองทุนอาชีพ เป็นกองทุนที่ให้ความช่วยเหลือผู้ที่ขาดแคลนเงินทุนที่จะนำไปใช้ในการประกอบกิจการค้าขาย โดยมีหลักการว่า ผู้ที่กั๊ยมเงินจะต้องอยู่อาศัยในชุมชน ต้องนำเงินที่กั๊ยมไปใช้ในการประกอบอาชีพ ที่สำคัญจะต้องเป็นผู้ที่ให้ความร่วมมือกับชุมชนในทุกๆด้าน ให้ความร่วมมือกับชุมชน ในการทำกิจกรรมของชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ซึ่งในกรณีที่เป็นการลงทุนใหม่ให้กั๊มได้7,000บาท และในกรณีที่กั๊มเพื่อลงทุนเพิ่มเติมกั๊มได้

4,200 บาท (ผ่อนส่งเป็นงวดทั้งหมด 12 งวด เดือนละ 371 บาท) ดอกเบี้ยในการกู้ยืม ร้อยละ 6 บาทต่อปี การกู้ยืมต้องมีบุคคลค้ำประกัน ถ้าหากผู้กู้ผิดสัญญาในการผ่อนชำระให้เรียกเงินคืนพร้อมดอกเบี้ยคืนได้ทันที มีผู้อยู่อาศัยในชุมชนกู้เงินกองทุนอาชีพประมาณ 45 ราย หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือในด้านกองทุนอาชีพ คือ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund หรือ SIP)

4.5.6.2 กองทุนการศึกษา

กองทุนการศึกษาเป็นกองทุนที่ให้ผู้กู้ยืมเพื่อการศึกษา โดยมีหลักเกณฑ์การกู้ยืมว่าผู้ที่กู้ยืมจะต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นสมาชิกในชุมชน และจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน การกู้ยืมเงินนั้นให้ผู้กู้ยืมเงินตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลไปจนถึงระดับปริญญาตรี จำนวนเงินที่ให้ผู้กู้ยืมการศึกษาระดับอนุบาลให้ผู้กู้ยืมในวงเงิน 2,000 – 5,000 บาท ระดับประถมศึกษาให้ผู้กู้ยืมในวงเงิน 2,000 – 5,000 บาท ระดับมัธยมศึกษาให้ผู้กู้ยืมในวงเงิน 5,000 - 7,000 บาท ระดับปริญญาตรีให้ผู้กู้ยืมในวงเงิน 7,000 – 10,000 บาท ดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อปี ทำสัญญาเป็นปีและผ่อนส่งเป็นรายเดือน ผู้กู้ยืมเงินในระดับประถมศึกษา มีจำนวน 18 ราย ระดับมัศึกษามีจำนวน 8 ราย ระดับปริญญาตรีมีจำนวน 6 ราย หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือในด้านกองทุนการศึกษา คือ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund หรือ SIP)

การแก้ไขปัญหาหนี้ค้ำชำระของกองทุนอาชีพและกองทุนการศึกษา ใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน คือ ต้องส่งเงินค้ำชำระให้หมดก่อน จึงมีการพิจารณาให้ผู้ใหม่ และพิจารณาแบ่งสมาชิกออกเป็นกลุ่ม โดยแบ่งเป็น กลุ่มที่ส่งเงินคืนสม่ำเสมอ กลุ่มที่ขาดส่งบ้าง กลุ่มที่ไม่ส่งเงินคืน จากการสอบถามผู้รับผิดชอบการให้ผู้กู้ยืมเงินของกองทุนอาชีพและกองทุนการศึกษา พบว่าส่วนมากสมาชิกจะส่งเงินคืนสม่ำเสมอ สมาชิกที่ขาดส่งเงินในบางงวดจะมีน้อย ส่วนสมาชิกที่ไม่ส่งเงินคืนเลยพบว่าไม่มี

ดังนั้น กองทุนกู้ยืมเงินภายในชุมชนจึงมีความสำคัญอย่างมาก ในการให้โอกาสผู้ที่ยังขาดแคลนทรัพย์สิน ได้มีโอกาสกู้ยืมเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกองทุน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อยู่อาศัยได้สร้างอาชีพ และมีรายได้ในการเลี้ยงชีพ และยังเปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้มีโอกาสในการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

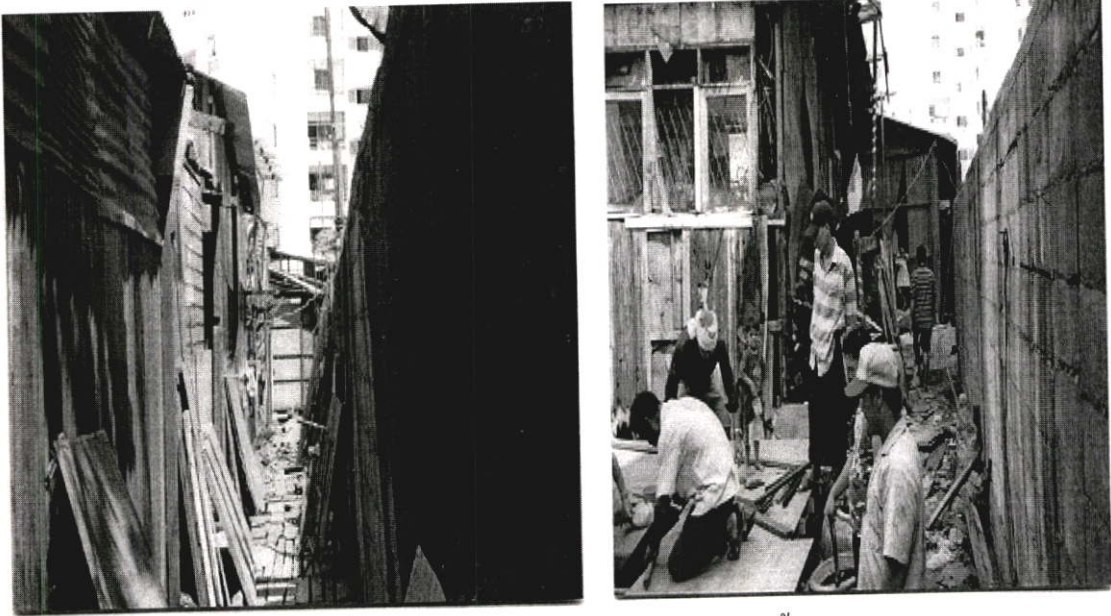
4.5.7 การรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่โดยการช่วยเหลือตนเอง

การรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ได้เริ่มสร้างจากที่อยู่อาศัยในโซนที่ 2 โดยให้บ้านที่อยู่ติดกำแพงโรงหนังเพชรคลองจั่นได้ขยับออกมา เพื่อจะได้ทำทางเดินภายในชุมชน และบ้านที่

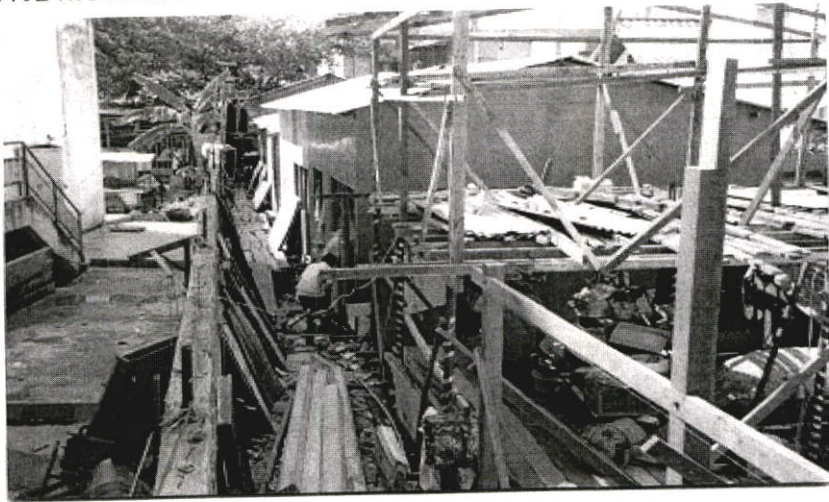
สร้างใหม่ก็ให้สร้างเป็น 2 ชั้นตามรูปแบบ เพื่อจะได้มีเนื้อที่ในการใช้ประโยชน์มากขึ้น เพราะเดิมบ้านจะมีลักษณะแคบและเล็ก ตลอดจนบ้านหลังใดที่สร้างรูกำลังไปในคลองวัดพิชัย ก็ให้รื้อและสร้างใหม่ โดยให้บ้านหลังอื่นที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงแบ่งเนื้อที่ที่บ้านให้สร้างใหม่ โดยการขยับบ้านให้เล็กลง ซึ่งทุกคนก็ยินยอมแบ่งเนื้อที่ให้ไม่มีปัญหาใดๆ และให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี วิธีการรื้อบ้านโดยให้คนในชุมชนมาช่วยกันรื้อบ้าน การสร้างบ้านก็เช่นเดียวกันจ้างคนที่ชำนาญมา 1 คน นอกนั้นก็เป็นคนในชุมชนมาช่วยกัน โดยหมุนเวียนกันมา โดยไม่ให้เสียงงานประจำที่ต้องไปประกอบอาชีพที่ทำอยู่ และยังมีเครือข่ายชุมชนอื่นมาช่วยด้วยจึงเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน (เครือข่ายร่วมกันสร้าง สลัมศึกษา) ในส่วนของค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้านใหม่ เจ้าของบ้านจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในด้านวัสดุ อุปกรณ์ในการสร้างบ้านเอง โดยส่วนมากจะใช้วัสดุของบ้านเดิมนำกลับมาใช้อีกเท่าที่จะทำได้ และซื้อวัสดุเพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาดอยู่ ตลอดจนจ้างช่างก่อสร้างที่ชำนาญ 1 คน นอกจากนี้ยังมีค่าใช้จ่ายในอาหารที่นำมาเลี้ยงคนที่มาช่วยรื้อและสร้างบ้าน (ทางชุมชนได้ช่วยเหลือบ้านที่รื้อและสร้างใหม่เป็น 2 ชั้น ในด้านวัสดุที่ใช้สร้างบ้านบางส่วน เช่น ให้เสาปูนสำหรับสร้างบ้าน 6 ต้น สังกะสี 6 แผ่น สำหรับบ้านแต่ละหลัง ซึ่งทางชุมชนได้เงินงบประมาณช่วยเหลือมาจากเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา และสมาคมร่วมกันสร้าง ซึ่งทางชุมชนได้เป็นสมาชิก)

จากการสอบถามครอบครัวที่อาศัยในชุมชน เรื่องความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่ พบว่า ร้อยละ 50 อยากให้มีการปรับผังชุมชนใหม่ เพราะชุมชนจะได้มีระเบียบ แต่ยังไม่มีความพร้อมที่จะนำมาปรับปรุง ร้อยละ 42 อยากให้มีการปรับผังชุมชนใหม่ เพราะชุมชนจะได้มีระเบียบ และพร้อมปรับปรุงทันที ร้อยละ 5 ไม่อยากให้มีการปรับผังชุมชนใหม่ เพราะยังไม่มีความพร้อมที่จะปรับปรุง ร้อยละ 3 ไม่อยากให้มีการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ เพราะคิดว่าผังชุมชนเดิมคืออยู่แล้ว ในส่วนของการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านรูปแบบใหม่ พบว่า ร้อยละ 47 ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะทำให้ชุมชนมีระเบียบ แต่อยากให้มีเงินมาช่วยในการสร้างบ้าน ร้อยละ 32 ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะทำให้ชุมชนมีระเบียบ ร้อยละ 13 ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะไม่มีเงิน ร้อยละ 8 ยินยอมรื้อบ้านเดิม ถ้าเป็นมติของชุมชน

จากการสอบถามถึงแรงจูงใจที่ทำให้ทางครอบครัวปรับปรุงที่อยู่อาศัย พบว่า ร้อยละ 58 เป็นความต้องการของครอบครัว ร้อยละ 32 มติของชุมชนเป็นแรงจูงใจให้ปรับปรุงที่อยู่อาศัย ร้อยละ 5 หน่วยงานราชการเป็นแรงจูงใจ ร้อยละ 5 มติของชุมชนและความต้องการของครอบครัว เมื่อสอบถามถึงเรื่องการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านใหม่ พบว่า ร้อยละ 47 ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะจะทำให้ชุมชนมีระเบียบ แต่ต้องมีเงินมาช่วยเหลือในการก่อสร้างบางส่วน ร้อยละ 32 ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะจะได้ทำให้ชุมชนมีระเบียบ ร้อยละ 13 ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะไม่มีเงินจะสร้างใหม่ ร้อยละ 8 ยินยอมรื้อบ้านเดิม ถ้าเป็นมติของชุมชน

ภาพที่ 4.7 ชาวบ้านช่วยกันรื้อบ้านเพื่อสร้างใหม่เป็นบ้านแบบสองชั้น

ภาพที่ 4.8 บ้านที่รื้อและสร้างใหม่เป็นแบบสองชั้นตามรูปแบบผังชุมชน

ตารางที่ 4.29 การรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่

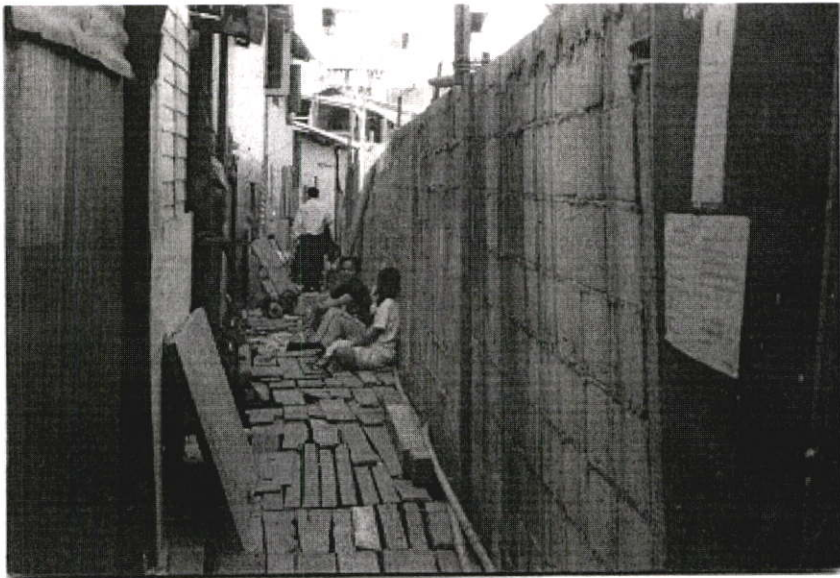
ความคิดเห็นในการรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
ความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่		
- ไม่อยากให้มีการปรับปรุง เพราะคืออยู่แล้ว	2	3.33
- ไม่อยากให้มีการปรับปรุง เพราะยังไม่มีเงิน	3	5
- อยากให้ปรับปรุง ชุมชนจะมีระเบียบ	25	41.67
พร้อมปรับปรุงทันที	30	50
- อยากให้ปรับปรุง ชุมชนจะมีระเบียบ แต่ยังไม่มีความพร้อม	60	100
รวม		
การยินยอมรื้อบ้านเดิม และสร้างรูปแบบใหม่		
- ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม	8	13.33
- ยินยอมรื้อบ้านเดิม	52	86.67
รวม	60	100
การยินยอมรื้อบ้านเดิม และสร้างรูปแบบใหม่		
- ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะไม่มีเงิน	8	13.33
- ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะจะทำให้ชุมชนมีระเบียบ	19	31.67
- ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะทำให้ชุมชนมีระเบียบ ต้องมีเงินช่วยบางส่วน	28	46.67
- ยินยอมรื้อบ้านเดิม ถ้าเป็นมติของชุมชน	5	8.33
รวม	60	100

ที่มา: จากแบบสัมภาษณ์

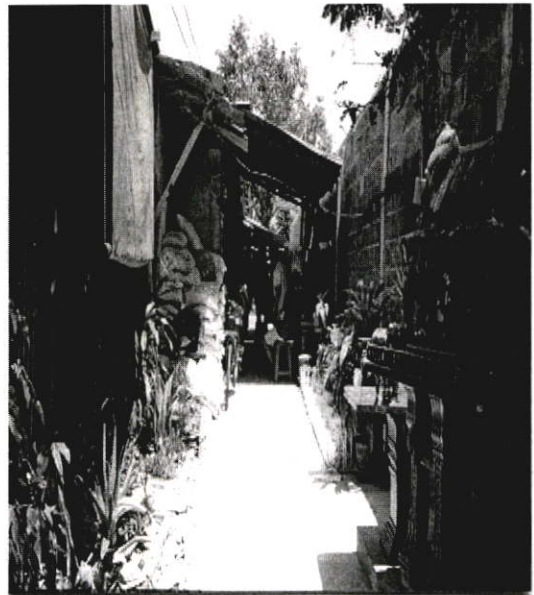
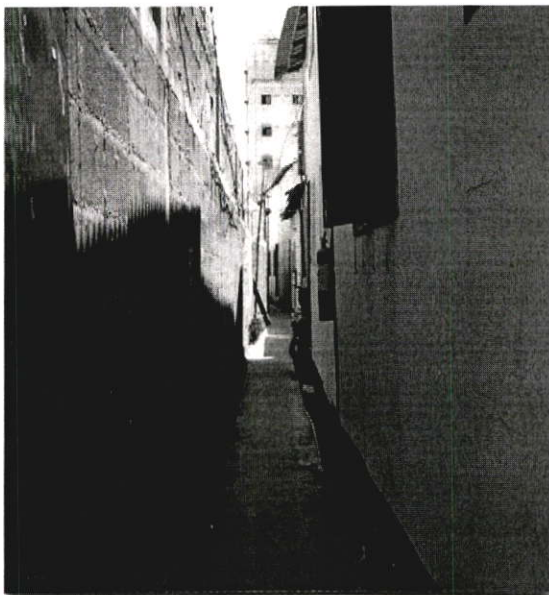
ปัญหาของการรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านใหม่นั้น พบว่า ไม่ได้ขออนุญาตจากกรมโยธาในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบอาคาร ซึ่งหน่วยงานฝ่ายโยธาของสำนักงานเขตบึงกุ่มได้มาตรวจดู และได้เตือนไปว่าทำไม่ถูกต้องตามกฎหมาย แต่ในความเป็นจริงแล้ว ถึงแม้ทางชุมชนจะได้ไปยื่นขอเปลี่ยนแปลงการรูปแบบการสร้างบ้าน ฝ่ายโยธาของสำนักงานเขตบึงกุ่มคงไม่อนุญาตให้สร้าง เพราะว่าการอยู่อาศัยของชุมชนอยู่ในสถานะผู้บุกรุก ซึ่งถือว่าเป็นการอยู่อาศัยที่ไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

ชุมชนบุกรุกมักไม่ได้รับประโยชน์จากการปรับปรุงชุมชน เพราะชุมชนบุกรุกเป็นชุมชนที่ผิดกฎหมาย เจ้าของที่ดินย่อมไม่อนุญาตให้หน่วยงานต่างๆเข้าดำเนินการปรับปรุง และโอกาสที่จะถูกไล่รื้อย่อมมีสูง(โสภณ พรโชคชัย .1020 สลัม) หน่วยงานต่างๆจึงมักไม่เข้าดำเนินการปรับปรุง เพราะเกรงว่าการปรับปรุงจะสูญเสียไปจากการไล่รื้อที่อาจจะมาถึงในระยะเวลาอันใกล้

ชุมชนได้ปรับปรุงทางเดินในชุมชนใหม่ เนื่องจากทางเดินภายในชุมชนเป็นทางเดินที่ถมด้วยดิน บางส่วนเป็นไม้กระดานที่นำมาปูพื้น ทางเดินจึงขรุขระทำให้เดินไม่สะดวก ผู้อยู่อาศัยในชุมชนต้องการที่จะให้มีการปรับปรุงทางเดิน ผู้บริหารชุมชนจึงได้ทำหนังสือขออนุญาตไปยังสำนักพัฒนาชุมชนเมือง จึงได้รับวัสดุอุปกรณ์เพื่อนำมาทำทางเดินซีเมนต์ภายในชุมชน และได้ทำการปรับปรุงทางเดินในชุมชน

ภาพที่ 4.9 เส้นทางสัญจรภายในชุมชนก่อนทำการปรับปรุง

ภาพที่ 4.10 เส้นทางสัญจรภายในชุมชนภายหลังทำการปรับปรุง

4.5.6.1 ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่ กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่ กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่(ตารางที่4.30) พบว่า ครอบครัวที่ไม่ต้องการให้มีการปรับผังชุมชนใหม่และไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม มีจำนวน 4 ครอบครัว ครอบครัวที่ไม่อยากให้มีการปรับปรุงแต่ยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ มีจำนวน 1 ครอบครัว ครอบครัวที่อยากให้มีการปรับปรุงแต่ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม มีจำนวน 4 ครอบครัว ครอบครัวที่ต้องการให้มีการปรับปรุงชุมชน และยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ มีจำนวน 51 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นที่ต้องการให้มีการปรับผังชุมชนใหม่ และยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ ครอบครัวที่ไม่อยากให้มีการปรับปรุงชุมชนแต่ยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ เป็นเพราะมีความเห็นว่าถ้าหากมติดของชุมชนให้รื้อก็ยินยอมรื้อบ้านเดิมด้วย สำหรับครอบครัวที่อยากให้มีการปรับปรุงผังชุมชนใหม่ แต่ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ เป็นเพราะมีความกังวลในเรื่องค่าใช้จ่ายที่จะต้องหามา เพื่อใช้ในการสร้างบ้านใหม่ และยังไม่มีเงิน

ตารางที่4.30 ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่ กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่

ความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่	การยินยอมรื้อบ้านเดิม และสร้างรูปแบบใหม่		รวม
	ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม	ยินยอมรื้อบ้านเดิม	
ไม่อยากให้มีการปรับปรุง	4 (80%) (50%)	1 (20%) (2%)	5 (100%) (8%)
อยากให้มีการปรับปรุง	4 (7.27%) (50%)	51 (92.72%) (98%)	55 (100%) (92%)
รวม	8 (13.33%) (100%)	52 (86.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 20.979

df. = 1

Aymp. Sig. (2-tailed) = .000

a 2 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .67.

4.5.7.2 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในขนาดรูปแบบบ้านใหม่ กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในขนาดรูปแบบบ้านใหม่ กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่(ตารางที่4.31) พบว่า ครอบครัวที่ไม่พอใจในขนาดของรูปแบบบ้านใหม่ และไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่ มีจำนวน 2 ครอบครัว ครอบครัวที่ไม่พอใจในขนาดของรูปแบบบ้านใหม่ แต่ยินยอมรื้อบ้านเดิม มีจำนวน 1 ครอบครัว ครอบครัวที่พอใจในขนาดของรูปแบบบ้านใหม่ แต่ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม มีจำนวน 6 ครอบครัว ครอบครัวที่มีความพอใจในขนาดของรูปแบบบ้านใหม่ และยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ มีจำนวน 51 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ครอบครัวส่วนมากจะมีความพอใจในขนาดของรูปแบบบ้านใหม่ และยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ เพราะว่าการรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ จะทำให้พื้นที่อยู่อาศัยมีขนาดกว้างขึ้น จึงสร้างความพอใจให้กับผู้อยู่อาศัยมากขึ้น ครอบครัวที่ไม่พอใจในขนาดของรูปแบบบ้านใหม่ แต่ยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ ให้เหตุผลว่าถ้าทำให้ชุมชนมีระเบียบมากขึ้นก็จะให้ความร่วมมือ ส่วนครอบครัวที่มีความพอใจในขนาดของรูปแบบบ้านใหม่ แต่ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิมเพื่อสร้างใหม่ ส่วนมากจะให้เหตุผลว่า ไม่มีเงินที่จะนำมาสร้างบ้านใหม่ จึงไม่อยากจะให้มีการรื้อบ้านเดิม

ตารางที่4.31 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในขนาดรูปแบบบ้านใหม่กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่

ความพอใจในขนาด ของรูปแบบบ้านใหม่	การยินยอมรื้อบ้านเดิม และสร้างรูปแบบใหม่		รวม
	ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม	ยินยอมรื้อบ้านเดิม	
ไม่พอใจ	2 (66.66%) (25%)	1 (33.33%) (2%)	3 (100%) (5%)
พอใจ	6 (10.52%) (75%)	51 (89.47%) (98%)	57 (100%) (95%)
รวม	8 (13.33%) (100%)	52 (86.66%) (100%)	60 (100%) (100%)

Chi-Square Test: Value = 7.773

df. = 1

Aymp. Sig. (2-tailed) = .005

a Computed only for a 2x2 table

b 2 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .40.

4.5.7.3 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้นกับการยินยอม รื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่

จากการศึกษาความพอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้น กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่(ตารางที่4.32) พบว่า ครอบครัวที่ไม่พอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้น และไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิมสร้างบ้านรูปแบบใหม่ มีจำนวน 2 ครอบครัว ครอบครัวที่พอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้น แต่ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่ มีจำนวน 6 ครอบครัว ครอบครัวที่พอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้น และยินยอมรื้อบ้านเดิมสร้างรูปแบบใหม่ มีจำนวน 52 ครอบครัว

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความพอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้นมีความสัมพันธ์กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านรูปแบบใหม่ เพราะครอบครัวส่วนใหญ่จะมีความพอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้น และยินยอมที่จะรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านรูปแบบใหม่ตามผังที่ชุมชนได้กำหนดไว้ ส่วนครอบครัวที่พอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้น แต่ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่ จากการสัมภาษณ์จึงทราบว่า เป็นเพราะมีความกังวลอย่างมากในเรื่องค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้านใหม่ เพราะไม่มีเงินทุน

ตารางที่4.32 ความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้นกับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่

ความพอใจในลักษณะ บ้านแบบสองชั้น	การยินยอมรื้อบ้านเดิม และ สร้างรูปแบบใหม่		รวม
	ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม	ยินยอมรื้อบ้านเดิม	
ไม่พอใจ	2 (25%)	(100%)	-- (3.33%)
พอใจ	6 (75%)	52 (100%)	58 (96.66%)
รวม	8 (100%)	52 (100%)	60 (100%)

Chi-Square Test : Value = 13.448b

df. = 1

Aymp. Sig. (2-tailed) = .000

a 2 cells (50.0%) have expected count less than 5. The minimum expected count is .27.

สรุป ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ เพราะทำให้ชุมชนมีระเบียบและยินยอมที่จะรื้อบ้านเดิม จากการที่ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่ยังมีฐานะยากจนและไม่มีเงินทุนพอในการที่จะสร้าง

บ้านใหม่ หลายๆครอบครัวกังวลใจในเรื่องเงินทุนที่จะนำมาสร้างบ้าน ถ้ามีเงินก็พร้อมที่จะรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านใหม่ เพราะเห็นด้วยกับการปรับผังชุมชนใหม่

4.5.8 การปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ลักษณะที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่ชำรุดทรุดโทรม เพราะวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างบ้านส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุเหลือใช้ที่ซื้อต่อมา สภาพที่อยู่อาศัยจึงจำเป็นต้องได้รับการซ่อมแซมและปรับปรุงในส่วนที่ชำรุด จากการสัมภาษณ์ความบ่อยครั้งในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย พบว่า ร้อยละ 58 ปรับปรุง 1-2 ครั้ง/ปี(ซ่อมแซมบ้านในส่วนที่ชำรุดเล็กน้อย เช่น หลังคารั่ว ฝ้าบ้านชำรุด) ร้อยละ 16 ตั้งแต่มาอยู่อาศัยปรับปรุง 2 ครั้ง ร้อยละ 13 ตั้งแต่มาอยู่อาศัยปรับปรุง 1 ครั้ง ร้อยละ 10 ไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัย ร้อยละ 2 ปรับปรุง 3-4 ครั้ง /ปี (สาเหตุที่ปรับปรุงบ่อยเพราะบ้านชำรุดมาก)

เมื่อสอบถามถึงสาเหตุในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย พบว่า ร้อยละ 67 ตอบว่าบางส่วนของที่อยู่อาศัยชำรุด ร้อยละ 10 ไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัย ร้อยละ 8 ปรับปรุงที่อยู่อาศัยเพราะเป็นมติของชุมชน ร้อยละ 5 ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้ดูใหม่ขึ้น ร้อยละ 5 ต่อเติมที่อยู่อาศัย ร้อยละ 5 ปรับปรุงเพราะบางส่วนของที่อยู่อาศัยชำรุดและมติดของชุมชนให้ปรับปรุง

เมื่อสัมภาษณ์ถึงความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย พบว่า ร้อยละ 88 ต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ร้อยละ 12 ไม่ต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย เมื่อสอบถามถึงสาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถปรับปรุงที่อยู่อาศัย ร้อยละ 70 ให้เหตุผลว่าไม่มีเงินปรับปรุง ร้อยละ 28 ความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย ร้อยละ 2 มีความพอใจในสภาพที่เป็นอยู่จึงไม่คิดที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัย

ตารางที่ 4.33 การปรับปรุงที่อยู่อาศัย

การปรับปรุงที่อยู่อาศัย	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
ความบ่อยครั้งในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย		
- ไม่เคยปรับปรุง	7	11.67
- ตั้งแต่มาอยู่ปรับปรุง 1 ครั้ง	8	13.33
- ตั้งแต่มาอยู่ปรับปรุง 2 ครั้ง	10	16.67
- 1-2 ครั้ง/ต่อปี	1	1.67
- 3-4 ครั้ง/ต่อปี	34	56.67
รวม	60	100

ตารางที่ 4.33 (ต่อ)

การปรับปรุงที่อยู่อาศัย	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
สาเหตุในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย		
- บางส่วนของที่อยู่อาศัยชำรุด	40	66.67
- ปรับปรุงให้ดูใหม่ขึ้น	3	5
- ค่อเติมที่อยู่อาศัย	3	5
- มติของชุมชน	5	8.33
- บางส่วนของที่อยู่อาศัยชำรุด และมติของชุมชน	3	5
- ไม่เคยปรับปรุงที่อยู่อาศัย	6	10
รวม	60	100
ความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย		
- ไม่ต้องการปรับปรุง	7	11.67
- ต้องการปรับปรุง	53	88.33
รวม	60	100
ปัจจัยที่ทำให้ไม่สามารถปรับปรุงที่อยู่อาศัย		
- ไม่มีเงินที่จะปรับปรุง	42	70
- ความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย	17	28.33
- พอใจในสภาพที่เป็นอยู่	1	1.67
รวม	60	100

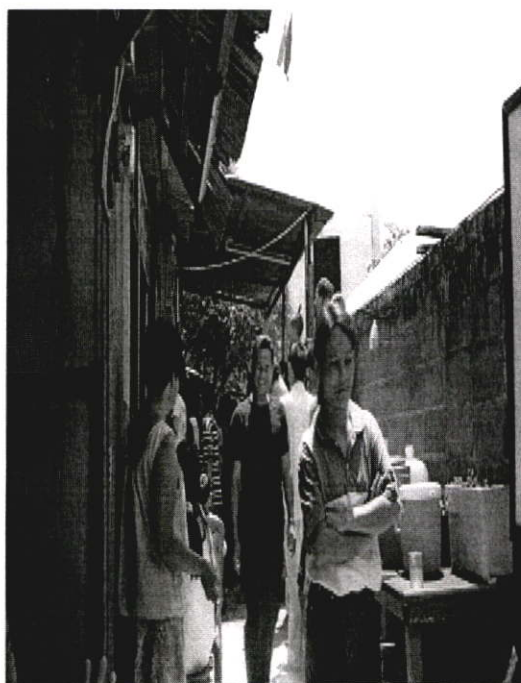
ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า ครอบครัวที่อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีสภาพที่ดีขึ้น เนื่องจากลักษณะของบ้านเรือนที่ชำรุด นอกจากนี้เมื่อสอบถามถึงความพึงพอใจและไม่พึงพอใจในสภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบัน พบว่ามีสัดส่วนที่ใกล้เคียงกัน ร้อยละ 52 เป็นครอบครัวที่พึงพอใจในสภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบัน ร้อยละ 48 เป็นครอบครัวที่ไม่พึงพอใจในสภาพที่อยู่อาศัยปัจจุบัน แต่เมื่อมองถึงสาเหตุที่ทำให้ไม่สามารถปรับปรุงที่อยู่อาศัยได้ เนื่องมาจากการขาดเงินทุนที่จะนำมาใช้ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยเป็นปัจจัยสำคัญ

4.6 การมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง

ชุมชนที่มีศักยภาพและวิถีทางในการพัฒนาชุมชนที่เป็นรูปธรรม จะสังเกตได้ว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนนั้นจะต้องมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ชุมชนได้มีทิศทางในการพัฒนาไปในทางที่ดี ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการสละแรงกายเพื่อช่วยเหลือชุมชน เช่น การทำกิจกรรมต่างๆในชุมชนและระหว่างชุมชนและในด้านอื่นๆที่แต่ละคนจะมีความสามารถช่วยเหลือกันได้ ผู้วิจัยได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของครอบครัวที่อาศัยในชุมชนในประเด็นต่างๆ ดังต่อไปนี้

4.6.1 การมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุมชน

จากการสัมภาษณ์ถึงการมีส่วนร่วมในการเลือกตั้งผู้บริหารชุมชนในแต่ละครอบครัวพบว่า ร้อยละ 87 ไปเลือกตั้งทุกครั้ง ร้อยละ 10 ไปเลือกตั้งเป็นบางครั้ง ร้อยละ 3 ไม่เคยไปเลือกตั้งเลย จากการไปสังเกตการเลือกตั้งคณะกรรมการของชุมชน พบว่า คนในชุมชนมีความสนใจในการเลือกตั้งมาก จะมีการรวมกลุ่มกันมาเชียร์คนที่ต้องการให้เข้ามาทำหน้าที่ในการบริหารชุมชนในช่วงที่มีการนับคะแนน โดยผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะเน้นถึงแนวทางว่าใครจะมีนโยบายในการพัฒนาชุมชนอย่างไร และผู้อยู่อาศัยจะได้รับประโยชน์อย่างไร

ภาพที่ 4.11 บรรยากาศในการเลือกตั้งคณะกรรมการชุมชน

ตารางที่ 4.34 การมีส่วนร่วมในเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุมชน

การเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุมชน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การเลือกตั้งคณะกรรมการบริหารชุมชน		
- ไม่เคยไปเลือกตั้ง	2	3.33
- เลือกตั้งบางครั้ง	6	10
- เลือกตั้งทุกครั้ง	52	86.66
รวม	60	100

4.6.2 การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน

จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนถึงการปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนในแต่ละครอบครัว พบว่า ร้อยละ 73 ปฏิบัติตามกฎระเบียบทุกข้อ ร้อยละ 27 ปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนบางข้อ

ตารางที่ 4.35 กฎระเบียบของชุมชน

กฎระเบียบของชุมชน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชน		
- ปฏิบัติบางข้อ	16	26.67
- ปฏิบัติทุกข้อ	44	73.33
รวม	60	100

4.6.3 การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นวางผังชุมชนใหม่

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมการแสดงความคิดเห็นในการวางผังชุมชน พบว่า ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ไม่ได้แสดงความคิดเห็นในการทำกิจกรรมมากเท่าไร ส่วนใหญ่จะแล้วแต่นโยบายการบริหารงานคณะกรรมการชุมชน เพราะเห็นว่าเหมาะสมดีแล้ว เช่น การแสดงความคิดเห็นในการออกแบบผังชุมชน โดยเฉพาะการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมยังมีไม่มาก จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่อาศัยในชุมชน ถึงวิธีการแสดงความคิดเห็นในการออกแบบผังชุมชน พบว่า ร้อยละ 55 ไม่ได้แสดงความคิดเห็น ร้อยละ 22 แสดงความคิดเห็นในที่ประชุม ร้อยละ 7 แสดงความคิดเห็นโดยฝากผู้อื่นไปบอกในที่ประชุม ร้อยละ 5 แสดงความคิดเห็นผ่านทางประธานชุมชน

ตารางที่ 4.36 การแสดงความคิดเห็นในการออกแบบผังชุมชน

ความคิดเห็นในการรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การแสดงความคิดเห็นในการออกแบบผังชุมชนใหม่ - ไม่ได้แสดงความคิดเห็น - แสดงความคิดเห็น รวม	 31 29 60	 51.67 48.33 100
การแสดงความคิดเห็น - ไม่ได้แสดงความคิดเห็น - แสดงความคิดเห็นในที่ประชุม - แสดงความคิดเห็นผ่านผู้นำชุมชน - แสดงความคิดเห็น โดยฝากผู้อื่นไปบอกในที่ประชุม รวม	 33 22 3 4 60	 55 36.67 5 6.67 100

ที่มา : แบบสัมภาษณ์

4.6.4 การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในชุมชน

จากการสังเกตการทำกิจกรรมของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า มีลักษณะแบบต่อเนื่อง ทุกๆ 15 วันจะมีการประชุมผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน มีการแจ้งข่าวสารต่างๆ ให้ทราบตลอดจนเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนและนอกชุมชน นอกจากนี้คนในชุมชนจะมีการช่วยกันทำความสะอาดชุมชน ทำความสะอาดคลอง จากการสอบถามผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนถึงการเข้าร่วมกิจกรรมในการประชุมชุมชนทุกๆ 15 วัน พบว่า ร้อยละ 52 เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ร้อยละ 24 เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง ร้อยละ 21 นานๆ จะเข้าร่วมสักครั้ง ร้อยละ 2 ไม่เคยเข้าร่วมประชุม

สำหรับการเข้าร่วมกิจกรรมทำความสะอาดชุมชน เช่น เก็บขยะในชุมชน จากการสอบถามผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน พบว่า ร้อยละ 53 เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ร้อยละ 27 เข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกครั้ง ร้อยละ 17 นานๆ จะเข้าร่วมกิจกรรมสักครั้ง และร้อยละ 2 ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม

ในส่วนของกิจกรรมทำความสะอาดคลอง พบว่า ร้อยละ 54 เข้าร่วมกิจกรรมทุกครั้ง ร้อยละ 25 เข้าร่วมกิจกรรมเกือบทุกครั้ง ร้อยละ 18 นานๆ จะเข้าร่วมกิจกรรมสักครั้ง และร้อยละ 3 ไม่เคยเข้าร่วมกิจกรรม จากการที่ได้ไปสัมภาษณ์ถึงสาเหตุที่ไม่ได้ไปเข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน ส่วนใหญ่ตอบว่าเป็นเพราะต้องไปทำงาน เช่น ไปค้าขาย มีการกินนอกบ้าน นอกจากนี้มีการทำกิจกรรมภายในชุมชนแล้ว ทางชุมชนยังได้มีการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนอื่นๆ อีกด้วย เพื่อที่จะได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับคนในชุมชนอื่น นอกจากนี้ยังเป็นการ

แลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนข่าวสารต่างๆ และแนวทางที่แต่ละชุมชนจะได้มีการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เข้มแข็งมากขึ้น

จากการสัมภาษณ์พบว่า ร้อยละ 90 รู้ว่ามีการทำกิจกรรมระหว่างชุมชน ร้อยละ 5 คิดว่าไม่มีการทำกิจกรรมระหว่างชุมชน และร้อยละ 5 ตอบว่าไม่ทราบ ในส่วนของการเข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนอื่น พบว่า ร้อยละ 52 มีการเข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนอื่นเสมอ ร้อยละ 48 ไม่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนอื่น สาเหตุที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนไม่ได้ไปเข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนอื่นนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นเพราะไม่มีเวลาต้องทำงานประกอบอาชีพ

ตารางที่ 4.37 การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน/ครอบครัว

การมีส่วนร่วมในกิจกรรม	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การทำความสะอาดคลอง		
- ไม่เข้าร่วม	2	3.33
- นานๆจะเข้าร่วมสักครั้ง	11	18.33
- เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง	15	25
- เข้าร่วมทุกครั้ง	32	53.33
รวม	60	100
การทำความสะอาดชุมชน		
- ไม่เข้าร่วม	2	3.33
- นานๆจะเข้าร่วมสักครั้ง	10	16.67
- เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง	16	26.67
- เข้าร่วมทุกครั้ง	32	53.33
รวม	60	100
การประชุมประจำเดือน		
- ไม่เข้าร่วม	2	3.33
- นานๆจะเข้าร่วมสักครั้ง	13	21.67
- เข้าร่วมเกือบทุกครั้ง	14	23.33
- เข้าร่วมทุกครั้ง	31	51.67
รวม	60	100
การเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชนอื่น		
- ไม่เข้าร่วม	29	48.33
- เข้าร่วม	31	51.67
รวม	60	100

4.6.5 การมีส่วนร่วมในการระดมทุนในการพัฒนาชุมชน

นอกจากนี้ การมีส่วนช่วยเหลือชุมชนในด้านต่างๆ เช่น การให้เงินในการพัฒนาชุมชน การให้เงินและช่วยด้านแรงงาน ตลอดจนการสนับสนุนช่วยเหลือในการทำอาหารเมื่อมีงานเลี้ยงในชุมชนนั้น จากการสัมภาษณ์แต่ละครอบครัวพบว่า ร้อยละ 67 ได้มีส่วนช่วยเหลือชุมชนโดยการให้เงินและช่วยด้านแรงงาน ร้อยละ 25 ได้มีส่วนช่วยเหลือโดยการให้เงินช่วยด้านแรงงาน และช่วยด้านอาหาร ร้อยละ 8 ให้เงินในการพัฒนาชุมชน

คณะกรรมการชุมชนได้มีการประชุม และได้แจ้งให้ชาวบ้านทราบว่าจะมีการเก็บเงินผู้อยู่อาศัยในชุมชนครอบครัวละ 30 บาท/เดือน เพื่อนำเงินนี้ไปใช้จ่ายเป็นค่ารถ เมื่อคณะกรรมการชุมชนต้องเดินทางไปประชุมร่วมกับชุมชนอื่น ในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น ประชุมรับทราบข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนนโยบายต่างๆ ที่กรุงเทพมหานครให้ทางชุมชนรับทราบ ซึ่งทางสำนักงานเขตฝ่ายพัฒนาชุมชนเป็นหน่วยงานที่จัดประชุมทุกเดือนที่สำนักงานเขตบึงกุ่ม

ตารางที่ 4.38 การมีส่วนร่วมในการระดมทุนของชุมชน/ครอบครัว

การมีส่วนร่วมในการระดมทุน	การกระจายของกลุ่มตัวอย่าง	ร้อยละ
การมีส่วนช่วยเหลือชุมชน		
- ให้เงินในการพัฒนาชุมชน	5	8.33
- ให้เงินและช่วยด้านแรงงาน	40	66.67
- ให้เงิน ช่วยด้านแรงงาน และช่วยด้านอาหาร	15	25
รวม	60	100

การพัฒนาชุมชนมีประเด็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่ง คือ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะจัดระเบียบและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาชุมชนของตนอย่างไร นอกจากการรอคอยแต่เพียงความช่วยเหลือจากองค์กรต่างๆ หรือภาครัฐบาล ชุมชนที่สามารถพัฒนาชุมชน โดยอาศัยการช่วยเหลือตนเองด้วยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนเป็นหลัก และอาจได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชน ชุมชนนั้นจึงถือว่าเป็นชุมชนที่มีศักยภาพมีความเข้มแข็งและมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาของชุมชนเพชรคลองจั่น ในด้านการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนสามารถสรุปได้ว่า ส่วนใหญ่ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ซึ่งทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาด้านกายภาพไปในทิศทางที่ได้กำหนดไว้

จากการที่ได้ไปสังเกตและสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนจะเห็นได้ว่า ภายในชุมชนจะมีการแบ่งออกเป็น 2 กลุ่มที่มีความคิดเห็นไม่ตรงกัน โดยกลุ่มแรกจะมีความคิดเห็นที่สอดคล้อง

และเห็นด้วยกับการบริหารงานของผู้นำและคณะกรรมการชุมชน ซึ่งเป็นคนส่วนมากในชุมชน ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งจะมีความคิดเห็นขัดแย้งในบางเรื่อง เช่น การรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ ซึ่งมองว่าเป็นไปไม่ได้ และไม่อยากจะรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ เพราะบ้านเดิมคืออยู่แล้ว เมื่อชุมชนมีการทำกิจกรรมบางครั้งจึงไม่ไปร่วมกิจกรรม

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน พบว่า อุปสรรคของการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน คือ การขาดความเข้าใจในการทำกิจกรรม การไม่มีเงินทุนในการช่วยเหลือชุมชนเพราะมีรายได้น้อย และการไม่มีเวลาไปร่วมทำกิจกรรมเพราะต้องประกอบอาชีพ

ชุมชนที่มีศักยภาพและวิถีทางในการพัฒนาที่เป็นรูปธรรม จะสังเกตได้ว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนนั้นจะต้องมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นเพื่อให้ชุมชนได้มีทิศทางในการพัฒนาไปในทางที่ดี ตลอดจนการมีส่วนร่วมในการสละแรงกาย เพื่อช่วยเหลือชุมชนและในด้านอื่นๆที่แต่ละคนจะมีความสามารถช่วยเหลือกันได้

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

จากการศึกษาลักษณะการอยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกต่างๆ พบว่า ส่วนใหญ่เกิดจากการเจริญเติบโตของเมืองใหญ่ ซึ่งเป็นศูนย์กลางความเจริญด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การศึกษา ทำให้คนในชนบทหลังไหลเข้ามาเพื่อหางานทำ แต่เนื่องจากเมืองมีพื้นที่อยู่อาศัยที่มีราคาสูงอยู่จำกัด คนจนที่เข้ามาหางานทำจึงต้องอาศัยพื้นที่สาธารณะปลูกสร้างบ้านเรือน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่สาธารณะต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่บริเวณริมคลอง ริมทางรถไฟ หรือพื้นที่ว่างเปล่าที่ไม่ได้รับการเอาใจใส่จากเจ้าของที่ดิน

การศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้เล็งเห็นความสำคัญของแนวความคิดที่ใช้กับ โปรแกรมที่อยู่อาศัยแบบช่วยเหลือตนเอง โดยวิธีการที่ให้องค์กรต่างๆ เข้ามามีส่วนร่วม (The Organization-participation) ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดผลต่อการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกหลายประการ เช่น การปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม การได้รับความรู้จากองค์กรต่างๆ ถึงแนวทางการพัฒนาชุมชนที่สามารถนำมาปรับใช้กับพื้นที่ซึ่งได้อยู่อาศัย โดยมีประเด็นในการศึกษา คือ ประการแรก การศึกษาลักษณะการครอบครองที่ดิน สภาพทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมและสภาพแวดล้อม ที่มีผลต่อการอยู่อาศัยของกลุ่มผู้บุกรุกที่ดินในกรุงเทพมหานคร โดยมีชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นกรณีศึกษา การศึกษาในประเด็นนี้ ได้เน้นไปที่ลักษณะการอยู่อาศัยในปัจจุบันว่ามีปัจจัยใดบ้าง ที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจต่อที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม และมีผลต่อความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นหรือไม่ ประการที่สอง ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย ในด้านการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม จากการศึกษาในประเด็นนี้ เพื่อต้องการศึกษาถึงความต้องการอยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกที่ได้มีความพยายามที่จะปรับปรุงชุมชน ในพื้นที่ที่ตนเองได้อาศัยให้มีลักษณะทางกายภาพที่ดี ตลอดจนการดูแลสุขภาพแวดล้อมบริเวณชุมชน โดยเฉพาะสภาพคลอง ประการที่สาม ศึกษาความคิดเห็นและความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชนกรณีศึกษา เพื่อที่จะได้ทราบว่าครอบครัวที่อาศัยในชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง มีความคิดเห็นและความต้องการรูปแบบในการอยู่อาศัยอย่างไร เช่น ลักษณะบ้าน ลักษณะสภาพแวดล้อม ลักษณะสาธารณูปโภค จากประเด็นที่ได้กล่าวมาแล้วจะทำให้มองเห็นถึงแนวทางการพัฒนาชุมชนกรณีศึกษา ทำให้ทราบความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัย ตลอดจนปัจจัยต่างๆ ที่มีผลต่อความพึงพอใจในที่อยู่

อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน ตลอดจนความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น ซึ่งจะทำให้สามารถเสนอแนะรูปแบบการพัฒนาชุมชนที่เหมาะสม เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพการอยู่อาศัยได้ต่อไป และอาจจะสามารถนำข้อสรุปที่ได้จากชุมชนศึกษาไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีลักษณะใกล้เคียงกัน

โครงการนำร่องจัดตั้งที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมทั้งระบบของชุมชนเพชรคลองจั่น เป็นรูปแบบหนึ่งของวิถีทางการพัฒนาของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคูคลอง ซึ่งต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายๆฝ่าย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐบาลหรือภาคองค์กรอิสระในด้านของงบประมาณที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ตลอดจนความรู้ความเข้าใจในแนวทางการพัฒนาที่จะนำมาประยุกต์ใช้ในพื้นที่อยู่อาศัย นอกจากนี้การรวมกำลังของชุมชนต่างๆที่ร่วมกันผลักดันนำเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนในรูปแบบนี้ และพยายามนำไปใช้ในชุมชนของตนเอง แต่สิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาไปได้นั้นก็คือ ความร่วมมือของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งเป็นหัวใจหลักในการพัฒนา วิถีทางการพัฒนาของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคูคลองจึงจำเป็นต้องอาศัยองค์ประกอบต่างๆ เพื่อนำไปสู่เป้าหมายตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

5.1 ผลการวิเคราะห์ลักษณะการครอบครองที่ดิน ลักษณะทางกายภาพ ลักษณะทางเศรษฐกิจ ลักษณะทางสังคม และสภาพแวดล้อม ที่มีผลต่อการอยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลองกรณีศึกษา

ลักษณะทางกายภาพที่มีผลต่อการอยู่อาศัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาสภาพทางกายภาพของชุมชน ได้แก่ ลักษณะการครอบครองที่ดิน ลักษณะที่อยู่อาศัย ระบบสาธารณูปโภค การระบายน้ำทิ้งที่มีผลต่อการอยู่อาศัยของครอบครัวที่อาศัยในชุมชน ซึ่งสามารถสรุปได้ดังนี้

1) ลักษณะการครอบครองที่ดิน

จากการศึกษาลักษณะการครอบครองที่ดินของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่าเป็นการอยู่อาศัยอย่างผู้บุกรุกพื้นที่สาธารณะ(ไม่ใช่บุกรุกพื้นที่ของเอกชน) การไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดินทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความรู้สึกไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย เพราะเกรงว่าจะถูกไล่รื้อที่อยู่อาศัยจึงมีผลต่อการอยู่อาศัย ในด้านความรู้สึกไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย (การบุกรุกพื้นที่สาธารณะอาจจะทำให้รู้สึกมีความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัยน้อยกว่าการบุกรุกพื้นที่เอกชน เพราะการบุกรุกพื้นที่เอกชนถ้าเอกชนต้องการเอาพื้นที่คืน ก็สามารถไล่รื้อได้ทันทีเพียงแค่นี้ไปฟ้องร้องต่อศาลให้ศาลพิจารณามีคำพิพากษาออกมา ถึงแม้ว่าชุมชนจะพยายามปรับปรุงที่อยู่อาศัยก็ไม่สามารถอยู่ในพื้นที่ได้ ซึ่งส่วนใหญ่ไม่สามารถต่อรองเพื่อการอยู่อาศัยใดๆได้ ส่วนการบุกรุกพื้นที่สาธารณะยังมี

โอกาสต่อรองกับหน่วยงานของรัฐเพื่อการอยู่อาศัยได้มากกว่าพื้นที่เอกชน ถ้าภาครัฐยังไม่จำเป็นต้องใช้ประโยชน์ในพื้นที่ในปัจจุบันอาจขอยุ่อาศัยในพื้นที่ได้ ซึ่งขึ้นอยู่กับ การทำความเข้าใจระหว่างผู้บุกรุกกับหน่วยงานของเจ้าของที่ดิน)

ความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยไม่กล้าที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีสภาพที่มั่นคงถาวร เพราะเกรงว่าจะถูกไล่รื้อที่อยู่อาศัยและทำให้การลงทุนในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยต้องเสียเงินไปเปล่าๆ นอกจากนี้ความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย ยังมีผลทำให้ผู้อยู่อาศัยรู้สึกไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม และยังมีผลต่อความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นด้วย ถึงแม้จะมีจำนวนไม่มากก็ตาม

การที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเป็นเจ้าของบ้าน(ในชุมชนไม่มีบ้านเช่า) ทำให้มีความรู้สึกในการมีส่วนร่วมวางแผนชุมชนที่ตนเองอยู่อาศัย มีความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่างๆ รวมทั้งความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ถ้าผู้อยู่อาศัยในชุมชนไม่ได้เป็นเจ้าของบ้าน จะมีผลต่อการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของชุมชน เนื่องจากผู้เช่าบ้านส่วนใหญ่มักจะไม่สนใจในการมีส่วนร่วมในชุมชน ตลอดจนการดูแลที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เพราะถือว่าตนเองเป็นเพียงผู้อยู่อาศัยเท่านั้น

2) ลักษณะที่อยู่อาศัย

จากการศึกษาลักษณะที่อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า ส่วนใหญ่มีลักษณะชำรุดทรุดโทรมและคับแคบ ครอบครัวยุคใหม่ที่มีขนาดที่อยู่อาศัยไม่เกิน 20 ตารางเมตร จะมีความรู้สึกไม่พึงพอใจในขนาดที่อยู่อาศัย เพราะที่อยู่อาศัยคับแคบ ส่วนครอบครัวยุคใหม่ที่มีขนาดที่อยู่อาศัยเกิน 40 ตารางเมตร จะมีความรู้สึกพึงพอใจในขนาดของพื้นที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ ขนาดของที่อยู่อาศัยยังมีผลต่อความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เพราะครอบครัวยุคใหม่ที่มีขนาดที่อยู่อาศัยไม่เกิน 20 ตารางเมตร จะทำให้มีความรู้สึกไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมตามไปด้วย ส่วนครอบครัวยุคใหม่ที่มีขนาดที่อยู่อาศัยเกิน 40 ตารางเมตร จะทำให้มีความรู้สึกพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมเป็นสัดส่วนที่สูงเช่นกัน ขนาดของที่อยู่อาศัยที่คับแคบยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ถึงแม้จะเป็นส่วนน้อย นอกจากนี้ รูปแบบบ้านและวัสดุที่ใช้สร้างบ้าน ก็มีผลต่อความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เพราะครอบครัวยุคใหม่ที่พึงพอใจในรูปแบบบ้านและวัสดุที่ใช้สร้างบ้านก็จะพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมด้วย

ข้อสังเกตประการหนึ่ง หลังจากที่เกิดคณะกรรมการชุมชนได้มีแนวทางในการพัฒนาชุมชน ให้มีการปรับปรุงที่อยู่อาศัย โดยรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านใหม่เป็นแบบสองชั้น จึงเป็นเสมือนการจุดประกายให้ผู้อยู่อาศัยได้มีโอกาสมีพื้นที่ในการใช้สอยมากขึ้น จากการไปสัมภาษณ์ถึงความต้องการบ้านแบบสองชั้น พบว่า ครอบครัวยุคใหม่ส่วนใหญ่จะเห็นด้วย เพราะจะทำให้ที่อยู่อาศัยมีพื้นที่ในการใช้สอยมากขึ้น

3) ระบบสาธารณูปโภค (ไฟฟ้า ประปา)

จากการศึกษาระบบการใช้ไฟฟ้า พบว่า ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ได้ต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของชุมชน ซึ่งหม้อแปลงไฟฟ้าส่วนกลางของชุมชนจะมีหม้อแปลงเดียว แต่ละครัวเรือนจะมีมิเตอร์ของตนเอง และต่อไฟฟ้าจากหม้อแปลงของชุมชน ทำให้ค่าไฟฟ้ามีราคาแพง เนื่องจากชุมชนเก็บค่าไฟฟ้ายูนิตละ 5 บาท ซึ่งชุมชนต้องจ่ายค่าไฟฟ้าให้กับการไฟฟ้าฝ่ายผลิต ในราคาของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม เพราะถือว่าใช้ไฟฟ้ามาก ดังนั้น การที่แต่ละหลังคาเรือนใช้ไฟฟ้าที่ฟ่วงจากหม้อแปลงของชุมชน จึงมีผลทำให้ค่าไฟฟ้ามีราคาแพง

การใช้น้ำประปาของผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของชุมชน ซึ่งเป็นมิเตอร์ของส่วนกลาง โดยเสียค่าน้ำประปายูนิตละ 15 บาท สาเหตุที่เสียค่าน้ำแพงเนื่องจากชุมชนต้องจ่ายค่าน้ำประปา ในราคาของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม จึงทำให้ค่าน้ำมีราคาแพง

4) การระบายน้ำทิ้ง

จากการศึกษาระบบการระบายน้ำทิ้งภายในชุมชน พบว่า ครัวเรือนแต่ละหลังไม่มีทางระบายน้ำทิ้งที่ถูกสุขลักษณะ เช่น น้ำที่ชำระล้างสิ่งต่างๆ ส่วนใหญ่จะเททิ้งลงใต้ถุนบ้านและน้ำจะไหลลงสู่พื้นดิน และไหลไปลงคลอง ส่วนบ้านที่ตั้งอยู่บนบึงแพงพวยที่แห้งขอดแล้วน้ำก็จะไหลซึมลงสู่บึงแพงพวยและไหลไปลงคลอง โดยเฉพาะถ้าเป็นช่วงฤดูฝนหากมีน้ำขังอยู่ใต้ถุนบ้านและไม่มีทางระบายน้ำ หรือน้ำซึมลงสู่พื้นดินไม่ทันก็จะกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของยุง ก่อให้เกิดโรคร้ายต่างๆ ได้ นอกจากนี้ ลักษณะของส้วมแต่ละหลังคาเรือนในชุมชน จะเป็นแบบส้วมซึม เมื่อถ่ายของเสียแล้วจะทำให้ซึมลงในพื้นดิน และของเสียจะซึมลงสู่คลองเช่นกัน ก่อให้เกิดผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยในชุมชน ซึ่งปัญหาเรื่องการไม่มีทางระบายน้ำที่ถูกสุขลักษณะ จึงเป็นเรื่องที่ส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน ในด้านสุขภาพอนามัย

5) ทางเดินในชุมชน

ในอดีตก่อนที่จะมีการร่วมกันจัดตั้งเป็นชุมชน ความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยในชุมชนยังมีลักษณะการอยู่อาศัยเป็นแบบเอกเทศ ไม่มีความสัมพันธ์กันมากนัก มีความสัมพันธ์กันเฉพาะโซนที่ตนเองอยู่อาศัย ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากเส้นทางที่ใช้ในการสัญจรไม่มีการเชื่อมโยงกัน ทำให้ขาดการติดต่อสื่อสาร ภายหลังเมื่อมีปัญหาถูกไล่รื้อซึ่งเป็นปัญหาสำคัญร่วมกัน ผู้นำชุมชนจึงปรึกษาและร่วมกันทำกิจกรรมจึงทำให้มีการปฏิสัมพันธ์กันมากขึ้น นอกจากนี้ ภายหลังที่ได้มีการทำทางเดินใหม่ให้ความเชื่อมโยงถึงกันทุกโซน จึงทำให้มีความสะดวกในการติดต่อสื่อสารและทำความเข้าใจได้ใกล้ชิดมากขึ้น ดังนั้น เส้นทางสัญจรภายในชุมชนจึงมีผลต่อการมีปฏิสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน

ลักษณะทางเศรษฐกิจที่มีผลต่อการอยู่อาศัย

จากการศึกษาลักษณะทางเศรษฐกิจของชุมชน ได้แก่ รายได้ รายจ่าย เงินออม และหนี้สินของครัวเรือนในชุมชน สามารถสรุปได้ว่า ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่จะมีรายได้อยู่ในระหว่าง 4,000-8,000 บาทต่อครอบครัว ครอบครัวที่มีรายได้น้อยโดยเฉพาะมีรายได้ไม่เกิน 4,000 บาทจะไม่มีเงินออมเลย ส่วนครอบครัวที่มีรายได้เกิน 12,000 บาท จะมีเงินออมแต่ก็เป็นจำนวนน้อย และมีหนี้สินเกือบทุกครัวเรือน โดยผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่จะมีหนี้สินจากการไปกู้ยืมเงินกองทุนประกอบอาชีพ และกองทุนการศึกษา ซึ่งนำเงินมาลงทุนในการประกอบอาชีพต่างๆ เช่น ค้าขาย ส่วนกองทุนการศึกษาจะเป็นการกู้ยืมเงินมาใช้จ่ายเป็นค่าอุปกรณ์การศึกษาของบุตรหลาน เรื่องเงินออมจะมีผลต่อความรู้สึกกังวลใจต่อการรื้อย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น เพราะผู้อยู่อาศัยเกรงว่าถ้าต้องถูกไล่ออกจากหน่วยงานของรัฐ จะไม่มีเงินทุนสำรองในการย้ายไปอยู่พื้นที่อื่น จึงทำให้เกิดความกังวลใจเป็นอันดับแรก แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ารายได้จะไม่มีความสัมพันธ์กับขนาดของที่อยู่อาศัย ครอบครัวที่มีรายได้น้อยไม่ได้มีขนาดพื้นที่อยู่อาศัยแคบ สำหรับครอบครัวที่มีรายได้มากก็ไม่ได้มีขนาดพื้นที่อยู่อาศัยกว้าง เนื่องจากลักษณะที่อยู่อาศัยแต่ละครอบครัวจะสร้างติดกันไม่สามารถขยายพื้นที่ให้กว้างไปกว่าเดิมได้ ขนาดของพื้นที่อยู่อาศัยแต่ละครอบครัวจะมีขนาดเท่าใด จึงขึ้นอยู่กับที่การจับจองสร้างบ้านให้มีขนาดกว้างหรือแคบตั้งแต่ครั้งแรกที่มีการสร้างบ้าน

นอกจากนี้ รายได้ยังมีผลต่อการอยู่อาศัยในด้านการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมให้เป็นไปตามผังที่ชุมชนได้วางไว้ ซึ่งจะต้องใช้เวลา เนื่องจากผู้อยู่อาศัยในชุมชนยังไม่พร้อมด้านเงินทุน เมื่อชุมชนได้จัดให้มีกิจกรรมต่างๆ ในการพัฒนาชุมชน เช่น ต้องการปรับปรุงทางเดินภายในชุมชน จัดทำสวนหย่อมภายในชุมชน ฯลฯ ซึ่งจำเป็นต้องใช้เงินทุน จึงทำให้ต้องหางบประมาณ โดยทำโครงการเสนอหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและองค์กรเอกชนเพื่อของบประมาณนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน เพราะผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนส่วนใหญ่มีรายได้น้อย ถ้าต้องนำเงินมาช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชนหลายๆ ก็จะทำได้แค่คร่อน ดังนั้น ด้านงบประมาณที่จะนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน จึงจำเป็นต้องพึ่งพาจากองค์กรเอกชนต่างๆ และหน่วยงานของรัฐที่ให้ความช่วยเหลือ

จากการศึกษาระยะเวลาในการอยู่อาศัยในชุมชน พบว่า ระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชนไม่ได้มีผลต่อการประกอบอาชีพการค้าขายในที่อยู่อาศัย ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่จะใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว

ลักษณะทางสังคมที่มีผลต่อการอยู่อาศัย

จากการศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชน พบว่า ส่วนใหญ่จะมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) จึงอาจมีผลต่อการรวมกลุ่มของคนในชุมชน ทำให้มี

ความเข้าใจในวัฒนธรรมภาคเดียวกัน แต่สิ่งหนึ่งที่พบในชุมชนนี้ คือ เมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นภายในชุมชน เช่น ถ้าครอบครัวไหนไม่ให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรม เห็นแก่ตัวในการอยู่อาศัย ก็จะได้รับผลกระทบโดยปริยายจากผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน เช่น ชุมชนได้งบประมาณบางส่วนมาสร้างปรับปรุงทางเดินภายในชุมชน แต่มีบ้านหลังหนึ่งบางส่วนของบ้านได้ปลูกขวางทางเดินภายในชุมชนและจะต้องขยับบ้านออกไปเพื่อทำทางเดินแต่ก็ไม่ยอมขยับ ผลจากการที่ไม่ยอมเสียสละเพื่อส่วนรวม ผู้อยู่อาศัยในชุมชนบางส่วนก็จะไม่คบด้วย เกิดระบบทางสังคมที่จัดการกันเอง (การไม่ให้ความร่วมมือในชุมชน การเห็นแก่ตัว ระบบในสังคมก็จะมีผลต่อการอยู่อาศัย)

สภาพแวดล้อมของชุมชนที่มีผลต่อการอยู่อาศัย

1) การอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก ใกล้สถานศึกษา

จากการศึกษาสภาพแวดล้อมของชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า ครอบครัวที่อาศัยในพื้นที่นี้ ส่วนใหญ่จะให้ความสำคัญกับการอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก ใกล้สถานศึกษานุกรหลาน เป็นสิ่งสำคัญที่สุดที่ครอบครัวส่วนใหญ่ต้องการอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ นอกจากนี้ความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน มีความสัมพันธ์กับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นในปัจจุบัน เพราะถ้าผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความพึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ก็ย่อมไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น แต่ในกรณีที่ไม่มีความสัมพันธ์นั้นเป็นเพราะ ครอบครัวที่ไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัย เพราะที่อยู่อาศัยคับแคบ ที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง ก็ยังไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น เนื่องจากความไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยนั้นเป็นความรู้สึกไม่พอใจที่ยังไม่มากพอที่ทำให้ผู้อยู่อาศัยคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปอยู่ที่อื่น จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในกลุ่มนี้ จะยังคงเห็นความสำคัญของที่อยู่อาศัยปัจจุบันเนื่องจากอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น โรงพยาบาล ตลาด ศูนย์การค้า ใกล้สถานศึกษาของบุตรหลาน ซึ่งตรงกับแนวความคิดเกี่ยวกับการการเลือกที่ตั้งที่พักอาศัย ที่นักวิชาการหลายท่านได้กล่าวไว้ว่า การเลือกที่ตั้งที่พักอาศัยของผู้มีรายได้น้อยสิ่งที่จะต้องคำนึงถึง คือ ความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งงาน ระยะทางระหว่างที่พักอาศัยไปยังแหล่งงาน เพราะแหล่งงานเป็นปัจจัยสำคัญในการที่จะทำให้ครอบครัวมีรายได้เพื่อนำมาใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนใหญ่จะคำนึงถึงการอยู่ใกล้แหล่งงานเป็นอันดับแรก ถึงแม้จะมีความรู้สึกไม่พึงพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมในบางเรื่อง เช่น ที่อยู่อาศัยคับแคบ ความไม่มั่นคงในที่อยู่อาศัย ฯลฯ แต่ยังคงมีความต้องการอยู่อาศัยในพื้นที่นี้ และไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น

สำหรับครอบครัวที่มีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น ทั้งที่มีความพอใจและไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม ได้ให้เหตุผลถึงความต้องการย้ายที่อยู่อาศัย เพราะต้องการไปอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพที่ดีกว่านี้

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม กับการคิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอ พบว่า ครอบครัวที่มีลักษณะที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง จะมีความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นเป็นสัดส่วนที่มากที่สุด ด้วยเหตุผลเพราะเกรงว่าในอนาคตจะถูกทางราชการกรุงเทพมหานครไล่ออกจากที่อยู่อาศัย ส่วนครอบครัวที่มีขนาดที่อยู่อาศัยคับแคบ ส่วนใหญ่ก็ไม่คิดจะย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น เนื่องจากสภาพแวดล้อมของพื้นที่อยู่อาศัยมีทำเลที่เหมาะสม โดยอยู่ใกล้แหล่งงานเป็นปัจจัยที่สำคัญ

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นในปัจจุบัน กับความต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นในอนาคต ถ้ามีเงินทุนมากพอ พบว่า ครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนใหญ่ไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นทั้งในปัจจุบันและในอนาคต ด้วยเหตุผลเพราะพื้นที่อยู่อาศัยปัจจุบันอยู่ใกล้แหล่งงาน ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก ใกล้สถานศึกษาบุตร เป็นที่น่าสังเกตในส่วนของครอบครัวที่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่นในปัจจุบัน(จากการสังเกต ในช่วงเวลาที่ไปสัมภาษณ์ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้มีปัญหาความขัดแย้งภายในชุมชนด้วยความไม่พอใจในการบริหารงานชุมชน เพราะได้มีบุคคลภายนอกชุมชนมาขย่งให้เกิดความแตกแยก จึงทำให้ผู้อยู่อาศัยบางครอบครัวเกิดรู้สึกเบื่อหน่าย จึงรู้สึกไม่พอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมปัจจุบัน) แต่ในอนาคตถ้ามีเงินทุนมากพอที่จะสามารถย้ายที่อยู่อาศัยได้แต่ไม่คิดจะย้ายนั้น เป็นเพราะโดยแท้จริงแล้วครอบครัวส่วนใหญ่ยังมีความต้องการอาศัยในพื้นที่ปัจจุบัน และถ้ามีเงินทุนก็คิดจะปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีสภาพที่ดีกว่านี้

2) การย้ายบ้านออกจากคลอง

จากการที่คณะกรรมการชุมชนได้มีแนวคิดในการพัฒนาชุมชน โดยให้บ้านที่สร้างรุกล้ำลงไปคลอง ต้องย้ายออกและสร้างใหม่ให้ห่างจากคลองประมาณ3-5เมตร เพื่อเว้นพื้นที่สำหรับทำสวนหย่อมในชุมชน ผลจากการที่บ้านหลายหลังคาเรือนที่รุกล้ำลงไปคลองได้ย้ายบ้านออกมาจากลำคลอง ทำให้ชุมชนมีสภาพที่น่าอยู่มากขึ้น มีความเป็นระเบียบและมองดูสวยงาม นอกจากนี้การทำความสะอาดคลองก็ทำได้ง่ายขึ้น เพราะไม่มีเสาบ้านมากั้นขวางเวลาทำความสะอาดคลอง

5.2 ความคิดเห็นและความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัย

จากการศึกษาความต้องการรูปแบบการอยู่อาศัยของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังต่อไปนี้

ความต้องการลักษณะการครอบครองที่ดิน

จากสภาพของการอยู่อาศัยในฐานะผู้นุกรุก ทำให้ผู้อยู่อาศัยมีความรู้สึกไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ส่วนใหญ่มีความต้องการเช่าพื้นที่สาธารณะในการอยู่อาศัย เพื่อความมั่นคงต่อการอยู่อาศัยในระดับหนึ่ง

ความต้องการรูปแบบบ้าน(ขนาด รูปแบบ วัสดุที่ใช้สร้าง หอ้งน้ำ)

ในปัจจุบันสภาพบ้านที่อยู่อาศัยภายในชุมชน ส่วนใหญ่จะมีลักษณะชำรุดทรุดโทรม และคับแคบ จึงทำให้ครอบครัวส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะขยับขยายบ้านให้กว้างมากขึ้น แต่เนื่องจากมีข้อจำกัดที่ทำให้ไม่สามารถขยับบ้าน เป็นเพราะบ้านแต่ละหลังได้อยู่ชิดกัน จึงไม่มีพื้นที่สำหรับขยายบ้านให้กว้างขึ้นได้ ดังนั้น ครอบครัวส่วนใหญ่จึงมีความต้องการที่จะปรับบ้านให้เป็นแบบสองชั้น เพราะจะทำให้บ้านมีพื้นที่ในการใช้สอยมากขึ้น ซึ่งความต้องการลักษณะบ้านแบบสองชั้นจึงมีความสัมพันธ์กับขนาดของบ้าน นอกจากนี้ วัสดุที่ใช้ทำหลังคาบ้านซึ่งเป็นองค์ประกอบของบ้านที่สำคัญส่วนหนึ่ง เพราะครอบครัวส่วนใหญ่มีความต้องการใช้กระเบื้องทำหลังคา โดยให้เหตุผลว่าจะทำให้บ้านไม่ร้อน สำหรับผนังกันห้องให้เป็นสัดส่วน ต้องการใช้ไม้อัดกันเพราะเห็นว่าราคาไม่แพง พื้นบ้านส่วนใหญ่มีความต้องการใช้ไม้เพราะเป็นวัสดุที่มีอยู่แล้ว นอกจากนี้ลักษณะของบ้านชั้นล่าง มีความต้องการให้เป็นห้องโถง เพราะจะได้ใช้สอยพื้นที่ได้อย่างอเนกประสงค์ เช่น เป็นพื้นที่สำหรับคนในครอบครัวมานั่งพูดคุยกัน ตลอดจนต้อนรับผู้ที่มาเยี่ยมที่บ้าน ลักษณะบ้านชั้นบนที่ความต้องการนั้น ต้องการให้กันเป็นห้องนอนซึ่งเป็นสัดส่วน นอกจากนี้ ห้องน้ำครอบครัวส่วนใหญ่ยังมีความต้องการให้เป็นแบบส้วมซึม เช่นเดิม เพราะเห็นว่าจะมีลักษณะที่เหมาะสมกับสภาพของชุมชน เพราะเส้นทางเข้าออกภายในชุมชนคับแคบรถคูส้วมไม่สามารถเข้ามาได้จึงไม่เหมาะที่จะเป็นส้วมแบบบ่อเกรอะ

ความต้องการระบบสาธารณูปโภค(ไฟฟ้าและน้ำประปา)

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนถึงความต้องการแหล่งไฟฟ้า แหล่งน้ำประปา สามารถสรุปได้ว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความต้องการต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของการไฟฟ้าโดยตรง ปัจจุบันส่วนใหญ่จะต่อไฟฟ้าจากมิเตอร์ของชุมชน และต้องเสียค่าไฟฟ้าในราคาที่แพงเพราะ

เป็นการคิดค่าไฟฟ้าในราคาของโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม สำหรับแหล่งน้ำประปา ครอบคลุมครัวส่วนใหญ่ต้องการต่อน้ำประปาจากมิเตอร์ของการประปาโดยตรงเช่นกัน

ข้อสังเกตบางประการ สำหรับการติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้าแต่ละหลังคาเรือน รวมทั้ง ค่าใช้จ่ายในการต่อสายไฟฟ้าจากมิเตอร์ของการไฟฟ้าโดยตรงมาแต่ละครัวเรือน จะเสียค่าใช้จ่าย เป็นจำนวนมาก ซึ่งครอบคลุมครัวส่วนใหญ่ยังไม่พร้อมด้านเงินทุน การติดตั้งมิเตอร์น้ำประปาจะ ทำให้เสียค่าใช้จ่ายมากเช่นเดียวกัน การที่ครอบคลุมครัวส่วนใหญ่มีความต้องการต่อไฟฟ้าและ น้ำประปาจากมิเตอร์ของการไฟฟ้าและน้ำประปาโดยตรงก็ตาม แต่ในสภาพความเป็นจริงครอบ ครัวที่อาศัยในชุมชน ยังไม่มีความพร้อมในด้านเงินทุน ที่จะนำมาเป็นค่าใช้จ่ายในการติดตั้ง หม้อแปลงไฟฟ้าและมิเตอร์น้ำประปา จึงจำเป็นต้องต่อไฟฟ้าและน้ำประปาจากชุมชนไปก่อน จนกว่าแต่ละครอบครัวยุ่จะมีความพร้อมด้านเงินทุน

ความต้องการสภาพแวดล้อม

ลำคลอง

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นต่างก็ตระหนักเห็นความสำคัญของคลอง เพราะ คลองเป็นสภาพแวดล้อมที่สำคัญภายในชุมชน จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนได้ กล่าวถึงลักษณะของน้ำในลำคลองว่าสะอาดกว่าสมัยก่อนมาก เพราะผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ช่วย กันเก็บผักตบชวาขึ้นจนหมดและดูแลรักษาความสะอาดคลอง เก็บขยะในคลองทุกเดือนทั้งใน คลองที่อยู่บริเวณชุมชนไปจนถึงบริเวณวัดพิชัย แต่ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเกือบครึ่งหนึ่งก็ยัง ให้ความเห็นว่า ยังไม่ค่อยจะพอใจในความสะอาดของลำคลอง ถึงแม้ว่าน้ำในคลองจะมีสภาพ ที่ใสสะอาดขึ้น เพราะผู้อยู่อาศัยบริเวณรอบๆชุมชนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลอง ไม่ได้ช่วยกัน รักษาความสะอาด โดยทิ้งขยะลงในคลองทำให้คลองสกปรก และเมื่อคลองไม่สะอาด คน รอบข้างมักจะมองว่าเกิดจากผู้อยู่อาศัยในชุมชน ทั้งที่คนในชุมชนพยายามรักษาความสะอาดคู แลคลอง ดังนั้น ผู้ที่อาศัยในชุมชนจึงมีความต้องการให้คนที่อาศัยอยู่บริเวณริมคลอง ช่วยกันดูแลรักษาความสะอาดของลำคลองด้วย มิใช่ปล่อยให้คนในชุมชนดูแลเพียงฝ่ายเดียว

สวนหย่อม

จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนถึงความต้องการสวนหย่อม พบว่า ครอบ ครัวส่วนใหญ่มีความต้องการให้มีสวนหย่อมภายในชุมชน เพราะเด็กจะได้มีพื้นที่สำหรับวิ่งเล่น เป็นสถานที่พักผ่อน นอกจากนี้ยังเป็นพื้นที่ในการจัดกิจกรรมต่างๆของชุมชนได้ และทำให้ ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่ดี

ศูนย์เด็ก

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนมากมีความคิดเห็นว่า ศูนย์เด็กเล็กมีความสำคัญ ควรจะสร้าง เนื่องจากผู้ปกครองต้องออกไปทำงานทำไม่มีเวลาเลี้ยงดูบุตรหลาน การมีศูนย์เด็กเล็กจะช่วยให้ผู้ปกครองนำบุตรหลานมาฝากเลี้ยงในศูนย์เด็กซึ่งอยู่ใกล้บ้าน จะทำให้มีความสะดวกไม่ต้องนำเด็กเล็กไปฝากเลี้ยงที่อื่น

ศูนย์ประชุม

ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนมีความต้องการมีศูนย์ประชุมใหม่ เพราะที่ประชุมเดิมคับแคบ เวลามีการประชุมภายในชุมชน ถ้ามีคนมาร่วมประชุมมากจะไม่สามารถที่จะรองรับจำนวนคนที่มาประชุมได้หมด ซึ่งที่ประชุมใหม่ควรมีพื้นที่กว้างมากกว่านี้ ส่วนศูนย์ประชุมของชุมชนทุกครอบครัวเห็นว่าเป็นสถานที่จำเป็นซึ่งต้องใช้ในการประชุมเรื่องต่างๆ ตลอดจนข่าวสารระหว่างชุมชน และยังเป็นสถานที่สำหรับใช้ในการแสดงความคิดเห็นของชาวบ้าน

ความปลอดภัยภายในชุมชน

ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่จะมีความพอใจในความปลอดภัยในการอยู่อาศัย ไม่ว่าจะเป็นความปลอดภัยในทรัพย์สินและชีวิต เพราะในชุมชนไม่เคยมีขโมย นอกจากนี้ยังไม่มีการค้าขายและคนเสพยาเสพติด จึงทำให้ไม่มีของหายในชุมชน แต่เนื่องจากบริเวณรอบๆชุมชนยังมีกลุ่มวัยรุ่นที่ชอบมั่วสุมกัน บริเวณฝั่งตรงข้ามในส่วนโซนที่ 1 ของชุมชน จึงมีบางครอบครัวที่เกรงว่าจะทำให้ชุมชนไม่ปลอดภัยจากบุคคลภายนอกชุมชน จึงมีความต้องการให้คนในชุมชนช่วยกันสอดส่องดูแลคนแปลกหน้าที่เข้ามาภายในชุมชน

ความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น พบว่า ส่วนใหญ่มีความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย เนื่องจากลักษณะที่อยู่อาศัยภายในชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่ทรุดโทรม เพราะวัสดุที่นำมาใช้ในการสร้างบ้านส่วนใหญ่จะเป็นวัสดุเหลือใช้ที่ซื้อต่อมา สภาพที่อยู่อาศัยจึงจำเป็นต้องได้รับการซ่อมแซมและปรับปรุงในส่วนที่ชำรุด ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเกินกว่าครึ่งที่ได้ปรับปรุงซ่อมแซมบ้านในส่วนที่ชำรุด 1-2 ครั้ง/ปี เช่น หลังคารั่ว ฝ้ายานชำรุด นอกจากนี้ บางครอบครัวต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย เพราะต้องการปรับปรุงให้บ้านมีสภาพที่ดีดูใหม่ไม่ทรุดโทรม ค่อเดิมที่อยู่อาศัย ปรับปรุงเพราะมดของชุมชน (การย้ายบ้านออกจากคลอง) แต่บางครอบครัวในบางครั้ง มีความต้องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย แต่ก็ไม่สามารถปรับปรุงที่อยู่อาศัย เนื่องจากไม่มีเงินที่จะนำมาปรับปรุงที่อยู่อาศัย นอกจากนี้ ถ้าต้องการปรับปรุงให้บ้านมีสภาพที่ดีจะไม่กล้าปรับปรุง เพราะความไม่มั่นคงในการอยู่อาศัย

เกรงว่าจะโดนไล่อี้อีกที่อยู่อาศัย สำหรับครอบครัวที่มีความพอใจในสภาพที่อยู่อาศัยและไม่คิดจะปรับปรุง เพราะได้ปรับปรุงที่อยู่อาศัยให้มีสภาพที่ดีแล้ว ซึ่งมีบางครอบครัวเท่านั้น

5.3 สรุปผลการพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเองของชุมชนเพชรคลองจั่น

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนเพชรคลองจั่น โดยวิธีการช่วยเหลือตนเอง สามารถสรุปได้ว่า การรวมตัวของคนในชุมชน เริ่มจากการที่ได้ประสบปัญหาาร่วมกัน คือ การถูกไล่อี้อีกที่อยู่อาศัยจากหน่วยงานของราชการ จึงก่อให้เกิดการร่วมมือของคนในชุมชน ซึ่งแนวทางการพัฒนาของชุมชนเพชรคลองจั่น สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ ดังจะกล่าวต่อไปนี้

1) การบริหารงานของชุมชน

การเลือกประธานและคณะกรรมการชุมชน ได้ทำการเลือกตั้งจากผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน ฝ่ายพัฒนาชุมชนเขตบึงกุ่ม เป็นผู้มีหน้าที่ดำเนินการเลือกตั้งให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย เนื่องจากชุมชนเพชรคลองจั่นได้จดทะเบียนเป็นชุมชนแล้ว จากการสัมภาษณ์ถึงการมีส่วนร่วมในการเลือกผู้บริหารชุมชน พบว่า ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเกือบทั้งหมดไปทำการเลือกตั้งทุกครั้ง เนื่องจากเล็งเห็นความสำคัญของผู้ที่จะเข้ามาทำหน้าที่บริหารชุมชน จากการไปสังเกตการเลือกตั้งคณะกรรมการของชุมชน พบว่า คนในชุมชนมีความสนใจในการเลือกตั้งมาก โดยผู้อยู่อาศัยในชุมชนจะเน้นถึงแนวทางว่าใครจะมีนโยบายในการพัฒนาชุมชนอย่างไร และผู้อยู่อาศัยจะได้รับประโยชน์อย่างไร

เมื่อได้ผู้บริหารชุมชนที่มาจาก การเลือกตั้งแล้วก็จะมีการกำหนดหลักเกณฑ์ในการบริหารชุมชนขึ้นมาอย่างเป็นระบบ โดยประธานชุมชนและคณะกรรมการชุมชนจะทำการตกลงว่าใครจะรับผิดชอบงานส่วนไหน ประเด็นปัญหาต่างๆจะมีการพูดคุยกันในระดับประธานและคณะกรรมการชุมชนก่อนเมื่อมีข้อสรุปอย่างใด จึงนำเรื่องไปเสนอในที่ประชุมเพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นในทุกๆเรื่อง และมีการลงมติกันในที่ประชุมเพื่อให้ความเห็นชอบเป็นขั้นสุดท้าย แต่ถ้ามีปัญหาเรื่องใดที่ยังไม่สามารถตกลงและสรุปในที่ประชุมก็จะนำกลับมาพิจารณาใหม่ในคณะกรรมการชุมชน และนำกลับไปเสนอในที่ประชุมใหม่เพื่อลงมติอีกครั้งจนกว่าจะสรุปได้

ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่พอใจกับการบริหารจัดการชุมชน เพราะเห็นว่าการบริหารงานของคณะกรรมการชุมชน สามารถทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น โดยมีการจัดกิจกรรมในชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น ขุดลอกคูคลอง การปรับปรุงทางเดินในชุมชน การจัดประชุมข้อมูลข่าวสารภายในชุมชน และสามารถของบประมาณจากหน่วยงานต่างๆเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชนทำให้ชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ดีขึ้น แต่ก็มี

ครอบครัวบางส่วนยังไม่พอใจกับการบริหารจัดการชุมชน เนื่องจากมีความเห็นว่าคณะกรรมการของชุมชนควรจะทำงานให้มีความโปร่งใสมากกว่านี้ ในเรื่องงบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ควรจะมีการชี้แจงการใช้งบประมาณให้ชัดเจนมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

2) กฎระเบียบของชุมชน

จากแนวทางที่คณะกรรมการชุมชนได้กำหนดกฎระเบียบต่างๆไว้ เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ปฏิบัติตามเพื่อความเป็นระเบียบของชุมชน ได้มีขั้นตอนในการตั้งกฎระเบียบ คือ มีการประชุมกันในระดับคณะกรรมการชุมชน ว่าควรจะมีกฎระเบียบ เพื่อที่จะได้เป็นแบบแผนในการปฏิบัติ ต่อมาจึงได้เสนอในที่ประชุมให้ผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนได้ร่วมกันเสนอกฎระเบียบว่าควรจะทำหนดกฎระเบียบอย่างไร เมื่อที่ประชุมเห็นชอบก็มีการลงมติว่าจะยอมรับกฎต่างๆหรือไม่ ซึ่งจะได้ข้อสรุปเป็นกฎระเบียบของชุมชน

ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเกือบทั้งหมด มีแนวความคิดที่เห็นด้วยกับการที่ชุมชนมีกฎระเบียบ เพราะจะทำให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบมีกฎเกณฑ์ในการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน แต่ก็มีเพียงครอบครัวเดียวที่ไม่เห็นด้วย เพราะเห็นว่าไม่มีความจำเป็นที่ชุมชนจะต้องมีกฎระเบียบ ทำให้มีความยุ่งยากมากขึ้น ในส่วนของการแสดงความคิดเห็นต่อกฎระเบียบของชุมชนว่ามีความเหมาะสมหรือไม่นั้น ครอบครัวส่วนใหญ่มีความเห็นว่ากฎระเบียบของชุมชนเหมาะสมคืออยู่แล้ว มีบางครอบครัวที่มีความเห็นว่ากฎระเบียบของชุมชนเคร่งครัดมากเกินไป บางครอบครัวมีความเห็นว่ากฎระเบียบของชุมชนเคร่งครัดน้อยเกินไป และบางครอบครัวไม่แสดงความคิดเห็นซึ่งมีเป็นส่วนใหญ่ ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ปฏิบัติตามกฎระเบียบทุกข้อ สำหรับครอบครัวที่ปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนบางข้อมีเป็นส่วนใหญ่

ดังนั้น กฎระเบียบของชุมชนจึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่ทำให้การอยู่อาศัยมีความเป็นระเบียบและเป็นการจัดระเบียบของสังคมชุมชนให้มีความสุข มีกฎเกณฑ์ในการอยู่อาศัย โดยเฉพาะถ้าผู้อยู่อาศัยในชุมชน ได้ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ ก็ยิ่งจะทำให้ชุมชนน่าอยู่มากขึ้น

3) งบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับแนวทางในการหางบประมาณ เพื่อนำมาใช้ในการในการพัฒนาชุมชน พบว่า มี 2 แนวทางด้วยกัน คือ การระดมทุนจากผู้อยู่อาศัยภายในชุมชน และการของบประมาณจากหน่วยงานต่างๆไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ และภาคเอกชน

การระดมทุนภายในชุมชน จะเป็นการขอความร่วมมือกับผู้อยู่อาศัยในชุมชนรวบรวมเงินเพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน เช่น การเก็บเงินหลังคาเรือนละ 250 บาท เพื่อนำงบประมาณไปช่วยเหลือเป็นค่าใช้จ่าย ในการที่บ้านหลังใดต้องการปรับปรุงหรือบ้านเดิมและสร้างใหม่ ให้เป็นไปตามผังที่ชุมชนได้วางไว้ นอกจากนี้ยังได้มีการระดมทุนในการออมเงินหลังคา

เดือนละ 30 บาท/เดือน เพื่อนำเงินไว้ใช้จ่ายในการพัฒนาชุมชน โดยได้รับความเห็นชอบจากผู้อยู่อาศัยในชุมชน นอกจากนี้เมื่อมีการจัดกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน เช่น งานวันเด็ก งานวันปีใหม่ ฯลฯ จะมีการรวบรวมเงินที่แต่ละหลังคาเรือนแล้วแต่จะให้ เพื่อนำมาจัดกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน

จากการสัมภาษณ์ผู้อยู่อาศัยในชุมชน ในเรื่องการเห็นด้วยกับการระดมทุนในการพัฒนาชุมชน พบว่า ครอบครัวยุคส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการที่คณะกรรมการชุมชนได้มีการระดมทุนเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาชุมชน รวมทั้งการระดมทุนเพื่อปรับผังชุมชนใหม่

การเสนอโครงการต่างๆต่อหน่วยงานเอกชนเพื่อของบประมาณ

วิธีการของบประมาณคณะกรรมการชุมชนจะต้องเขียนโครงการว่าจะนำงบประมาณมาใช้ทำอะไร จำนวนเท่าใด และวิธีการใช้งบประมาณ คณะกรรมการขององค์กรต่างๆจะพิจารณาให้ความเห็นชอบ ถ้าการเสนอโครงการมีประสิทธิภาพและมีความเป็นไปได้ในการนำงบประมาณมาใช้ในการพัฒนาชุมชน โครงการก็จะได้รับการพิจารณาและได้รับอนุมัติ และหน่วยงานต่างๆจะมีการติดตามผลงานตลอด ว่าบรรลุผลตามที่ชุมชนได้เสนอตามโครงการหรือไม่ ซึ่งโครงการต่างๆที่ชุมชนได้ของบประมาณนำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ปรากฏว่าสามารถนำงบประมาณมาใช้ในการพัฒนาชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรมทุกโครงการ

องค์กรต่างๆที่มีส่วนช่วยเหลือชุมชน

ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนที่ยังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาความช่วยเหลือในบางเรื่องจากหน่วยงานต่างๆ โดยเฉพาะในด้านงบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ซึ่งหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนที่ให้ความช่วยเหลือชุมชนเพชรคลองจั่น ได้แก่ 1) สำนักงานเขตบึงกุ่ม สนับสนุนอุปกรณ์ในการพัฒนาชุมชน เช่น รถเข็นสำหรับคนพิการ ไม้กวาด จอบ และให้งบพัฒนาชุมชนเดือนละ 2,000 บาท 2) สมาคมร่วมกันสร้าง (The Building Together Association) เป็นหน่วยงานเอกชนที่ได้ช่วยเหลือชุมชนเพชรคลองจั่นในด้านต่างๆ เช่น ให้คำปรึกษาแนะนำชุมชนด้วยวิธีการช่วยเหลือตนเองและช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในเรื่องการปรับปรุงที่อยู่อาศัย ให้คำแนะนำเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายกับชาวบ้านที่มีปัญหาในด้านสิทธิ ตลอดจนช่วยประสานงานกับองค์กรพัฒนาอื่นๆ ที่จะลงทำงานช่วยเหลือในชุมชนเพชรคลองจั่น นอกจากนี้ ให้ความรู้ทางด้านกฎหมายกับชาวบ้านในชุมชน ให้คำปรึกษากับชุมชนที่มีปัญหาเรื่องโล่เรือ โดยการประสานงานร่วมกับองค์กรพัฒนาอื่นๆที่ลงทำงานในชุมชนนั้นๆ โดยให้คำปรึกษาเป็นเรื่อยๆไปแล้วแต่ความต้องการของชุมชนหรือองค์กรที่ประสานเข้ามา ตลอดจนให้คำปรึกษาและเข้าร่วมสนับสนุนการเคลื่อนไหวก่อนเพื่อแก้ปัญหาการอยู่อาศัยของชุมชน 3) มูลนิธิชุมชนเมือง สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง การเคหะแห่งชาติ ได้ให้การสนับสนุนงบประมาณที่นำมาใช้ในการทำทาง

เดินในชุมชน 4) สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม(Social Fund Office) ให้การสนับสนุนงบประมาณ เพื่อให้ชุมชนนำมาใช้เป็นกองทุนการศึกษา และกองทุนประกอบอาชีพ

4) กองทุนกู้ยืมเงินภายในชุมชน

จากการศึกษาสวัสดิการที่คณะกรรมการชุมชนเพชรคลองจั่น ได้จัดตั้งสำหรับผู้อาศัยในชุมชน พบว่า มีกองทุนกู้ยืมเงินในชุมชนทั้งหมด 2 กองทุน คือ กองทุนเงินกู้ยืมเพื่อการศึกษา เป็นกองทุนที่ให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา โดยมีหลักเกณฑ์การกู้ยืมว่า ผู้ที่จะกู้ยืมจะต้องเป็นผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน เป็นสมาชิกในชุมชน และจะต้องเป็นผู้ที่มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆ ให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน การกู้ยืมเงินนั้นให้กู้ยืมเงินตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาลไปจนถึงระดับปริญญาตรี ดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อปี และกองทุนประกอบอาชีพ ซึ่งเป็นกองทุนที่ให้ความช่วยเหลือ ผู้ที่ขาดแคลนเงินทุนที่จะนำไปใช้ในการประกอบกิจการค้าขาย โดยมีหลักเกณฑ์ว่า ผู้ที่กู้เงินจะต้องอยู่อาศัยในชุมชน ต้องนำเงินที่กู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ ที่สำคัญจะต้องเป็นผู้ที่ให้ความร่วมมือกับชุมชนในทุกๆ ด้าน เช่น ให้ความร่วมมือกับชุมชนในการทำกิจกรรมของชุมชน มีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ มีผู้อยู่อาศัยในชุมชนกู้เงินกองทุนอาชีพประมาณ 45 ราย หน่วยงานที่ให้ความช่วยเหลือในด้านกองทุนอาชีพ คือ กองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (Social Investment Fund หรือ SIP)

การแก้ไขปัญหาหนี้ค้างชำระของกองทุนอาชีพและกองทุนการศึกษาใช้หลักเกณฑ์เดียวกัน คือ ต้องส่งเงินค้างชำระให้หมดก่อน จึงมีการพิจารณาให้กู้ใหม่ และพิจารณาแบ่งสมาชิกออกเป็น 3 กลุ่ม โดยแบ่งเป็น กลุ่มที่ส่งเงินคืนสม่ำเสมอ กลุ่มที่ขาดส่งบ้าง กลุ่มที่ไม่ส่งเงินคืนเลย จากการสอบถามผู้รับผิดชอบการให้กู้ยืมเงินของกองทุนอาชีพและกองทุนการศึกษาพบว่า ส่วนมากสมาชิกจะส่งเงินคืนสม่ำเสมอ สมาชิกที่ขาดส่งเงินในบางงวดจะมีน้อย ส่วนสมาชิกที่ไม่ส่งเงินคืนเลยพบว่าไม่มี

ดังนั้น กองทุนกู้ยืมเงินภายในชุมชน จึงมีความสำคัญอย่างมากในการให้โอกาสผู้ที่ยังขาดแคลนทรัพย์สิน ได้มีโอกาสกู้ยืมเงินเพื่อนำไปใช้จ่ายตามวัตถุประสงค์ของแต่ละกองทุน เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้อยู่อาศัยได้สร้างอาชีพและมีรายได้ในการเลี้ยงชีพ และยังเปิดโอกาสให้เด็กๆ ได้มีโอกาสในการศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง

5) การรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านใหม่โดยการช่วยเหลือตนเอง

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาถึงแนวทางในการปรับผังชุมชนใหม่ โดยให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนรื้อบ้านเดิมซึ่งเป็นบ้านชั้นเดียว แล้วสร้างบ้านใหม่ตามรูปแบบบ้านที่ทางคณะกรรมการชุมชนและคนในชุมชนได้ตกลงเห็นชอบด้วย ซึ่งจะเป็นไปตามรูปแบบการจัดระเบียบผังชุมชน เพื่อความเป็นระเบียบและมองดูสวยงามนั้น พบว่า วิธีการรื้อบ้านนั้น

ทำโดยคนในชุมชนมาช่วยกันรื้อบ้าน การสร้างบ้านก็เช่นเดียวกันจะจ้างคนที่ชำนาญในการสร้างบ้านมา 1 คน นอกนั้นก็เป็นคนในชุมชนมาช่วยกันโดยหมุนเวียนกันมา โดยไม่ให้เสียงานประจำที่ต้องไปประกอบอาชีพที่ทำอยู่ และยังมีเครือข่ายชุมชนอื่นมาช่วยด้วยจึงเป็นการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ในส่วนของค่าใช้จ่ายในการสร้างบ้านใหม่ เจ้าของบ้านจะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในด้านวัสดุอุปกรณ์ในการสร้างบ้านเอง โดยส่วนมากจะใช้วัสดุของบ้านเดิมนำกลับมาใช้อีก กองทุนของชุมชนได้ช่วยเหลือบ้านที่รื้อและสร้างใหม่เป็น 2 ชั้น ในด้านวัสดุที่ใช้สร้างบ้านบางส่วน เช่น ให้เสาปูนสำหรับสร้างบ้าน 6 ต้น สังกะสี 6 แผ่นสำหรับบ้านแต่ละหลัง

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านใหม่ พบว่า มีบ้านหลายหลังได้เริ่มสร้างเป็นบ้านแบบสองชั้น และครอบครัวที่สร้างบ้านเป็นแบบสองชั้นจะมีความรู้สึกพึงพอใจมาก แต่สำหรับครอบครัวที่ยังไม่สามารถรื้อบ้านเดิมและสร้างเป็นแบบสองชั้นได้สาเหตุเป็นเพราะยังไม่พร้อมด้านเงินทุน จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่อาศัยในชุมชน ส่วนใหญ่จะเห็นด้วยในการปรับผังชุมชนใหม่(เกือบทุกครอบครัว) แต่ยังไม่พร้อมด้านเงินทุนเป็นจำนวนมาก และยังต้องการความช่วยเหลือด้านเงินทุน

จากการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่ กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่ พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต้องการให้มีการปรับผังชุมชน ใหม่และยินยอมที่จะรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ เพราะเห็นว่าจะทำให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบและน่าอยู่มากขึ้น นอกจากนี้ความพอใจในขนาดรูปแบบบ้านใหม่ และความพอใจในลักษณะบ้านแบบสองชั้น ยังมีความสัมพันธ์กับการยินยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างรูปแบบใหม่ พบว่า ครอบครัวส่วนใหญ่มีความพอใจในขนาดรูปแบบบ้านใหม่ ตลอดจนมีความพอใจในบ้านแบบสองชั้น ซึ่งจะมีผลต่อการรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ให้เป็นไปตามรูปแบบบ้านตามแผนผังของชุมชน แต่การที่จะให้สร้างบ้านใหม่นั้นยังมีปัญหาเรื่องที่ไม่พร้อมในด้านเงินทุน ถ้าหากมีความพร้อมเมื่อไรก็จะสร้างทันที

ดังนั้น แนวทางในการปรับผังชุมชนโดยการรื้อบ้านเดิมและสร้างใหม่ตามรูปแบบผังชุมชนที่ได้กำหนดไว้จึงมีความเป็นไปได้ ถ้าหากครอบครัวต่างๆมีความพร้อมด้านเงินทุน

6) การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของคนในชุมชน

จากการที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสังเกตการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ตลอดจนข้อมูลที่ได้จากการเก็บแบบสัมภาษณ์ จะเห็นได้ว่าผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมต่างๆเป็นอย่างดี ซึ่งสามารถแยกรายละเอียดของการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆได้ ดังนี้

การมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

ผู้อยู่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่มีการแสดงความคิดเห็นในที่ประชุมอย่างเป็นทางการยังไม่มากเท่าไร เช่น การแสดงความคิดเห็นในการออกแบบผังชุมชนใหม่ ฯลฯ ส่วนใหญ่จะแล้วแต่มติของคณะกรรมการชุมชน แต่การแสดงความคิดเห็นโดยการพูดคุยกันในระดับคนใกล้ชิดกันจะมีมาก เช่น ระหว่างเพื่อนบ้านที่สนิทกัน

การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมในชุมชน

เมื่อมีการทำกิจกรรมภายในชุมชน ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่จะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมเป็นอย่างดี เช่น การทำความสะอาดคลอง การทำความสะอาดชุมชน การประชุมประจำเดือน นอกจากนี้ เมื่อมีการจัดงานตามเทศกาลสำคัญ เช่น งานวันปีใหม่ งานวันเด็ก งานวันแม่ งานวันสงกรานต์ งานต้อนรับหมู่คณะที่มาเยี่ยมชมการพัฒนาของชุมชนเพชรคลองจั่น ฯลฯ ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนจะมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่างๆ โดยแต่ละครอบครัวจะส่งตัวแทนมาช่วยการทำกิจกรรม ไม่ว่าจะเป็นการใส่แรงงาน การมีส่วนร่วมในการทำอาหาร การมีส่วนร่วมในการช่วยด้านเงิน จากการสัมภาษณ์ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนในการเข้าร่วมกิจกรรม พบว่า ส่วนใหญ่จะเข้าร่วมทำกิจกรรมทุกครั้ง แต่ก็มีบางครอบครัวที่นานๆจะเข้าร่วมกิจกรรม สาเหตุเป็นเพราะต้องไปประกอบอาชีพ ครอบครัวที่ไม่เคยไปร่วมกิจกรรมของชุมชนเลยมีเพียงครอบครัวเดียว

การมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมระหว่างชุมชน

ชุมชนยังได้มีการทำกิจกรรมร่วมกับชุมชนอื่นๆอีกด้วย เพื่อที่จะได้เชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนกับคนในชุมชนอื่น นอกจากนี้ยังเป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนข่าวสารต่างๆ และแนวทางที่แต่ละชุมชนจะได้มีการพัฒนาชุมชนของตนเองให้เข้มแข็งมากขึ้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่า ส่วนใหญ่มีการร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนอื่นเสมอ สำหรับครอบครัวที่ไม่ได้เข้าร่วมทำกิจกรรมกับชุมชนอื่น เป็นเพราะต้องไปประกอบอาชีพ และติดภารกิจส่วนตัว

วิธีการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมในการการพัฒนาชุมชนในแต่ละกิจกรรมนั้น แต่ละครอบครัวก็มีส่วนร่วมที่แตกต่างกันไป เช่น การให้เงินในการพัฒนาชุมชน การให้เงินและช่วยด้านแรงงาน ตลอดจนการสนับสนุนช่วยเหลือในการทำอาหารเมื่อมีงานเลี้ยงในชุมชน จากการสัมภาษณ์แต่ละครอบครัว พบว่า ส่วนใหญ่มีส่วนช่วยเหลือชุมชน โดยการให้เงินและช่วยด้านแรงงาน รองลงมาครอบครัวช่วยเหลือโดยการให้เงิน ช่วยด้านแรงงาน และช่วยด้านอาหาร สำหรับครอบครัวที่มีส่วนร่วมโดยการให้เงินเพียงอย่างเดียวมีเพียง 2 ครอบครัว

จากการที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อศึกษาข้อมูลทางด้านกายภาพ ตลอดจนการได้สัมภาษณ์ ผู้อยู่อาศัยในชุมชน หน่วยงานของรัฐที่เป็นเจ้าของพื้นที่ หน่วยงานที่เป็นพี่เลี้ยงของชุมชน และการสังเกตวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน จึงสามารถสรุปได้ว่า การที่ชุมชนเพชรคลองจั่นมีแนวทางในการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบและมีเป้าหมายในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่ชัดเจน มีองค์ประกอบที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

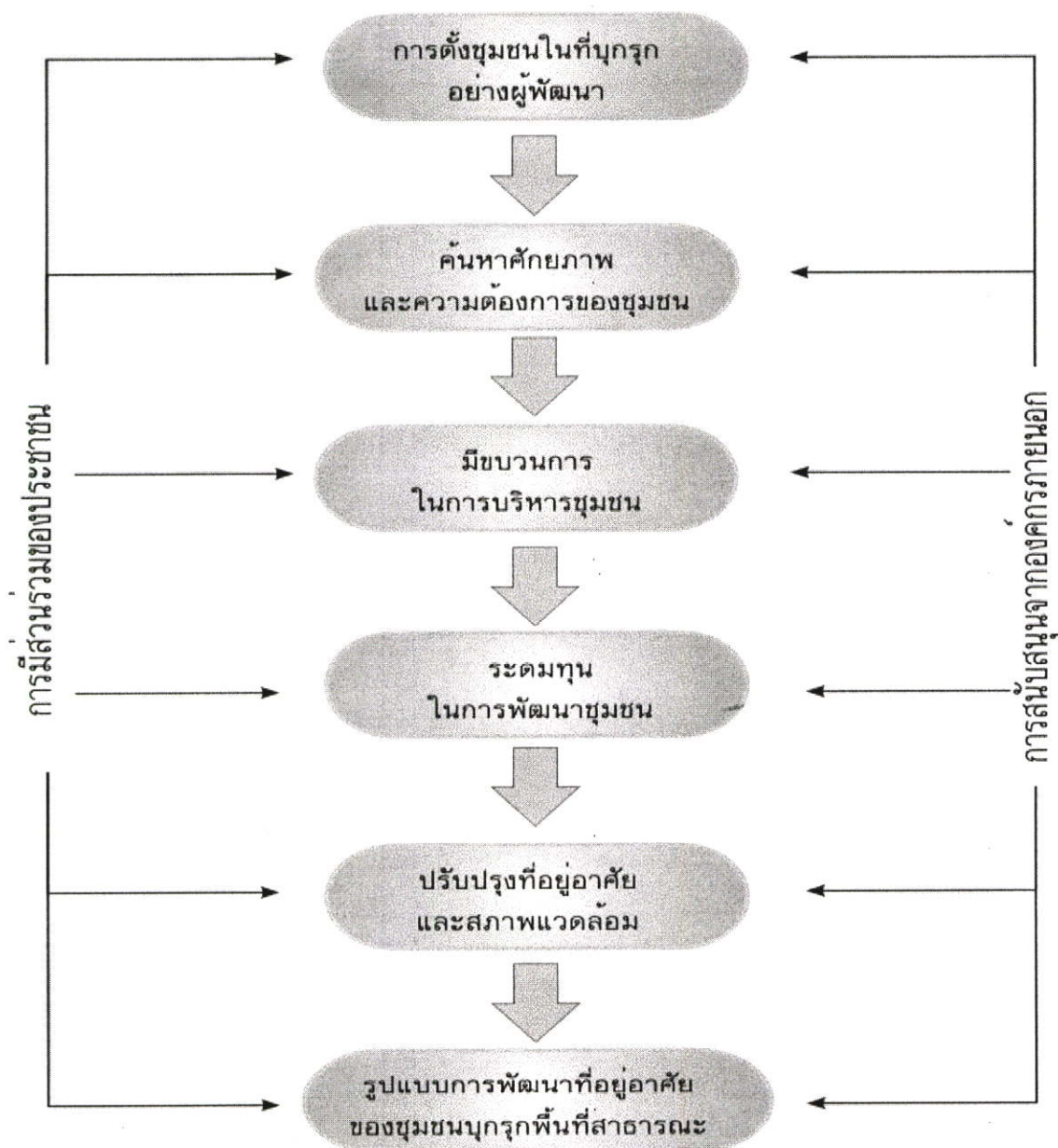
1. การที่ผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้ความสำคัญกับแนวนโยบายในการพัฒนาชุมชน และพร้อมที่จะปฏิบัติตามแนวทางที่คณะกรรมการชุมชน และผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้ร่วมกันกำหนดขึ้น เมื่อชุมชนได้จัดกิจกรรมต่างๆ ผู้อยู่อาศัยในชุมชนส่วนใหญ่ก็ได้เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งการมีส่วนร่วมของผู้อยู่อาศัยในชุมชน เป็นปัจจัยหลักที่สามารถทำให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทิศทางที่ตรงตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยในชุมชน

2. องค์กรอิสระที่ได้เข้ามาช่วยเหลือชุมชน(สมาคมร่วมกันสร้าง) ช่วยเหลือชุมชนในด้านให้คำแนะนำในการจัดตั้งชุมชน ตลอดจนให้ความรู้กับผู้อยู่อาศัยในชุมชนในด้านต่างๆ ทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีการพัฒนาในด้านความคิด และได้มีแนวคิดที่กว้างขึ้น นอกจากนี้ การที่ชุมชนสามารถเสนอโครงการต่างๆต่อองค์กรอิสระ เช่น การทำทางเดินในชุมชน การสร้างศูนย์ประชุม การสร้างสวนหย่อม เพื่อของบประมาณนำมาพัฒนาชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ได้อนุมัติงบประมาณ ทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาชุมชนให้เป็นไปตามแนวทางที่ต้องการได้เร็วขึ้น ดังนั้น องค์กรอิสระต่างๆจึงเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่มีความสำคัญในการสนับสนุนให้ชุมชนมีการพัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น

3. การที่ชุมชนเพชรคลองจั่นได้รวมกลุ่มกับชุมชนอื่นที่มีลักษณะเป็นชุมชนบุกรุกเช่นเดียวกัน และได้ร่วมเป็นพันธมิตรกับเครือข่ายสลัมสี่ภาค จึงทำให้มีแนวร่วมในการเสนอแนวคิด และความต้องการของชุมชน การเรียกร้องข้อเสนอดังกล่าวต่อหน่วยงานรัฐบาล จึงทำให้ได้รับความสนใจและการตอบสนองที่ดี เนื่องจากการรวมกลุ่มของชุมชนจะทำให้มีอำนาจในการเรียกร้องมากกว่าการที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะทำเพียงลำพัง เช่น กรณีที่ชุมชนเพชรคลองจั่นได้เสนอแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยการย้ายบ้านที่รูกำลังไปในคลองออกจากคลอง และเว้นพื้นที่บริเวณริมคลองๆไว้สำหรับการสร้างเขื่อนกันแนวคลอง นอกจากนี้ จะปรับปรุงบ้านให้มีความเป็นระเบียบทำเป็นบ้านสองชั้นที่มีลักษณะบ้านในชุมชนเหมือนกัน ปรับปรุงสภาพแวดล้อมให้มีลักษณะทางกายภาพที่ดีมองดูสวยงาม มีสวนหย่อม ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์ประชุม โดยมีกลุ่มชุมชนพันธมิตรที่เป็นชุมชนบุกรุกบริเวณริมคลองต่างๆ ร่วมเสนอแนวทางการพัฒนาชุมชนต่อผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร(ดร.พิจิตต รัตตกุล) โดยขอเรียกร้องของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะริมคลอง คือ ชุมชนบุกรุกบริเวณริมคลองจะพัฒนาชุมชนโดยขอยู่อาศัยในพื้นที่เดิม โดยให้ชุมชนเพชรคลองจั่นเป็นชุมชนนำร่องในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและ

สภาพแวดล้อม ซึ่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานครได้รับข้อเสนอไว้พิจารณา และให้การรับรองว่าจะไม่ทำการไล่อพยพผู้อยู่อาศัยบริเวณริมคลอง ถ้าหากหน่วยงานรัฐยังไม่ใช้ประโยชน์ในพื้นที่นั้น ซึ่งการรวมพลังของชุมชนต่างๆ จะทำให้มีพลังในการเรียกร้องมากกว่าการที่ชุมชนใดชุมชนหนึ่งจะกระทำเพียงลำพัง

จากการศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยการช่วยเหลือตนเองของชุมชนเพชรคลองจั่น สามารถสรุปเป็นรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนนุกรุกได้ ดังภาพที่ 5.1

ที่มา: ชันญญา สติรกุล

ภาพที่ 5.1 แสดงรูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนนุกรุกพื้นที่สาธารณะ

จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น จึงพอจะสรุปถึงประเด็นของการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัยได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก กรณีที่ชุมชนเพชรคลองจั่นสามารถพัฒนาชุมชน โดยการช่วยเหลือตนเองของคนในชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพาอาศัยความช่วยเหลือจากหน่วยงานอื่นๆ ได้แก่กรณีดังต่อไปนี้

1) การพัฒนาชุมชนในด้านการใช้แรงงานในการทำกิจกรรมโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนในการทำกิจกรรมต่างๆ เช่น การทำความสะอาดคลอง การทำความสะอาดชุมชน การจัดงานวันปีใหม่ การจัดงานวันเด็ก ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนจะให้ความร่วมมือในการทำกิจกรรมของชุมชนเป็นอย่างมาก

ดังนั้น การที่ชุมชนเพชรคลองจั่นสามารถพัฒนาชุมชน จนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานรัฐและชุมชนอื่นๆ สามารถกล่าวได้ว่าเป็นเพราะผู้อยู่อาศัยในชุมชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชน ซึ่งถือว่าเป็นปัจจัยหลักของการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย

2) การบริหารงานของคณะกรรมการชุมชน ซึ่งแต่เดิมองค์กรอิสระจะทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำ ให้คำปรึกษาถึงวิธีการบริหารชุมชน แต่ปัจจุบันผู้บริหารชุมชนสามารถจัดระบบการทำงานในการบริหารชุมชนได้เอง ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยงของชุมชนได้มีความคิดเห็นว่า คณะกรรมการชุมชนสามารถบริหารจัดการเองได้ และจะให้คำปรึกษาแนะนำเฉพาะที่ผู้บริหารชุมชนได้มีการมาขอคำปรึกษา

ประเด็นที่สอง กรณีที่ชุมชนเพชรคลองจั่นยังไม่สามารถพัฒนาชุมชนโดยการช่วยเหลือตนเอง แต่ยังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรเอกชน(NGO) ได้แก่ การพัฒนาชุมชนซึ่งต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก เช่น การทำทางเดินในชุมชนเพื่อเชื่อมติดต่อกันทุกโซนโดยลาดซีเมนต์ การสร้างสวนหย่อมในชุมชน การสร้างศูนย์เด็กเล็ก

5.4 ข้อค้นพบจากการศึกษา

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษาชุมชนเพชรคลองจั่นที่เป็นชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะบริเวณริมคลอง ซึ่งมีรายละเอียดดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ได้ข้อค้นพบจากการศึกษา ดังนี้

ประเด็นแรก การทำงานของหน่วยงานรัฐมีแนวทางการปฏิบัติที่ต่างกัน จะก่อให้เกิดปัญหาความไม่มั่นใจในการพัฒนาชุมชน เช่น การที่ชุมชนมีความต้องการปรับปรุงบ้านเป็นแบบสองชั้น มีการวางผังชุมชนและได้ประกาศเป็นแนวทางที่ชัดเจนแล้ว ซึ่งฝ่ายพัฒนาชุมชนเขตบึงกุ่มมีความเห็นสนับสนุนแนวทางการพัฒนาของชุมชน แต่ในทางปฏิบัติทางกฎหมายฝ่าย

โยธาเขตบึงกุ่มมีความเห็นว่าการปรับปรุงสร้างบ้านแบบสองชั้นไม่สามารถทำได้ เนื่องจากเป็นพื้นที่บุกรุกจึงไม่อนุญาตให้สร้าง จากปัญหาดังกล่าวทำให้เกิดการสะดุดในการพัฒนาชุมชนได้

ประเด็นที่สอง ชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะสามารถอาศัยอยู่บนพื้นที่บุกรุกได้หรือไม่ นั้นขึ้นอยู่กับเจ้าของพื้นที่เป็นประการสำคัญ ในกรณีที่รัฐยังไม่มี ความจำเป็นต้องใช้ประโยชน์พื้นที่ในปัจจุบัน ถ้าชุมชนบุกรุกมีความต้องการอยู่อาศัยในพื้นที่นั้น จะต้องมีการประสานทำความเข้าใจกับหน่วยงานเจ้าของพื้นที่ให้มีความเข้าใจในเป้าหมายการอยู่อาศัย ตลอดจนแนวทางการพัฒนาของชุมชนที่ได้พยายามปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยไม่ให้มีสภาพที่เสื่อมโทรม และพยายามดูแลรักษาสภาพแวดล้อมบริเวณที่อยู่อาศัย จะทำให้มีโอกาสที่ได้อยู่อาศัยในพื้นที่เดิมต่อไปดังเช่นชุมชนเพชรคลองจั่น

ประเด็นที่สาม รูปแบบการอยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกถ้าผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้พยายามช่วยเหลือตนเอง โดยการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่างๆของชุมชน ตลอดจนมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนอย่างแท้จริง แนวทางนี้จะทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งและมีศักยภาพในการพัฒนาชุมชน และถ้าหากได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอิสระต่างๆ(NGO) เช่น การได้รับความรู้ความเข้าใจในหลักการพัฒนาชุมชน การบริหารชุมชนและสิทธิต่างๆในการอยู่อาศัย การได้รับการสนับสนุนงบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ตลอดจนการได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐบาลจะทำให้ชุมชนนั้นประสบความสำเร็จในการพัฒนาชุมชนได้เร็วขึ้น

5.5 ข้อเสนอแนะ

5.5.1 ข้อเสนอแนะต่อชุมชนกรณีศึกษา

จากการศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น ซึ่งเป็นชุมชนบุกรุกริมคลองชุมชนหนึ่ง ที่ได้พยายามปรับปรุงสภาพที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมให้มีลักษณะทางกายภาพที่ดีขึ้น เมื่อผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาลักษณะสภาพบ้านเรือนตั้งแต่ก่อนทำวิจัย ชุมชนยังมีสภาพที่ค่อนข้างจะทรุดโทรมมาก ทั้งในด้านของลักษณะที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม เมื่อเข้าไปทำวิจัยได้ลงไปสัมภาษณ์คนในชุมชนก็เห็นว่าชุมชนได้มีการพัฒนาไปอย่างมาก เช่น ลักษณะความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเรือน ความสะอาดของคลอง และสภาพแวดล้อมภายในชุมชน ผู้วิจัยจึงขอเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนารูปแบบการอยู่อาศัยในด้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

ลักษณะของที่อยู่อาศัย ตามแผนผังที่คณะกรรมการชุมชนและผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความต้องการปรับปรุงลักษณะบ้านเป็นแบบสองชั้น ซึ่งจะมีผลทำให้ที่อยู่อาศัยมีพื้นที่การใช้สอยที่กว้างขึ้นนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าเป็นแนวทางที่เหมาะสมเนื่องจากพื้นที่อยู่อาศัยใน

ปัจจุบันมีเนื้อที่จำกัดไม่สามารถจะขยายอาณาบริเวณให้กว้างกว่าเดิมได้ จึงมีเพียงหนทางเดียว คือ การเพิ่มจำนวนชั้น แต่เนื่องจากการจะต่อเติมบ้านเป็นแบบสองชั้นในทางกฎหมายจำเป็นจะต้องยื่นเรื่องขออนุญาตการต่อเติมอาคารตามพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร ซึ่งชุมชนบุกรุกในทางกฎหมายถือว่าเป็นการสร้างบ้านซึ่งบุกรุกที่ดินของผู้อื่น จึงเป็นการก่อสร้างที่มีขอบด้วยกฎหมาย การที่จะต่อเติมบ้านถ้าไปยื่นแบบขออนุญาตก็ย่อมทำไม่ได้อยู่แล้ว ดังนั้น จึงควรรหาแนวทางในการประนีประนอมกับฝ่ายโยธาเขตบึงกุ่ม ที่เป็นหน่วยงานที่ควบคุมการก่อสร้างต่อเติมบ้านของผ่่อนผันการก่อสร้างที่อยู่อาศัย

ด้านเศรษฐกิจ แนวทางหนึ่งที่จะทำให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้นคือ การรวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มแม่บ้าน เพื่อประกอบอาชีพหารายได้เสริมให้กับครอบครัว จากการเข้าไปสัมภาษณ์หลายๆคนที่เป็นแม่บ้าน ที่อยู่บ้านเฉยๆไม่ได้ประกอบอาชีพอะไร มีความต้องการมีรายได้แต่ไม่รู้จะไปทำอะไร ผู้วิจัยจึงเห็นว่าน่าจะมีความเป็นไปได้ในการรวมกลุ่มกันเพื่อประกอบอาชีพหารายได้เสริมให้กับครอบครัว ดังเช่นหลายๆชุมชนที่ประสบความสำเร็จในการรวมตัวของกลุ่มแม่บ้านต่างๆ โดยการใช้เวลาว่างที่มีอยู่ให้เป็นประโยชน์ ในระยะเริ่มแรกอาจไปเรียนรู้งานจากกลุ่มแม่บ้านที่ชุมชนอื่นๆ ที่มีการรวมกลุ่มกันว่ามีแนวทางใดบ้างที่น่าสนใจที่จะนำมาประยุกต์ใช้ได้กับชุมชน เมื่อครอบครัวมีรายได้มากขึ้นก็จะทำให้สภาพความเป็นอยู่ในครอบครัวดีขึ้น และสามารถมีเงินออม เพื่อนำมาใช้ในเวลาที่ยจำเป็น และสามารถปรับปรุงที่อยู่อาศัยตามที่ต้องการได้ ซึ่งจะทาให้แนวทางในการพัฒนาชุมชนสามารถบรรลุผลได้เร็วขึ้น

นอกจากนี้ ในชุมชนควรจะมีการจัดตั้งกลุ่มออมทรัพย์ในชุมชน เพื่อให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้มีการสะสมเงินออม เพื่อนำไปใช้จ่ายในเวลาที่ยจำเป็น

ด้านระบบสาธารณูปโภค ครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นส่วนใหญ่ใช้ไฟฟ้า โดยต่อจากหม้อแปลงไฟฟ้าของชุมชน ทำให้หน่วยการใช้ไฟฟ้ามีจำนวนสูง จึงต้องจ่ายค่าไฟให้การไฟฟ้าในราคาโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม จึงทำให้ค่าไฟฟ้าในแต่ละครัวเรือนมีราคาสูง

ดังนั้น ชุมชนอาจใช้วิธีการหางบประมาณในการติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้าแต่ละหลังคาเรือน โดยเสนอโครงการขอความช่วยเหลือจากหน่วยงานต่างๆ และให้ครอบครัวที่ต้องการติดตั้งหม้อแปลงไฟฟ้าออกค่าใช้จ่ายบางส่วน ถ้าให้ครอบครัวที่ต้องการมีหม้อแปลงไฟฟ้ารับภาระออกค่าใช้จ่ายทั้งหมดอาจไม่พร้อมด้านเงินทุน นอกจากนี้ อาจใช้วิธีการออมเงินของครอบครัวที่ต้องการมีหม้อแปลงไฟฟ้า โดยให้คณะกรรมการชุมชนเก็บเงินออมเข้ากองทุนทุกเดือน อาจต้องใช้เวลาานาน แต่ก็สามารถทำให้แต่ละครัวเรือนสามารถมีหม้อแปลงไฟฟ้า ซึ่งจะทาให้ค่าไฟฟ้ามีราคาถูกลง

การระบายน้ำทิ้ง ของครอบครัวที่อาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่น ไม่มีการระบายน้ำทิ้งที่ถูกสุขลักษณะ เช่น น้ำที่ชำระล้างสิ่งต่างๆส่วนใหญ่จะเททิ้งลงใต้ถุนบ้านและน้ำจะไหลลงสู่

พื้นดิน และไหลไปลงคลอง ส่วนบ้านที่ตั้งอยู่บนบึงแพงพวยที่แห้งขอดแล้วน้ำก็จะไหลซึมลงสู่บึงพวยและไหลไปลงคลอง โดยเฉพาะถ้าเป็นช่วงฤดูฝนจะมีน้ำขังอยู่ทำให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของยุงได้ นอกจากนี้ ลักษณะของส้วมแต่ละหลังคาเรือนในชุมชนจะเป็นแบบส้วมซึมเมื่อถ่ายของเสียแล้วจะทำให้ซึมลงในพื้นดิน และของเสียจะซึมลงสู่คลองเช่นกัน

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะว่าชุมชนควรจะได้จัดทำระบบบำบัดของเสียให้ถูกสุขลักษณะก่อนที่จะปล่อยน้ำลงสู่คลอง โดยชุมชนควรจะทำทางระบายน้ำเชื่อมต่อแต่ละครัวเรือนให้น้ำเสียไหลไปลงที่น้ำบ่อบำบัดน้ำเสียก่อนปล่อยน้ำลงสู่คลอง ซึ่งจะทำให้น้ำไม่ขังอยู่ใต้ถนนบ้านและทำให้สภาพแวดล้อมของชุมชนมีสภาพที่ดี และผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้อยู่อาศัยอย่างถูกสุขลักษณะ ซึ่งงบประมาณที่จะนำมาใช้ในการทำทางระบายน้ำและบ่อบำบัดน้ำเสีย อาจจะได้มาจากการเขียนโครงการเสนอต่อหน่วยงานรัฐหรือเอกชนที่ให้การสนับสนุน น่าจะเป็นแนวทางที่เหมาะสม เพราะจะเป็นประโยชน์ต่อผู้อยู่อาศัยในชุมชนตลอดจนระบบนิเวศน์ของเมือง

นอกจากนี้ควรพัฒนาพื้นที่อยู่อาศัยแบบบูรณาการ คือ คำนึงถึงการปรับปรุงด้านกายภาพ ด้านการศึกษา (โดยการส่งเสริมให้บุตรหลานของผู้อยู่อาศัยในชุมชน ให้มีการศึกษาในระดับที่สูงที่สุดเท่าที่จะทำได้) ด้านบรรยากาศในการอยู่อาศัย(โดยให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนมีความผูกพันในการอยู่อาศัยร่วมกันและมีความเป็นมิตรที่ดีต่อกัน) ด้านการบริหาร(โดยให้ผู้อยู่อาศัยในชุมชนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในการบริหารชุมชน)

5.5.2 ข้อเสนอแนะแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาลักษณะการอยู่อาศัย ของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ทำให้ได้เห็นมุมมองอีกด้านหนึ่งของชุมชนบุกรุกที่อาศัยอย่างผิดกฎหมาย ที่มีความพยายามในการปรับผังชุมชนใหม่ โดยการปรับปรุงที่อาศัยและสภาพแวดล้อมให้มีลักษณะทางกายภาพที่ดี มองดูสวยงาม ความเป็นระเบียบ ด้วยเหตุผลเพราะไม่ต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่น และผู้วิจัยมีความเห็นว่ายังคงมีชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะอื่นๆอีกหลายชุมชนที่มีความต้องการปรับปรุงชุมชนให้มีสภาพที่ดีขึ้น แต่องค์ประกอบที่จะทำให้ชุมชนสามารถพัฒนาชุมชนไปในทิศทางที่ต้องการได้หรือไม่ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น หน่วยงานเจ้าของพื้นที่ การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน งบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน การได้รับการสนับสนุนจากองค์กรอิสระในด้านต่างๆ

ผู้วิจัยจึงขอเสนอแนะแก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับชุมชนบุกรุก ได้แก่ การเคหะแห่งชาติ กรุงเทพมหานคร สำนักงานพัฒนาชุมชนเมือง เครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา ฯลฯ ในเรื่องดังต่อไปนี้

หน่วยงานของรัฐ

1) ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณะจะยังคงมีอยู่ต่อไป ครอบคลุมที่รัฐบาลยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาการกระจายแหล่งงานไปสู่ภาคชนบทได้เป็นผลสำเร็จ เมื่อผู้อยู่อาศัยในภาคชนบทไม่มีงานทำ จึงจำเป็นต้องอพยพมาหางานทำในเมืองหลวงของประเทศ แต่เมื่อเกิดปัญหาการบุกรุกขึ้นแล้ว รัฐควรจะวางแนวทางแก้ไขปัญหาโดยคำนึงถึงหลายด้านด้วยกัน มิใช่เพียงแค่ไล่หรือชุมชนบุกรุกให้พ้นไปจากพื้นที่เดิม หากรัฐมีความจำเป็นต้องใช้พื้นที่บุกรุกในการทำประโยชน์ และต้องให้ผู้บุกรุกย้ายไปอยู่อาศัยพื้นที่อื่น หน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดหาที่อยู่อาศัยให้ผู้บุกรุก(การเคหะแห่งชาติ)ควรมีพื้นที่รองรับในการอยู่อาศัยแห่งใหม่ ซึ่งต้องคำนึงถึงแหล่งงานในพื้นที่นั้น ระยะทางระหว่างที่พักอาศัยไปยังแหล่งงานต้องไม่อยู่ห่างไกลจนเกินไป มีเส้นทางจราจรที่สะดวก มีรถขนส่งมวลชนที่วิ่งผ่านเส้นทางบริเวณที่พักอาศัย ลักษณะที่อยู่อาศัยต้องเอื้อประโยชน์ต่อการอยู่อาศัยและการประกอบอาชีพ นอกจากนี้ ราคาของที่อยู่อาศัยต้องไม่แพงจนเกินกำลังที่ผู้มีรายได้น้อยจะสามารถจ่ายได้

2) ในกรณีที่ดินสาธารณะของรัฐถูกบุกรุก และรัฐยังไม่มีความจำเป็นที่จะใช้ประโยชน์ในที่ดินนั้น หรือที่ดินนั้นเป็นพื้นที่ที่ไม่ได้ทำประโยชน์ หากผู้บุกรุกมีความประสงค์จะขอเช่าพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัย เพื่อความถูกต้องในการอยู่อาศัยในระดับหนึ่ง รัฐควรเปิดโอกาสพิจารณาให้ผู้บุกรุกได้เช่าพื้นที่ เพราะโครงการที่อยู่อาศัยของรัฐบาลที่ได้จัดไว้สำหรับผู้มีรายได้น้อย เช่น โครงการของการเคหะแห่งชาติ มักจะสร้างในพื้นที่ที่อยู่ห่างไกล ขาดการให้บริการต่างๆ เพราะรัฐไม่อาจหาที่ดินราคาถูกที่การบริการต่างๆเข้าถึงได้ง่าย นอกจากนี้ ยังไม่สะดวกในการเดินทางมาทำงานในเมือง การให้เช่าพื้นที่สาธารณะที่รัฐยังไม่ได้ใช้ประโยชน์จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่รัฐควรพิจารณา เพราะจะเป็นแนวทางหนึ่งที่จะแก้ไขถึงการอยู่อาศัยอย่างไม่ถูกต้องโดยไม่กระทบถึงวิถีการดำรงชีวิตของผู้บุกรุก แทนที่จะต้องรื้อย้ายที่อยู่อาศัยไปยังพื้นที่อื่น

3) นโยบายของรัฐบาลมีผลต่อการอยู่อาศัยของชุมชนบุกรุก เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแนวทางในการดำเนินการเกี่ยวกับผู้บุกรุกก็มักจะเปลี่ยนไปด้วย บางยุคบางสมัย หน่วยงานของรัฐมีแนวทางในการจัดการกับผู้บุกรุก โดยวิธีใช้ความรุนแรงในการไล่หรือใช้กฎหมายเข้ามาจัดการกับผู้บุกรุก โดยมีได้คำนึงถึงผลกระทบที่จะตามมาจากการถูกไล่หรือรัฐจึงควรพิจารณาหาแนวทางที่เหมาะสมโดยใช้หลักรัฐศาสตร์เข้ามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินการ เช่น มีวิธีการประสานทำความเข้าใจกับชุมชนบุกรุก การรับฟังความคิดเห็นและความต้องการของชุมชนบุกรุก แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างหน่วยงานของรัฐกับชุมชนบุกรุก เพื่อที่จะให้แต่ละฝ่ายได้มีความเข้าใจกันมากขึ้น

4) หน่วยงานของรัฐควรส่งเสริมและสนับสนุนแนวทางการพัฒนาของชุมชนบุกรุก โดยเฉพาะแนวทางที่ชุมชนได้มีความพยายามที่จะปรับปรุงที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม

โดยวิธีการช่วยเหลือตนเองในที่อยู่อาศัย เช่น สนับสนุนการปรับปรุงลักษณะที่อยู่อาศัยไม่ให้เสื่อมโทรม มีสภาพแวดล้อมที่สะอาดและถูกสุขลักษณะ หน่วยงานของรัฐจึงไม่ควรจะมองข้ามแนวทางในการพัฒนาชุมชนของชุมชนบุกรุก เพราะหากชุมชนบุกรุกแต่ละชุมชนได้มีการพัฒนาชุมชนของตน ซึ่งชุมชนบุกรุกยังคงมีอยู่เป็นจำนวนมาก แนวทางการพัฒนาของแต่ละชุมชน จะมีผลต่อระบบที่อยู่ของผู้มีรายได้น้อย สุขลักษณะที่ดีของสภาพที่อยู่อาศัย และระบบภูมิทัศน์ของเมือง

องค์กรอิสระ (NGO)

องค์กรอิสระได้เข้ามามีบทบาทส่งเสริมและสนับสนุนชุมชนบุกรุกเป็นอย่างมาก ตั้งแต่การให้ความรู้ในด้านต่างๆกับผู้อยู่อาศัยในชุมชน ตลอดจนสนับสนุนด้านงบประมาณที่นำมาใช้ในการพัฒนาชุมชน แต่สิ่งสำคัญที่จะทำให้ชุมชนบุกรุกมีศักยภาพในการพัฒนาอย่างยั่งยืนได้ คือ การที่สามารถทำให้คนในชุมชนมีแนวความคิดที่ถูกต้องในการพัฒนาชุมชน มีความกล้าแสดงความคิดเห็นในแนวทางการพัฒนาชุมชน โดยให้คนในชุมชนได้บริหารและจัดการตามแนวทางที่คนในชุมชนต้องการ องค์กรอิสระจึงควรเน้นการให้ความรู้ในการพัฒนาชุมชน โดยเริ่มจากการพัฒนาแนวความคิดของคนในชุมชนก่อนให้มีแนวความคิดที่เข้มแข็ง มีความรู้ความเข้าใจถึงแนวทางในการพัฒนาชุมชนของตน เมื่อคนในชุมชนมีความเข้มแข็งทางแนวความคิดแล้วก็จะทำให้ชุมชนนั้นสามารถพัฒนาไปในแนวทางที่คนในชุมชนต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

5.4.3 ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาเรื่องการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะ ควรศึกษาวิจัยในเรื่องที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) ศึกษาผลกระทบของการพัฒนาที่อยู่อาศัยที่มีผลต่อชุมชนรอบข้าง
- 2) ศึกษากระบวนการสร้างแรงจูงใจคนในชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะให้มีส่วนร่วมในการพัฒนาที่อยู่อาศัย
- 3) ศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนบุกรุกพื้นที่สาธารณะอื่นๆ เช่น พื้นที่บุกรุกบริเวณริมทางรถไฟ
- 4) ศึกษากระบวนการรวมตัวของชุมชนต่างๆที่พยายามร่วมมือกันพัฒนาชุมชน และมีปัจจัยใดบ้างที่ก่อให้เกิดความสำเร็จและความล้มเหลวในการพัฒนาชุมชน

บรรณานุกรม

การเคหะแห่งชาติ.2527.สภาพปัญหาและแนวทางแก้ไขชุมชนนุกรกริมคลอง. รายงานประกอบการ
ฝึกอบรมหลักสูตรการบริหารพัฒนาที่อยู่อาศัย รุ่นที่11 ระหว่างวันที่ 2 มี.ค.-18 พ.ค.
2527

การเคหะแห่งชาติ.2529.การปรับปรุงชุมชนแออัด.กรุงเทพฯ : ฝ่ายปรับปรุงชุมชนแออัด. อัดสำเนา
การเคหะแห่งชาติ.2534. การปรับปรุงชุมชนแออัด. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ประมวลศิลป์.

จันทิมา ฉัตรไชยสิทธิกุล.2529. การศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของชุมชนแออัดในกทม.
วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เฉลิมศักดิ์ สุภาพผลและคณะ.2531 .รูปแบบการพัฒนาชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานครด้วยหลัก
คหกรรมศาสตร์. ภาควิชาคหกรรมศาสตร์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทร
วิโรฒ ประสานมิตร

โสภณ พรโชคชัย. 2528. 1020 สลัม. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ฟิสิกส์เซ็นเตอร์.

สมสุข บุญญปัญญา. 2526.ชุมชนแออัด ความเป็นมา ปัญหาและแนวคิดในการปรับปรุง. เอกสาร
ประกอบการสัมมนาอบรมการศึกษาวิจัยประชากรและสังคม,สถาบันวิจัยประชากรและ
สังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, กรุงเทพฯ.

สุวิทย์ ชังวรพันธุ์. 2509. พัฒนาชนบทในประเทศไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหประชาชาพาณิชย์.

วิศา ทัดสร. 2528. ที่ดิน บ้าน และผู้ยากไร้ แปลจาก Land for Housing the poor, เอกสารวิชาการ
ของศูนย์วิชาการที่อยู่อาศัยและการตั้งถิ่นฐานมนุษย์. กรุงเทพฯ : โอเอสพรีนติ้งเฮาส์

รายงานเรื่องการปรับปรุงชุมชนเพชรคลองจั่น. จัดทำโดยคณะนักศึกษาศาสาสถาปัตยกรรม
ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรม คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยี
พระจอมเกล้า เจ้าคุณทหารลาดกระบัง.

พัฒน์ บุรัตพันธ์.2515.แนวทางการดำเนินงานของกรมพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
กองฝึกอบรม กรมพัฒนาชุมชน

ไพรัตน์ เดชะรินทร์.2516. ทฤษฎีและแนวทางปฏิบัติงานพัฒนาชุมชน. พิมพ์ครั้งที่2
(ม.ป.ท: ม.ป.พ.)

Abrams,Charles.1964. **Housing in the Modern World.**(London : Faber and Faber)

Abrams, Charles.1966. **Squatter Settlements, the problem and the Opportunity.** Washington
DC :Department of Housing and Urban Development.

Angel,Shlomo. et al. 1983. **Land for Housing the Poor.** Bangkok. Compute Design.

- Bamberger, M., Gonzales-Polo, & Sae-Hau, U. 1982 . “ Evaluation of Sites and Services Projects: The Evidence from EL Salvador”, World Bank Staff Working Papers No.549, World Bank, Washington.
- Burgess, R. 1978. **‘Self-Help Housing Advocacy: A Curious Form of Radicalism. A Critique of the Work of John F.C. Turner’** in Ward, P.(ed) *Self-help Housing A Critique*, Mansell Publishing Limited,London.
- Carter, Harold. 1975. **The Study of Urban Geography**, 2d ed. (London : Edward Arlond, pp. 285
- Drakakis-Smith’ D.W. and Johnstone’M.A.1977.**Kampong Maxwell : Kuala Lumpur, Malaysia, Report to the Center for Housing, Building and Planning**, United Nations, New York.
- Drakakis-Smith, D.W.1981. **Urbanisation, Housing and the Development Process**. London. REDWOOD BURN.
- Dwyer, Dennis.1975. **People and Housing in Third World Cities: Perspectives on the Problem of Spontaneous Settlements**. London: Longmans.
- Gamondsray, G.N. 1965. **The Penguin English Dictionary Penguin**,Harmondsworth.
- Gilbert, Alain and Peter M. Ward. 1985. **Housing, the state and the poor**. Cambridge University Press.
- Glade, W.P.1986.”**Sources and Forms of privatization**” in Glade, W.P.(ed)*Self-help Housing A Critique*, Mansell, Oxford.
- Goodal, Brain. 1972. **The Economic of Urban.Area**. Oxford : Pregamon Press.
- Hardor, Jorge E. and David Satterwaite. 1989 .**Squatter Citizen**.Guernsey.Guernsey Press .
- Hart Deneke,A. 4 Silva,M. 1982 . “**Mutual-Help and Progressive Development Housing: for What Purpose? Notes on the Salvadorean Experience in Self-help Housing**” in Ward,P.(ed)*Self-help Housing A Critique*, Mansell, Oxford.
- Hirsch ,Warner Z. 1975. **Urban Economic Analysis** .New York : Mc Graw Hill,pp.53 -54
- Johnstone, M.A. 1978. **‘Unconventional housing in West Malaysian cities : a preliminary in quiry’** in P.J. Rimmer et. al.,
- Mangin,William.1963. **‘Urbanisation case history in Peru’***Architectural Design* , vol.33

- Mangin, William. 1967. ' **Latin American squatter settlements: a problem and a solution**', **Latin American research Review**. Vol 2, No.3, 65-98 Marga Institute, 1976, Housing in Sri Lanka, Marga Research Studies No.6. Colombo. Marga Publications.
- Mayo, S.K., Malpezzi, S. & Gross, D.J. 1986. " **Shelter Strategies for the Urban Poor in Developing Countries**" *The World Bank Research Observer* 1,2(July): 183-203.
- McAuslan, P. 1987. " **Urban Land and Shelter for the poor**", Earthscan Paperback, London.
- Morris, M. 1991. " **A Critical Analysis of the World Bank's Poverty-focused Strategy and the Shift in Emphasis After 1982: Implications for Urban Shelter Projects and the poor**", DPU Working Paper No.28, DPU. University College London, London.
- Murphy, Raymond E. 1966. **The American City : An Urban Geography**. 2nd ed. New York: Mc Graw-Hill.
- OSTI. 1969. **Self-Help Housing in the U.S.A. Report of the US Department of Housing and Urban Development by the Organization for Social and Technical Innovation**. Cambridge. Mass.
- Silva, M. 1987. " **The Private NGO's in Institutional Change: Lessons from EL Salvador**", presented at the World Bank's meeting "Lessons from the Past and Directions for the Future", Virginia, mimeo, EL Salvador.
- Stein, Alfredo. 1991. **A Critical Review of The Main Approaches To Self-help Housing Programmes**. Working Paper No.27. Development Planning Unit University College London.
- Stokes, C. J. , 1962, ' **A theory of slums** ', **Land Economics**, Vol.38, No.3, 187-197
- Turner, J.F.C. 1969. ' **Architecture that works** ', **Ekistics** , Vol.27, No.158, 40-44
- Turner, J.F.C. et al. 1971-1972. **Government Policy and Lower-Income Housing Systems in Mexico City**. Agency Report to AURIS, Mexico City and Cambridge, Mass.
1976. " **Housing by People. Towards Autonomy in Building Environments**" , Marion Boyers, London.
1987. " **Future Directions in Housing Policies**", in Wakely, P.(ed): **Housing in Development Policies, Programmes and Support**, DPU. London.
- Ward, M. Peter. 1982. **Self-help housing A Critique**. Oxford. Alexandrine Press.

ภาคผนวก ก

การปรับผังชุมชนและสภาพแวดล้อม

ก.1 ความเป็นมาของการปรับผังชุมชนและสภาพแวดล้อม

แนวความคิดการปรับผังชุมชนใหม่ เป็นผลสืบเนื่องมาจากนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการพัฒนาเมือง ในปี 2540 สมัย คร.พิจิตต รัตตกุล ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ได้มีนโยบายเร่งปรับปรุงสภาพแวดล้อมของกรุงเทพมหานคร ให้เป็นเมืองน่าอยู่อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการสร้างเขื่อนกันคลื่นและการขุดลอกคูคลอง เพื่อป้องกันน้ำท่วมกรุงเทพมหานคร ตลอดจนการพัฒนาคูคลองให้สะอาดและปรับปรุงสภาพแวดล้อมริมคูคลอง เพื่อป้องกันน้ำท่วมและหาวิธีการกับชุมชนที่บุกรุกริมคูคลอง ซึ่งนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับกรุงเทพมหานคร ทำให้ชุมชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการดังกล่าวมากกว่า 37 ชุมชน ได้รวมกลุ่มกันปรึกษาและหาแนวทางแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น โดยมีการจัดชุมชนที่หน้าศาลาว่าการกรุงเทพมหานคร พร้อมยื่นข้อเสนอ ดังนี้ คือ 1.ระงับการไล่รื้อชุมชนแออัดริมคลองในทุกชุมชน 2.ระงับการดำเนินคดีกับชาวชุมชน 3.ให้จดทะเบียนรับรองชุมชน

ผลสรุปของการชุมนุมในครั้งนี้ ทำให้กรุงเทพมหานครเห็นด้วยในความเดือดร้อนของชุมชนแออัดริมคลอง และแต่งตั้งคณะกรรมการร่วมแก้ไขปัญหาชุมชนริมคลอง ซึ่งทำให้ชุมชนริมคลองเกิดการตื่นตัวในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ไม่ว่าจะพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อมและคุณภาพชีวิต ทำให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนที่อาศัยอยู่ริมคลอง ในที่สุดชุมชนจึงได้มีการจัดทำแผนผังที่อยู่อาศัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อม โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักพัฒนาชุมชนเมือง สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง และองค์กรพัฒนาเอกชนที่เกี่ยวข้อง ต่อมาจึงได้นำเสนอแผนผังชุมชนและนำเสนอต่อคณะกรรมการแก้ไขปัญหาระดับกรุงเทพมหานคร เมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2542 โดยมี 5 ชุมชนถือเป็นโครงการนำร่อง คือ ชุมชนเพชรคลองจั่น ชุมชนคลองขวาง ชุมชนคลองน้ำแก้ว ชุมชนคลองบางบัว ชุมชนริมคลองเปรมประชากร จึงถือได้ว่าเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญในการพัฒนาชุมชนแออัดริมคลอง

ความต้องการให้เกิดการพัฒนาที่อยู่อาศัยอย่างยั่งยืน ในกรุงเทพมหานครและพื้นที่ต่างๆของประชาชนในทุกระดับชั้น ย่อมมีความแตกต่างกัน แต่สิ่งที่เป็นปัจจัยหลักในการแก้ปัญหาและพัฒนาจำเป็นต้องดำรงอยู่บนพื้นฐานการมีส่วนร่วมของปัจจัยหลัก 4 ประการ คือ

1. องค์กรชุมชนต้องมีความพร้อมในการที่จะปรับเปลี่ยนเรียนรู้ พัฒนาศักยภาพของบุคลากรในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหารจัดการ การวางแผนปฏิบัติการ การวิเคราะห์ปัญหาทั้งในระดับโครงสร้างและระดับพื้นฐาน ความสำนึกรับผิดชอบและคุณธรรม

2. กำหนดเป้าหมาย(ยุทธศาสตร์)และยุทธวิธีในการพัฒนาอย่างชัดเจน และร่วมสร้างแผนปฏิบัติการ กลไกการทำงานและการขับเคลื่อนกระบวนการให้สอดคล้องเหมาะสมกับสภาพปัญหาและแนวนโยบายรัฐ

3. การสร้างกระบวนการพัฒนาและการแก้ไขปัญหาชุมชนแออัด แบบการมีส่วนร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผิดชอบ การเปิดโอกาสให้สมาชิกจากฐานล่างมีส่วนร่วมในการทำงานทุก กระบวนการและทุกขั้นตอน

4. ระดมความร่วมมือและประสานการทำงานกับองค์กรพันธมิตรคนจน ให้มีส่วนร่วม ในการหนุนเสริมกระบวนการขององค์กรชุมชน (เอกสารเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนา)

ก.2 กระบวนการในการปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบผังชุมชน

โครงการนำร่องจัดผังที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมทั้งระบบของชุมชนเพชรคลองจั่น มีความสัมพันธ์ระหว่างวิถีทางในการพัฒนา มีกระบวนการพัฒนาที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรมให้ เป็นไปตามแนวทางที่ได้วางไว้ โดยผู้นำชุมชนและคณะกรรมการชุมชน ต้องการจะพัฒนาชุมชน ให้มีความเป็นระเบียบ มีความสะอาดสวยงาม มีสภาพแวดล้อมที่ดี ให้มีผังชุมชนที่สวยงาม ในด้านของลักษณะที่อยู่อาศัย มีสวนหย่อมสำหรับพักผ่อนภายในชุมชน มีศูนย์เลี้ยงดูเด็ก มีศูนย์ประชุมตลอดจนมีทางเดินที่สะดวกสบาย โดยเน้นถึงการมีส่วนร่วมและการช่วยเหลือคน เองของคนในชุมชน เพราะที่ดินนี้เป็นที่ดินซึ่งผู้อยู่อาศัยในชุมชนตระหนักกว่าเป็นการอยู่อาศัย อย่างผู้บุกรุก จึงมีความต้องการที่จะอยู่อาศัยอย่างผู้พัฒนา การปฏิบัติให้เป็นไปตามรูปแบบผัง ชุมชนมีขบวนการ ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนแรก เรียกประชุมผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนเพื่อสอบถามความคิดเห็นในเรื่องกรรม สิทธิในที่ดิน(การขอทางราชการในการเช่าพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยให้ถูกต้อง) การปรับปรุงรูปแบบ ที่อยู่อาศัย เช่น การปรับปรุงบ้านเป็นแบบ 2 ชั้น ขนาดของพื้นที่อยู่อาศัย ตลอดจนแนวทางการ พัฒนาที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของชุมชน เพื่อพัฒนาที่อยู่อาศัยให้ดีขึ้น ซึ่งทางชุมชนจะได้ เริ่มปฏิบัติตามรูปแบบการพัฒนาชุมชน เมื่อได้ทำความเข้าใจกับผู้อยู่อาศัยภายในชุมชนแล้ว

ขั้นตอนที่สอง ผู้นำชุมชนจึงได้ไปปรึกษากับ คุณ วุฒิพันธ์ รัตนธารี ซึ่งเป็นหัวหน้า ส่วนพัฒนาองค์กร สำนักพัฒนาชุมชนเมือง และได้ให้กลุ่มนักศึกษาสาขาสถาปัตยกรรม ภาควิชาครุศาสตร์สถาปัตยกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง เป็น ผู้ออกแบบรูปแบบบ้าน ศูนย์เด็กเล็ก ศูนย์ประชุม ตามความเห็นความต้องการของคนในชุม ชน ซึ่งได้มีการระดมความเห็นในที่ประชุม ดังแผนผัง(ภาคผนวก)

ขั้นตอนที่สาม การรื้อย้ายบ้านออกจากคลอง เป็นขั้นตอนหนึ่งในการปรับผังชุมชน ใหม่ บ้านที่ดั่งรูกล้าลงไปใคลองทุกหลังได้ยินยอมรับย้ายออกจากคลอง โดยทยอยรื้อย้าย ที่ละหลัง ผู้อยู่อาศัยในชุมชนและชุมชนอื่นๆมาช่วยกันรื้อย้ายบ้านออกจากคลอง และหาพื้นที่ ใหม่ให้ปลูกสร้างบ้าน โดยพื้นที่ใหม่ได้จากการเสียดสละพื้นที่ของเพื่อนบ้าน โดยยอมขยับบ้าน

แต่ละหลังให้แคบลง จึงถือว่าการเสียสละอย่างมากและเป็นการให้ความร่วมมือในการพัฒนาชุมชน ซึ่งโดยปกติผู้อยู่อาศัยย่อมมีความรักและหวงแหนในที่อยู่อาศัย จากการสอบถามบ้านที่รูกล้าลงไปในคลองและที่ยินยอมรื้อย้าย ได้กล่าวว่า ถ้าหากทำให้ชุมชนมีความเป็นระเบียบและทำให้สภาพแวดล้อมภูมิทัศน์ดีขึ้น ก็พร้อมที่จะให้ความร่วมมือเพื่อส่วนรวม

ภาพที่ ก.1 รื้อบ้านที่รูกล้าลงไปในคลอง

ขั้นตอนที่สี่ การสร้างบ้านเป็นรูปแบบสองชั้น ได้ทดลองสร้างโดยใช้บ้านของเหรียญก๊ากเป็นบ้านตัวอย่าง งบประมาณที่ชุมชนได้นำมาช่วยเหลือชาวบ้านที่ยอมรื้อบ้านเดิมและสร้างบ้านใหม่ ตลอดจนบ้านที่ย้ายออกจากคลอง ได้มาจากการที่ชุมชนเป็นสมาชิกเครือข่ายชุมชนเพื่อการพัฒนาจึงไปยืมเงินเครือข่ายเพื่อการพัฒนาจำนวน 20,000 บาท และขอยืมเงินจากสมาคมร่วมกันสร้าง 20,000 บาท เพื่อนำเงินมาช่วยเหลือบ้านหลังละ 1,500 บาท หรือ ให้เสาปลูกบ้านใหม่หลังคาเรือนละ 6 ต้น สังกะสี 10 แผ่น เพื่อแบ่งเบาภาระชาวบ้านบางส่วน

ขั้นตอนที่ห้า การเชื่อมทางเดินภายในชุมชน ได้มีการถมดินทางเดินใหม่ให้สามารถเชื่อมติดต่อกันได้ทุกโซนในชุมชน โดยชุมชนได้ไปขุดดินและป้อนจากตึกที่ทุบทิ้งของโรงหนังเพชรคลองจั่นมาถมเป็นทางเดินในชุมชน โดยชาวบ้านช่วยกันนำดินมาถมทางเดินทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายในการสร้างทางเดินได้มาก นอกจากนี้คณะกรรมการชุมชนได้เสนอเรื่องเพื่อของบประมาณจากองค์กรแดนเซท เพื่อทำทางเดินซีเมนต์ในโซนที่ 3 ซึ่งก็ได้รับการอนุมัติแล้ว

ขั้นตอนที่หก การทำสวนหย่อมหลังจากที่ได้ย้ายบ้านออกจากคลอง และเว้นพื้นที่บริเวณริมคลองประมาณ 4 เมตร เพื่อทำสวนหย่อมในชุมชน ได้มีการถมดินให้พื้นที่มีระดับสูงขึ้น โดยได้นำดินที่ถมส่วนหนึ่งมาจากการทุบตึกของโรงหนังเพชรคลองจั่น

ภาพที่ ก.2 เว้นพื้นที่บริเวณริมคลองเพื่อสร้างสวนหย่อม

ภาพที่ ก.3 สวนหย่อมภายในชุมชนที่ชาวบ้านช่วยกันสร้างจนสำเร็จ

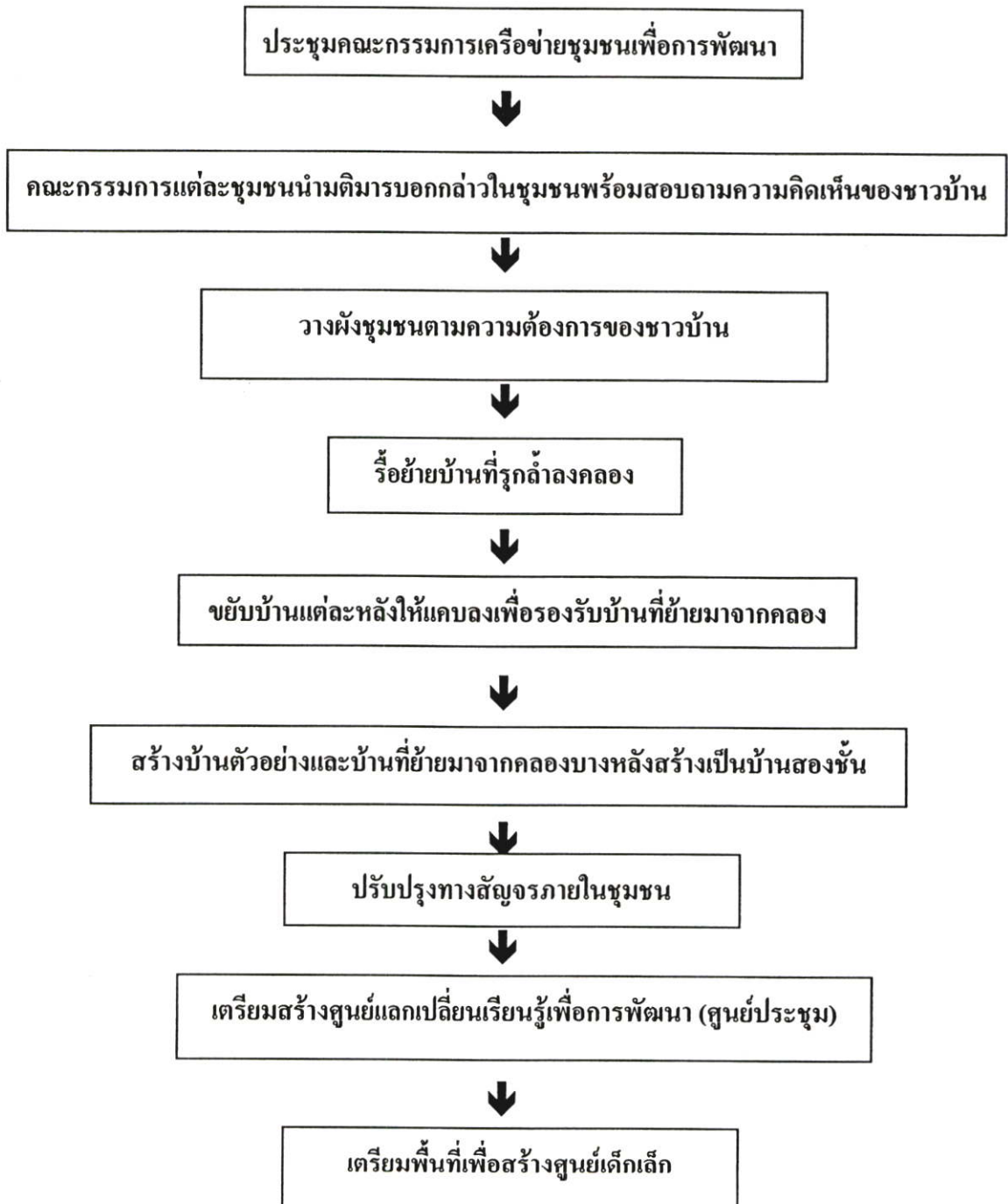
ขั้นตอนที่เจ็ด การสร้างศูนย์ประชุม (เมื่อมีงบประมาณจะเริ่มสร้าง)

ขั้นตอนที่แปด การสร้างศูนย์เด็ก(เมื่อมีงบประมาณจะเริ่มสร้าง)

จากการที่ชุมชนเพชรคลองจั่นได้ดำเนินตามกระบวนการพัฒนาปรับรูปแบบจัดผังที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมทั้งระบบของชุมชน ได้ก่อให้เกิดความสนใจจากชุมชนต่างๆอย่างกว้างขวาง ตลอดจนชุมชนจากต่างประเทศก็ได้มาดูและศึกษาถึงวิถีทางการพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถทำให้ออกมาเป็นรูปธรรมได้ วิธีการขยับบ้านออกจากคลองได้เพราะเป็นการเสียสละอย่างสูง บ้านที่เคยมีบริเวณกว้างยอมเสียสละเนื้อที่ให้เล็กลง เพื่อให้บ้านที่รูล้ำลงในคลองได้ย้ายออกจากคลองมาและมาปลูกสร้างใหม่ ในพื้นที่ใหม่ซึ่งชาวบ้านยอมสละเนื้อที่บ้านของตนให้เล็กลง

ขบวนการในการดำเนินการเหล่านี้ เป็นสิ่งที่น่าศึกษาว่าพวกเขาทำกันได้อย่างไร มีแนวความคิด และขั้นตอนการดำเนินงานอย่างไรให้เป็นไปตามเป้าประสงค์ที่ได้วางไว้ และมีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหนที่โครงการที่ได้วางไว้จะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้ ในฐานะที่ผู้วิจัยได้เข้าไปสัมผัสกับผู้อยู่ในชุมชน พบว่า พวกเขาได้มีความหวัง มีความภูมิใจในสิ่งที่พวกเขาได้ทำ และทุกครั้งที่มีผู้ที่สนใจเข้ามาดูงานการพัฒนาชุมชน ไม่ว่าจะ เป็นชาวบ้านที่อยู่ต่างถิ่น ตลอดจนชาวต่างชาติที่ได้เข้ามาศึกษาแนวทางการพัฒนาของชุมชน จึงเป็นสิ่งที่น่าภูมิใจสำหรับชาวบ้านที่รู้ว่าสิ่งที่ตนเองได้พยายามทำกำลังจะประสบผลสำเร็จ หากพวกเขายังคงมีความตั้งใจและพยายามอย่างไม่ย่อท้อ และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆในการพัฒนาชุมชนและสภาพแวดล้อม

แผนผังการดำเนินงานการปรับผังชุมชนใหม่

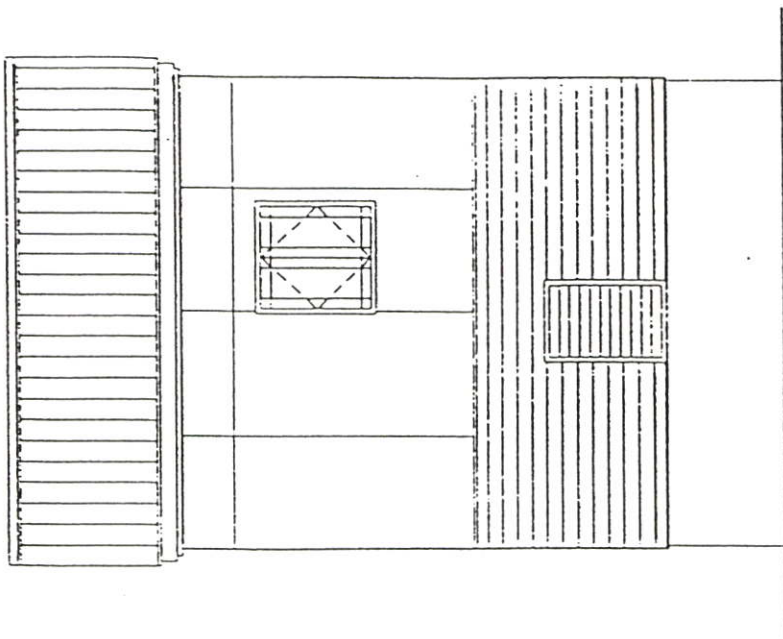

ภาคผนวก ข

รูปแบบบ้านสองชั้น/ศูนย์เด็กเล็กตามผังชุมชน

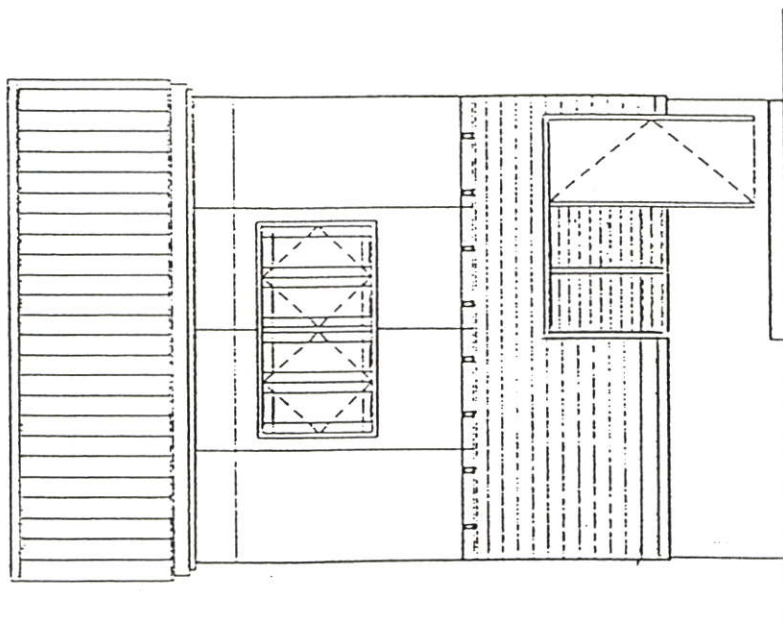
บ้านพักอาศัย

แบบที่ 1

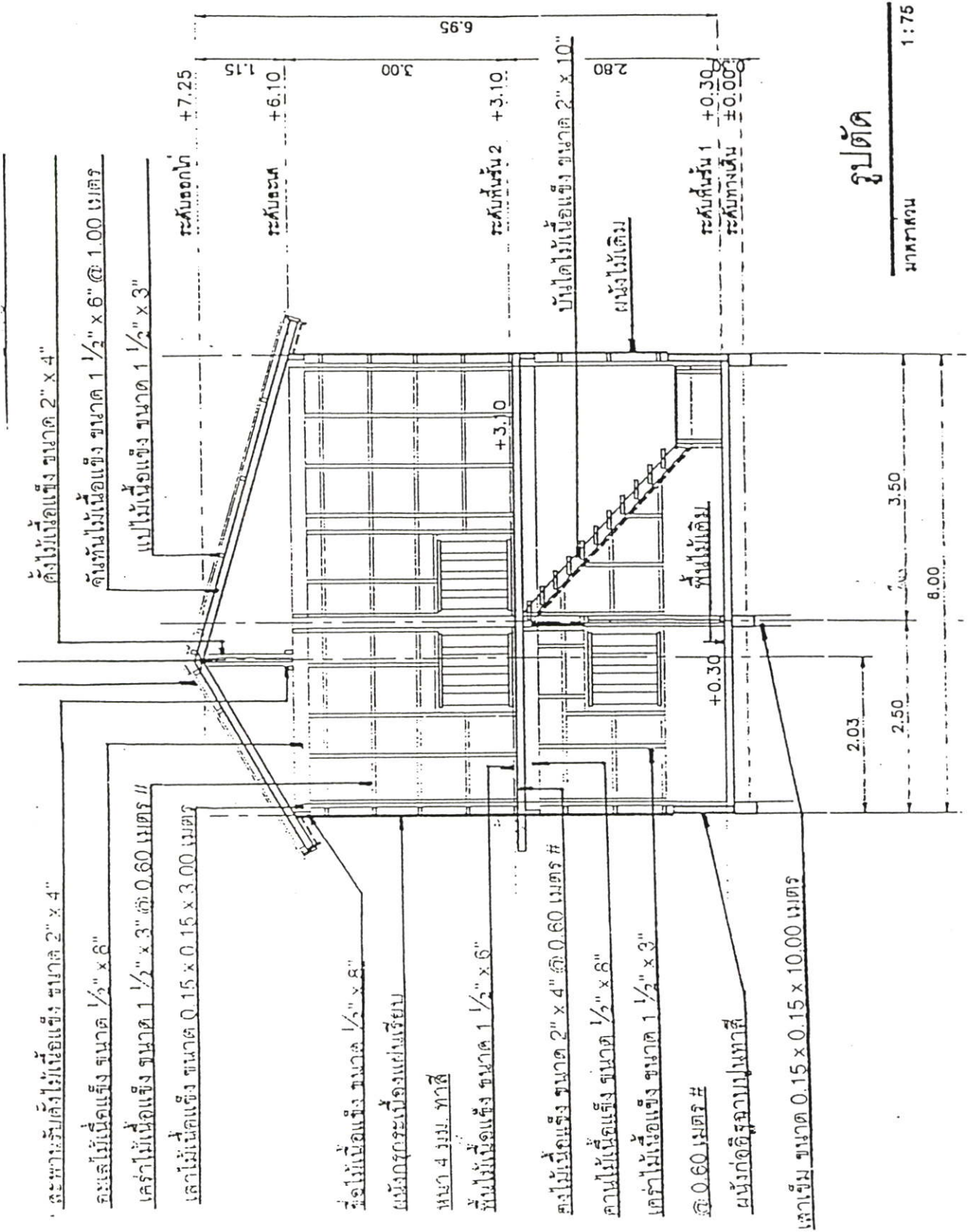
รูปด้านหลัง

ขนาดตาม 1:75

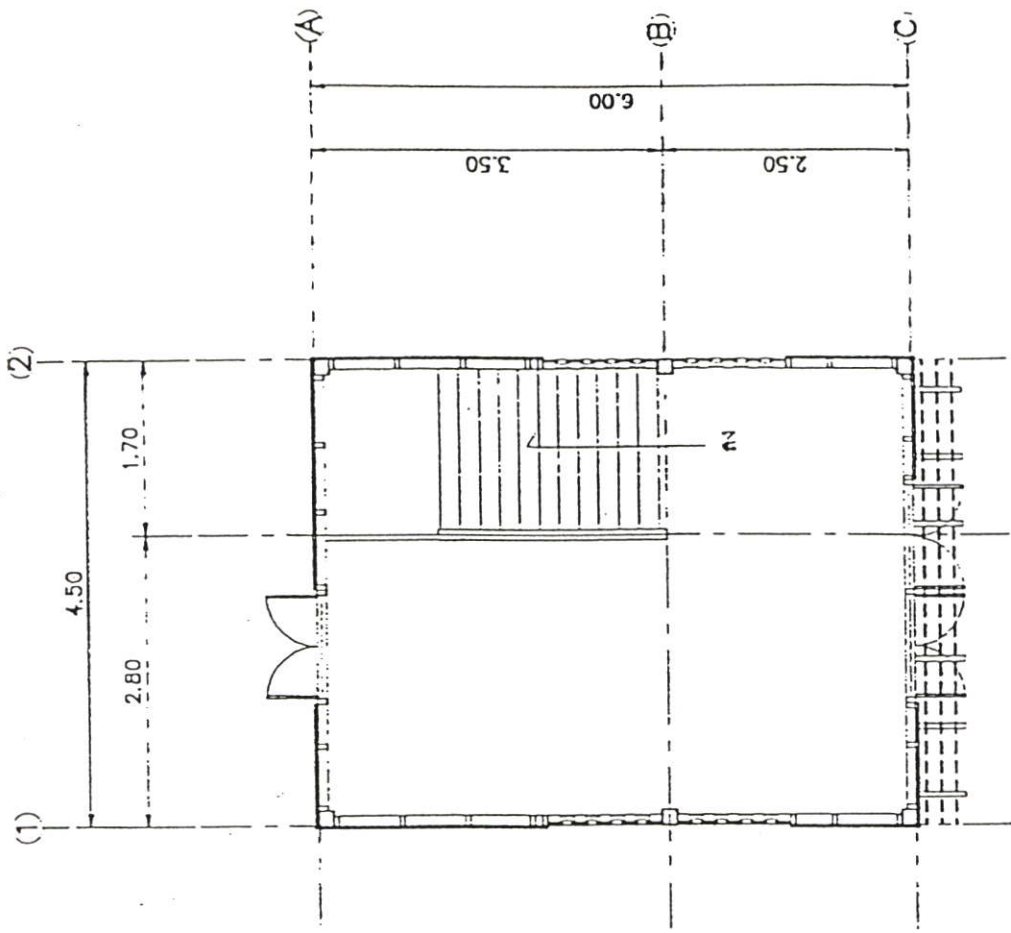
รูปด้านหน้า

ขนาดตาม 1:75

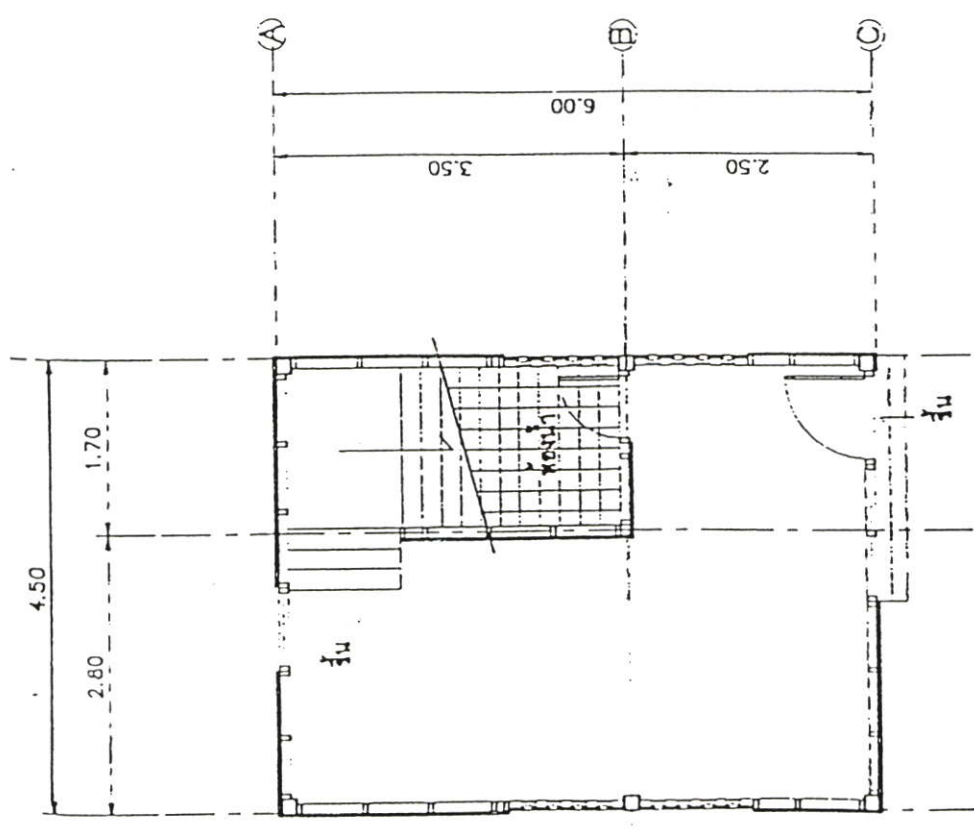

รูปตัด

มาตราส่วน 1:75

แบบแปลนพื้นที่ 2
 มาตรฐาน 1:75

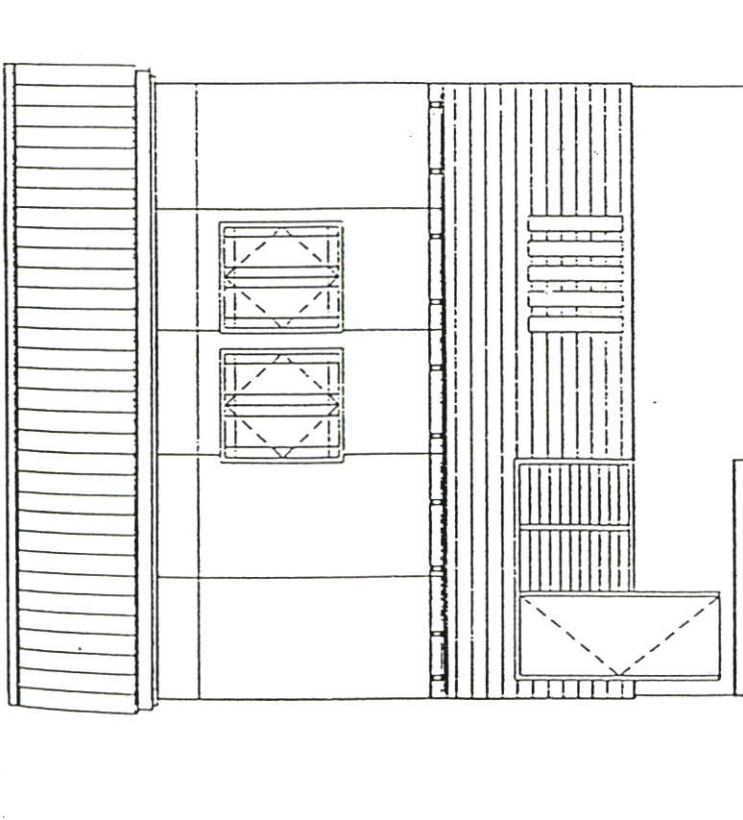
แบบแปลนพื้นที่ 1
 มาตรฐาน 1:75

บ้านพักอาศัย
แบบที่ 2

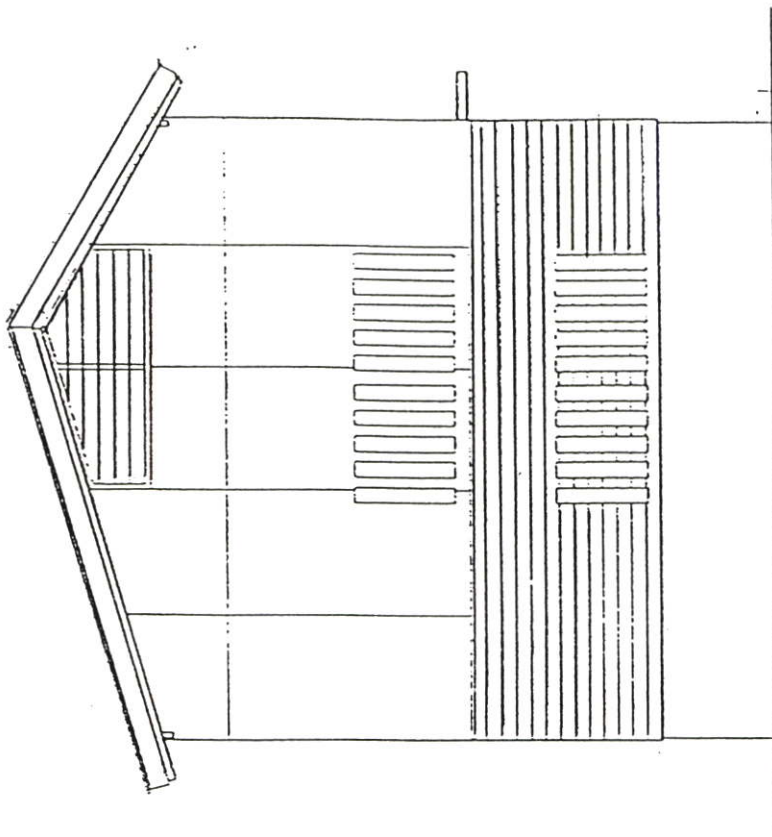
รูปด้านหลัง

ขนาดจริง 1:75

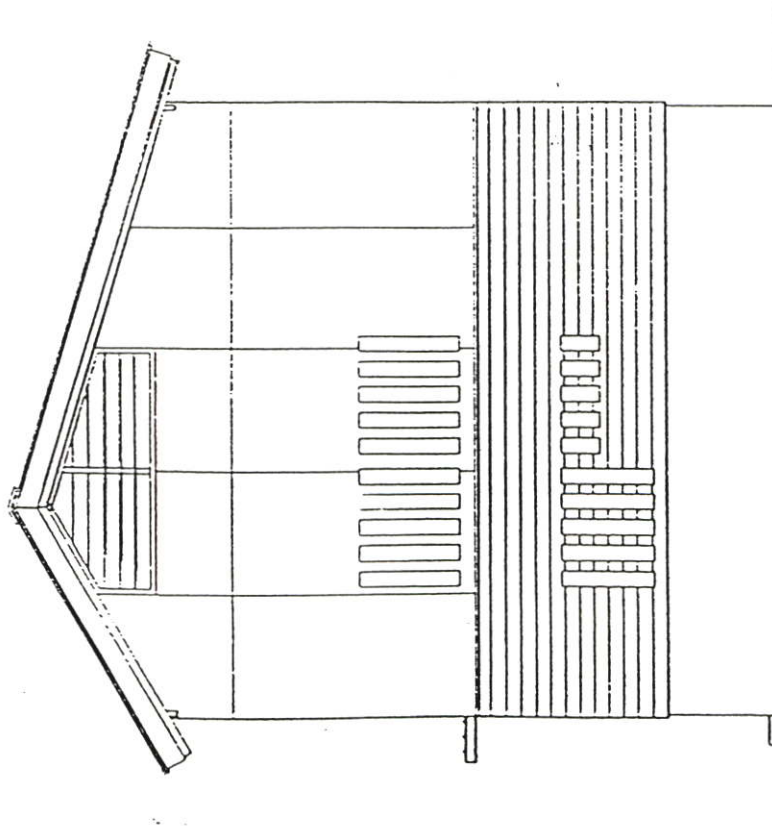
รูปด้านหน้า

ขนาดจริง 1:76

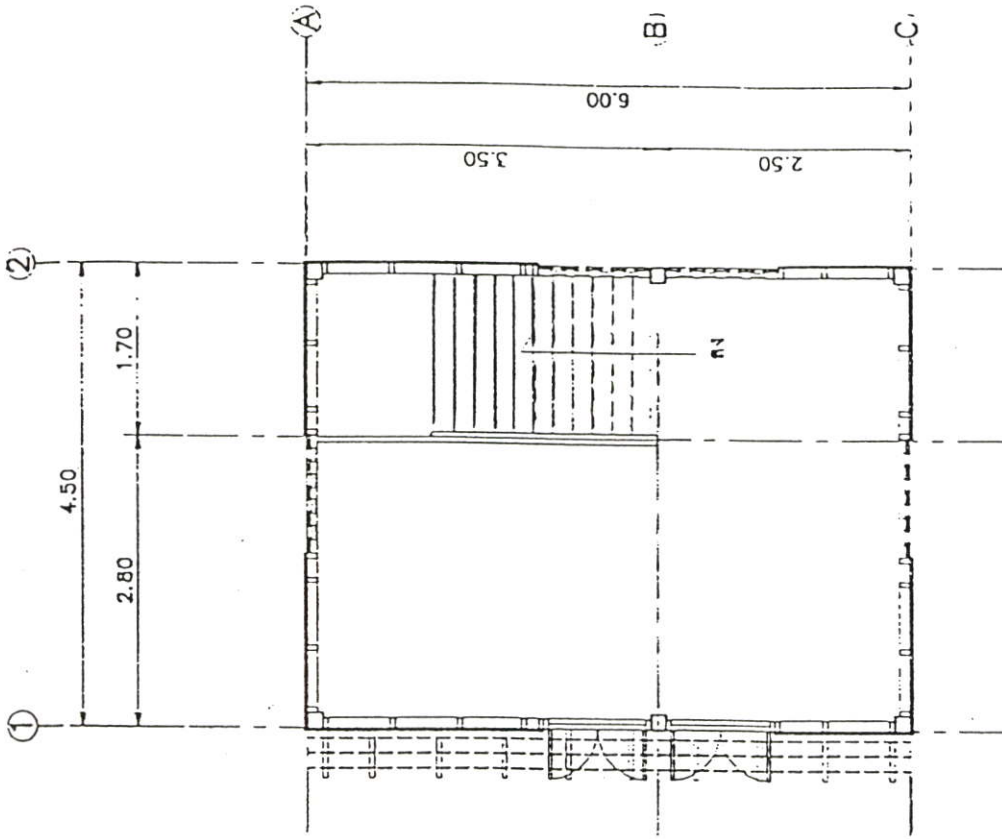
รูปด้านขวา

ขนาดจริง 1:76

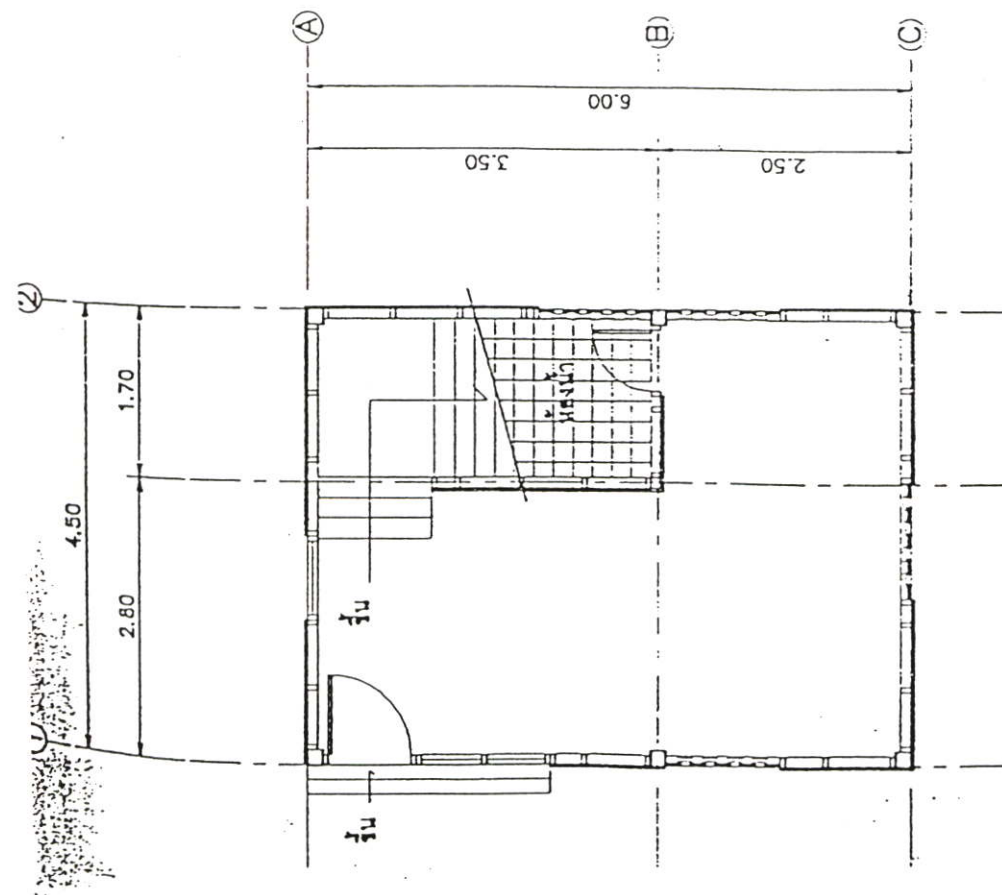
รูปด้านขวา

ขนาดจริง 1:76

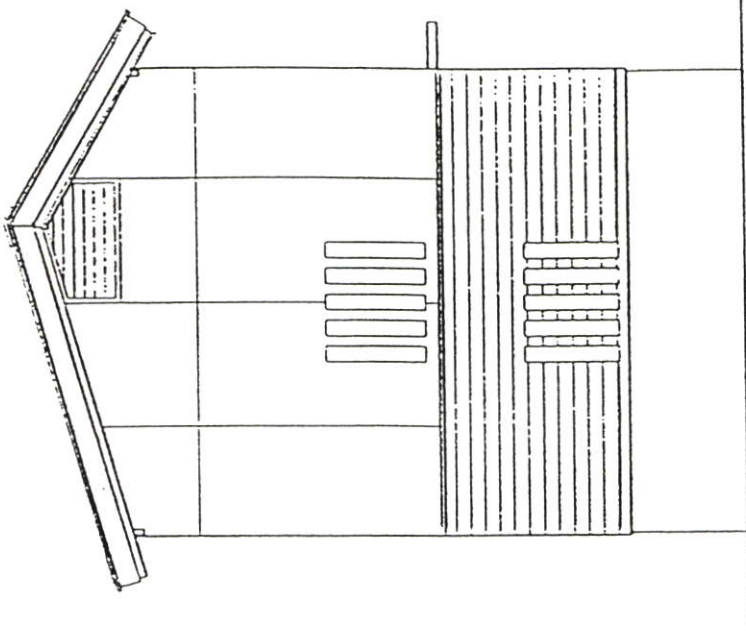
แบบแปลนพื้นที่ 2

มาตราส่วน 1:75

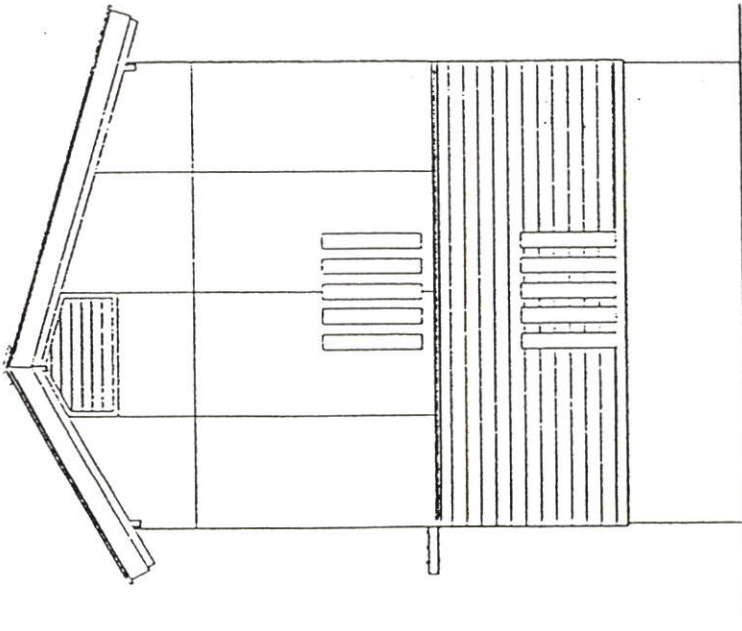
แบบแปลนพื้นที่ 1

มาตราส่วน 1:75

รูปด้านขวา

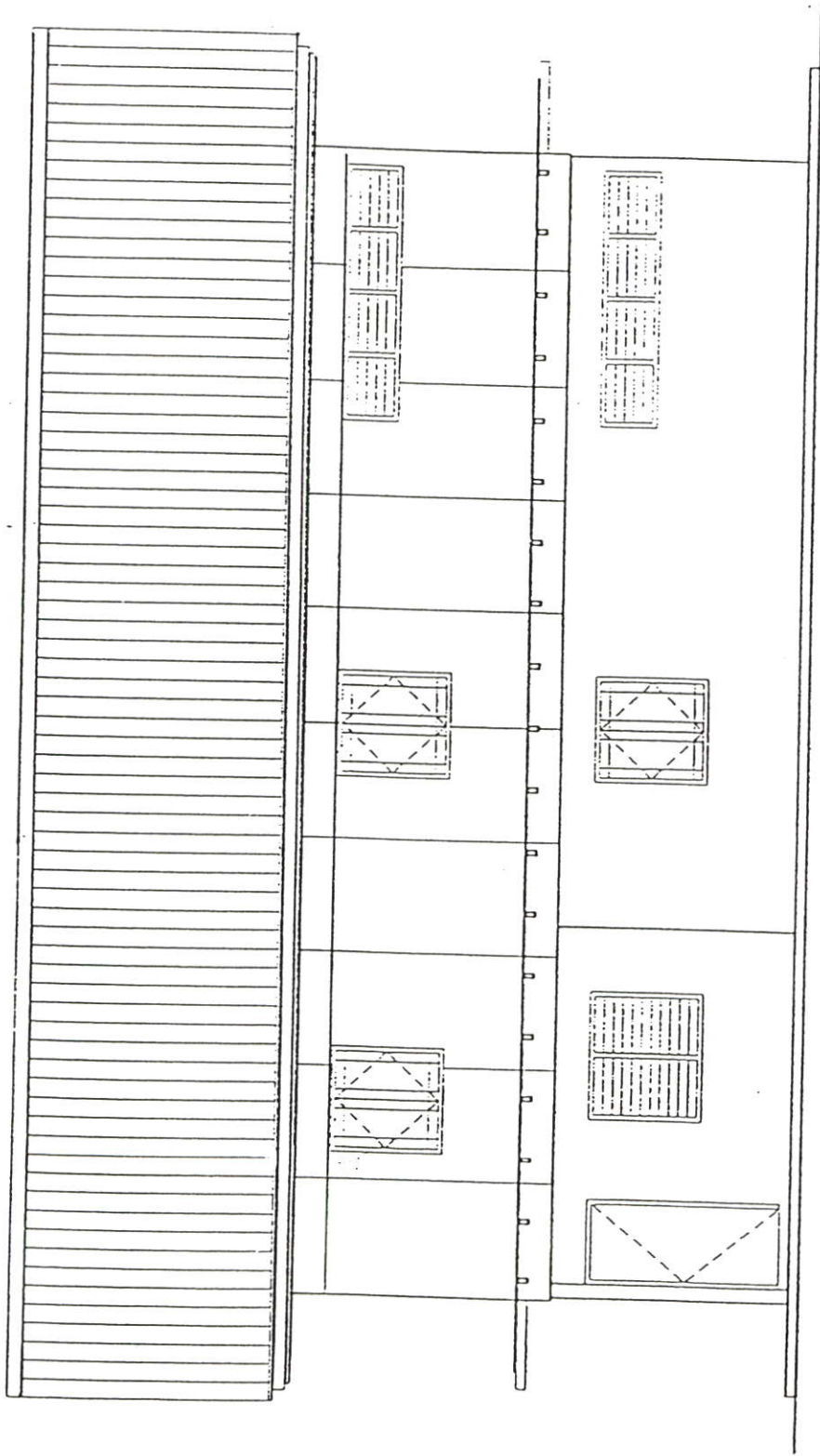
มาตราส่วน 1:76

รูปด้านขวา

มาตราส่วน 1:76

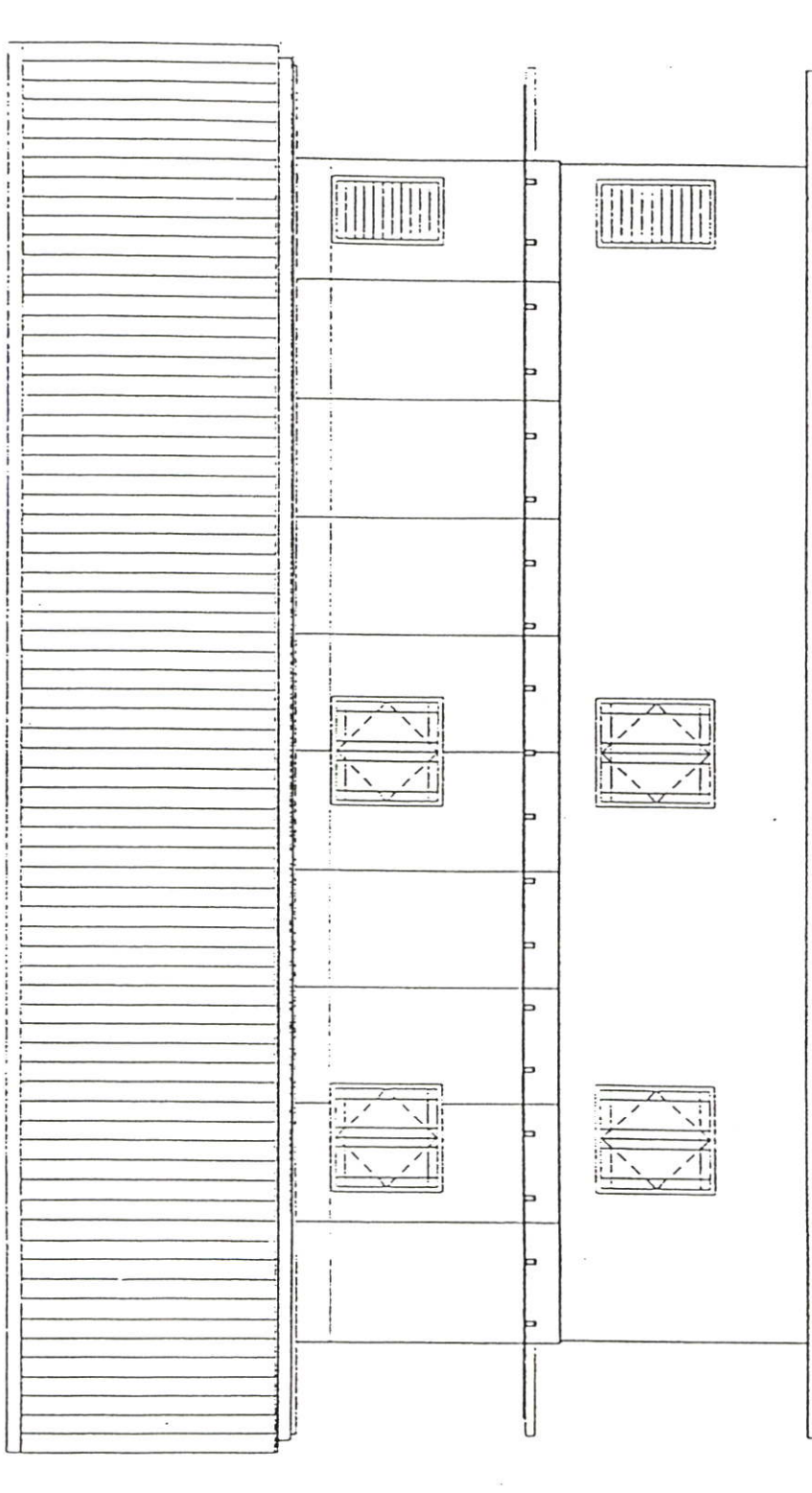
ศูนย์เด็กเล็ก

รูปด้านหน้า

ขนาดจริง

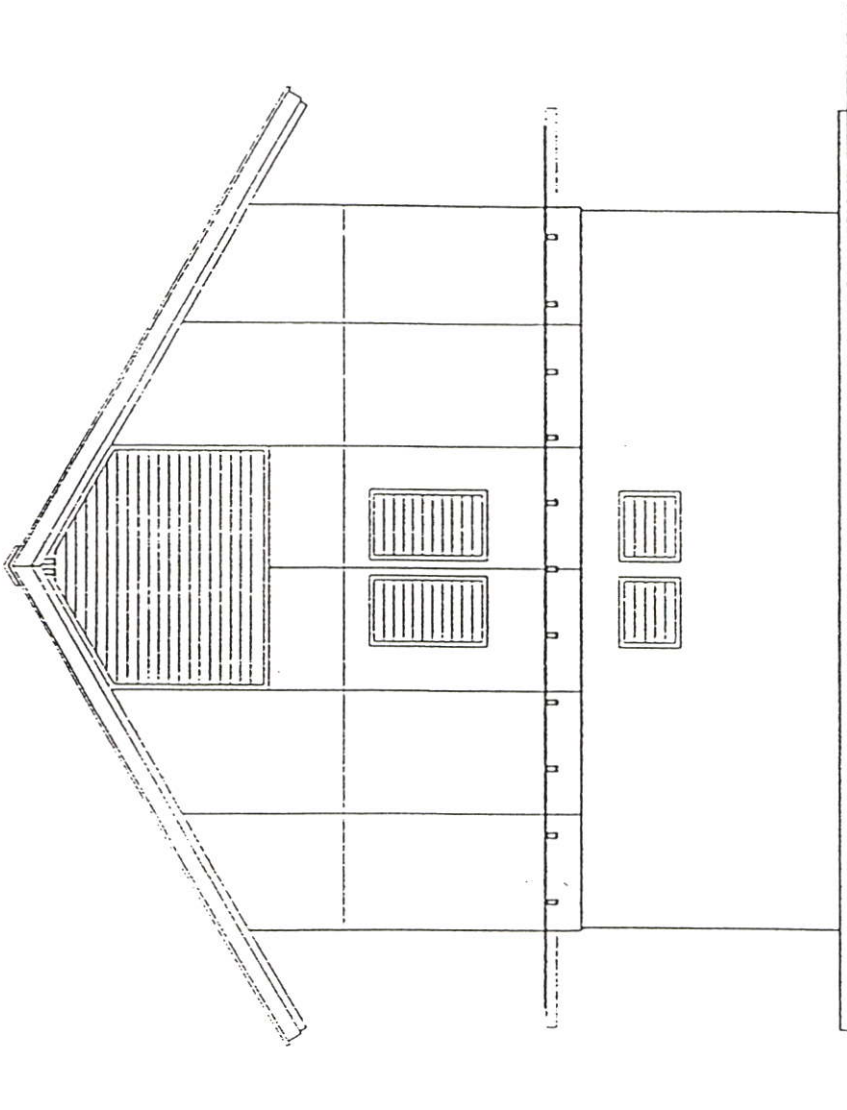
1:76

รูปด้านหลัง

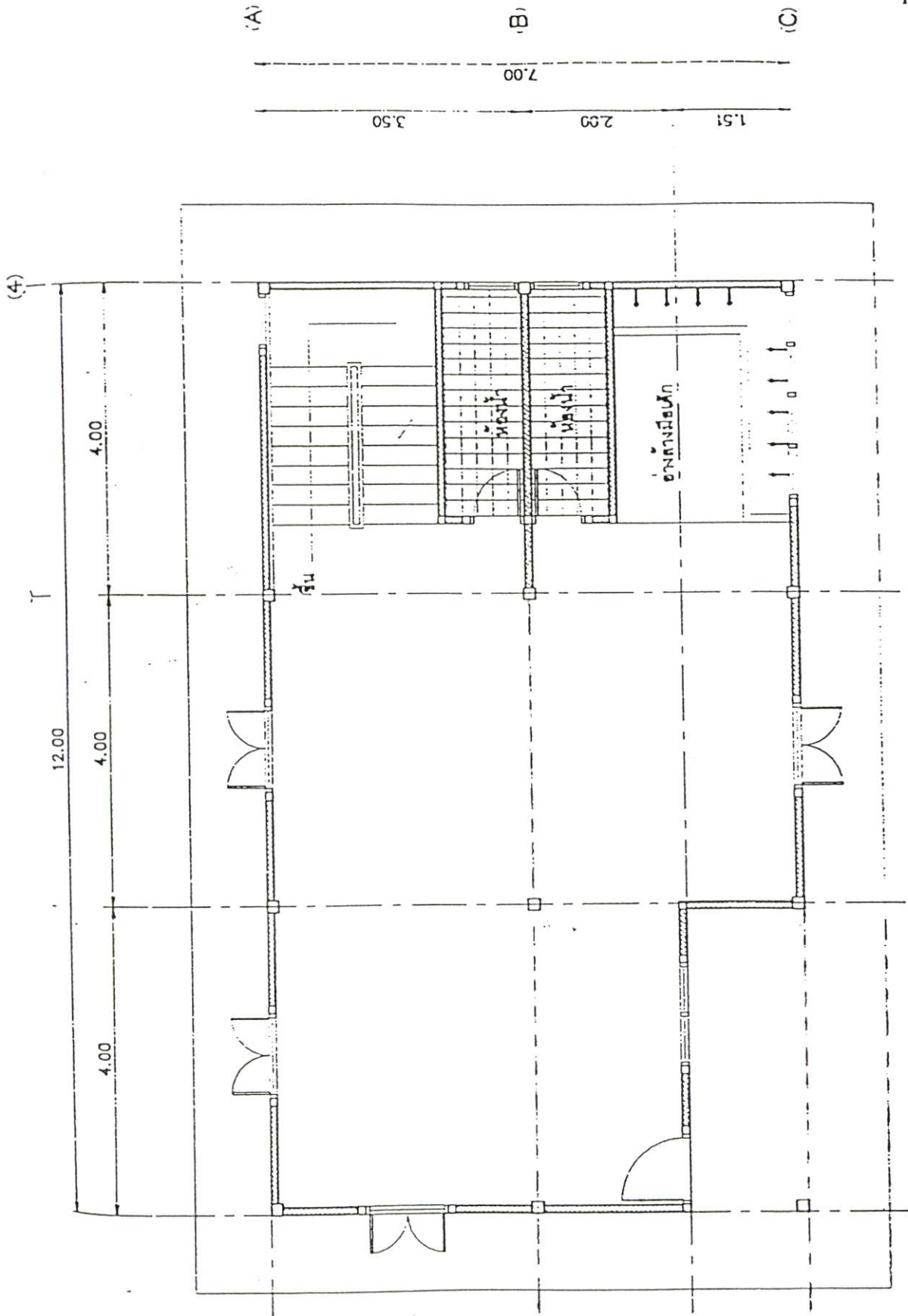
ขนาดจริง

1:75

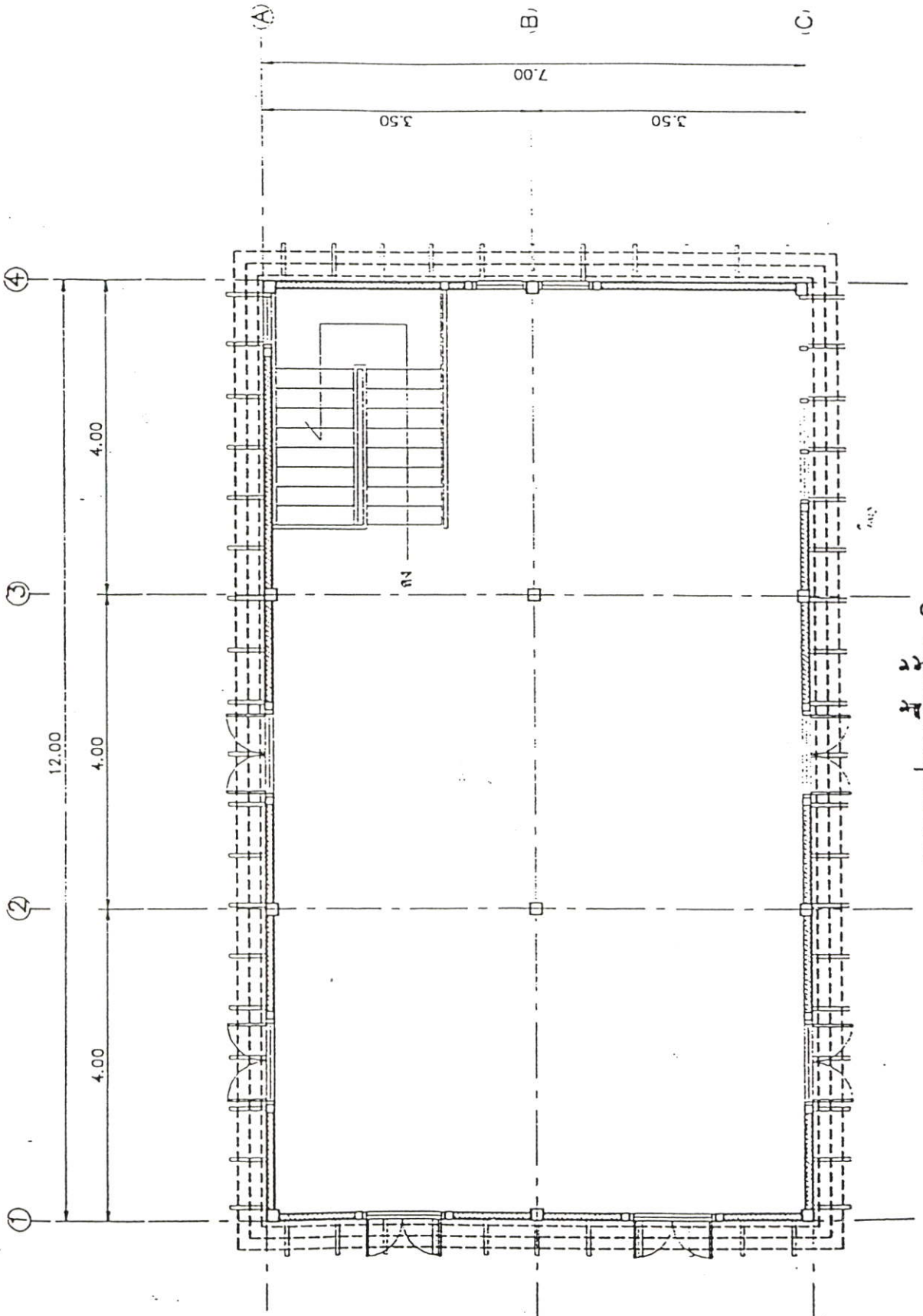

รูปด้านขวา

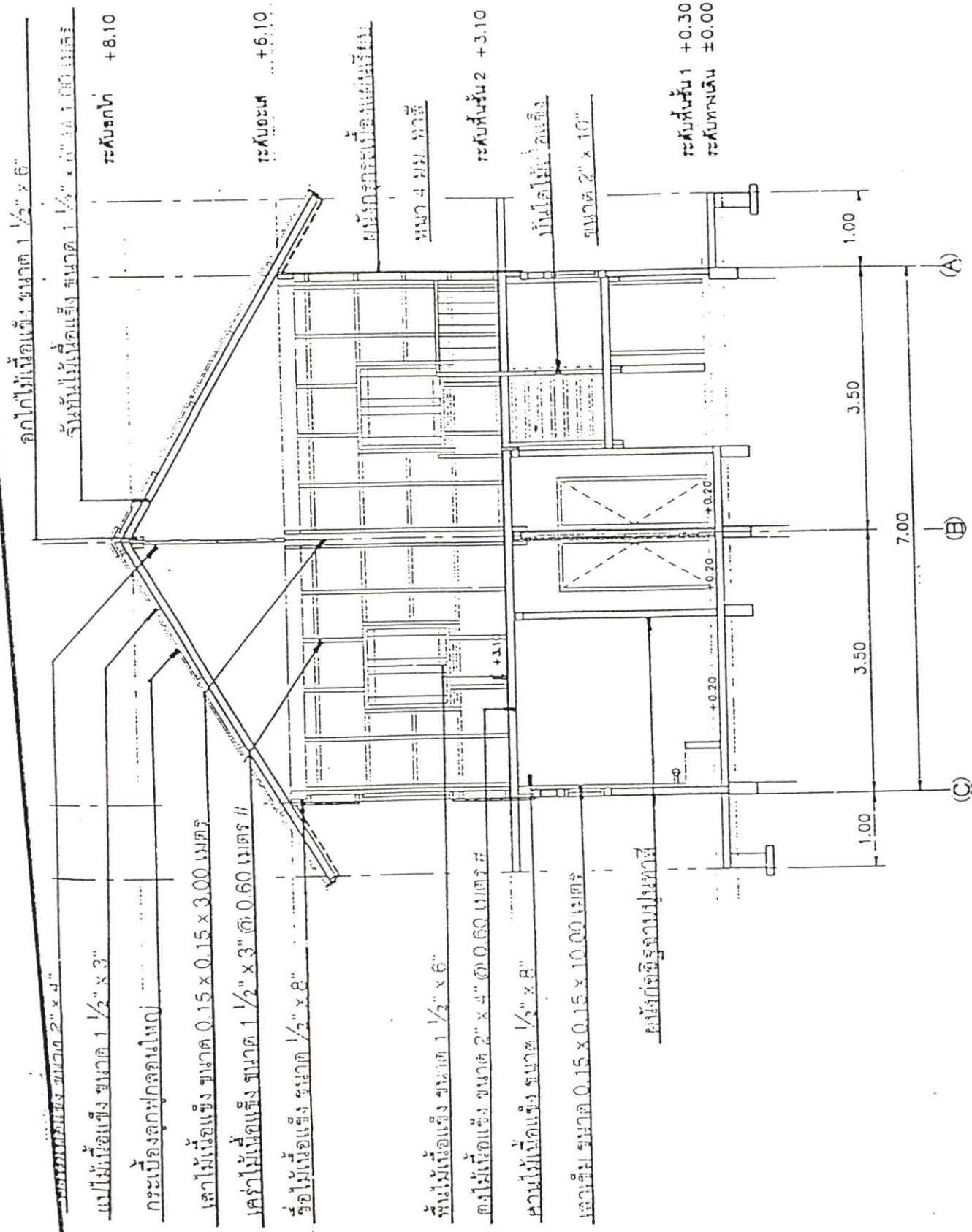
มาตราส่วน 1:75

แบบแปลนพื้นที่ 1
 มาตรฐาน 1:76
 มาตราส่วน

แบบแปลนพื้นที่ 2

อกไม้เนื้อแข็ง ขนาด $1\frac{1}{2} \times 6$ "

จันทันไม้เนื้อแข็ง ขนาด $1\frac{1}{2} \times 6$ " x 6" x 1.00 เมตร

ระดับอกไม้ +8.10

ระดับดาดฟ้า +6.10

ระดับชั้น 2 +3.10

ระดับชั้น 1 +0.30
ระดับทาดดิน ±0.00

ผนังอาคารชั้น 1 และ ชั้น 2

หนา 4 มม. ทาสี

ไม้เนื้อแข็ง

ขนาด 2×10 "

กระเบื้องลวดฟูกทองใหญ่

เสาไม้เนื้อแข็ง ขนาด $0.15 \times 0.15 \times 3.00$ เมตร

โครงไม้เนื้อแข็ง ขนาด $1\frac{1}{2} \times 3$ " x 3" @ 0.60 เมตร #

ข้อไม้เนื้อแข็ง ขนาด $\frac{1}{2} \times 8$ "

พื้นไม้เนื้อแข็ง ขนาด $1\frac{1}{2} \times 6$ "

คานไม้เนื้อแข็ง ขนาด 2×4 " @ 0.60 เมตร #

คานไม้เนื้อแข็ง ขนาด $\frac{1}{2} \times 8$ "

เสาเข็ม ขนาด $0.15 \times 0.15 \times 10.00$ เมตร

ผนังทาสีสุกตามประเภท

1.00

3.50

7.00

3.50

1.00

(A)

(B)

(C)

รูปตัด

ภาคผนวก ค

แบบสัมภาษณ์งานวิจัย

แบบสอบถาม เรื่อง การศึกษารูปแบบการพัฒนาที่อยู่อาศัยของชุมชนเพชรคลองจั่น

วันที่ทำการสำรวจ วันที่..... เดือน..... พ.ศ.....

ชื่อผู้จัดบันทึก.....

การสอบถามใช้วิธี สัมภาษณ์โดยเจ้าหน้าที่

ตอนที่ 1 รายละเอียดผู้ให้ข้อมูล

1. ปัจจุบันท่านอายุ.....ปี

2. เพศ

1. ชาย

2. หญิง

3. ท่านจบการศึกษาในระดับ

1. ไม่ได้เรียนหนังสือ

2. ประถมศึกษา

3. มัธยมศึกษา

4. ปวช./ ปวส./ อนุปริญญา

5.ปริญญาตรี

4. อาศัยอยู่ในชุมชนนี้มาประมาณ.....ปี

5. จำนวนสมาชิกในครัวเรือน.....คน

6. สถานะของท่านในครอบครัว

1. เจ้าของบ้าน

2. ภรรยา/สามีเจ้าของบ้าน

3. บุตรเจ้าของบ้าน

4. ผู้อยู่อาศัย/ญาติ

7. สถานภาพของท่านในชุมชน

1. ผู้นำชุมชน

2. กรรมการชุมชน

3. ผู้อาศัยในชุมชน

8. รายละเอียดเกี่ยวกับครัวเรือน

	เพศ	สถานะในครัวเรือน	อายุ	การศึกษา	อาชีพ	รายได้
1.						
2.						
3.						
4.						
5.						
6.						
7.						
8.						
9.						

ตอนที่ 2 สภาพทางกายภาพ

8. ลักษณะที่อยู่อาศัย

1. บ้าน 1 ชั้น 2. บ้าน 2 ชั้น

9. วัสดุที่ใช้สร้างบ้านส่วนใหญ่ทำด้วย

1. ไม้และสังกะสี 2. อิฐและปูน
 3. ผสมทั้งไม้สังกะสี อิฐและปูน 4. ไม้และกระเบื้อง

10. ขนาดที่อยู่อาศัย.....ตารางเมตร

11. การใช้ประโยชน์ในที่ดินที่อยู่อาศัย

1. ใช้เป็นที่อยู่อาศัย 2. ใช้เป็นร้านค้า
 3. ใช้เป็นที่อยู่อาศัยและร้านค้า

12. สาเหตุที่ท่านมาอาศัยอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่น (เลือกเพียง 1 ข้อ)

1. ใกล้แหล่งงาน 2. ใกล้บ้านญาติ
 3. ใกล้สถานศึกษา 4. ใกล้สิ่งอำนวยความสะดวก
 5. อยู่มาตั้งแต่เกิด 6. อื่นๆระบุ.....

13. ครอบครัวของท่านเข้ามาพักอาศัยในชุมชนเพชรคลองจั่นนี้โดย

1. มาอาศัยอยู่เอง 2. ญาติชวนมาอยู่
 3. เพื่อนชวนมาอยู่ 4. อยู่มาตั้งแต่เกิด

14. ครอบครัวท่านเคยเจอปัญหาการไล่ที่อยู่อาศัยเมื่อมาอยู่ในชุมชนเพชรคลองจั่นหรือไม่

1. ไม่เคย 2. เคย

15. ท่านใช้น้ำจากที่ไหน

1. น้ำประปาต่อจากมิเตอร์บ้านอื่น 2. น้ำประปาต่อจากมิเตอร์ชุมชน
 3. น้ำประปามีมิเตอร์เอง 4. อื่นๆ (ระบุ).....

16. ท่านใช้ไฟฟ้าจากที่ไหน

1. ใช้ไฟฟ้าโดยพ่วงจากมิเตอร์บ้านอื่น 2. ใช้ไฟฟ้าต่อจากมิเตอร์ชุมชน
 3. อื่นๆ (ระบุ).....

17. ที่อยู่อาศัยของท่านมีทางระบายน้ำหรือไม่

1. ไม่มีเทลงพื้น 2. ไม่มีเทลงคลอง
 3. อื่นๆ (ระบุ).....

18. ท่านทิ้ง / กำจัดขยะอย่างไร

1. นำขยะไปที่จุดทิ้งขยะชุมชน 2. ทิ้งลงคูคลอง
 3. เมาทิ้งเอง 4. อื่นๆ (ระบุ).....

19. ครอบครัวท่านใช้เส้นทางใดเข้า - ออกชุมชน

1. ทางเดินในชุมชน 2. ปีนกำแพงรั้วที่อยู่รอบโรงหนัง
 3. อื่นๆ (ระบุ).....

ตอนที่ 3 สภาพทางเศรษฐกิจสังคม

20. สมาชิกในครอบครัวท่านประกอบอาชีพใดบ้าง (เลือกได้มากกว่า 1 ข้อ)

☐ 1. ข้าราชการ / ลูกจ้างรัฐบาล.....คน	☐ 2. รับซื้อของเก่า.....คน
☐ 3. ลูกจ้างในบริษัท / ร้านค้า.....คน	☐ 4. ค้าขาย.....คน
☐ 5. ค้าขายและรับจ้างทั่วไป.....คน	☐ 6. รับจ้างทั่วไป.....คน
☐ 7. กรรมกร / คนงานก่อสร้าง.....คน	☐ 8. ขับมอเตอร์ไซด์ / แท็กซี่รับจ้าง.....คน
☐ 9.ว่างงาน.....คน	

21. รายได้เฉลี่ยต่อเดือน / ครอบครัว

☐ 1. น้อยกว่า 2,000 บาท	☐ 2. 2,000 บาท - 3,000 บาท
☐ 3. 3,001 บาท - 4,000 บาท	☐ 4. 4,001 บาท - 5,000 บาท
☐ 5. 5,001 บาท - 6,000 บาท	☐ 6. 6,001 บาท - 7,000 บาท
☐ 7. 7,001 บาท - 8,000 บาท	☐ 8. มากกว่า 8,000 บาท

22. ครอบครัวท่านมีงานพิเศษที่ทำให้มีรายได้หรือไม่

☐ 1. ไม่มี	☐ 2. มี

23. ครอบครัวท่านมีเงินออมหรือไม่

☐ 1. ไม่มี	☐ 2. มี

24. รายจ่ายเฉลี่ยต่อเดือน / ครอบครัว

☐ 1. น้อยกว่า 2,000 บาท	☐ 2. 2,000-3,000 บาท
☐ 3. 3,001 – 4,000 บาท	☐ 4. 4,001 – 5,000 บาท
☐ 5. 5,001 – 6,000 บาท	☐ 6. 6,001 – 7,000 บาท
☐ 7. 7,001- 8,000 บาท	☐ 8. มากกว่า 8,000 บาท

25. ชุมชนของท่านมีกิจกรรมระหว่างชุมชนหรือไม่

☐ 1. ไม่มี	☐ 2. มี
☐ 3. ไม่ทราบ	

26. ครอบครัวท่านเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาชุมชนกิจกรรมใดบ้าง

กิจกรรมพัฒนาชุมชน	ไม่เข้าร่วม	นานๆจะเข้าร่วม สักครั้ง	เข้าร่วมเกือบ ทุกครั้ง	เข้าร่วม ทุกครั้ง
27. ทำความสะอาดคลอง				
28. ทำความสะอาดชุมชน				
29. ประชุมชุมชนประจำเดือน				

30. ท่านได้มีส่วนในการแสดงความคิดเห็นในการออกแบบที่อยู่อาศัยในผังชุมชนใหม่บ้างหรือไม่

☐ 1. ไม่ได้แสดงความคิดเห็น	☐ 2. แสดงความคิดเห็น

31. ถ้าได้แสดงความคิดเห็น ท่านแสดงความคิดเห็นอย่างไร
- 1.แสดงความคิดเห็นในที่ประชุม 2.แสดงความคิดเห็นผ่านผู้นำชุมชน
- 3.แสดงความคิดเห็นโดยฝากผู้อื่นไปบอกในที่ประชุม
- 4.อื่นๆ (โปรดระบุ).....
32. ท่านมีความคิดเห็นอย่างไรต่อกฎระเบียบของชุมชน
- 1.ต้องปรับปรุงกฎระเบียบ เพราะเคร่งครัดน้อยเกินไป
- 2.ต้องปรับปรุงกฎระเบียบ เพราะเคร่งครัดมากเกินไป
- 3.ต้องปรับปรุงกฎระเบียบการเก็บค่าน้ำค่าไฟ
- 4.ต้องปรับปรุงกฎระเบียบการบริหารการเงินของชุมชนให้โปร่งใส
- 5.เหมาะสมคืออยู่แล้ว
33. ท่านเห็นด้วยกับการที่ชุมชนมีกฎระเบียบหรือไม่
- 1.ไม่เห็นด้วย 2.เห็นด้วย
34. ท่านปฏิบัติตามกฎระเบียบของชุมชนเพชรคลองจั่นหรือไม่
1. ไม่ปฏิบัติ 2. ปฏิบัติบางข้อ
3. ปฏิบัติทุกข้อ
35. ความคิดเห็นในการปรับผังชุมชนใหม่
- 1.ไม่อยากให้มีการปรับปรุง เพราะคืออยู่แล้ว
- 2.ไม่อยากให้มีการปรับปรุง เพราะยังไม่มีเงินจะปรับปรุง
- 3.อยากให้มีการปรับปรุง เพราะชุมชนจะได้มีระเบียบ และพร้อมที่จะร่วมมือปรับปรุงพื้นที่
- 4.อยากให้มีการปรับปรุง เพราะชุมชนจะได้มีระเบียบ แต่ยังไม่มียังปรับปรุง
36. ครอบครัวท่านเห็นด้วยกับการเก็บเงินบางส่วนเพื่อปรับปรุงผังชุมชนใหม่หรือไม่
- 1.ไม่เห็นด้วย 2.เห็นด้วย
37. ทางชุมชนได้มีการวางแผนปรับปรุงชุมชนใหม่ โดยจะต้องรื้อบ้านที่อยู่อาศัยเดิมแล้วสร้างรูปแบบใหม่
ครอบครัวท่านยินยอมที่จะรื้อแล้วสร้างใหม่หรือไม่
1. ไม่ยินยอมรื้อบ้านเดิม 2. ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะไม่มีเงิน
3. ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะจะได้ทำให้ชุมชนมีระเบียบ
4. ยินยอมรื้อบ้านเดิม เพราะจะได้ทำให้ชุมชนมีระเบียบ แต่ไม่มีเงินต้องมีทุนมาให้สร้าง
5. ยินยอมรื้อบ้านเดิม ถ้าเป็นมติของชุมชน
6. ยังไม่แน่
38. ถ้าท่านมีเงินมากพอที่จะไปสร้างที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่มีความมั่นคงในการอยู่อาศัยมากกว่านี้ ท่านคิดจะย้ายไปอยู่ที่
อื่นหรือไม่
1. ไม่คิดจะย้าย เพราะ.....
2. คิดจะย้าย เพราะ.....
39. ชุมชนของท่านมีการขอเงินสนับสนุนในการพัฒนาชุมชนหรือไม่
1. ไม่มี 2. มี

40. ครอบครัวยุทธของท่านเห็นด้วยกับการเก็บเงินในการพัฒนาชุมชนหรือไม่

1. ไม่เห็นด้วย

2. เห็นด้วย

41. ครอบครัวยุทธท่านได้มีส่วนช่วยเหลือชุมชนในด้านใดบ้าง

1. ให้เงินในการพัฒนาชุมชน และเมื่อมีกิจกรรมต่างๆ

2. ช่วยด้านแรงงาน

3. ช่วยด้านอาหาร

4. ให้เงินและช่วยด้านแรงงาน

5. ให้เงิน ช่วยด้านแรงงานและช่วยด้านอาหาร

6. ให้เงินและช่วยด้านอาหาร

42. เมื่อชุมชนอื่นจัดกิจกรรมครอบครัวยุทธท่านไปเข้าร่วมหรือไม่

1. ไม่เข้าร่วม

2. เข้าร่วม

43. ครอบครัวยุทธท่านเห็นว่าการบริหารงานของประธานและคณะกรรมการชุมชนเป็นที่พอใจหรือไม่

1. ไม่พอใจ เพราะการบริหารงานเรื่องการเงินไม่โปร่งใส

2. ไม่พอใจ เพราะ.....

3. พอใจ เพราะการบริหารงานของชุมชนได้ดี ทำให้ชุมชนมีระเบียบ

4. พอใจ เพราะ.....

44. ครอบครัวยุทธท่านเห็นว่าการทำงานที่จะร่วมมือในการปรับปรุงที่อยู่อาศัยตามผังชุมชนใหม่ ท่านจะพิจารณาถึงการบริหารงานของประธานและคณะกรรมการชุมชนหรือไม่ 1. ไม่พิจารณา 2. พิจารณา

ตอนที่ 4 ทักษะคิดในการพัฒนาที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมของชุมชน

ความพอใจในที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อม	ไม่พอใจ	เฉยๆ	พอใจ
45. ขนาดของที่อยู่อาศัย			
46. รูปแบบบ้าน			
47. วัสดุที่ใช้สร้าง			
48. ห้องน้ำ			
49. ความสะอาดคลอง			
50. ความสะอาดชุมชน			
51. ทางเดินในชุมชน			
52. ความปลอดภัยในชุมชน			

53. ครอบครัวยุทธท่านเคยปรับปรุงที่อยู่อาศัยหรือไม่

1. ไม่เคย

2. เคย

54. ความบ่อยครั้งในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

1. ไม่เคยปรับปรุง

2. ตั้งแต่มาอยู่ปรับปรุง 1 ครั้ง

3. 1-2 ครั้ง / ต่อปี

4. 3-4 ครั้ง / ต่อปี

5. บางปีก็ปรับปรุง บางปีก็ไม่ได้ปรับปรุง

55. สาเหตุในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย

☐ 1. วัสดุที่ใช้สร้างชำรุด	☐ 2. ปรับปรุงให้ดูใหม่ขึ้น
☐ 3. ต่อเติมที่อยู่อาศัย	☐ 4. มติของชุมชน
☐ 5. อื่นๆ (ระบุ).....	

56. ครอบครัวท่านพอใจกับที่อยู่อาศัยปัจจุบันหรือไม่

☐ 1. ไม่พอใจ เพราะที่อยู่อาศัยคับแคบเกินไป
☐ 2. ไม่พอใจ เพราะที่อยู่อาศัยไม่มั่นคง
☐ 3. พอใจ เพราะอยู่ใกล้ที่เจริญแล้ว / สิ่งอำนวยความสะดวก
☐ 4. อื่นๆ ระบุ.....

57. ครอบครัวท่านต้องการย้ายที่อยู่อาศัยไปพื้นที่อื่นหรือไม่

☐ 1. ไม่ต้องการย้าย	☐ 2. ต้องการย้าย

58. ถ้าครอบครัวท่าน ไม่ต้องการย้ายเพราะเหตุใด

☐ 2. อยู่ที่นี่สบายดีแล้ว	☐ 2. เคยชินกับพื้นที่ปัจจุบัน
☐ 3. อยู่ใกล้แหล่งงาน / โรงเรียนลูก	☐ 4. ไม่มีเงิน

59. ถ้าครอบครัวท่านต้องการย้ายเพราะเหตุใด

☐ 1. อยากไปอยู่ในพื้นที่ที่มีสภาพที่ดีกว่านี้	☐ 2. อยากมีที่ดินเป็นของตนเอง
☐ 3. อื่นๆ โปรดระบุ.....	

60. ครอบครัวท่านยินยอมจะจ่ายเงินบางส่วนให้ทางราชการในการเช่าพื้นที่เพื่อความมั่นคงในการอยู่อาศัยหรือไม่

☐ 1. ไม่ยินยอม	☐ 2. ยินยอม
☐ 3. ยังไม่แน่	

61. ครอบครัวท่านต้องการให้หน่วยงานรัฐบาล / เอกชน เข้ามาช่วยเหลือในชุมชนอย่างไรบ้าง

☐ 1. ไม่ต้องการความช่วยเหลือ คิดว่าชุมชนพึ่งตนเองได้
☐ 2. ต้องการค่าน้ำประปา ไฟฟ้าจากมิเตอร์ของรัฐโดยตรง
☐ 3. อยากให้มีเงินกู้ในการปรับปรุงที่อยู่อาศัย
☐ 4. อื่นๆ โปรดระบุ.....

62. ครอบครัวท่านเห็นว่าในชุมชนของท่านควรมีสวนสาธารณะหรือไม่

☐ 1. ไม่ควรมีสวนสาธารณะ	☐ 2. ควรมีสวนสาธารณะ

63. ครอบครัวท่านเห็นว่าศูนย์เด็กมีความสำคัญสำหรับชุมชน และควรสร้างหรือไม่

☐ 1. ไม่มีความสำคัญ ไม่ควรสร้าง	☐ 2. มีความสำคัญ ควรสร้าง

64. แรงจูงใจที่ทำให้ครอบครัวท่านพัฒนาที่อยู่อาศัย

☐ 1. ทางราชการ	☐ 2. ชุมชน
☐ 3. ความต้องการของครอบครัว	☐ 4. อื่นๆ (โปรดระบุ).....

ประวัติผู้เขียน

นางสาวชนัญญา สติรกุล เกิดเมื่อวันที่ 12 มีนาคม พ.ศ.2508 ที่กรุงเทพมหานคร สำเร็จการศึกษาจากคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ในปีพ.ศ. 2531 เข้าทำงานที่บริษัท SHAKEY'S THAILAND CO.LTD จนกระทั่งปี พ.ศ. 2536 เข้าทำงานที่กรมการผังเมือง และในปีพ.ศ.2538 ได้เข้าศึกษาต่อที่ภาควิชาการวางแผนภาคและเมือง สาขาวิชาการวางแผนชุมชนเมืองและสภาพแวดล้อม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง